

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BULGARCA FİİLLERİN ÇEKİM SİSTEMİ

Bulgarian Conjugation System

Serkan CÖMERTEL

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. AHMET GÜNŞEN

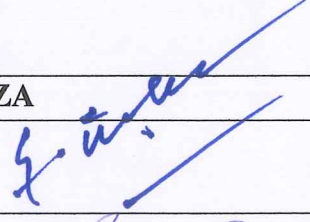
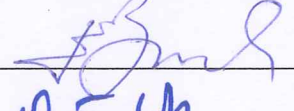
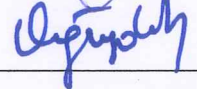
İKİNCİ DANIŞMAN

DOÇ. DR. MERYEM SALİM AHMED

EDİRNE 2016

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN...ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

.....Serkan CEMERTEL..... tarafından hazırlanan
Bulgarca Fiillerin Şekil Sistemi (Bulgarian Conjugation System)
Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim
Yönetmeliği'nin 15.-16. maddeleri uyarınca 14/03/2016 Pazartesi günü saat
13:30 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin
* kabul edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRI ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN (Tez Danışmanı)	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Eyüp BACANLI	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Özgürhan DURMUŞ	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10106669
Yazar Adı / Soyadı	SERKAN CÖMERTEL
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 19162860216
Telefon	5069776042
E-Posta	scomertel_22@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi Bulgarian Conjugation System
Tezin Tercümesi	Bulgarian Conjugation System
Konu	Dilbilim = Linguistics
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2016
Sayfa	375
Tez Danışmanları	PROF. DR. AHMET GÜNŞEN 32281415938
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Bulgarcada fiiller=Verbs in Bulgarian, Fiillerin çekimi=Conjugation of the verbs, Fiillerin görünüşü=Aspect of the verbs, Zamanlar ve fiil çatısı=Tenses and voice.
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 09.04.2019 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

09.04.2016

İmza:.....

Tezin Adı : Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi

Hazırlayan : Serkan CÖMERTEL

ÖZET

Bir yabancı dili öğrenmede ilk adım o dilin tarihini, gelişim sürecini ve bugünkü durumunu bilmektir. İkinci adım sözcük öğrenmektir. Üçüncü adım ise, dilin gramerine hâkim olmaktır. Bir dilin gramerini fonoloji, morfoloji, sentaks ve türetme oluşturur. Morfoloji kategorisinde en önemli iki konu ise isimler ve fiillerdir. Çünkü isim ve uygun fiil olmadan anlamlı cümle kurmak imkânsızdır.

Balkanlarda Slav dili olan Bulgarca'yı bu iki konu açısından incelediğimizde; isimlerin gramatik cinsiyet kategorisine sahip olduklarını, fiillerin ise üç çekim sisteminde çekimlendiğini ve bitmemiş/bitmiş görünüş özelliğine sahip olduklarını tespit ederiz. Bulgarcada fiiller şimdiki zamanda üç çekim sisteminden biri ile çekim kimliği kazanmaktadır. Bu çekim kimliği, fiilin diğer zamanlarda da uygun hâlde çekimlenmesinde ve tasnifinde belirleyicidir. Ayrıca, bu sistem fiilin zamana ve özneye uygun çekimlenmesinin yanı sıra, başka biçimler kazanmasında da rol oynar. Fiillerin sahip oldukları bitmemiş/bitmiş özellik biçim ve anlam açısından fiilin görünüşüdür (aspekt). Çekim sistemi ile de bağlantılıdır. Fiilin görünüşü fiilin kullanım alanını da sınırlar. Görünüş sistemi zamana göre hangi fiilin kullanılacağını da belirleyicisidir.

Çalışmamız; fiillerin incelenmesinde, kullanımlarında ve tasniflerinde çekim ve görünüş özelliğini merkeze alarak hareket noktası oluşturur.

Anahtar Sözcükler: Bulgarcada fiiller, fiillerin çekimi, fiillerin görünüşü, zamanlar ve fiil çatısı.

Name of Thesis : Bulgarian Conjugation System

Prepared by : Serkan COMERTEL

ABSTRACT

The first step to take in learning a foreign language is to learn the history, the improving period and the current situation of the language. The second one is to learn the vocabulary. The third one is to learn the grammar. The grammar of a language consists of phonology, morphology, syntax and derivation. In the category of morphology two important subjects are nouns and verbs. Because it is not possible to make a sentence without a noun and a proper verb.

When Bulgarian as a Slavic language in the Balkans is considered according to this two subjects, it is seen that nouns have gender category, verbs are conjugated in three systems and have the feature of aspect in the view of perfective / imperfective. The verbs in Bulgarian have one of the three conjugation systems in present continuous tense. This is decisive in the classification and the conjugation of the verbs in other tenses. This system plays an important role not only in conjugation of the verb according to the tense and the subject but also in gaining other types. The type of perfective / imperfective is the aspect of the verb as meaning and depends on the conjugation system. The aspect of the verb limits the usage of the area, too. It is decisive about choosing the right verb.

The main concerns in our study are the aspect and the conjugation features of studying, using and classification of the verbs.

Keywords: Verbs in Bulgarian, conjugation of the verbs, aspect of the verbs, tenses and voice.

ÖN SÖZ

Son yıllarda Balkan ülkeleri arasında giderek gelişmekte olan ilişkiler Balkan dillerinin öğrenilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bir Balkan dili olan Bulgarcanın öğrenilmesi de günümüzde önem arz etmektedir. Fakat Bulgarca hem fonetik hem de morfolojik olarak farklı bir yapıya sahiptir. Bu farklılık Bulgarcanın öğrenilmesinde güçlükler yaratmaktadır. Bulgarca öğrenmede en büyük iki zorluk morfolojik yapı içindeki isimler ve fiiller konusudur.

Bulgarcadaki zorluk, isimlerin gramatik cinsiyet kategorisinden ve fiillerin çekim sistemi ile görünüşünden (aspekt) kaynaklanmaktadır. Fiillerin isimlere göre daha girift bir hâl arz ettiği ortadadır. Bu tez çalışması Bulgarcadaki fiilleri çeşitli yönlerden ele almakta; çekim özelliklerini ve görünüşlerini tespit ederek tanımlamaktadır. Çalışmanın amacı fiillerin incelenmesinde, kullanımlarında, tasniflerinde merkez noktaya çekim sistemini ve bu sistemle bağlantılı fiillerin görünüşünü oturtmaktır.

Türkiye’de Bulgarca alanında yapılan bu tarz çalışmalar yok gibidir. Bu bakımdan bu çalışma Bulgarca öğrenciler için ve bu alanda çalışmalar yürütenler için yararlı bir kılavuz olacaktır.

Bu alanda, son derece yararlı olacak böyle bir çalışmayı ortaya koymamda tespitleri ve yönlendirmeleriyle desteklerini esirgemeyen Üniversitemizin değerli hocalarından Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN hocama, Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ hocama ve Şumnu Üniversitesi değerli hocalarından Doç. Dr. Meryem Salim AHMED hocama teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Serkan CÖMERTEL

Edirne, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
KISALTMALAR	VII
0. GİRİŞ	1
0.1. Hint-Avrupa Dilleri (Индоевропейските езици)	3
0.2. Slav Dilleri (Славянските езици)	5
0.3. Balkan Yarımadasında Slavlar ve Ön Bulgarlar (Славяните и прабългарите на Балканския полуостров)	9
0.4. IX. yy. Bulgar Edebî Dilinin Ortaya Çıkması ve Gelişimi (Възникване и развой на българския книжовен език през IX. век)	17
0.5. Bulgarcanın Gelişiminde Eski Bulgarca Dönemi (Старобългарски период в развитието на българския език)	20
0.6. Orta Bulgarca Dönemi (Среднобългарски период)	22
0.7. Yeni Bulgarca Dönemi (Новобългарски период)	23
0.8. Slav Dillerinde Bitmemiş/Bitmiş Görünüş (Несвършен/свършен вид в славянските езици)	28
0.9. Bulgarcada Fiilin Görünüşü -Aspekti (Вид –аспектуалност на глагола в българския език)	36
0.10. Diğer Dillerde Zaman ve Aspekt (Време и аспект в другите езици)	41
0.11. Balkan Dil Birliği (Балканският езиков съюз)	49
0.12. Bulgarcanın Fonetigi (Българската фонетика)	51

I. BÖLÜM: FİİL (Глагол)	53
1.1. Tanımı (Описание на глагола)	53
1.2. Fiillerde Kişi (Лице на глагола-лични глаголи)	57
1.3. Fiilin Cinsi (Род на глагола)	61
1.4. Basit ve Birleşik Fiiller (Прости и сложни глаголи)	71
1.5. Basit ve Birleşik Fiil Biçimleri (Прости и сложни глаголни форми)	73
1.6. Fiil Kipleri (Наклонение на глагола)	78
1.7. Sıfat-Fiil (Причастие)	117
1.8. Zarf-Fiil (Деепричастие)	164
1.9. İsim-Fiiller (Отглаголни съществителни)	169
1.10. Fiil Türetimi (Образуване на глагол)	177
1.11. Aspekt (Вид на глагола)	204
 II. BÖLÜM: FİİL ÇEŞİTLERİ (Видове глаголи)	224
2.1. Fiilin Bitmemiş Şekli (Несвършен вид на глагола)	224
2.2. Fiilin Bitmiş Şekli (Свършен вид на глагола)	227
2.3. Çift Görünüşlü Fiiller (Двувидови глаголи)	233
2.4. Şahısız Fiiller (Безлични глаголи)	242
 III. BÖLÜM: FİİLİN ZAMANI (Време на глагола)	247
3.1. Şimdiki Zaman (Сегашно време)	250
3.2. Bitmiş Geçmiş Zaman (Минало свършено време)	262
3.3. Bitmemiş Geçmiş Zaman (Минало несвършено време)	276
3.4. Belirsiz Geçmiş Zaman (Минало неопределено време)	284

3.5. Geçmişte Önceki Zaman/ Öğrenilen Geçmiş Zaman Hikâyesi	
(Минало предварително време)	293
3.6. Gelecek Zaman (Бъдеще време)	299
3.7. Gelecekte Önceki Zaman (Бъдеще предварително време)	309
3.8. Geçmişte Gelecek Zaman (Бъдеще време в миналото)	316
3.9. Geçmişte Önceki Gelecek Zaman	
(Бъдеще предварително време в миналото)	323
IV. BÖLÜM: FİİL ÇATISI (Залог на глагола)	329
4.1. Etken (Aktif) Fiil Çatısı (Действителен залог)	329
4.2. Edilgen (Pasif) Fiil Çatısı (Страдателен залог)	331
4.3. Geçişli ve Geçişsiz Fiiller (Преходни и непреходни глаголи)	339
4.4. Dönüşlü Fiiller (Възвратни глаголи)	345
SONUÇ	350
CONCLUSION	353
KAYNAKÇA	355

KISALTMALAR

Türkçe Kısaltmalar:

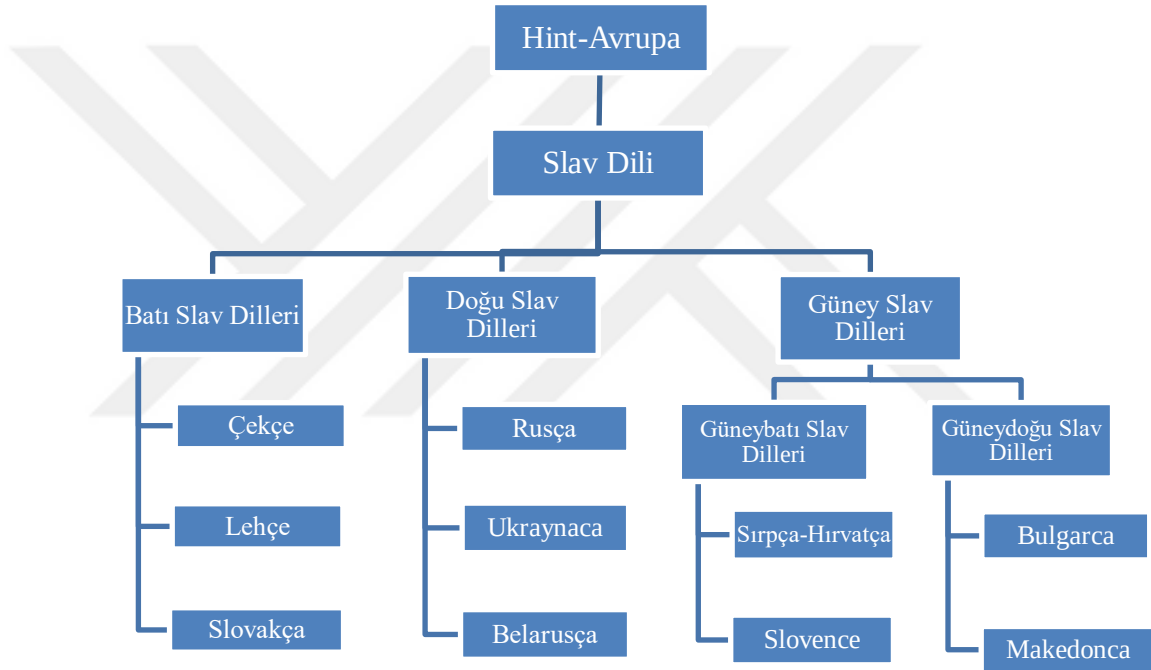
age. : adı geçen eser
agm. : adı geçen makale
bk. : bakınız
Çev. : çeviren

Bulgarca Kısaltmalar:

нсв. : bitmemiş görünüş (nesvırşen vid / несвършен вид)
св. : bitmiş görünüş (svırşen vid / свършен вид)

0. GİRİŞ

Bulgarca köken bakımından Hint-Avrupa dil ailesinin, Slav dilleri alt kolunun, Güney Slav grubunun, Güneydoğu Slav dillerinin bir üyesi durumundadır. Bulgarca Güney Slav grubuna ait olmakla birlikte Balkan Dil Birliği'nin de (Balkan Sprachbund) bir parçasıdır. Bugün dünyada yaklaşık 9 milyon kişi bu dili kullanmaktadır.¹ Yazı dili olarak şekillendirilen ilk Slav dili olma özelliği taşımaktadır. Hint-Avrupa² dil ailesine giren Slav dilleri üç gruba ayrılır:

¹ 7.265.000 (2013) nüfuslu Bulgaristan'da Bulgar etnik grubunun oranı %84 olduğuna göre ülke sınırları içinde Bulgarcayı ana dil olarak konuşanların sayısının yaklaşık 6 milyon olduğunu söyleyebiliriz.

² “Slavca, Roman dilleri, Cermen dilleri ve diğerleri birbirinden tam anlamıyla izole olmamıştır. Hindistan’dan Avrupa’nın batı kıyılarına kadar büyük bir alana yayılan ulusların çoğu, çok eski bölgesel ve etno-kültürel ortaklığın imkânlarına dayalı sıralı genel bir çizgide bu dilleri konuşmuştur. Bu uluslar yayılarak çok daha küçük alanlarda birbiri ile ilişkili yaşam tarzlarına, genel bir dile, genel bir kültüre sahiptiler. Bu genel dil, imkânları dahilinde pek çok diyalekte ayrılmıştır. Hindistan’dan Avrupa’nın batı kıyılarına kadar yerleşen ulusların büyük bir dil ortaklığının içine girmiş dillerine açıkça Hint-Avrupa dilleri denir. Bazı bilim adamları aynı zamanda Hint-Cermen dilleri de demektedir.” (Stoyan Stoyanov, *Gramatika na Bulgarskiya Knijoven Ezik- Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1977, s. 16-17).

Bulgar dilinin tarihi gelişimi içinde Balkan yarımadasında Slav dili konuşmayan komşularıyla ilişkileri, dil yapısında diğer Slav dilleri ile mukayese edildiğinde önemli değişimlere sebebiyet vermiştir.³

Bulgarca, Rusçaya ve Sırp-Hırvatça gibi dillere söz dizimi ve gramatik yapı açısından benzerlik göstermektedir. Bunun temel nedeni bu dillerin bir ve aynı kaynaktan çıkmış olmasıdır. Bu kaynak Ana Slavcadır.

Bulgar dilinin genel özelliklerini ele alacak olursak; ilk olarak isimlerin cümle içindeki rolünü gösteren ismin hâlleri (padejler) ve fiillerin mastar şeklinin olmadığı söylememiz gerekir. İkinci olarak söyleyebiliriz ki, Bulgarcada bir sözcük zengin tasnife sahiptir.⁴ Örneğin; “бели” sözcüğünü ele alalım.

- “Беля” isminin çoğulu olabilir. (Беля: bela, felaket, zarar)
- “Бял” sıfatının çoğulu olabilir. (Бял, -а, -о, *çoğul* бели: beyaz, ak)
- “Беля” fiilinin şimdiki zamanda üçüncü teklik kişiye (о) göre çekimi olabilir.
- “Беля” fiilinin bitmiş geçmiş zamanda ikinci ve üçüncü teklik kişiye (sen/o) göre çekimi olabilir.
- İkinci teklik kişiye (sen) göre emir kipi olabilir.

Bulgarca zengin bir türetme sistemine de sahiptir (küçültme, büyütme ve mesleklerde)⁵

- ухо (kulak), уши (kulaklar), ушенце (kulakçık)
- двор (avlu), дворище (büyük avlu)
- преподавател (erkek öğretmen), преподавателка bayan öğretmen)

³ Diana Blagoeva, Svetla Koeva ve Vladko Murdarov, *Bulgarian Language in the Digital Age*, Metanet White Paper Series, Springer Publishing, 2012, s. 13.

⁴ Blagoeva vd. 2012, s. 13.

⁵ Blagoeva vd. 2012, s. 13.

0.1. Hint-Avrupa Dilleri (Индоевропейските езици)

6 milyarı aşkın dünya nüfusunun konuşan sayısı bakımından en kalabalık dili Hint-Avrupa dil ailesidir.⁶ Avrupa, Rusya, Hindistan, Anadolu ve Akdenizi içine alan büyük bir alanda konuşulan diller varsayımsal olarak tek bir kaynağa, Hint-Avrupa dil ailesine bağlanmaktadır.⁷

Hint -Avrupa dillerinin en eski yazılı örnekleri MÖ 2000 yılına kadar uzanır ve bunlar Anadolu'da bulunmuş olup, Hititçe yazılmıştır.⁸ Kalıntılar, Hint-Avrupa dil ailesinin alt grubu olan ve bugün artık hiçbir dili konuşulmayan Anadolu grubu dillerinin (Hitit, Luvî, Pala) önceden oluşmuş olduğunu gösterir.⁹

Aşağıdaki tablo Hint-Avrupa dil ailesini oluşturan majör (büyük) ve minör (küçük) gruplarını göstermektedir.

Tablo 1: Hint-Avrupa dil ailesinin majör ve minör grupları¹⁰

Majör Gruplar	Minör Gruplar
Kelt dilleri	Lusitani dili
İtalik diller	Raetina dili
Cermen dilleri	Veneti dili *
Baltık dilleri	Güney Pikence
Slav dilleri	Messapi dili *
Arnavutça	İlirya dili *

⁶ Roland Sussex ve Paul Cubberley, *The Slavic Languages* (Cambridge Language Surveys), Cambridge University Press, 2006, s. 1.

⁷ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 124.

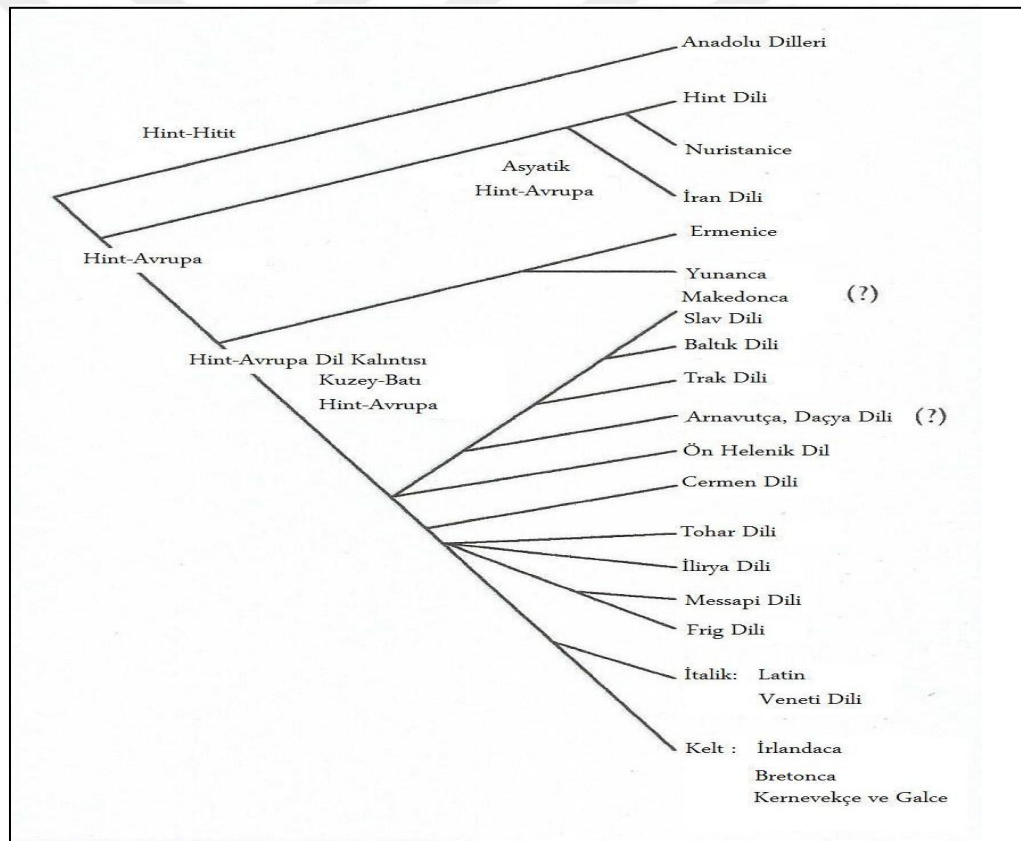
⁸ András Róna-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages-An Introduction to Early Hungarian History*, Central European University Press, 1999, s. 187.

⁹ Róna-Tas, *age.*, s. 187.

¹⁰ J. P. Mallory ve D. Q. Adams, *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*, Oxford University Press, 2006, s. 13.

Yunanca	Daçya dili*
Ermenice	Trak dili*
Anadolu dilleri*	Makedonca
İran dilleri	Frig dili*
Hint-Aryan dilleri	
Tohar dilleri*	

Aşağıdaki şekil 1990 yılında Eric Hamp tarafından önerilen “*Hint-Avrupa Modern Ağaç Diyagramı*” görülmektedir.

Şekil 1:

*Eric Hamp (1990) tarafından önerilen Hint-Avrupa Modern Ağaç Diyagramı*¹¹

* Hint-Avrupa dil ailesinin ölü dilleridir.

¹¹ Mallory ve Adams, age., s. 74.

0.2. Slav Dilleri (Славянските езици)

Hint, Roman ve Cermen dillerinden sonra yaklaşık 300 milyon konuşanı ile dil ailesinin dördüncü alt grubu olan Slav dilleri modern dünyanın en önemli dil gruplarından biridir.¹²

Slav dilleri Güney, Doğu ve Batı Slavca olmak üzere üç ana gruba ayrılır.¹³ Güney Slav grubu Bulgarca, Makedonca, Sırp-Hırvatça ve Slovinceden oluşur.¹⁴ Bu dillerin ilk verileri Eski Kilise Slavcasından farklı olarak M.S. 1000–1100’lerde başlar.¹⁵

Doğu Slav grubu Rusça, Belarusça ve Ukraynacadan oluşur ve bu dillerin birbirleriyle olan ortaklıkları diğer gruplardaki diller arasında gözlemlenmez.¹⁶ Bu gruptaki dillerin birbirlerine olan karşılıklı benzerlikleri diğer gruplara göre daha yakındır.¹⁷ Eski Kilise Slavcası o kadar baskın gelmiştir ki, üç bölge dilinin gelişmesi çok yavaş gerçekleşmiş ve yaklaşık 1600 yılına kadar sürmüştür.¹⁸

Macarların Orta Avrupa’ya girmesiyle Batı Slavcanın güney komşularıyla bağlantısı kesilmiş; Lehçe, Çekçe ve Slovakçanın yerini alan dil ilk dönemlerde Latince olmuştur.¹⁹ Kilise Slavcası, Doğu ve Güney Slavcadaki durumun aksine Batı Slavcada hemen hemen yok gibidir.²⁰

Baltık ve Slav dillerinin yakın ilişki içinde olduğuna dair bazı aykırı fikirler (Slavistlerden ziyade Baltistler daha çok) olmasına rağmen genel fikir Proto-Hint

¹² Sussex ve Cubberley, *age.*, s. 2.

¹³ Mallory ve Adams, *age.*, s. 25.

¹⁴ Mallory ve Adams, *age.*, s. 25.

¹⁵ Mallory ve Adams, *age.*, s. 25.

¹⁶ Mallory ve Adams, *age.*, s. 25.

¹⁷ Mallory ve Adams, *age.*, s. 25.

¹⁸ Mallory ve Adams, *age.*, s. 25.

¹⁹ Mallory ve Adams, *age.*, s. 25-26.

²⁰ Mallory ve Adams, *age.*, s. 26.

Avrupa, Baltık ve Slav dilleri arasında yaygın bir proto-dilin varlığıdır.²¹ Örneğin Proto-Hint Avrupa dilinin ayrışması esnasında ve sonrasında iki dil grubunun ayrılmasından önce bir Proto Baltık-Slav dilinin varlığından söz edilmektedir.²²

Baltık-Slav dilinin üç alt gruba ayrılması ise öne sürülen diğer bir olasılıktır: Doğu Baltık dili (Letonca, Litvanca), Batı Baltık dili (Eski Prusça) ve Slav dili.²³ Hangi açıdan bakarsak bakalım şunu açıkça söyleyebiliriz ki, bu ikili (Baltık dili ve Slav dili) ya da üçlü (Doğu Baltık dili, Batı Baltık dili ve Slav dili) birbirleriyle yakın coğrafi ve kültürel ilişki içinde kalmış ve bu diller ayrılma sonrası, ayrı gruplar içinde uzunca bir süre birbirlerini etkilemeye devam etmişlerdir.²⁴

Slav dil ailesi, beşi alt-ulusal ve üçü de ölü dil olmak üzere on üç ulusal dilden oluşur ve Avrupa ve Avrasya’da konuşulan on sekiz dili içermektedir.²⁵ Aşağıdaki tabloda Slav dil ailesi, alt ailesi ve günümüzde etkinliğini yitirmiş dilleri gösterilmektedir.

Tablo 2: *Modern Slav dil ailesi ve alt ailesi*²⁶

	Ulusal Diller	Alt-Ulusal	Ölü Diller
Güney Slav	Slovençe Hırvatça Boşnakça Sırpça Bulgarca Makedonca	Karadağca	Eski Kilise Slavcası
Doğu Slav	Rusça Beyaz Rusça (Belarusça) Ukraynaca	Rusince Rutence	
Batı Slav	Sorbca (Yukarı ve Aşağı) Lehçe Çekçe Slovakça	Kaşupça Lahçe	Polapça Slovince

²¹ Mallory ve Adams, *age.*, s. 77.

²² Mallory ve Adams, *age.*, s. 77.

²³ Mallory ve Adams, *age.*, s. 77.

²⁴ Mallory ve Adams, *age.*, s. 78.

²⁵ Sussex ve Cubberley, *age.*, s. 2.

²⁶ Sussex ve Cubberley, *age.*, s. 2.

Tablo 3: Slav dilleri: Konuşan kişi sayısı bakımından -(www.sil.org)²⁷

Dil	Toplam Konuşan Sayısı	Konuşan Sayısı	
		(Ülke sınırları içinde)	Ülke
Güney Slavca			
Sırp-Hırvatça	21 milyon	10.2 milyon	Sırbistan, Hırvatistan ve
Boşnakça ²⁸			Bosna, Sancak
Bulgarca	9 milyon	8 milyon	Bulgaristan
Slovençe	2 milyon	1.7 milyon	Slovenya
Makedonca	2 milyon	1.4 milyon	Makedonya
Doğu Slavca			
Rusça	167 milyon	153.7 milyon	Rusya
Ukraynaca	47 milyon	31.1 milyon	Ukrayna
Belarusça	10.2 milyon	7.9 milyon	Belarus
Batı Slavca			
Lehçe	44 milyon	36.6 milyon	Polonya
Çekçe	12 milyon	10 milyon	Çek Cumhuriyeti
Slovakça	5.6 milyon	4.9 milyon	Slovakya Cumhuriyeti
Kaşupça	3,000	3,000	Polonya
Sorbca	69,000	69,000	Almanya
Toplam (milyon)	319.8+	265.5+	

²⁷ Sussex ve Cubberley, *age.*, s. 7.²⁸ Orijinal kaynakta yer almamaktadır.

Slav dilinin bölge gruplarından her biri kendini diğer gruplardan ayıran kendine özgü dil çizgisinde gelişim göstermiştir; aşağıdaki tablodaki örnekler her bir grubun kendi yapısındaki dil gelişimini ortaya koymaktadır.²⁹

Tablo 4: *Slav grubu dil gelişimi*

Ana Slavca	Anlamı	Doğu Slav Dilleri	Batı Slav Dilleri (Lehçe) ³⁰	Güney Slav Dilleri	Çekçe ve Slovakça
<i>golva</i>	baş, kafa	<i>голова</i>	<i>glowa</i>	<i>глава</i> (glava)	<i>hlava</i>
<i>bolto</i>	bataklık	<i>болото</i>	<i>bloto</i>	<i>блато</i> (blato)	<i>bláto</i> (Çekçe) <i>blato</i> (Slovakça)
<i>gorď</i>	şehir, kent	<i>город</i>	<i>gród</i>	<i>град</i> (grad)	<i>hrad</i>
<i>korva</i>	inek	<i>корова</i>	<i>krowa</i>	<i>крава</i> (krava)	<i>kráva</i> (Çekçe) <i>krava</i> (Slovakça)

Genel olarak Slav dilleri üç grupta farklı gelişim eğilimleri göstermiştir ve bu gelişimin özellikle de fonetik açıdan olduğunu söyleyebiliriz; ancak, Ana Slavcadaki sözcüklerde bazı ses uyumları üç grubun her birinde farklı olmasının yanı sıra kendi yapısına uygun değişim göstermiştir ve böylesine bir yapı uygunluğu Ana Slavcadaki ses uyumu /or/ ve /ol/ seslerinin sözcüklerde ünsüz seslerin arasında olduğunda yukarıda belirtilen tablodaki gelişimi ortaya koyar.³¹

Ana Slavcadaki ses uyumu /tj/ ve /dj/ sesleri Slav dillerinde kendi ses yapısı içinde, ayrı olarak şu şekilde değişim göstermiştir:³²

²⁹ Stoyan Stoyanov, *Gramatika na Bulgarskiya Knijoven Ezik- Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1977, s. 18.

³⁰ Çekçe ve Slovakça bu gruba dahil olmamışken, Güney Slav dillerine benzerlik göstermektedir.

³¹ Stoyanov, *age.*, s. 18.

³² Stoyanov, *age.*, s. 19.

Tablo 5: /tj/ ve /dj/ seslerindeki değişim

Ana Slavca	světja	medja	tj - dj
Rusça, Ukraynaca ve Belarusça	свеча	межа	tj>ч - dj>ж
Lehçe	świeca	miedza	tj>c - dj>dz
Çekçe	svíce	meze	tj>c - dj>z
Eski Bulgarca Yeni Bulgarca	свѣшта свещ (mum)	межда межда (sınır)	tj>щ (шт) - dj>жд
Sırp-Hırvatça	свујећа	meĥa	tj>ĥ - dj>ĥ
Slovence	sveča	meja	tj>č - dj>j

Örneklerde görüldüğü üzere, Ana Slavcadaki ses uyumları /tj/ ve /dj/ sesleri yerine Bulgarcada щ (=шт) ve жд sesleri kullanılır; bu fonetik belirleyici özellikle Bulgarca'yı diğer bütün Slav dillerinden ayırmaktadır.³³ Tüm bu bilgiler açıkça ortaya koyar ki, Bulgarca ana kaynak Slavcaya diğer Slav dillerine nazaran daha yakındır.

0.3. Balkan Yarımadasında Slavlar ve Ön Bulgarlar (Славяните и прабългарите на Балканския полуостров)

Vened denilen, Dinyeper ve Dinyester arasındaki bölgede milad sıralarında yaşamış “Ant”lar³⁴ Slav ırkına mensuptur. 374 yılında İtil (Volga) Nehri kıyılarında Hunlar görüldüğü zaman, Karadeniz’in kuzeyinde Gotlar, batısında Transilvanya bölgesinde Gepidler, bugünkü Macaristan’da Vandallar, küçük Germen toplulukları, İranlı ve çok sayıdaki Slav kökenli kavimler yaşamaktaydı.³⁵ İlk Slav yurdunun kesin sınırlarını çizememize rağmen güneyde Karpatlara, batıda Elbe ırmağına kadar

³³ Stoyanov, *age.*, s. 19.

³⁴ Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri’nin Çocukları* (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi), Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 4. Basım, İstanbul 2014, s. 248.

³⁵ Taşağıl, *age.*, s. 248.

sınırların ulaştığı iddiaları arasında; Vistül ırmağı ile Orta Dinyeper arasındaki bölgenin Slavların ilk yurdu olduğunu söyleyebiliriz.³⁶

Slavlar 6. yüzyılda Bizans İmparatorluğunun hâkim olduğu Balkanlara saldırmış Mavrikios (Maurice) dönemine kadar da bölgeye yerleştirilmemiştir.³⁷ Balkanların etnik yapısındaki değişimlere neden olacak ve ilerleyen zamanda bu bölgedeki mücadelelerin de başat aktörü olacak Slavların Balkanlara yerleşmesindeki tek etki Avarlardır.³⁸ Çünkü tarım ürünlerine olan ihtiyacını karşılama gayesi içinde olan Avarlar, Slavları kuzeyden getirerek Vistül, Tuna ve Bohemya yöresine yerleştirmiş; böylece Slavlara Balkanların yolunu açmıştır.³⁹

6. yüzyılın ikinci yarısında, daha büyük Slav grupları batı ve kuzey bölgelerinde bulunurken bazı küçük Slav grupları Tuna nehrinin güneyinde de dağınık olarak yerleşmiştir.⁴⁰

6. yüzyılın sonunda Slavlar Miziya⁴¹, Trakya, Makedonya ve Yunanistan'a yerleşmiş olup; 623 yılında da Girit Adasına yayılmıştır.⁴² Günümüz Ukrayna, Belarus ve Avrupa Rusyası topraklarının o dönemde Fin-Ugor ve Slav halkları tarafından iskân edildiğini söyleyebiliriz.⁴³

Slav adı ve kökeniyle ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmemiz için *Mehmet Nadir Özdemir*'in makalesine göz atmamız gerekecek. *Özdemir*'in makalesinde konuya ilişkin şöyle bilgi verilmektedir:

³⁶ Taşağıl, *age.*, s. 248.

³⁷ Peter Charanis, “Yedinci Yüzyılda Bizans İmparatorluğu’ndaki Etnik Değişimler”, Çev: İlcan Bihter Barlas, *Tarih Okulu Dergisi* [TOD], Sayı: XVIII, Haziran 2014, s. 728.

³⁸ Taşağıl, *age.*, s. 267.

³⁹ Taşağıl, *age.*, s. 267.

⁴⁰ Róna-Tas, *age.*, s. 240.

⁴¹ Eski adı: Букѡвци. Bulgarsitan Vratsa (İvraca) bölgesinin kuzeybatısında bulunan şehirdir. 5000 yıl öncesinden Trak kabileleri bu topraklarda yaşamıştır.

⁴² Stoyanov, *age.*, s. 20.

⁴³ Róna-Tas, *age.*, s. 246.

“Sakâlîbe, Mâr b. Yafes b.Nuh’un çocuklarındandır. Diğer Sakâlîbe ırklarının soyları da ona ulaşır. İbnü’l Cevzî ise Sakâlîbe’nin Hz. Nuh’un oğlu Ham’ın soyundan olduğu kanaatindedir. Bazı kaynaklarda yurtlarının Mağrib ülkeleriyle birleştiği konusunda rivayetler mevcuttur. Sakâlîbe’ye “Benî Eşkitaz” da denirdi. Ortaçağ İslâm kaynaklarında Sakâlîbe, Slavlarla, Slav kökenli köleler için kullanılan bir kavramdır. Sakleb kelimesinin çoğulu olan Sakâlîbe, Avrupa’nın doğusu ve güneyi ile Asya’nın kuzeyinde yaşayan insanları tanımlamak için kullanılan Grekçe s(k)labos (Slav, Sloven) isminin Arapçalaştırılmış şeklidir. S(k)labos, Ortaçağ’da Avrupa’ya göç eden kalabalık Slav kitlelerinin köleleştirilmesi sebebiyle zaman içinde s(k)lave şeklinde köle anlamını da kazanmıştır.”⁴⁴

Savaşlarda esir alınmaları, Bizans ve Harezm köle pazarlarında satılmaları, Avarların tarım için kullanması, Bizans’ın İran ile yaptığı savaşta kullanılmaları bu toplumun üzerinde baskın bir gücün olduğunu, yönetildiğini/yönlendirildiğini gösterir. “Slav” kelimesini ele aldığımızda tüm dillerde ‘köle, uşak’ anlamlarına gelen benzer karşılıklara rastlarız; örneğin, İng. ‘slave’, Alm. ‘sklave’, Fr. ‘esclave’, İt. ‘schiavo’, İsp. ‘esclavo’, Rum. ‘sclav’, Lat. ‘servus’ ve ‘servant’, ‘servis’ sözcüklerinin de Slav sözcüğünden türediği iddia edilir.

Orta Asya’nın güneylerinden Kafkasların kuzeyine gelmiş bir Türk boyu olan Bulgarlar ise, başarısızlıkla sonuçlanan yayılma politikalarından sonra Attila’nın küçük oğlu İrnek’e katılmıştır.⁴⁵ Yaygın görüşe göre, Hun birlikleri ile Ogur kavimlerinin kaynaşması sonucunda ‘Bulgarlar’ meydana gelmiştir; hatta ‘Bulgar’ adı bile bu kaynaşmayı, karışmayı yansıtmaktadır. Bu yaygın görüşün aksine Umut Üren makalesinde şöyle bilgi vermektedir:

“İrnek’in isminin Bulgar Hanları Listesinde geçiyor olması, bozkırda etnik oluşumlar ve isimlendirmelerle ilgili büyük bir gerçeği gözler önüne sermektedir. Pek çok kişiye göre dağılan Hun birlikleri, Doğudan gelen Ogur

⁴⁴ Mehmet Nadir Özdemir, “Sakâlîbe Unsuru ve İslâm Dünyasına Girişi- İslâm Kaynaklarına Göre”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:11, Sayı:1, Ocak-Haziran 2011, s. 90-91.

⁴⁵ Osman Karatay, “Tuna Bulgar Devleti’nin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681-803)”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, 2010, s. 2.

kavimleri ile kaynaşıp, “karışıp”, Bulgarları meydana getirmişlerdir. Hâlbuki bu kadar kısa bir tarihi süreçte böyle bir karışımın olup güçlü bir etnik isim olarak yükselebilmesi olasılığı oldukça düşüktür. Bulgarlar da tıpkı Hunlar gibi Karadeniz’in kuzey bozkırlarında eskilerden beri mevcudiyetini koruyorlardı. Bir müddet sonra Hun adından ziyade Bulgar kavminin isminin kullanılır olması yeni bir etnosun oluşumu ile değil, bu dönemde hâkim zümrenin Bulgarlar olması ile açıklanabilir.”⁴⁶

Doğu Avrupa’ya gelen Türk topluluklarını sıraladığımızda da Bulgarlar ayrı bir topluluktur: Hunlar (350-469), Avarlar (558-805), Ogur (460-), Bulgarlar (ilk defa 482 yılında), Sabarlar (461-576), Hazarlar (558-626-10.yy sonu), Peçenekler (860-1091), Uzlar (860, 870-1068) ve Kumanlar-Kıpçaklar (885-1236)...⁴⁷

Horenli Musa, Süryani Mar Abbas Katina’ya dayanan *Kalankatlı*, Süryani yazar *Hatip Zakharias* Bulgar toplumunun ilk yurdu olarak Kafkasların kuzeyini, Kuban nehri ve Hazar civarını işaret eder.⁴⁸ Ermeni kaynaklar da Bulgarlardan önce Olhontor Bulkarları ve daha sonra Vlendur Bulkarları olarak bahsetmiştir.⁴⁹

Bulgarların Kuzey Kafkaslardan başlayıp Balkanlara varan yolculuğunda, 635 yılında Bulgarları Avar hâkimiyetinden kurtaran *Kurt (Kubrat) Han* sınırları Dinyeper’den Kafkaslara kadar uzanan, 665 yılında ölümü üzerine oğulları arasındaki iktidar mücadelesinden ve Hazar baskısından parçalanacak olan, kısa ömürlü ilk bağımsız Bulgar devletini kurmuştur.⁵⁰ Bu devletin parçalanmasıyla göçler gerçekleşmiş, yeni Bulgar devletlerinin temelleri atılmıştır.

⁴⁶ Umut Üren, “İrnek’in Hunları ve Bulgarlaşma Hadisesi”, *Tarih Okulu Dergisi* [TOD], Sayı:VII, Mayıs-Ağustos 2010, s. 42.

⁴⁷ Taşağıl, *age.*, s. 344.

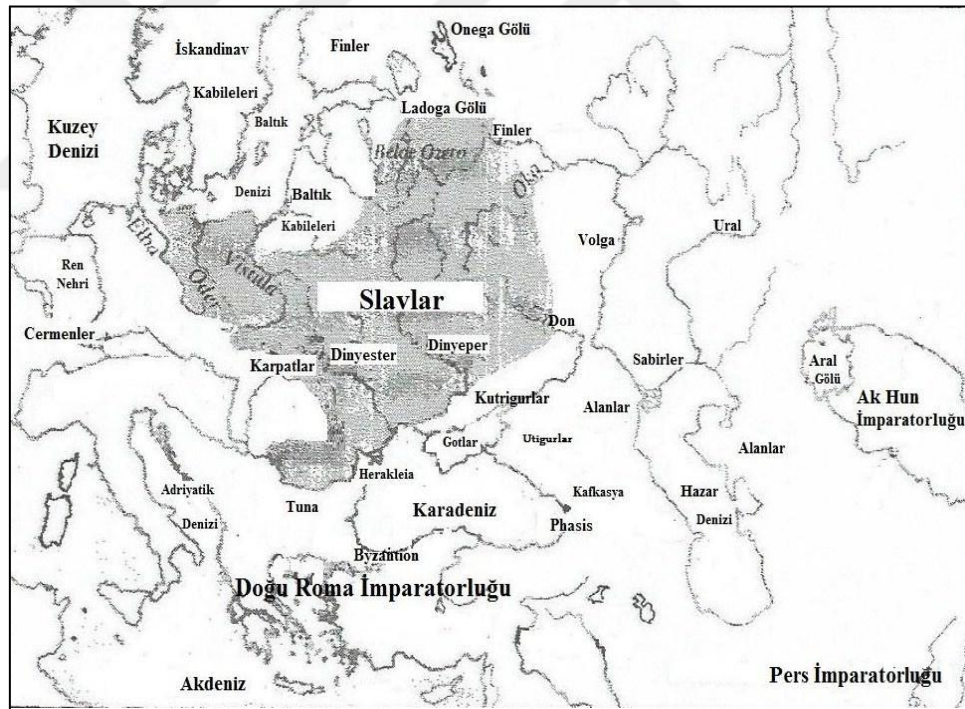
⁴⁸ Üren, *agm.*, s. 42-43.

⁴⁹ Róna-Tas, *age.*, s. 215.

⁵⁰ Mithat Aydın, “Tuna Bulgarları Tarihine Genel Bir Bakış (681-1018)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:11, 2002, s. 117.

Kurt'un oğullarından *Batbayan*, On-Ogurlarla birlikte Kafkasya'daki Don ile Kuban nehri arasında Hazarlara bağlı kalırken; ikinci oğlu *Kotrak (Votrak)* Otuz-Ogurlarla kuzeye doğru gitmiş, 1236 yılında Moğollar tarafından yıkılacak olan İtil (Volga) Bulgar Devleti'ni; üçüncü oğlu *Asperuh* (İsperih, Esperüh) ise Özü, Turla ve Prut vadileri boyunca ilerleyerek, 679'da Tuna nehrini aşmış ve merkezi Varna ile Şumnu arasında olan Tuna Bulgar Devleti'ni (681) kurmuştur.⁵¹

7.yy.'ın ikinci yarısında *Asparuh Han*'ın idaresindeki Türk boyundan Bulgarlar, Tuna'nın aşağı kısmına yerleşmiş ve Miziya'daki Slav toplumunu itaat altına almış; böylece, Balkan topraklarında yeni bir devlet kurmuşlardır.⁵² *Asparuh* 701 yılında ölmüş ve arkasından gelen *Tervel* imparatorluğun kurulum sürecini tamamlamıştır.⁵³

Şekil 2: 450 ve 550 yılları arasında Slavların yayılışı⁵⁴

⁵¹ Aydın, *agm.*, s. 117.

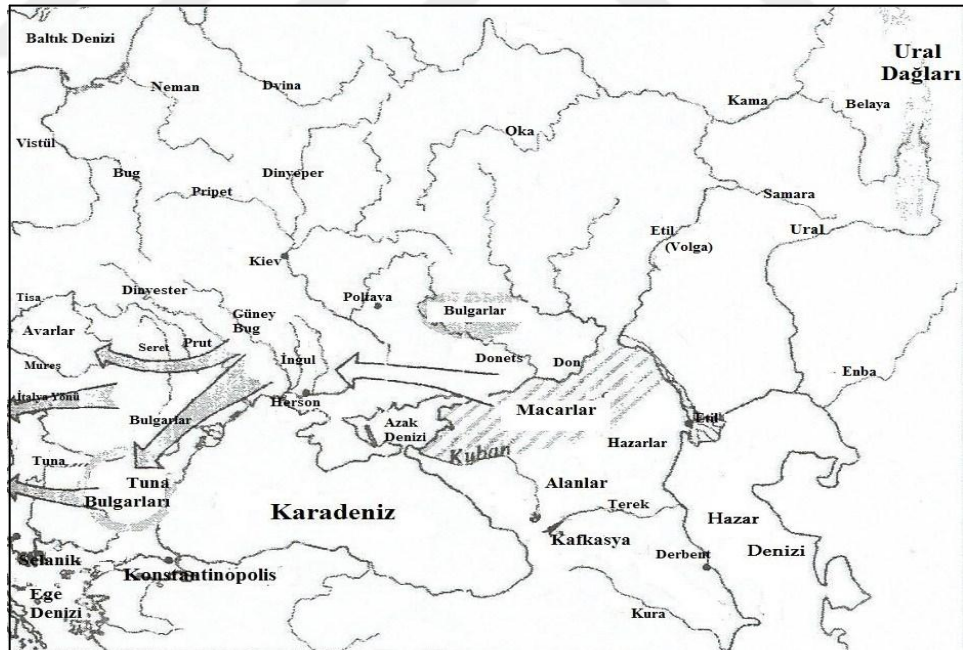
⁵² Stoyanov, *age.*, s. 20.

⁵³ Róna-Tas, *age.*, s. 227.

⁵⁴ Róna-Tas, *age.*, s. 240.

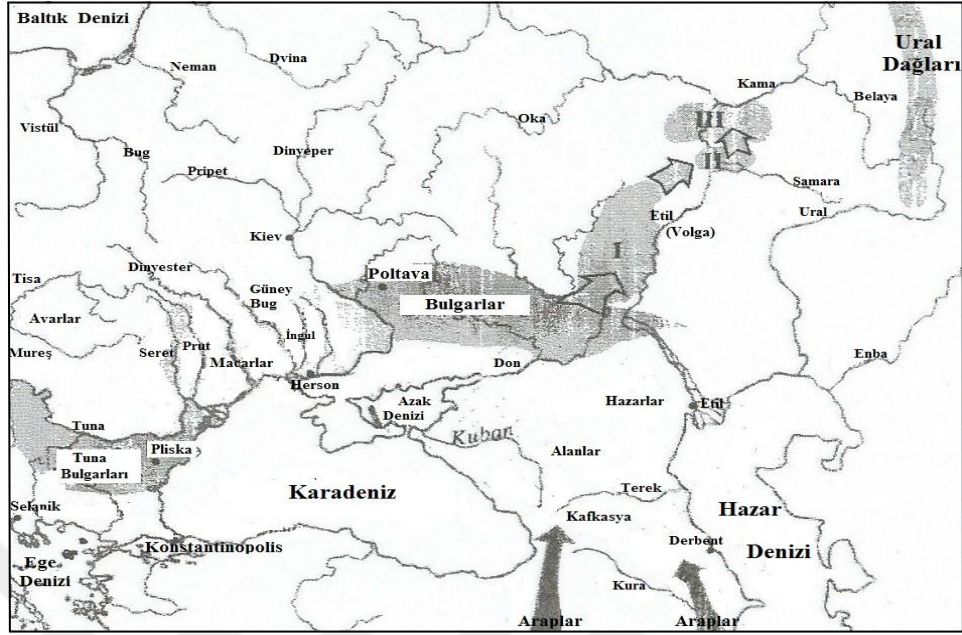
Şekil 3: 600 ve 700 yılları arasında Slavların yayılışı⁵⁵

Şekil 4: 7. yüzyılın sonunda Bulgar göçleri⁵⁶

⁵⁵ Róna-Tas, *age.*, s. 241.

⁵⁶ Róna-Tas, *age.*, s. 221.

Şekil 5: Hazar İmparatorluğundaki (7.ve 9.yüzyıl) Bulgarlar, Macarlar ve Alanlar

*Volga Bulgarlarının kuzeye göçleri*⁵⁷

Ele geçirilen Balkan topraklarında Tuna Bulgarlarının Slav toplumu ile mukayese edildiğinde az sayıda olmalarından ötürü etnik görünüm değişmemiştir. Neticesinde, zamanla Bulgarlar Slavlar arasında tamamen erimiş, dilleri de Slav dilinden etkilenmiş bugün konuşulan Bulgarcada hemen hemen Ön Bulgarların (Proto-Bulgarların) dilinden hiçbir iz kalmamıştır.⁵⁸ St. Mladenov'un özel bir araştırmasına göre bazı sözcükler örneğin 'бѹсеп' (inci), 'белег' (iz, işaret, nişan, alâmet, hususiyet), 'белчуг' (halka), 'бѹбрек' (böbrek), 'пашеног' (bacanak), 'тояга' (sopa, değnek), 'чѹнаг' (cepken), 'капище' (putperest tapınağı), 'кумир' (put, sanem, idol), 'чертог' (saray, şato) Tuna Bulgarlarının dilinden kalmıştır.⁵⁹

Bu bölümümüzün sonunda günümüzde de devam eden Bulgarların kökeni üzerine yapılan tartışmalara değineceğiz. İlk görüş, Bulgarların Türk kökenli olduklarını savunmaktadır. Bu görüşün başlangıç noktası 'Bulgar' adının Türkçe olmasıdır. Prof. Dr. Şişmanov Bulgarların 'Türk' olduğu tezini ileri sürmüştü ve bu tez

⁵⁷ Róna-Tas, *age.*, s. 222.

⁵⁸ Stoyanov, *age.*, s. 20.

⁵⁹ Stoyanov, *age.*, s. 20.

genel geçerlik kazanmıştır; bunun dışında, *Prof. Dimitr Angelov*'un 1971'de "*Bulgar Ulusunun Oluşması (Образуване на българската народност)*" adlı önemli çalışmasında I. Bulgar Devleti'ni kuran Bulgarların Türk oldukları ve eski Bulgar diliyle çağdaş Çuvaş Türklerinin dilinin yakın olduğu ileri sürülmüştür.⁶⁰

Diğer karşıt görüşe göre ise, Bulgarlar Türk kökenli değildir. İlk Bulgarların eski İran ailesinin bir parçası olduğu ileri sürülür. *Petir Dobrev*, Bulgar atalarının Eski Pamir medeniyeti ile bağlantılı olduklarına delil olan maddi/manevi kültürden ve iktisadi geçmişten bahsederken; *T. Tafraciyska* da, Tuna Bulgarlarının büyük çoğunluğunun Türk soyundan olmadığını, İran dili konuşan kabilelerin bir mensubu olduklarını (Tafraciyska 1980) kaydeder.⁶¹ *R. Raşev*'in de bu konuda sahip olduğu fikir *Dobrev* ve *Tafraciyska* ile benzerdir: Ona göre, arkeolojik, antropolojik ve dil verilerinin hepsi, Aşağı Tuna bölgesine yerleşmiş ilk Bulgarların kökeninde baskın durumda İran etnik unsurunun var olduğunu ileri süren tezi destekler (Raşev 2000).⁶²

Bu görüşü benimseyen son iddia ise, *İvanov*'a aittir. *İvanov*, *Asparuh*'un isimlerinden yola çıkar (İsper, İsperih, Esperih, Espererih, Espor, Aspar-Hruk, Batiy gibi). '*Asparuh*' adının beyaz, göz kamaştırıcı, güzel at anlamına gelen İran dilindeki "*aspa*" (Huv-aspa) sözcüğünden geldiğini; '*Espor*' adının ise, yine İran dilinde kartal anlamına geldiğini iddia eder.⁶³ Ancak bu görüşün zayıf yanı İran dili diye bir terimin dilbilim terminolojisinde mevcut olmamasıdır, eğer bu terimden kasıt Farsça ise bu karşılaştırmaların bu dille yapılması daha uygundur.

⁶⁰ Hasan Eren, "Bulgarlar ve Türk Dili", *Bulgaristan'da Türk Varlığı-Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 1-2.

⁶¹ Vanya Micheva, "General Overview of the History of Bulgarian from its Beginnings to the Liberation in 1878", *Bulgar Dili Enstitüsü- Bulgar Bilimler Akademisi*, Sofya, s. 7.

⁶² Micheva, *agm.*, s. 7.

⁶³ İvan Tanev İvanov, "Dvoyni Vladetelski İmena i Prozvišta pri Rannite Bilgarski Vladeteli", <http://www.protobulgarians.com/Statii%20za%20prabaalgarite/Prozvishta-1.htm>, (02.09.2013: 20.51).

0.4. IX. yy. Bulgar Edebî Dilinin Ortaya Çıkması ve Gelişimi (Възникване и развой на българския книжовен език през IX. век)

6. ve 9. yüzyıl dönemindeki Bulgarca hakkındaki veriler en eski Bulgar toplumunun yaşadığı bölgelerdeki toponimlerden ve Bulgarcadan diğer dillere olan ödünçlemelerden (Arnavutçadan, Rumenceden, Macarcadan) elde edilir.⁶⁴ Toponimlerdeki deliller ve ödünçlemeler Bulgar dilinin en önemli iki özelliğini ikna edici bir surette ortaya koyar:

Bulgaristan Miziya'nın, Batı Trakya'nın, Makedonya'nın, Morava Nehri ile Timok Nehri (Bugün Sırbistan'da) kenar bölgelerinin bütün etnik alanlarını kapsayan diyalektlerinde ilk Slavcanın [tj], [dj] seslerinin bir yansıması olarak; [шт], [жд] sesleri ve [ят]⁶⁵ ünlü sesinin geniş telaffuzu kendine özgüdür.⁶⁶

Ön Bulgarların (Proto-Bulgarlar) Yunan harflerini ve diğer işaretleri kullanarak yazılı belgeler oluşturma tecrübeleri Bulgar dilinin tarihi açısından önem taşır; bu nedenle yazı öncesi olarak adlandırılan Bulgarcanın gelişimindeki başlangıç dönemi net değildir.⁶⁷ Ön Bulgarlar (Proto-Bulgarlar) zamanından kalma yazılı taşlar runik yazıyla yazılmıştır.

Tuna Bulgar Türklerinin yerleşim alanlarında bulunmuş 8. ve 9. yüzyıldan kalan iki yazıt (Preslav Yazıtı ve Çatalar Yazıtı) Tuna Bulgar Türkçesine aittir.⁶⁸ *Louis Bazın, Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri* adlı çalışmasında Tuna Bulgar Türklerinin kalıntılarına ilişkin şöyle bilgi vermektedir:

“Bulgar’ların yerel kronolojilerini incelemek için sadece şu iki belgeden yararlanabiliyoruz:

⁶⁴ Micheva, *agm.*, s. 2.

⁶⁵ [e] ve [я] sesleri arasında telaffuz edilen Eski Bulgarca ünlü sesidir: ѣ

⁶⁶ Micheva, *agm.*, s. 2.

⁶⁷ Micheva, *agm.*, s. 3.

⁶⁸ O. A. Mudrak, “Tuna Bulgar Türklerinin Dili ve Kültürü Üzerine”, Çev: Reshida Adzhumerova ve Emine Atmaca, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15, Güz 2014, s. 155.

1) Biraz geç bir döneme ait olmakla birlikte, VIII. yüzyılın son üçte birindeki Grekçe bir metne dayanması gereken ve Eski bir Rus kroniğinin içine sıkıştırılmış, 14 satırlık, “Bulgar Prenslerinin Listesi” adıyla tanınan ünlü metin; Bulgar terimlerinin hem Grekçe transkripsiyonları, hem de bunların sonradan yapılan Eski Slavca transkripsiyonları, yazım geleneğine ilişkin hatalar bir yana, başlangıç verilerini kuşkusuz büyük ölçüde bozmuştur.

2) Bulgar Hükümdarı Omurtag’ın 822 yılında (Bulgaristan’da) bugünkü Preslav kenti yakınlarındaki sarayının yapılışını anlatan Çatalar Yazıtı; bu yazıtta Bulgarca ve Eski Grekçe olmak üzere çifte bir tarih vardır; yazıttaki Bulgarca kronoloji iki kelime ile sınırlı kalsa da, belge çok değerlidir.⁶⁹

Tuna Bulgar Türkleri sayıca fazla olan Slavlar arasında zamanla eriyerek inançlarını ve dillerini kaybetmiştir. Slavlaşan Bulgarların dilinde Ana Bulgarca silinmiş, yerini Slav diline bırakmıştır.

9. yüzyılın ortasında (863) Konstantin (Kiril) ve Metodiy kardeşler Slav sözcüklerin fonetik sistemine göre alfabe oluşturmuştur. Bu alfabe Glagolitik alfabedir. Genel kabul edilen görüş, Glagolitik alfabeyi, Kiril’in oluşturduğu yönündedir.⁷⁰ I. Boris ve Bulgarlar Hristiyanlığı kabul etmeden çok daha önce Konstantin (Kiril) çalışmalarına başlamıştır.⁷¹ O ve erkek kardeşi Metodiy, Slav toplumunu özellikle Bizans idaresi altındaki Slavları yükseltmek ve canlandırmak üzere planlar yapmıştır.⁷² Bu amaç doğrultusunda Slav dilinde var olan sesler kadar harflerden oluşan (sesçil) alfabeyi Aziz Kiril ve Aziz Metodiy kardeşler tertip etmişler ve en önemli din kitaplarından bazılarını çevirmişlerdir.⁷³

⁶⁹ Louis Bazin, *Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri/Bulgarların Kronolojik Kalıntıları*, Çev: Vedat Köken, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 451.

⁷⁰ Bonü St. Angelov, *Slav Alfabesini Yaratan Kiril ile Metodiy Kardeşler*, Çev: Türker Acaroğlu, Yaylacık Basımevi, İstanbul 1970, s. 24.

⁷¹ Dimitır Marinov, *İstoriya na Bilgarskata Literatura*, Sofya 2012, s. 68.

⁷² Marinov, *age.*, s. 68.

⁷³ Marinov, *age.*, s. 69.

Glagolitik alfabeyi, *Kiril* Yunan stenografi yazısından, önceden var olan Yunan alfabesinin Slav diline uydurulması amacıyla yapılan deneme niteliğindeki harflerden ve bazı Doğu alfabelerinden (Ermenice, İbranice) yararlanarak hazırlamıştır.⁷⁴ Şüphe yok ki, *Kiril*'in dil becerisinin (Yunanca, Ermenice, İbranice bilgisine sahip olması) yanı sıra, doğu halklarının kültürlerine yönelik geniş bilgisi *Glagolitik* alfabeyi oluşturmada büyük katkı sağlamıştır.⁷⁵

Şimdi, Slav alfabesinin ortaya çıkış tarihi ile ilgili iki farklı bilgiyi sizlerle paylaşalım. *Prof. Dr. Hayriye Süleymanoğlu*'nun *Çağdaş Bulgarca* adlı çalışmasında bu hususa ilişkin bilgi şöyledir:

*“Eski Bulgar yazarı Çernorizets Hrabır'ın verdiği bilgiye göre bu alfabe 863 yılında düzenlenmiştir. Bilim çevrelerinde de 863 yılı Slav alfabesinin bir başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir.”*⁷⁶

Diğer bir bilgi ise şöyledir:

*“Başlangıç yılını 855 kabul edersek, gerçeğe daha yaklaşmış olacağız. Çünkü IX-X. yüzyılın sonlarında yaşayan ünlü Bulgar yazarlarından Karagömlekli (Çernorizets) Hrabır, aynı yılı Slav yazı ve kültürün başlangıç yılı olarak gösterir. Karagömlekli Hrabır'ın yazdığı gibi, Kiril ve Metodiy büyük eserlerini Yunan kralı Mihail ve Bulgar kralı Boris ve Moravya prensi Rastitsa ve Blatena prensi Kotsel zamanında, dünyanın yaratılışından 6363 yıl sonra (855 yılında) yaratmıştır.”*⁷⁷

⁷⁴ Angelov, *age.*, s. 25.

⁷⁵ Angelov, *age.*, s. 25.

⁷⁶ Hayriye Memoğlu Süleymanoğlu, Nergis Süleymanoğlu Aksoy ve Erhan Süleymanoğlu, *Çağdaş Bulgarca*, Kurmay Yayınevi, Ankara 2007, s. 15.

⁷⁷ Angelov, *age.*, s. 19.

Çernorizets Hrabır, Aziz Kiril'in sadece Yunan alfabesinden yararlanmamış olduğunu, Yunan alfabesinin çift ünlü (difong) içinde barındırmaksızın 24 harften oluştuğunu, Slav dilinin daha çok sese ihtiyaç duyduğunu ve Yunancanın rakam yazı değerinin 6, 90 ve 900⁷⁸ olmadığını zikreder.⁷⁹

9. yüzyılın ikinci yarısında (855/863) Bulgar yazı dilinin yaratılmasıyla yazıya dökülen ilk Slav dili olan Bulgarca tarihinde yeni bir dönem başlar: Bu döneme Eski Bulgarca dönemi denir. Bu ilk yazı diline Eski Bulgarca, Eski Slavca, Eski Kilise Slavcası vb. denilebilir ancak, Bulgar bilginlere göre bu en eski yazı diline ESKİ BULGARCA denmesi daha uygundur.⁸⁰

0.5. Bulgarcanın Gelişiminde Eski Bulgarca Dönemi (Старобългарски период в развитието на българския език)

Bu dönem IX. X. XI. yüzyılları kapsar.⁸¹ İlk Bulgar alfabesi *Glagolitik* alfabenin *Kiril* tarafından yaratılması sonrası; *Kiril*, *Metodiy* ve onların öğrencileri başlıca Hristiyanlık dinî kitaplarını Selânik Slav diyalektine çevirirler; bu diyalekt Doğu Bulgaristan Rup diyalektlerine⁸² aittir.⁸³ Eski Bulgarca 9. yüzyılın ikinci yarısında olduğu biçimde kalmamış, bir taraftan iç gelişim eğilimlerinin etkisi altında, öte taraftan Slav dili olmayan komşu dillerin etkisi altında yavaş yavaş leksik anlamda zenginleşerek ve gramatik yapısı da değişerek Bulgar dili zaman içerisinde

⁷⁸ Her bir harfin simgesi, adı, ses değeri ve rakam değeri vardır. Hemen hemen her alfabedeki harflerin çok eskiden beri rakam olarak birer karşılığı bulunduğu bilinmektedir. Bunlar arasında öne çıkanlar İbrani-Süryani, Grek ve Latin harf-sayı sistemidir. Müslümanlar arasında da Ebced Hesabı öne çıkar. Yunancanın rakam yazı değeri 6 ila 90 bulunmaksızın 1 ila 800 arasında değişir. Fakat Antik Yunancada bu değerlere de rastlanır. (M.Ö.9.yy.- M.S.6.yy.).

⁷⁹ Marinov, *age.*, s. 76.

⁸⁰ Süleymanoğlu vd. 2007, s. 12.

⁸¹ Micheva, *agm.*, s. 4.

⁸² Doğu Bulgaristan diyalektidir. Geniş bir coğrafi alana yayılır: Istranca, Yukarı Trakya Ovası, Doğu Trakya, Batı Trakya, Rodoplar, Razlog ve Gotse Delchev bölgeleri ve Yunanistan'da da Selânik, Serez, Drama bölgeleri.

⁸³ Micheva, *agm.*, s. 4.

gelişim göstermiştir.⁸⁴ Pliska, Preslav ve Ohrid gibi edebî ve kültürel merkezlerde *Kliment Ohridski, Naum Ohridski, Çernorizets Hrabır, Konstantin Preslavski, Yoan Ekzarh, Todor Duksov* çalışmalar yapmıştır.⁸⁵

Stoyanov'a göre, Eski Bulgarcada ünlü sesleri belirten 11 harf varken (a, o, e, и, oу, ѡ, ѣ, ж, ѡ, ѡ); modern Bulgarcada 6 ünlü ses (a, e, и, o, y, ѡ) vardır; modern Bulgarcanın ses sisteminden düşen (ѡ, ѣ, ж, ѡ) ünlü seslerin ise, telaffuzu değişmiş ve diğer seslere uygun hâle getirilmiştir.⁸⁶

9. yüzyılın sonunda Preslav'da ikinci Eski Bulgarca alfabe-*Kirilitsa* ortaya çıkar. Yunancadan 24 harfi içerir ve 14 işaret arı bir şekilde Bulgarca seslere uygun olan *Glagolitik* alfabenin seslerine yakındır.⁸⁷ Uzun bir zaman iki alfabe paralel kullanılır; fakat 10. yüzyılın sonu ve 11. yüzyılın başlangıcında yazıda daha ekonomik ve kolay olduğundan *Kirilitsa*, *Glagolitik* alfabenin yerini alır.⁸⁸ Ön Bulgarlar (Proto-Bulgarlar) tarafından kullanılan runik yazı da 10. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür.

Glagolitsa harfleriyle yazılmış en eski belge 982 yılında *Yeriso* halkı tarafından *İveron Aynaroz Manastırına* verilen Yunanca bir şehadetnamenin altına çekilen imzadır; ayrıca, *Zograf İncili, Aseman İncili, Mariy İncili Glagolitik* alfabeyle yazılmıştır.⁸⁹ *Kirilitsa*, Kiril ve Metodiy kardeşlerin öğrencisi *Kliment Ohridski* tarafından yaratılmıştır.⁹⁰ *Kirilitsa* ile yazılmış en eski Bulgarca metin *Çar Simeon* ve *Petır* zamanında yüksek devlet unvanına sahip *Çırgubilya Mostiç*'in mezar yazısı olup; akabinde, 993 yılında *Çar Samuil* tarafından ailesi ve erkek kardeşi anıtına yerleştirilen taş üzerine yazılmış yazıdır.⁹¹ Ayrıca, *Ostromir İncili*

⁸⁴ Stoyanov, *age.*, s. 20-21.

⁸⁵ Micheva, *agm.*, s. 4.

⁸⁶ Stoyanov, *age.*, s. 21.

⁸⁷ Micheva, *age.*, s. 5.

⁸⁸ Micheva, *age.*, s. 5.

⁸⁹ Angelov, *age.*, s. 26.

⁹⁰ Stoyanov, *age.*, s. 21.

⁹¹ Stoyanov, *age.*, s. 120.

(1076), *Simeon Derlemeleri* (1073), *Sava Kitabı* XI. yüzyıla ait *Kirilitsa* harfleriyle yazılmış başlıca eserlerdir.⁹²

0.6. Orta Bulgarca Dönemi (Среднобългарски период)

Yaklaşık olarak, İkinci Bulgar Devleti'nin kurulmasından Osmanlı hâkimiyetine kadar olan dönemi kapsar (XII.-XV.yy.). Bu dönem esnasında öne çıkan gelişme olarak Bulgar dilinin sentetik sistemden analitik sisteme geçişinin gerçekleşmesi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu dönemde isimlerde morfolojik padej sisteminin ortadan kalkması, sıfatlarda derecenin ifade edilmesi için “по” ve “най” bölümükleriyle şekillenen analitik biçimlerin ortaya çıkması, isimlerde ve fiillerde iki değişik kullanımın (tesniye) kaybolması, Eski Bulgarcadaki bağlama zamirlerinin yenileriyle değişmesi (който, която, което), yardımcı fiili “ща, щеш, ще” olarak Çağdaş Bulgarcaya yakın bir biçimde gelecek zamanın şekillenmesi⁹³ ve mastarın (eylemlik/infinite) analitik olarak да+fiilin şahsa göre şimdiki zamanda çekimi (verbum finitum) ile kurulması⁹⁴ bu geçişi net bir biçimde ortaya koyar.

9. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar bugün geriye kalan bütün Slav dillerinde var olan ismin hâl değişimlerinde gelişim gözlemlenir ve bugün modern Bulgarcada başlangıçtaki ismin hâl değişimi ve mastar (infinite) yapı sistemden düşmüştür; modern Bulgarcada isimlerin cümledeki hâl değişimleri (padejler) genel bir biçim (casus generalis)+ farklı edatlar aracılığıyla ifade edilir.⁹⁵

12. ve 14. yüzyıl arasında dildeki canlı kullanım ile edebî deyim arasındaki bağın mevcut olmaması, dinî literatürün kutsal hususiyetinin ağır basması; isimlerde,

⁹² Angelov, *age.*, s. 27.

⁹³ Micheva, *agm.*, s. 6.

⁹⁴ Stoyanov, *age.*, s. 22.

⁹⁵ Stoyanov, *age.*, s. 22.

sıfat-fiillerde ve mukayese derecelerinde çekimlerin sentetik biçimlerinin korunmasına yol açmıştır.⁹⁶

0.7. Yeni Bulgarca Dönemi (Новобългарски период)

XV. yüzyıl ve sonrasını kapsar. Orta Bulgarca hatta Eski Bulgarca döneminde başlamış süreçlerin çoğu XVII - XVIII. yüzyıllarda tamamlanır.⁹⁷ Yeni Bulgarca dönemi de gelişimi içerisinde üç döneme ayrılır: XIX. yüzyılın başından Osmanlı hâkimiyetliği son buluncaya kadar ki dönem, bağımsızlıktan 9 Eylül 1944'e kadar süren dönem ve 9 Eylül 1944 sonrası dönem.⁹⁸

XIX. yüzyılın başına kadar Bulgarcanın oldukça kısır yeni literatür dilinin Kilise Slavcasının güçlü etkisi altında olduğunu söyleyebiliriz.⁹⁹ Kilise Slavcası Rusçanın etkisi altında özellikle fonetik alanda değişen Eski Bulgarcadır ve bu nedenle, bazı bilim adamları Kilise Slavcasını Eski Bulgarcanın Rusça yeniden yazılışı (redaksiyonu) olarak tanımlar.¹⁰⁰

Osmanlı idaresinden ayrılma öncesi Bulgar halkının ulusal uyanışında iki isim öne çıkar: Paisiy Hilendarski ve Sofroniy Vrançaski. Bulgar diline dair örneklerde *Paisiy tarihinin* dili Kilise Slavcası öğelerin ve yeni Bulgar halk dilinin (batı diyalekti) orijinal bir karışımına¹⁰¹ sahiptir ve keşif *Paisiy Hilendarski*'nin 1762 yılında yazdığı "*Slav Bulgarlarının Tarihi (İstoriya Slavyanoblgarska)*" adlı bu eser Bulgarların kimliklerini yaratmaya dönüktür. *Sofroniy Vrançanski*'nin dili de pek çok Kilise Slavcası öge içermektedir.¹⁰²

⁹⁶ Micheva, *agm.*, s. 8.

⁹⁷ Micheva, *agm.*, s. 8.

⁹⁸ Stoyanov, *age.*, s. 24.

⁹⁹ Stoyanov, *age.*, s. 24.

¹⁰⁰ Stoyanov, *age.*, s. 24.

¹⁰¹ Stoyanov, *age.*, s. 24.

¹⁰² Stoyanov, *age.*, s. 24.

‘Uyanış Dönemi’ esnasında ilk Bulgar edebiyatçılarından bazıları gelecekteki Bulgar edebî dilinin Kilise Slavcasını temel olarak alması gerektiğini savunmuş ve bu anlayışın önde gelen savunucusu ise, 1842’de İzmir’de çıkmaya başlamış ilk Bulgar dergisi “Lyuboslovi”nin kurucusu Konstantin Fotinov olmuştur.¹⁰³ Fotinov’un amacını açıkça görebilmemiz için İlber Ortaylı’nın makalesine burada değineceğiz. Ortaylı makalesinde Fotinov ve onun yayıncılık politikası hakkında şunlardan bahseder:

“Fotinov felsefe, tarih, coğrafya, gramer, edebiyat yanında hijyenle ilgili konulara bile yer ayırıyordu. Politikası Bulgar unsurun dilini ve tarihini öğretmektir. Tıpkı kendisinden sonra Rusya’da Müslümanlar arasındaki gazetelerde görüldüğü gibi, milli kültür ve eğitime ağırlık verilmesi tarafsız görünümlü fakat etkili bir politikadır. İlk nüshalarında bu ana fikri şöyle ifade etmekteydi: Bütün uyanan milletler bilgiyle ve bilimle insanlığın tarihinde yerine alırlar. Bizim Bulgar kardeşlerimiz neyi bilmeli veya öğrenmelidirler? Memleketlerini tanımak için coğrafya bilmeli veya öğrenmeliler. Lisanlarını tanımak için gramer öğrenmelidirler. Parlak geçmişlerini ve ümit vaadeden geleceklerini tanımak için de tarih bilmelidirler.”¹⁰⁴

Yeni Bulgar edebiyat dilinin yaratılması mücadelesinde Fotinov’un Slav ekolünün lideri olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁵ Bazı yazarlar ise, edebî dilin temelinde canlı halk dilinin yatması gerektiğini, fakat halk dilinin yetersiz aynı zamanda işlenmemiş olmasından kaynaklı, işlenmiş Kilise Slavcasından sözcükler ve biçimler olarak zenginleşmesi, mükemmelleşmesi gerektiğini savunmuş, bu grubun öne çıkan ismi Neofit Rilski ile birlikte Slav-Bulgar ekolünü yaratmışlardır.¹⁰⁶

İkinci gruba daha yakın üçüncü grup yazarlar edebî dilin geniş halk kitlelerince tamamen elde edilmesi ve anlaşılması, böyle bir dilde yazılan kitapların

¹⁰³ Stoyanov, age., s. 24.

¹⁰⁴ Georgi Borşukov: İstoriya na Bılgarskata Jurnalistika, nauka i İzsk, Sofia 1976, s. 3-6’dan naklen İlber Ortaylı, “Osmanlı Bulgar Basını Üzerine Notlar”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:15, Sayı:26, 1991, s. 254.

¹⁰⁵ Stoyanov, age., s. 24.

¹⁰⁶ Stoyanov, age., s. 24.

olabilmesi için sadece canlı halk dilinin temel alınması gerektiğini savunmuş, Yeni Bulgar ekolünü oluşturmuşlardır; bu anlayışın önde gelen temsilcileri ise, *Petir Beron*, *Vasil Aprilov*, *İvan Bogorov*, *Petko R. Slaveykov*'dur.¹⁰⁷

Eserlerini halk dilinde yazmaya başlayan ilk Bulgar aydını *Petir Beron* ansiklopedik içerikli ders kitabı olma özelliği taşıyan kitapçığında halk dilini kullanmış ve bu kitapçığı 1824'te Braşov'da (Romanya) yayımlamıştır; bu kitapçığın arka kapağında yunus balığı resmedilmiş olduğundan okurlar arasında bu eser "*Balıklı Alfabe (рибен ъквар)*" olarak bilinmektedir.¹⁰⁸ *Beron*'un yirmi dört yaşında hazırlamış olduğu bu kitapçığı yeni Bulgarca dönemindeki ilk ders kitabı olma özelliği taşır ve *Beron*'a kadar, Bulgar edebiyatçıları yapay Kilise Slavcasının kaçınılmaz surette etkisi altında kalan, kilise yetkilisidir.¹⁰⁹

Petir Beron'un doğum yeri Doğu Bulgaristan'da Kocabalkan'ın Kazan (Kotel) kasabasıdır.¹¹⁰ Bu durum bize Bulgar edebî dilinin ve halk dilinin gelişiminde Doğu Bulgaristan'ın etkisini gösterir. Çünkü, halk dilinin çekirdeği Bulgaristan'ın doğusunda konuşulan doğu şivesidir. Bulgar dilinin ve edebiyatının gelişmesinde Doğu Bulgaristan'ın/doğu şivesinin önemini politik, ticari ve kültürel açılardan daha geniş bir perspektifte ortaya koyarsak; Osmanlı ile Rus savaşlarının Bulgaristan'da en çok doğu halkını etkilemesi, kuzeydoğu bölgesindeki Bulgarların Rusya ve Eflak (Ulahya) ile daha yakın temas gerçekleştirmesi; Moskova ve Odessa'da, Bükreş ve Tuna'nın kenarındaki Rumen şehirlerinde doğu bölgesinden Bulgarların başrol oynadığı Bulgar ticaret merkezlerinin kurulması; özellikle doğu bölgelerdeki köylerden ve şehirlerden Rusya'ya ve Eflak'a (Ulahya) göç eden varlıklı Bulgar göçmenlerin kendi doğdukları yerlerde okulların yaratılması ve kurulması için özel ilgisini sıralayabiliriz.¹¹¹

¹⁰⁷ Stoyanov, *age.*, s. 25.

¹⁰⁸ Süleymanoğlu vd. 2007, s. 14.

¹⁰⁹ Stoyanov, *age.*, s. 26.

¹¹⁰ Süleymanoğlu vd. 2007, s. 14.

¹¹¹ Stoyanov, *age.*, s. 26.

Kiliseden bağımsız ilk ilkokul *Vasil Aprilov* ve *Nikolay Palauzov* aracılığıyla 1835'te Gabrovo'da (Gabrova) açılması, halk diline önem verilerek halkın anlayacağı eserlerin yazılması, okul sayılarının artması, okullarda okutulacak ders kitaplarının hazırlanması ile birlikte okur sayısındaki artış Bulgar dilinin ve edebiyatının hızla gelişmesine neden olmuştur.¹¹² İç dinamiklerde bunlar olurken dış dinamiklerde ise, Rusya ile canlı tutulan politik ve ticari ilişkiler Bulgaristan üzerinde Rus etkisinin artmasına yol açmış ve hiç şüphesiz ki bu etki Bulgaristan'ın kültürel kalkınması sonrası ulusal uyanışında en güçlü faktörlerden biri olmuştur.¹¹³ Bu bilgiler doğrultusunda Rusya'nın desteği ve zaten Balkanlara yayılmış olan ayaklanmaların Bulgarların hiç kaybetmedikleri milli duygularını daha da perçinlediğini ve bunların halk uyanışına zemin hazırladığını söyleyebiliriz.

Bulgar Prensliği sonrası dönemde de okul sayısının artması, okul kitaplarının belirli normlar çerçevesinde yazılması, basının gelişmesi, bilim alanında ilk adımların atılması Bulgar dilindeki gelişmelerin hız kesmeden devam ettiğinin bir delilidir.¹¹⁴

Edebiyat hızlı bir gelişim içine girmiş; *İvan Vazov*, *Penço Slaveykov*, *P. K. Yavorov*, *Elin Pelin*, *Dimitir Polyakov* edebiyatın çok sayıdaki temsilcileri arasında en önde yerini almış; *Dimço Debelyanov*, *Nikolay Liliev*, *Hristo Smirnenski*, *Angel Karaliyçev*, *G. Karaslavov*, *Hr. Radevski*, *Nikola Vaptsarov* eserleriyle şiir stiline gelişmesine katkıda bulunmuş; *L. Miletic*, *B. Tsonev*, *Al. Teodorov-Balan*, *St. Mladenov* gibi öne çıkan temsilcileri aracılığıyla Bulgar dil bilimi edebî dilin mükemmelleşmesi, normlarının tespit edilmesi, yabancı sözcük ve sözcük türetme unsurlarından arınması için katkı sağlamıştır.¹¹⁵

9 Eylül 1944 darbesi sonrası Bulgarların bütün tarihi yaşamlarının akışı içinde hiçbir zaman gerçekleşmemiş olan bilim, teknik, edebiyat ve sanat alanlarının gelişimi için uygun zemin yaratılmış; Bulgar yazı biçiminin benimsenmesi için

¹¹² Stoyanov, *age.*, s. 26.

¹¹³ Stoyanov, *age.*, s. 26.

¹¹⁴ Süleymanoğlu vd. 2007, s. 14.

¹¹⁵ Stoyanov, *age.*, s. 27.

yazım alanında reform yapılarak, muhafazakâr/tepkisel teşviklerle korunan, okullardaki eğitim açısından ciddi bir engel olarak görülen bir dizi lüzumsuz öğelerden Bulgar yazı sistemi arındırılmıştır.¹¹⁶

Ekim 1944'te imla için bir proje hazırlaması gereken komisyon oluşturulmuş, Millî Eğitim Bakanlığı'nda Yüksek Öğrenim ve Kültür Kurumları müdürü yazar *Dimitir Osinin* başkanlığındaki komisyon dil bilimciler, edebiyatçılar, eğitimciler ve yazarlardan oluşmuştur. Bu isimler: *Stefan Andreyçin, Aleksandır Balabanov, Vasil Vasilev, Stefan Popvasilev, Vladimir Georgiev, Nikola Cerov, Elin Pelin, Stefan İlçev, Georgi Karaslavov, İvan Lekov, Nikolay Liliev, Kiril Mirçev, Konstantin Petkanov, Hristo Radevski, Asen Raztsvetnikov, Stoyan Romanski, Todor Samodumov, Stoyko Stoykov, Lyudmil Stoyanov, Teodor Trayanov, İvan Hacıov, Georgi Tsanev ve Sava Çukalov* (Dıga, 23 Ekim 1944).¹¹⁷

27 Şubat 1945'te reform resmîleşmiş, alfabeden gereksiz harfler çıkarılmış ve bazı sesler de yakın diğer seslere uyarlanmıştır (Örn: **ѣ**-ять [*jatı*] я - e seslerine ve **ѡ**-ѡсь голям юс [*õsũ*] ѡ - a seslerine uyarlanmıştır). Sözcük sonundaki <ѡ> harfinin yazılması da son bulmuştur. Fakat, bu harf modern Bulgarcada /o/ ünlü sesin önünde kullanılarak bu sesi inceltmektedir (Örn: режисѡр/rejisör); aynı zamanda kendinden önce gelen ünsüz sesi de inceltmektedir (Örn: режис'ѡр).

¹¹⁶ Stoyanov, *age.*, s. 28.

¹¹⁷ Petır Petrov, "Proyavi na Sıprotiva Sreřtu Pogromit Vırhu Bılgarskata Azbuka (Septemvri-Dekemvri 1944)", *Sıprotivata Sreřtu Komunistiçeskiya Rejim v Bılgariya (1944-1989)-Sbornik Materiali ot Natsionalna Nauçna Konferentsiya:23-24 Mart 2011-Nov Bılgarski Universitet*, s. 262.

0.8. Slav Dillerinde Bitmemiş/Bitmiş Görünüş (Несвършен/свършен вид в славянските езици)

Görünüş veya bakış anlamlarına gelen aspekt, yüklemın ortaya koyduğu eylemin farklı bakış açısıyla sunulmasını sağlayan gramatik kategoridir.¹¹⁸ Eylemlerin bir başlangıç sınırı (terminus initialis), bir bitiş sınırı (terminus finalis) ve bir de süreği (cursus) mevcuttur.¹¹⁹ Bu noktada Reichenbach'ın (1947) çalışmalarından biraz bahsetmemiz gerekmektedir. Cümledeki zaman genellikle konuşma zamanı (speech time) ve olay (durum) zamanı (event time) açısından değerlendirilmekteyken, Reichenbach (1947) bunların dışında üçüncü bir unsuru, atıf zamanını (reference time) öne sürmüştür.¹²⁰

1) Konuşma zamanı (S): İfadenin yapıldığı an (speech time).

2) Olay (durum) zamanı (E): Durumu ifade eder; ortaya çıkan, oluşan durumun zamanını kapsamaktadır (event time).

3) Atıf edilen zaman (R): Olayın ortaya çıktığı zamanla ilişkilidir. İkincil eylemdir. İkincil eylem, asıl eyleme (ki bu olayın kendisidir) göndermede bulunur (reference time).

Bulgarca örnek cümle üzerinden gidelim:

Когато отидох в болницата, операцията още не беше свършила.

Anlamı: Hastaneye gittiğimde, operasyon daha bitmemişti.

Cümlemin üç farklı kesiti mevcut: 1) olay, operasyonun bitmemiş olması 2) atıf, konuşan kişi birinci teklik şahsın (ben) hastaneye gittiği zaman 3) konuşulan zaman (içinde bulunulan an).

¹¹⁸ Sema Aslan, "Türkiye Türkçesinde Ol- Yardımcı Fiilli Yapıların Görünüş-Zaman Bildirimindeki İşlevleri", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:63, Güz 2012, s. 12.

¹¹⁹ Aslan, *agm.*, s. 12.

¹²⁰ Eyüp Bacanlı, "Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:44, Güz 2008, s. 3.

Aspekt sadece Slav dilleri ile sınırlı olmayan bir dil bilgisi kategorisidir ve bitmemiş / sürekli / tamamlanmamış (imperfective - несвършен вид) ve bitmiş / süreksiz / tamamlanmış (perfective - свършен вид) zıtlıklarıyla ortaya çıkar.¹²¹ Slav dillerindeki bitmiş / bitmemiş formları ele almadan önce bu alt kolun bağlı olduğu Hint-Avrupa dil ailesinden daha geriye gidelim ve Proto Hint-Avrupa dilinin aspekt yapısından biraz bahsedelim.

Proto Hint-Avrupa dilindeki aspekt yapı sözcük (leksik) oluşturma kategorisiydi. Devam eden ve tamamlanmış olaylar arasındaki temel aspektif zıtlık, biçim açısından büküm temaları (flexion themes) arasındaki zıtlık tarafından açıklanır, Proto Hint-Avrupa'daki büküm kökten (leksik öge) ve son ekten (temayı oluşturan öge) meydana gelir ve bazı büküm temaları kökle birebir aynıdır.¹²²

Morfolojik perintegrasyon (tam birleşme/bütünleşme) sürecinde Geç Proto Hint-Avrupa fiilinin üç ögeli yapısı (leksik ögenin oluşumu, tema şekillendirici öge ve sonlanma) iki ögeli yapıya dönüşmeye başlar (leksik ögenin oluşumu ve sonlanma).¹²³ Diğer Hint-Avrupa ailesinin proto dilleri gibi Proto Slavca da, iki aspektif tema arasındaki eylemin bitmiş mi yoksa devam mı ediyor olduğunu açıkça ifade etmeyi zorlaştıran ayrımın giderek yok olmaya başladığı gerçeğiyle karşılaşmıştır.¹²⁴

Şimdi, Proto Slavcada kullanılan aspektin sözcük (leksik) oluşumunu aşağıdaki tabloda (Tablo 6) inceleyelim (Długosz-Kurczabowa and Dubisz, 2001, s. 284).¹²⁵

¹²¹ Grace E. Fielder, *The Semantics and Pragmatics of Verbal Categories in Bulgarian*, Edwin Mellen Press Ltd., United Kingdom 1993, s. 14.

¹²² Anna Katarzyna Młynarczyk, *Aspectual Pairing in Polish* (Doktora Tezi), Utrecht University, 2004, s. 12.

¹²³ Młynarczyk, *age.*, s. 13.

¹²⁴ Młynarczyk, *age.*, s. 14.

¹²⁵ Młynarczyk, *age.*, s. 20.

Tablo 6: *Proto Slavcada kullanılan aspektin sözcük (leksik) oluşumu*

aspektif çelişiklik (aspectual ambivalence)	Şartlara bağlı eylemin bitmiş (perfective) veya bitmemiş (imperfective) anlamının karşılanması ve iki görünüş teması arasındaki farklılığın Proto Hint-Avrupa dilinin ses özelliklerinin ortadan kalkmasının bir sonucu olarak meydana gelmesi.	Proto Slavca fiiller <i>iti</i> ‘görmek’, <i>viděti</i> ‘görmek’, <i>vitati</i> ‘karşılamak’;
eş sesli (homonymy/sesteş)	aspektif çiftler şekil olarak benzerdir; fakat aspektif çelişikliğin nedeni olmuşlardır.	bitmemiş (imperfective)
		<i>pomazati - pomazažq,</i> <i>pomazažeši</i>
		bitmiş (perfective)
		<i>pomazati- pomažq, pomažeši</i>
son ekin değişik biçimlenmesi (suppletion of the suffix)	temalardaki görünüş farklılığı Proto Hint-Avrupa dilinin sonucudur.	bitmemiş (imperfective)
		<i>Ees-</i> ‘olmak’ <i>jes-</i> (şimdi), <i>bě-</i> (geçmiş)
		bitmiş (perfective)
		<i>bhuH-</i> ‘olmuş olmak’, <i>bqd-</i> (şimdi/gelecek), <i>by-</i> (geçmiş)
son eklerin farklılaşması (differentiation of suffixes)	leksik morfemin alanını genişletir, yeni biçimler kurar.	bitmemiş (imperfective)
		<i>dvig-a-ti</i> <i>sěd-a-ti</i>
		bitmiş (perfective)
		<i>dvig-nq-ti</i> <i>sěd-ø-ti</i>
ön ekli fiillerin köklerinde ünlü ses değişimi (vowel alternations in the roots of prefixed verbs)	ön ekli fiillerin köklerinde meydana gelir.	bitmemiş (imperfective)
		<i>Prinositi</i> (getirmek) <i>išceljati</i>

		bitmiş (perfective)
		<i>prinesti</i> (getirmiş olmak) <i>isceliti</i>
ön ekli fiillerin köklerinin değişik biçimlenmesi (suppletion of the roots of prefixed verbs)		bitmemiş (imperfective)
		<i>proxoditi</i> (geliyor olmak)
		bitmiş (perfective)
		<i>proiti</i> (gelmiş olmak)
aspekt oluşturan ön ekler (aspect- forming prefixes)	<u>tamamlanmışlığı</u> ileri sürer.	bitmemiş (imperfective)
		<i>pisati</i> (yazıyor olmak)
		bitmiş (perfective)
		<i>napisati</i> (yazmış olmak)

Eski Kilise Slavcasına biraz değinecek olursak, iki farklı görünüşü yansıtan hikâye birleşik zamana (imperfect) ve bitmiş geçmiş zamana (aorist) sahip olması nedeniyle fiil sistemi geçmişteki eylemi tanımlama açısından farklılık göstermektedir.¹²⁶ Normalde bitmiş geçmiş zaman (aorist) fiilin bitmiş (perfective) özelliğinde, hikâye birleşik zamanı (imperfect) ise bitmemiş (imperfective) özellikte ortaya çıkar.¹²⁷ Söylebiliriz ki, geçmiş bir eylemi ifade etmede Yunanca tamamlanmışlığa (perfective) denk gelen özel bir zamana sahip olmaması dışında Eski Kilise Slavcası Klasik ve Helenistik Yunancaya çok yakındır.¹²⁸

Şimdi de günümüz Slav dil ailesini oluşturan dillerin fiil görünüşlerini ele alalım. Fiil kök ya da gövdesine morfolojik belirleyiciler koyarak, aspekt için sistematik bir metot geliştiren, temel anlamında farklılık bulundurmeyen iki ya da üç

¹²⁶ Alfred Senn, "Verbal Aspects in Germanic, Slavic and Baltic", *University of Pennsylvania Language Journal of the Linguistic Society of America*, Cilt:25, 1949, s. 404.

¹²⁷ Senn, *agm.*, s. 404.

¹²⁸ Senn, *agm.*, s. 404.

şekilli (Petr et al. 1987: 179) bir çok fiile sahip¹²⁹ Çekçe ile başlayalım. Çekçede aspekt için morfolojik belirleyicisi olmayan fiil biçimleri yalın (simplex) fiildir ve yalın fiillerin çoğu bitmemiş (imperfective) özellik taşıırken, bu fiil grubunun küçük bir kısmı ise bitmiş (perfective) özellik taşır; fakat şunu da eklememiz gerekir ki, Çekçe bazı yalın fiilleri bitmemiş (imperfective) veya bitmiş (perfective) olarak ayırmamız hususunda belirsizlik de hâkimdir.¹³⁰

Tablo 7 : Çekçe fiillerde ayırım¹³¹

Yalın Fiil	Anlamı	Bitmemiş (imperfective)	Bitmiş (perfective)
psát	yazmak	x	
dát	vermek		x
jmenovat	isimlendirmek, atamak	x	x

Çekçe bitmiş (perfective) bir fiil oluşturmak için, çoğu çok anlamlılık (polysemy) ve eş adlılık (homonymy) gösteren ön ekler kullanılır ve bu ön eklere yüklenen anlam cümlede geçtiği yere göre değişir, kullanılan ön ekleri şöyle sıralayabiliriz:¹³² do-, na-, nad(e)-, o-, o/ob(e)-, od(e)-, po-, pod(e)-, pro-, pøe-, pøed(e)-, pøi-, roz(e)-, s(e)-, u-, v(e)-, vy-, vz(e)-, z(e)-, za (Karlík et al 1995: 199ff).¹³³ Çekçede fiile gelen iki son ek de aspektif sistem için belirleyicidir; -va- son eki fiili bitmemiş (imperfective) yaparken (Bulgarcada da aynı), -nou- son eki ise fiili bitmiş (perfective) yapar.¹³⁴

¹²⁹ Barbara Schmiedtová, “The use of aspect in Czech L2”, ZAS (Zentrum für Allgemeine Sprachwissenschaft, Sprachtypologie und Universalienforschung) Papers in Linguistics, Cilt:29, Berlin 2003, s. 177.

¹³⁰ Schmiedtová, *agm.*, s. 178.

¹³¹ Schmiedtová, *agm.*, s. 178.

¹³² Schmiedtová, *agm.*, s. 178.

¹³³ Schmiedtová, *agm.*, s. 178.

¹³⁴ Schmiedtová, *agm.*, s. 179.

Fiilin bitmemiş (imperfective) veya bitmiş (perfective) olarak aspektif ayrımında yine ön ek ve son eklerin etkin rol oynadığı bir diğer Slav dili Hırvatçaya bir bakış atalım. Hırvatçada fiillerde bitmemişlik (imperfective) ve fiillerin sadece görünüş açısından farklılaştığı gerçek çiftler fiile gelen son ekler aracılığıyla yapılır.¹³⁵ Hırvatçada ön ek ile birlikte şekillenen bitmiş (perfective) özellikli fiil, çiftteki gerçek aspektif karşılık / eş değerlilik (aspectual counterpart) değildir; çünkü ön ek fiile bitmiş (perfective) anlamı kazandırmasının yanı sıra, eylem hakkında veya eylemin nasıl gerçekleştirildiği hakkında ilave bir bilgi taşır (Bulgarcada da aynı).¹³⁶

Sırpça, Bulgarca ve Makedonca gibi diğer Güney Slav dilleri ile birlikte Hırvatçanın Slav Dilleri arasında özel bir yere sahip olduğunu burada belirtmemiz gerekecek; çünkü Hırvatça ve diğer Güney Slav dillerinde fiilin aspekti zaman değerine sahiptir ayrıca, aspektif zıtlığın zaman biçimlerinde de korunduğunu görmemiz mümkündür.¹³⁷ Örn: Bitmiş geçmiş zaman sadece bitmiş (perfective) fiillerle şekillenirken, bitmemiş (imperfective) geçmiş zaman da sadece bitmemiş (imperfective) fiillerle şekillenir.¹³⁸

Rusçayı ele aldığımızda, birkaç istisnai durum dışında, genel kabul Rusçadaki her fiilin bitmiş (perfective) veya bitmemiş (imperfective) şekillerinden birine sahip olacağı yönündedir ve her fiil belli başlı birkaç belirleyici materyaliyle meydana çıkar; bunları sıralamak gerekirse son ek, orta ek (infix), ön ek, ayrılabilir parçacık ya da diğer birkaç biçim-sözdizimsel (morphosyntactic) işarettir.¹³⁹ Rusçadaki her bir fiil doğru tanımlanmış iki semantik bileşenlerden (tamamıyla görülen eylem / tamamıyla görülmeyen eylem) birine sahiptir.¹⁴⁰

¹³⁵ Claire Martinot, Maja Andel ve Sunil Kumar, “Acquisition of Aspect and Aktionsart by Children in Croatian and French”, *ZAS (Zentrum für Allgemeine Sprachwissenschaft, Sprachtypologie und Universalienforschung) Papers in Linguistics*, Cilt:29, Berlin 2003, s. 134.

¹³⁶ Martinot vd. 2003, s. 134.

¹³⁷ Martinot vd. 2003, s. 134-135.

¹³⁸ Martinot vd. 2003, s. 135.

¹³⁹ Wolfgang Klein, “A Time-Relational Analysis of Russian Aspect”, *Language Journal of the Linguistic Society of America*, Cilt:71, Sayı:4, Aralık 1995, s. 669.

¹⁴⁰ Klein, *agm.*, s. 669.

Rusça ve Lehçe şimdiki ve gelecek zamandaki eylemlerin ifadesinde Eski Kilise Slavcası ile uyumlu iken, her iki dildeki gelişim Eski Kilise Slavcasındaki iki geçmiş zaman tarzını sonlandırmış, tek ve yeni bir formatta toplamıştır.¹⁴¹ Ayrıca, Eski Kilise Slavcasının iki geçmiş zamanının her biri sadece bir aspekte sahipken, Rusça ve Lehçe geçmiş zamanda aspektleri kombine etmiştir.¹⁴²

Görünüşte, Baltık dil grubunun doğu ağzı olan Litvanca aspekt sistemi açısından Rusça ile benzerlik taşır, tamamlanmışlık/tamamlanmamışlık arasındaki ayrım net bir biçimde gözlenir ve tamamlanmışlık/tamamlanmamışlık türleri her iki dilde de aynı tiptedir.¹⁴³ Rusçanın fiil aspekti aşağıda belirtildiği gibi bölümlere ayrılabilir.¹⁴⁴

Tamamlanmış (perfective)	1.Girişmeli eylem (inchoative action)	Nokta eylem
	2.Anlık eylem (Momentary action)	
	3.Etkili eylem (Effective action)	Tamamlanan eylem
	4.Sınırlı süre (Limited duration)	
Tamamlanmamış (imperfective)	5.Basit bitmemiş veya tek seferlik bitmemiş	
	6.Tekrarlanan eylem (iterative action)	

Rusça ve Ukraynaca arasında fiil görünüşü açısından tüm Slav dillerinde olan genel bir benzerlik mevcuttur. Fakat şunu eklememiz gerekir ki, Rusça ve Ukraynacada fiil örneklerinin sayısı (Rusçada fiil ön eki sayısı 27 iken, Ukraynacada

¹⁴¹ Senn, *agm.*, s. 404.

¹⁴² Senn, *agm.*, s. 404.

¹⁴³ Senn, *agm.*, s. 405.

¹⁴⁴ Senn, *agm.*, s. 405.

24 fiil ön eki mevcuttur -Ozerova 2003), bunların taşıdıkları anlamları ve leksik fiil sınıflamalarının uygunluğu farklılık gösterir.¹⁴⁵

Sırpçaya bakacak olursak, fiil görünüşünün pek çok durumda fiilin leksik tabanına ilişkin olması bu dili, Rusçaya benzetir, ancak belirtilmesi gereken nokta şudur ki, çift aspekt belirtisi ile birlikte aynı fiil leksemi tarafından oluşan gramatik aspektler Sırpçayı Slav dili olmayan Fransızca, Almanca veya İngilizce gibi dillere daha benzer kılar.¹⁴⁶

Slovenceyi incelediğimizde gelecek zaman gövdesinin ve geçmiş bir safhada hikâye birleşik zamanının (imperfect) erken dejenerasyonunun neticeleri diğer Slav dillerine göre daha radikal olmuştur; güneybatı Slav dilinin bir üyesi olan Slovenenin aksine bu grupta yer alan diğer üye Sırp-Hırvatçada hikâye birleşik zamanın (imperfect) ve bitmiş geçmiş zamanın etkisini yitirmedeğini söyleyebiliriz.¹⁴⁷

Son olarak Lehçeyi ele aldığımızda, Eski Lehçenin hemen öncesindeki dönemde, çağdaş Lehçenin aspektif sisteminin şeklini tanımlayacak iki önemli değişiklik olarak bitmiş geçmiş zaman / hikâye birleşik zaman (imperfect) ayrımının ortadan kalkması ve bitmiş zamanın yaygınlaşması gösterilebilir.¹⁴⁸ Her iki noktada birbiriyle bağlantılı olup, aspektif eşleşmenin süregelen sözcük oluşum süreci tarafından etkinleşir.¹⁴⁹

Genel bir kaide olarak, Slav Dilleri bitmemiş fiilleri kullanarak değişen süreç tipinden görünüşsel bir yapılanmayı yansıtır ve bu uygulayış dil ailesinin farklı dallarında görülen görünüşsel sistemin özelliklerine bağlıdır.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Kateryna Kent, "Language Contact: Morphosyntactic Analysis of Surzhyk Spoken in Central Ukraine", *LSO Working Papers in Linguistics*, Cilt:8, 2010, s. 37.

¹⁴⁶ Nataša Milivojević, "Particles and Prefixes in English and Serbian", *ELOPE (English Language Overseas Perspectives and Enquiries)*, Cilt:II /1-2, 2005, s. 67.

¹⁴⁷ Claude Hagège, *The Language Builder-An Essay on the Human Signature in Linguistic Morphogenesis*, John Benjamins Publishing Company, 1993, s. 20.

¹⁴⁸ Młynarczyk, *age.*, s. 25.

¹⁴⁹ Młynarczyk, *age.*, s. 25.

¹⁵⁰ Milena Kuehnast, *Processing Negative Imperatives in Bulgarian-Evidence from Normal, Aphasic and Child Language (Doktora Tezi)*, Universität Potsdam, 2010, s. 46.

Rusça ve Bulgarcada bitmiş fiillerin kullanımının kontrollü olması buna karşılık Slovakça ve Çekçede aynı zamanda Güney Batı Slav temsilcileri Slovence ve Hırvatçada bitmiş fiillerin daha serbest kullanımı Doğu ve Batı Slav dillerinin zaman açısından birbirlerine farklılık gösterdiğini kanıtlar.¹⁵¹

Dickey Slav dillerinin iki gruba ayrıldığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁵²

- Doğu Slavca (Doğu Slavcayı ve Güney Doğu Slavcayı kapsar).
- Batı Slavca (Batı Slavcayı, kuzeyde Lehçe ile Güneybatı Slavcayı ve Güneyde Sırp-Hırvatçayı kapsar).

Görünüş kullanımının altında yatan farklılıkları anlamak için, Dickey Batı ve Doğu Slavcasının farklı olduklarını varsaymış ve Dickey'e göre, Batı Slav dillerinde tamamlanmışlık olayın tamamının kavramsallaştırılmasına, Doğu Slav dillerinde ise sıklığa bağlıdır; bu tanım her ne kadar Doğu Slav dili olan Rusçanın görünüş kullanımını anlamamız için yeterli olmasa da, Batı Slav dillerinin görünüşe bağlı görevinin otonom, yani özerk ve sözcüğün kendisine bağlı olduğunu ortaya koyar.¹⁵³ Çok daha basit zaman sistemlerine sahip Slav dillerinin çoğu zaman açısından eş değer olmalarına karşın, farklı fiil görünüş/zaman kurallarını uygular; örneğin, Çekçe ve Rusça aynı zaman envanterlerine sahip olmasına rağmen, fiilin görünüş/zaman kurallarının uygulanışı farklıdır.¹⁵⁴

0.9. Bulgarcada Fiilin Görünüşü -Aspekti

(Вид –аспектуалност на глагола в българския език)

Bütün Slav dillerinin form sayısı bakımından en karmaşık yapıya sahip dillerinden biri olan Bulgar dilinin fiil sistemi; standart olarak dokuz paradigmatic

¹⁵¹ Kuehnast, *age.*, s. 49.

¹⁵² Robert I. Binnick, *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*, Oxford University Press, 2012, s. 790.

¹⁵³ Binnick, *age.*, s. 790.

¹⁵⁴ Binnick, *age.*, s. 792.

zaman kullanır ve bu zamanların her biri ya bitmemiş (imperfective/несвършен вид) ya da bitmiş (perfective/свършен вид) aspekt sistemiyle şekillenir.¹⁵⁵

Tablo 8: *Bulgarcadaki dokuz zaman*

şimdiki zaman	сегашно време	present
bitmiş geçmiş zaman (di'li veya görülen geçmiş zaman)	минало свършено време - aorist	past
bitmemiş geçmiş zaman	минало несвършено време	imperfect
belirsiz geçmiş zaman	минало неопределено време	perfect
geçmişte önceki zaman	минало предварително време	pluperfect plusquamperfect
gelecek zaman	будеще време	future
gelecekte önceki zaman	будеще предварително време	future perfect
geçmişte gelecek zaman	будеще време в миналото	future in the past future preterite
geçmişte önceki gelecek zaman	будеще предварително време в миналото	future perfect preterite future perfect in past

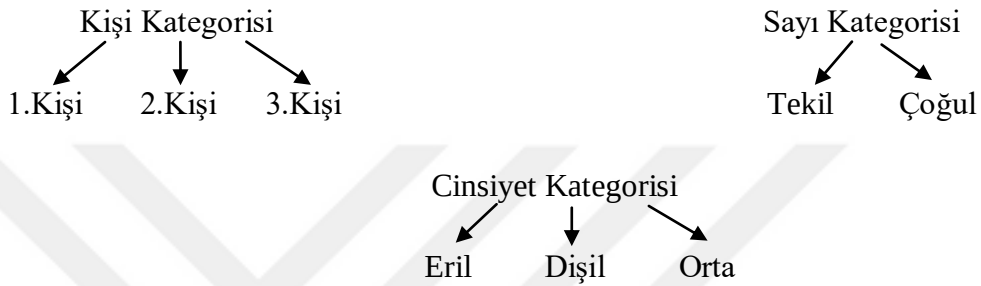
Açıkça söyleyebiliriz ki, Bulgarcanın aspektif sistemi Rusçadan daha karışıktır; bitmemiş (eylem bitmemiş anlamlı veya bitmiş/bitmemiş anlam arasında nötr) ve bitmiş (eylem bitmiş anlamlı) eylemler arasındaki zıtlık sadece bitmiş geçmiş zaman (aorist) / bitmemiş geçmiş zaman (imperfect) arasındaki geçmiş zaman formlarında (past) kendini hissettirir.¹⁵⁶ Bulgarcada her fiilin binlerce şekli mevcuttur (1500 sözcük şekli -Bojadzhiev (1999: 209) ve bu nicel özelliğin son derece zengin bir dizi morfolojik kategori tarafından daha komplike bir hâl almasını Slav morfolojisinin tipolojik olarak öncelikle kaynaşmalı (fusional language) olmasına bağlayabiliriz; öte taraftan gramatik kategorilerin bir çok ifadesi çoğu kez mevcut eklerle (affix) kombine olur, bu gramatik kategorileri kişi, sayı, cinsiyet,

¹⁵⁵ Fielder, *age.*, s. 13.

¹⁵⁶ Bernard Comrie, *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*, Cambridge University Press, 1976, s. 125-126.

zaman, ses, kip ve aspekt olarak sıralayabiliriz.¹⁵⁷ Bu ilk altı kategori Hint-Avrupa dilinden iyi bilinir olmasına rağmen, son kategori aspekt aslında geleneksel fiil kategorisinin her biri ile ilişkilidir.¹⁵⁸

Bazı gramatik kategorilerin alt kategorileri de mevcuttur:¹⁵⁹

Zaman terimi aspekt, kip gibi farklı kategoriler olan farklı formların varyasyonu için yeterli bir kullanımdır, fakat aspekt kategorisinin varlığı başlangıçta karmaşa yaratmıştır; aspekt dilin başlangıcından beri fiil sisteminde mevcut olmasına rağmen, zaman sistemi ile karşılanmıştır.¹⁶⁰ Bulgarcanın fiil çekimleri beş iken şimdi bu sayı üçe düşmüş, biçim ve anlamın bazı yazarlarda kafa karışıklığına neden olmasının yanı sıra, iki ayrı kategori olan aspekt ile zamanın birbiriyle direkt ilişki içinde olması ve Eski Bulgarcanın fiil biçimlerinin sayısının oldukça fazla olması Bulgarcadaki zaman sayısını tam olarak tanımlama çalışmalarında başarısız girişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur; fakat günümüz Bulgarcası için dokuz zamana sahip olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶¹

Üretkenliği ve neredeyse kusursuz olan görünüşe bağlı türetme sisteminden dolayı Slav dilleri arasında en dil bilgisel aspektif sisteme sahip olduğunu söyleyebileceğimiz Bulgarcada, görünüş sistemi zıtlığın bitmemiş tarafına vurgu

¹⁵⁷ Anelia Stefanova Ignatova, *Aktionsart and Bulgarian Verbal Aspect*, Vision Libros, Madrid 2012, s. 51-52.

¹⁵⁸ Ignatova, *age.*, s. 52.

¹⁵⁹ Ignatova, *age.*, s. 52-53.

¹⁶⁰ Ignatova, *age.*, s. 53.

¹⁶¹ Ignatova, *age.*, s. 53.

yapar; fakat görünüşe bağlı zıtlığın merkez noktası olarak bitmemiş görünüş, zamana zarar vermektedir.¹⁶²

Diğer Slav dillerinde olduğu gibi, Bulgarcada da fiile gelen ön ekler ve son ekler fiilin aspektif sistemini bitmemiş (imperfective) ya da bitmiş (perfective) olarak şekillendirir:

1- Bitmiş görünüş kazandıran bir ön ek, bitmemiş bir fiilin önüne gelerek basit bir fiil karşılığı türetmek için kullanılır.¹⁶³ Bu durumda bitmemiş görünüşteki fiil bitmiş görünüşü kazanır:

Bitmemiş (несвършен вид)

пия: içmek (çok kez)

ям: yemek (çok kez)

каня: davet etmek (çok kez)

Bitmiş (свършен вид)

изпия: hepsini içmek (bir kez)

изям: hepsini yemek, yemek (bir kez)

поканя: davet etmek (bir kez)

2- Bitmemiş görünüş kazandıran bir son ek “kusursuz” görünüş eşlerini türetmek için tek yol olarak düşünülür.¹⁶⁴ Bitmemiş görünüşteki bir fiil ön ek olarak bitmiş görünüşü kazanır, ortaya çıkan fiil son ek olarak tekrar bitmemiş görünüşe dönebilir.

Bitmemiş (несвършен) ==> Bitmiş (свършен) ==> Bitmemiş (несвършен)

Tablo 9: Bulgarcada fiilin ikinci derece bitmemiş görünüşü kazanması

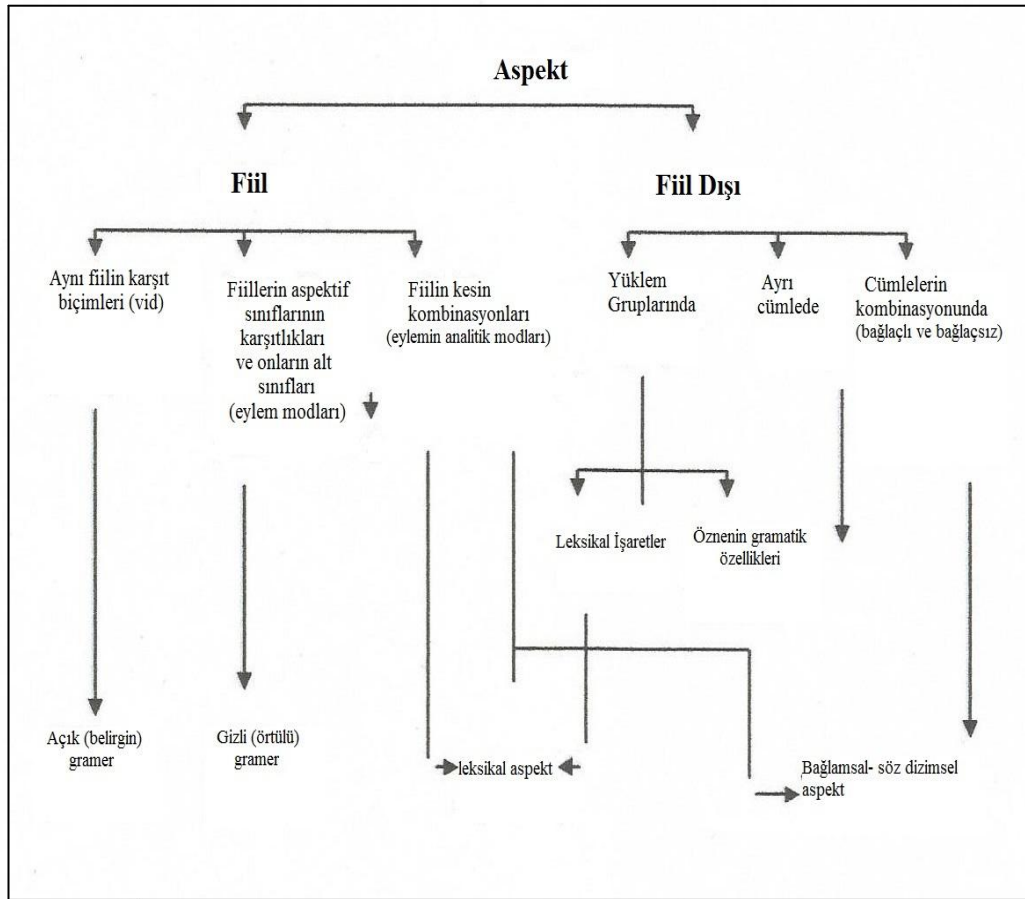
Bitmemiş Görünüş	Bitmiş Görünüş	İkinci Derece Bitmemiş Görünüş
пия: içmek	изпия: hepsini içmek	изпи вам : hepsini içmek
ям: yemek	изям: hepsini yemek, yemek	изяж дам /изяж дам : hepsini yemek
каня: davet etmek	поканя: davet etmek	покан вам : davet etmek

¹⁶² Kuehnast, *age.*, s. 49.

¹⁶³ Kuehnast, *age.*, s. 84.

¹⁶⁴ Kuehnast, *age.*, s. 84.

Bulgarcada basit ya da ön ek almış bitmiş görünüşteki fiilden bitmemiş görünüş özelliği kazandıran *-a* ve *-va* son eklerini kullanma aracılığıyla bitmemiş/sürekli anlam taşıyan bir partner üreterek ikinci derece bitmemiş görünüşlü fiilin oluşması Bulgarcayı aspekt sisteme uygun olarak üretken ve aynı zamanda düzenli görünüşsel bir mekanizma içine yerleştirir, fiil son ek olarak görünüşsel olarak asgari değişikliğe uğrayan bir çift üretir; fakat ön ekli bitmiş fiilin leksik anlamını değiştirmeden bu üretimi gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz.¹⁶⁵ Bu bölümün sonunda Bulgarcadaki fiil görünüşünü açıklayan *şekil 6*'yı inceleyelim.

Şekil 6: Bulgarcada Fiil Görünüşü (Maslov 1982:21)¹⁶⁶

¹⁶⁵ Kuehnast, *age.*, s. 84.

¹⁶⁶ Anelia Stefanova Ignatova, *A Functional Approach to Bulgarian Verbal Aspect and Reduplication of Clitics Within the Framework of Role and Reference Grammar* (Doktora Tezi), National University of Distance Education, 2008, s. 66.

0.10. Diğer Dillerde Zaman ve Aspekt

(Време и аспект в другите езици)

Çalışmamızın bu bölümünde Bulgarca ve Slav dillerinin dışındaki diğer dillerdeki *zaman* ve *aspekt* konusunu genel olarak inceleyeceğiz. Bunu yapmamızdaki amaç bu iki kavramın -zaman/aspekt- öne çıkan dillerdeki durumunu yansıtmaktır. Özellikle *aspekt* konusunda yapılan çalışmalarda Slav dilleri önemli bir paya sahiptir ve Rusça da burada ilk sıradadır. Batı dillerinde ise bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda İngilizce ve Fransızca başı çekmektedir.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki, iletişim amaçlı (herhangi bir zamanda) her dilin yapısı yeterli/kendine has çözümler ortaya koyduğundan dünyadaki her dil eşsiz özellikler taşır, elbette diller farklı konuşma topluluklarında aynı sorunlarla karşılaşabilir ve bu sorunlara oldukça farklı çözümler üretirler; genel olarak bizler bir dilin zaman kavramına ve fiil görünüş sistemine sahip olduğunu düşünsek de, örn: Burma (ya da Myanmar dili/Çin-Tibet dilleri ailesinin alt ailesi Tibet-Birman dillerine aittir) dili dil bilgiselleşmiş zamana sahip olmayıp kip ve zaman zarflarının etkileşimine dayanır.¹⁶⁷

Burmacanın bağlı olduğu dil ailesinin önemli temsilcisi ile devam edelim. Fiile belli bir aspektif değer katan *le*, *guo*, *zhe* ve *zai* gibi belirleyicilere sahip Çinceyi ele alalım.¹⁶⁸ İlk üç belirleyici fiili takip ederken sonuncusu fiilden önce gelir; bu belirleyicilerden *le* ve *guo* fiile bitmiş (perfective) görünüşü yüklerken; *zhe* ve *zai* belirleyicileri ise fiile bitmemiş (imperfective) görünüşle birlikte ilerleyicilik (progressive) veya sürerlik (durative) yükler.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Karsten Schmidtke, “A Look Beyond English: Tense and Aspect System in the Languages of the World”, Friedrich Schiller University Jena, 2006, s. 1-2.

http://www.kschmidtkebode.de/Tense%20and%20Aspect%20Systems_Summary%20Handout.pdf, (12.12.2013: 21.10).

¹⁶⁸ Wolfgang Klein, Ping Li ve Henriette Hendriks, “Aspect and Assertion in Mandarin Chinese”, *Natural Language & Linguistic Theory*, Cilt:18, Sayı:4, Kasım 2000, s. 723.

¹⁶⁹ Klein vd. 2000, s. 723-724.

Bu belirleyicilerin özellikleri ve kullanımları¹⁷⁰

le → Bitmiş Belirleyici → Qi-chi zhuang-dao-**le** fangzi.
Araba eve devrildi.

guo → Deneyimsel Belirleyici → Lisi da-po -**guo** yi-ge beizi.
Tanımsız bir zaman *Lisi önceden bir fincan kırdı.*
Geçmişe dönük

zai → İlerleyici → Lisi **zai** chuan yi-jian qunzi.
Fiil önünde veya sonunda kullanılabilir *Lisi bir etek giyiyor.*
Aspekt olarak sadece fiil önünde kullanılır

zhe → Süreklilik → Lisi chuan-**zhe** yi-jian qunzi.
asgari gerçekleşen bazı türdeş durumları gösterir *Lisi gömlek giyer.*
normal gelişmedir dinamik değildir.

Çince'den sonra bir diğer Uzak Doğu dili Japonca ile devam edelim. Coğrafi, siyasi ve kültürel olarak her ne kadar Japonya ve Çin, Uzak Doğu terimi altında birleşse de bu iki ülkenin dili farklı gruptadır. Japonca Altay dil ailesine girer. Bu dilde benzersiz bir özellik olarak *-te i-* bitmemiş (imperfective) görünüş belirleyicisi olarak öne çıkar ve bu kombinasyon iki farklı kavramdadır: Süreklilik eylemine (durative verb) bağlı olup bitmemiş (imperfective) görünüşün bir alt tipi olan ilerleyici (progressive) anlamı ortaya koyar; fakat erişil/edinç eylemine (achievement verb) bağlı olduğunda ise tam tersi olarak bitmiş (perfective) görünüşe yakındır.¹⁷¹ Ayrıca Miller'in iddiasına göre (1975) *-ta* belirleyicisi bitmiş (perfective) görünüşü, *-ru* belirleyicisi ise bitmemiş (imperfective) görünüşü belirtir.¹⁷²

¹⁷⁰ Klein vd. 2000, s. 724-727.

¹⁷¹ Ping Li ve Yasuhiro Shirai, *The Acquisition of Lexical and Grammatical Aspect*, Mouton de Gruyter, Ekim 2000, s. 131.

¹⁷² Yoko Hasegawa, *Japanese a Linguistic Introduction*, Cambridge University Press, 2015, s. 118.

Örn:¹⁷³ Watashi wa kumēru¹⁷³ ga deki-**ru**.

Ben Khmerce konuşabilirim.

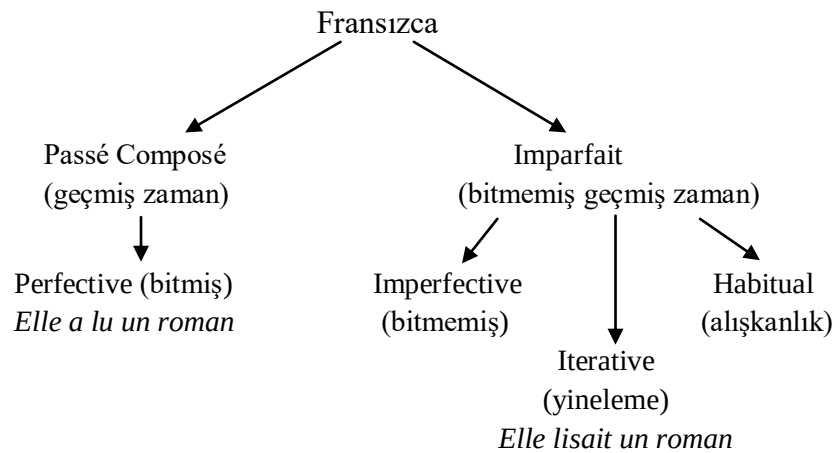
Midori wa piano o hii-te **i-ta / i-ru**.

Midori piyano çalıyordu/çalıyor.

Japoncada fiilin bitmiş (perfective) tipi için özel bir belirleyicisi bulunmamaktadır; çünkü fiilin bu görünüş tipi için sade fiil biçimleri yeterlidir, örneğin *oyogu* ‘yüzmek’, *oyoida* ‘yüzdü’.¹⁷⁴

Hint-Avrupa dil ailesinin Cermen dilleri alt kolunun üyesi İngilizce ile yine aynı dil ailesinin Roman dilleri alt kolunun üyesi Fransızca tam ve ilgili geçmiş zamanlara sahiptir. İngilizcede *alışkanlık görünüşü* (habitual aspect) *used to* (kullanımı opsiyoneldir) geçmiş zamanda kendini gösterir; Fransızcaya baktığımızda bitmemiş (imperfective) görünüşün kapsamı ilerleyici (progressive) anlamlıdır bunun da ötesinde *durum hâlleri* (stative situations) için kullanılabilir.¹⁷⁵ Fransızca ve İngilizcede aspektif ayrımı görebilmek için aşağıdaki *Şekil 7*’yi inceleyelim.

Şekil 7: *Fransızca ve İngilizcede Aspektif Ayrımlar (Ayoun&Salaberry 2008)*¹⁷⁶

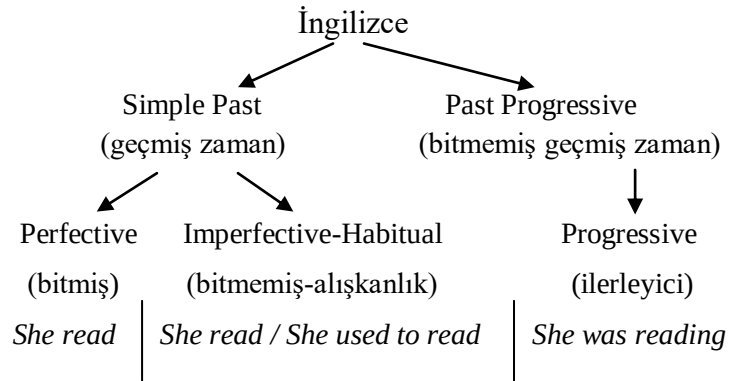

¹⁷³ Hasegawa, *age*, s. 118-119.

¹⁷⁴ Shoichi Iwasaki, *Japanese*, John Benjamins Publishing Company, 2013, s. 133.

¹⁷⁵ Hongli Fan, *Acquisition of Tense-Aspect Morphology by English Learners of French and Chinese* (Doktora Tezi), University of Florida, 2005, s. 23.

¹⁷⁶ Dalila Ayoun, *The Second Language Acquisition of French Tense, Aspect, Mood and Modality*, AILA Applied Linguistics Series 10, John Benjamins Publishing Company, 2013, s. 9.

İngilizce, Fransızca ve Çincedeki aspektif karşıtlıkları daha net görebilmemiz ve anlayabilmemiz için Hongli Fan'ın "*Acquisition of Tense-Aspect Morphology by English Learners of French and Chinese*" adlı doktora çalışmasında yer alan tabloya burada yer vermemiz gerekecek.

Tablo 10: İngilizce, Fransızca ve Çincedeki aspektif zıtlıklar¹⁷⁷

	İngilizce	Fransızca	Çince
Bitmiş (perfective)	*	passé composé	-le
Bitmemiş (imperfective)	*	imparfait	*
Devamlı/sürekli (continuous)	*	*	-zhe
İlerleyici (progressive)	be + V-ing	*	zai
Belirsiz geçmiş zaman (bitmişlik/perfect)	have + present participle of Verb	*	le, -guo

Mastar fiil biçimleri *-ar, -er, or, -ir* ile biten Roman dilleri alt kolunun bir diğer üyesi İspanyolcada geçmiş zaman (preterit) ve bitmemiş geçmiş zaman (imperfect) ayrımı daha basittir, örneğin: *hablar* (konuşmak), *comer* (yemek), *vivir*

¹⁷⁷ Fan, *age.*, s. 23.

(yaşamak).¹⁷⁸ Tamamlanmış/bitmiş (perfective) görünüşü biz geçmiş zaman olarak alıyoruz, karşıtı tamamlanmamış/bitmemiş (imperfective) görünüşü geçmiş zaman (past) ya da geçmiş zaman dışı (non-past) arasında bir yere oturtuyoruz; fakat geçmiş bitmemiş (past imperfective) biçimler İspanyolcada bitmemiş (imperfective) etikete sahipken, geçmiş bitmemiş dışı (non-past imperfective) biçimler şimdiki (present) zaman etiketlidir, şimdi aşağıdaki tabloyu inceleyelim.¹⁷⁹

Tablo 11: *İspanyolcada bitmiş/bitmemiş görünüşler*

Temel (Başlangıç)		
Bitmemiş (imperfective)	Geçmiş Zaman Dışı (Non-Past)	habla
	Geçmiş Zaman (Past)	hablaba
Bitmiş (perfective)	past	habló

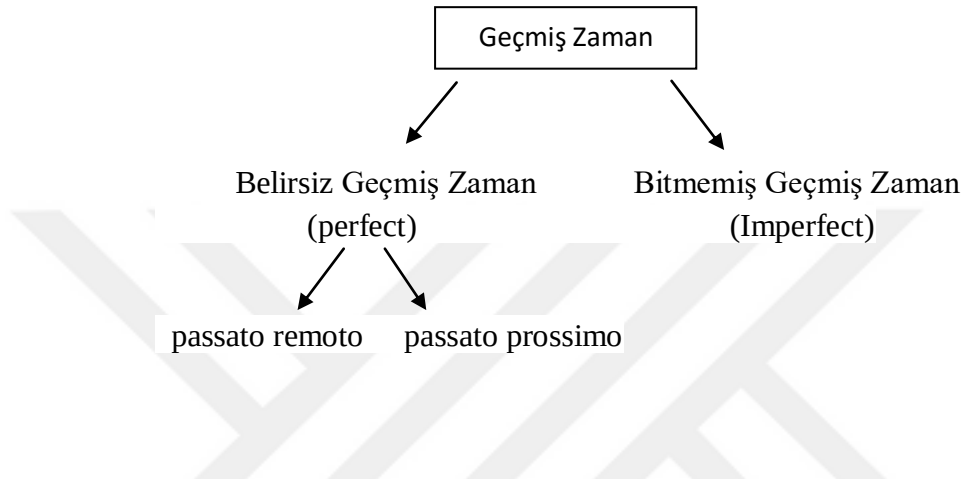
Roman dilleriyle devam edelim. Roman dilleri arasında Latinceye en sadık kalan İtalyancaya baktığımızda geçmiş eylemler iki farklı fiil formuyla açıklanır, biri

¹⁷⁸ Richard Word Sherman, *Students of Spanish and the Spanish Preterit and Imperfect Verb Forms* (Doktora Tezi), The University of Texas at Austin, 2008, s. 6-8.

¹⁷⁹ Robert P. Stockwell, J. Donald Bowen ve John W. Martin, *The Grammatical Structures of English and Spanish* (Contrastive Structure Series), University of Chicago Press, 1965, s. 136.

belirsiz geçmiş zaman diğeri bitmemiş geçmiş zamandır; bu fiil formları geçmiş zamanda İtalyan fiilinin iki farklı aspektidir.¹⁸⁰

Şekil 8: *İtalyancada geçmiş zaman*

Passato prossimo (yakın geçmiş) birleşik zamandır, *passato remoto* (uzak geçmiş) ise birleşik bir biçim değildir.¹⁸¹ Birinin doğum tarihinden konuşulurken eğer bu kişi yaşamıyorsa -uzun bir zaman yaşamamışsa- *passato remoto* kullanılır; fakat bu kişinin içinde bulunulan zamanla ilgisi varsa -ilgi vurgulanmak isteniyorsa- ya da bugünün okuyucusu üzerinde etkisi varsa *passato prossimo* devreye girer.¹⁸²

Örn:¹⁸³

Dante nacque nel 1265. Visse per molti anni a Firenze. (*passato remoto*)

Dante 1265'te doğdu. O uzun yıllar Floransa'da yaşadı.

Dante è nato nel 1265, e oggi si festeggia l'anniversario della nascita. (*passato prossimo*)

Dante 1265'te doğdu, ve bugün biz onun doğum yıldönümünü kutluyoruz.

¹⁸⁰ Anna Proudfoot ve Francesco Cardo, *Modern Italian Grammar a Practical Guide*, Routledge, 1997, s. 193.

¹⁸¹ Proudfoot ve Cardo, *age.*, s. 194.

¹⁸² Proudfoot ve Cardo, *age.*, s. 195.

¹⁸³ Proudfoot ve Cardo, *age.*, s. 195.

İtalyancadaki *imperfetto* terimi geçmişteki eylemlerin bitmemiş geçmiş görünüşünü verir, aşağıdaki tabloyu inceleyelim:¹⁸⁴

Tablo 12: *İtalyancada bitmemiş/belirsiz geçmiş görünüşlerin karşılaştırılması*

Bitmemiş Geçmiş Görünüş (imperfect aspect)	Belirsiz Geçmiş Görünüş (perfect aspect)
Ieri faceva molto caldo a Napoli	Ieri ha fatto molto caldo a Napoli
Dün Napoli çok sıcaktı	Dün Napoli çok sıcakmış
Belirli bir zaman aralığında Napoli’de bulunmuş kişi oranın havası hakkında kendi deneyimi ile açıklama yapıyor.	Napoli’de bulunmayan kişi dışarıdan (örneğin hava tahmin raporu sayesinde) oranın havası hakkında açıklama yapıyor.

Son olarak Altay dil ailesine bağlı Türkçeyi ele alalım. Türkçede fiillerin bitmiş (perfective) anlam taşıdıklarını ve fiillerin bitmemiş (imperfective) anlam için tek bir belirleyicisinin olmadığını açıkça söyleyebiliriz.¹⁸⁵ Türkçedeki fiillerin bitmiş (perfective)/bitmemiş (imperfective) görünüşleri hakkında daha ayrıntılı bilgi edinebilmemiz için *Yeter Torun*’un makalesine burada yer vereceğiz. *Torun* makalesinde Türkçedeki aspektif yapıdan şöyle bahseder:

“Aslında görünüş ve zaman konusu iç içe geçmiş konular olarak dikkat çekmektedir. Genellikle bir eylemin zamandaki yayılışı / süresi görünüş olarak adlandırılmaktadır. Başlangıç ve bitiş noktası belli olan tamamlanmışlık bildiren görünüş, bitmişlik görünüşü; durağanlık / süreklilik gösteren görünüş ise bitmemişlik görünüşü olarak adlandırılmakta; Türkçede bitmişlik görünüşünün –DI ve –mİş biçimbirimleriyle, bitmemişlik görünüşünün ise –yor, –mAktA, –(A/I)r biçimbirimleriyle sağlandığı ifade edilmektedir (Göksel-Kerslake, 2005: 288). Türkçede –AcAk biçimbiriminin görünüş özelliğine dair değerlendirmelerde bir eylemin bitmişlik / bitmemişlik görünüşü açısından

¹⁸⁴ Proudfoot ve Cardo, age., s. 199.

¹⁸⁵ Jaklin Kornfilt, *Turkish*, Routledge, 1997, s. 355-356.

zaman yerleştirilmesinin sorunlu olduğu (Erkman-Akerson-Özil, 1998: 300), gelecek zamanın doğası gereği henüz başlamamış bir eylemin bitmişlik / bitmemişlik görünüşü çerçevesinde değerlendirmenin güçlüğü dile getirilmiştir (Benzer, 2008: 238). ”¹⁸⁶

Türkçede geçmiş zaman belirleyicisinin, *-ma* olumsuzluk ekinen ve fiil dışı (ad cümlelerinin oluşumunda olumsuzluk taşıyan) *değil* sözcüğünden sonra gelmesi bu dilde öne çıkan fiil özelliklerindendir.¹⁸⁷

Bu bölümün sonunda bitmemiş (imperfective) görünüş ve bitmiş (perfective) görünüş açısından dilleri şöyle toplayabiliriz (Dahl 1985:154-181):¹⁸⁹

¹⁸⁶ Yeter Torun, “Türkiye Türkçesinde -Acak + İyelik Eki + Yönelme Durumu Yapısı”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt:8, Sayı:9, Yaz 2013, s. 2425.

¹⁸⁷ Gerd Jendraschek, “A Fresh Look at the Tense-Aspect System of Turkish”, *Language Research*, Cilt:47, Sayı:2, 2011, s. 250.

¹⁸⁸ Jendraschek, *agm.*, s. 250.

¹⁸⁹ Mari Broman Olsen, *A Semantics and Pragmatic Model of Lexical and Grammatical Aspect* (Outstanding Dissertations in Linguistics), Garland Publishing, New York & London 1997, s. 102.

Tablo 13: *Bitmemiş (imperfective) ve bitmiş (perfective) görünüşlerin her ikisiyle birlikte diller*

Bitmemiş (imperfective) ve bitmiş (perfective)	Azerice, Türkçe, Sabuanca, Hawaiice, Sotho dili, Zulu dili
Geçmiş bitmemiş (past imperfective) ve bitmiş (perfective)	Kürtçe, Pencapça
İlerleyici bitmemiş (progressive imperfective) ve şimdiki bitmiş (present perfective)	Endonezce, Cava dili, Sundaca, Tamilce, İngilizce, Almanca, İsveççe, Tayca, İtsekiri, Yoruba dili
Geçmiş bitmemiş (past imperfective) ve bitmiş (perfective)	Fransızca, İtalyanca, Alawa dili, Amharca, Limouzi, Rumence
Geçmiş bitmemiş (past imperfective) ve şimdiki bitmiş (present perfective)	Oromo, Modern Standart Arapça, Maltaca, Farsça, İspanyolca

Tek yüklem üzerine kurulu (single predicate) bitmemiş (imperfective) ve bitmiş (perfective) görünüşlü dilleri de şöyle toplayabiliriz (Dahl 1985:172; Gawronska 1993:163-165; Quirk, et al. 1985:210; Comrie 1976:62).¹⁹⁰ Bulgarca, İngilizce, Gürcüce, Lehçe ve Rusça.

0.11. Balkan Dil Birliği (Балканският езиков съюз)

Balkan Dil Birliğine kabul edilen olgu, Sloven dil bilimci ve filolog Jernej Kopitar (1829) tarafından ortaya sürülür; fakat bu 20. yüzyılın 20’li ve 30’lu yıllarında Gustav Weigand’ın ve Kristian Sandfeld-Jensen’nin çalışmalarıyla, Alexandru Rosetti’nin tanımı (1958) modern Balkan dil biliminde

¹⁹⁰ Olsen, *age.*, s. 105.

(gerçekleştirdikleri farklı derecelere göre) farklı bir yer tutar.¹⁹¹ Bu olgunun başlangıç alanı düşünülürse birbirinden farklı dil yapılarını birleştirmek (syncretism), bu oluşumun meydana gelmesini bir dile bağlamak ya da sade bir modelin almış olduğu tek yönlü özellikleri ile açıklamak oldukça zordur.¹⁹² Banfi'nin (1958:53) önerisine göre bu olgu, bilhassa, biçim dizim (morphosyntactic) bağlamında canlı bir kategori olarak vokatif durumlarını korumalarına rağmen, durumsuz diller olan Bulgarca ve Makedoncada şekillenmiş olabilir (Schaller'e göre '*ikincil Balkanizm*' 1975).¹⁹³ Son zamana kadar hep birlikte aynı/yanyana tutulmuş, genellikle birbirinin lehçesi olarak düşünülmüş Bulgarca ve Makedonca; Balkan bakış açısında '*Birinci Derece Balkan Dilleri*' olarak atfedilen sadece iki Slav dili olmuştur.¹⁹⁴ İlgi durumu (genitive) ve yaklaşma durumu (dativ) arasındaki birleşme alanı (Zusammenfall von Genitiv und Dativ, Schaller 1975: 100-101) Arnavutça, Bulgarca, Rumence, Makedonca ve Yunanca tarafından paylaşılır.¹⁹⁵

Örn: ¹⁹⁶	Rumence <i>casa bătrânul-ui</i> genitive	<i>are spus acesta bătrânul-ui</i> dativ
Arnavutça	<i>shtëpia e plak-ut</i> genitive	<i>ja tha plak-ut</i> dativ
Bulgarca	<i>kăštata na starikăt</i> genitive	<i>rece na starikăt</i> dativ
Yunanca	<i>to spiti tu anvrop-u</i> genitive	<i>to eipe tu anvrop-u</i> dativ
	<i>yaşlı adamın evi</i>	<i>yaşlı adama söylüyor</i>

¹⁹¹ Nicholas Catasso, "Genitive-Dative Syncretism in the Balkan Sprachbund: An Invitation to Discussion", *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*, Cilt:8, Sayı:2, 2011, s. 70.

¹⁹² Catasso, *agm.*, s. 73.

¹⁹³ Catasso, *agm.*, s. 74.

¹⁹⁴ Catasso, *agm.*, s. 78.

¹⁹⁵ Catasso, *agm.*, s. 73.

¹⁹⁶ Catasso, *agm.*, s. 74.

Görüldüğü üzere yukarıdaki dillerin ilgi durumları ve yaklaşma durumları aynı kalıpta ve birbirine de benzerdir. Bulgarcada ‘на’ edatı iki durumu da üstlenmiştir. İlk cümledeki (*kăštata na starikăt*) ‘на’ edatı varlığın kime ait olduğunu belirtir. Türkçeye ‘-ın, -in, -un, -ün’ olarak çevrilir. İkinci cümledeki (*rece na starikăt*) ‘на’ edatı ise yaklaşma/yönelme belirtir. Türkçeye ‘-e, -a’ olarak çevrilir.

Genetik olarak uzaktan bağlı olsalar da (hatta bazı durumlarda tamamen bağlantısız olsalar da) Balkan dilleri bir takım tipik özellikleri paylaşırlar ve bizler bu özelliklerin boyutunu, kapsamını ve sınırını tam olarak bilemeyiz; fakat buna rağmen Balkan dillerinin bağımsız değerlendirilemeyeceği de ileri sürülür.¹⁹⁷ Dil bilimciler alanda en az üç dilde tipolojik benzer özelliklerin mevcut olduğuna odaklanır ve bu dillerin en az ikisi farklı genetik aileye aittir; vurgusuz hecelerde zayıf veya nötr sesin varlığı en belirgin fonolojik özellik olarak ortaya çıkar.¹⁹⁸ Diğer gramatik özellikler ise şöyle sıralayabiliriz: Edatsı durumlar, tanımlılık ekleri, yönelme/aitlik (ilgi) birleşimleri, seslenme (vocative) durumu belirleyicileri, nesnenin zamir klitiğinin (pronominal clitic) çiftleşmesi, mastarın kaybolması ve onun istek cümleleri tarafından değişimi, gelecek zamanın analitik ifadesi gibi.¹⁹⁹

Bu bölümün sonunda şu bilgiyi de ilave etmemiz gerekir ki, Balkan dil ailesi arasında Bulgarcanın çok özel bir yeri vardır; çünkü analitik dil özelliği kazanmada ilk sıradadır.²⁰⁰

0.12. Bulgarcanın Fonetigi

(Българската фонетика)

Çağdaş Bulgar dili 30 harften oluşmaktadır: Аа, Бб, Вв, Гг, Дд, Ее, Жж, Зз, Ии, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, Ъъ, Ьь, Юю, Яя.

¹⁹⁷ Olga Mišeska Tomić, “Balkan Sprachbund Features”, *The Languages and Linguistics of Europe*, De Gruyter Mouton, 2011, s. 307.

¹⁹⁸ Tomić, *agm.*, s. 307.

¹⁹⁹ Tomić, *agm.*, s. 307.

²⁰⁰ Micheva, *agm.*, s. 6.

Bulgarcada ünlü ses sayısı 6 iken; buna karşılık 8 harf kullanılır:

Bulgarcada ünlü sesler: а, е, и, о, у, ъ / ю, я.

Bulgarcada ünsüzleri gösteren harf sayısı 21’dir: б, в, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ.

Bulgarcada “ъ” ses değeri olmayan bir harftir. “о” ünlü sesinin önünde kullanılarak bu ünlü sesi inceltir; aynı zamanda kendinden önce gelen sessiz sesi de inceltir.

ю → [йу/у], [‘у] bir harftir ve iki sestен oluşur; fakat bu sesler ayrı ses özelliği taşımaz.

я → [йа/а], [‘а / ‘ъ] bir harftir ve iki sestен oluşur; fakat bu sesler ayrı ses özelliği taşımaz.

щ → [шт/шт] bir harftir ve iki sestен oluşur; fakat bu sesler ayrı ses özelliği taşımaz.

Bulgarcada дж [ɟ], дз [z] → iki harfin birleşimi ayrı bir ses oluşturur.

Bulgar dili bugün 45 fonemden oluşmaktadır: а, б, б’, в, в’, г, г’, д, д’, е, ж, дж, з, з’, дз, дз’, и, й, к, к’, л, л’, м, м’, н, н’, о, п, п’, р, р’, с, с’, т, т’, у, ф, ф’, х, х’, ц, ц’, ч, ш, ъ.

Bulgarcada ünsüzler hem kalın hem ince seslerden oluşur:

Kalın: б, в, г, д, ж, дж, з, дз, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш / 21 ses

İnce: б’, в’, г’, д’, з’, дз’, й, к’, л’, м’, н’, п’, р’, с’, т’, ф’, х’, ц’/18 ses

Bazı sessiz seslerin özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

‘ж, дж, ч, ш’ sesleri daima kalındır.

‘й’ sesi daima incedir.

I. BÖLÜM

FİİL Глагол

1.1. Tanımı (Описание на глагола)

Fiil kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe sözlükte şöyle açıklanmaktadır: İş, davranış. Olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem (TDK, Ankara 2011).

Fiil kelimesi Bulgarca sözlükte ise şöyle açıklanır: Kişi, sayı, zaman, kip doğrultusunda değişen ve hareketi veya durumu ifade eden sözcük kategorisi, sözcük kısmı. Örn: Yazıyorum, yazıyorsun, yazıyorlar, yazdım, yaz, yazınız (Част на речта, категория думи, които означават действие или състояние и се изменят по лице, число, време, наклонение. Напр.: Пиша, пишеш, пишат, писах, пиши, пишете - Български Тилковен Речник, Sofya 2008).

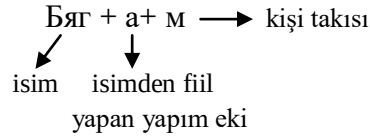
Fiil cümlelerin temel ögesidir ve eylemin görevini yerine getiren, biçimlendiren cümledeki diğer öğelerine ait grubun merkezidir.²⁰¹ Eylemin ortaya çıkabilmesi için kişiye ya da varlığa bağlı gerçekleşen hareketin/durumun zaman içinde süreç olarak gerçekleşmesi gerekir.²⁰² Bu bilginin akabinde şimdi üzerinde düşünmemiz gereken bir soru karşımıza çıkar: Hareket veya durum tanımlayan her sözcük fiil niteliği taşır mı, fiil midir? Örn: ‘бяг’ sözcüğü ‘*kaçma, kaçış, koşma*’ anlamını taşır, hareket tanımlamasına rağmen kişi ile bağlantılı olmadığından ve hareketin gerçekleşmesinde ifade edilen bir zaman da belirtilmediğinden fiil değil eril bir isimdir; fiil niteliği kazanması için ‘бягам’ olmalıdır.²⁰³ Fiil, şahsın eylemi

²⁰¹ Zoya Barbolova, *Sivremenен Български Език-Морфологија*, Sofya 1997, s. 74.

²⁰² Petır Pašov, *Българска Граматика*, Издателска Кішта ‘Hermes’, Plovdiv 1999, s. 120.

²⁰³ Pašov, *age.*, s. 120.

yerine getirdiği veya maruz kaldığı (üstlendiği, üzerine aldığı) hareketin veya durumun sürecini adlandıran sözcüğün bir parçasıdır.²⁰⁴

İsimden fiil olan bu sözcük bize eylemin bitmemiş olduğunu, şimdiki zamanda ya da geniş zamanda birinci teklik şahıs tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir.

Herhangi bir hareketin veya durumun süreci belli bir zaman içinde gerçekleşir: Yukarıdaki örnek fiille devam edelim:

бягам: kaç**ıy**orum, kaçar**ı**m, koş**u**yorum, koşar**ı**m (şimdiki zaman/geniş zaman).

бѣгах: kaç**t**ım, koş**t**um (bitmiş geçmiş zaman).

бѣгах: kaç**ıy**ordum, kaçard**ı**m, koş**u**yordum, koşard**ı**m (bitmemiş geçmiş zaman).

бѣгал съм: kaç**mı**şım, koş**mu**şum (belirsiz geçmiş zaman).

бѣх бѣгал: kaç**mı**ştım, koş**mu**ştum (geçmişte önceki zaman).

ще бѣгам: kaç**aca**ğım, koş**aca**ğım (gelecek zaman).

ще съм бѣгал: kaç**mı**ş olac**a**ğım, koş**mu**ş olac**a**ğım (gelecekte önceki zaman).

сях да бѣгам: kaç**acaktı**m, koş**acaktı**m (geçmişte gelecek zaman).

сях да съм бѣгал: koş**mu**ş olac**aktı**m, kaç**mı**ş olac**aktı**m (geçmişte önceki gelecek zaman).

²⁰⁴ Barbolova, *age.*, s. 74.

Varlık ve eylem birbirinden farklı iki kavramdır, fakat aynı zamanda birlikte var olabilen iki gerçekliktir; çünkü açıkça söylenebilir ki, hiçbir varlık eylemsiz olamaz, eyleme sahip olmayan varlık da olmadığı gibi, varlığa sahip olmayan eylem de yoktur.²⁰⁵ Varlık ve eylem ilişkisinin bir sonucu olarak, bazı hareket veya durumlar genellikle uygun madde/durum ile özdeşleşebilir; eylemi gerçekleştiren ve maruz kalan canlı olduğu kadar aynı zamanda cansız madde/durum da olabilir.²⁰⁶

Örn: копачка:²⁰⁷ kazma, dar ve uzun çapa / копая: kazmak, çalamak, bellemek.

въртя се (нсв.): dönmek / въртящ се шкаф: dönme dolap.

İsimlerde, sıfatlarda, sayılarda, zamirlerde olduğu gibi fiillerde de gramatik ve leksik anlam mevcuttur, temeldeki leksik anlam değişime uğramaz, gelen takıların değişimi aracılığıyla fiilin biçimi değişebilir ve bununla birlikte eyleme yönelik konuşan kişinin ilişkisi, eylemi gerçekleştiren/üstlenen ya da eyleme maruz kalan kişi ile eylemin gerçekleştiği zaman/süreç hakkında bilgi ortaya sürülür.²⁰⁸ Fiil biçiminin değişimi aracılığıyla farklı gramatik anlamlar ve kategoriler açıklanabilmesine bağlı olarak, fiillerdeki gramatik kategorilerin sayısının ve yapısının bütün diller için aynı olmadığını söyleyebiliriz.²⁰⁹

İsimler, Bulgarcanın gelişimi içinde tamamen analitik özelliğe kavuşuncaya kadar hâl özelliğini yitirerek derin değişime maruz kalmışken; fiiller büyük bir istikrar göstermiş, Eski Bulgarcaya ait fiil sistemini hemen hemen tamamen korumuştur ve açıkça görülür ki, diğer hiçbir Slav dili bu derecede genel Slav fiil sisteminin çeşitliliğini ve bütünlüğünü Bulgarca kadar koruyamamıştır.²¹⁰

²⁰⁵ Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 389.

²⁰⁶ Barbolova, *age.*, s. 74.

²⁰⁷ копачка: kazıcı kadın.

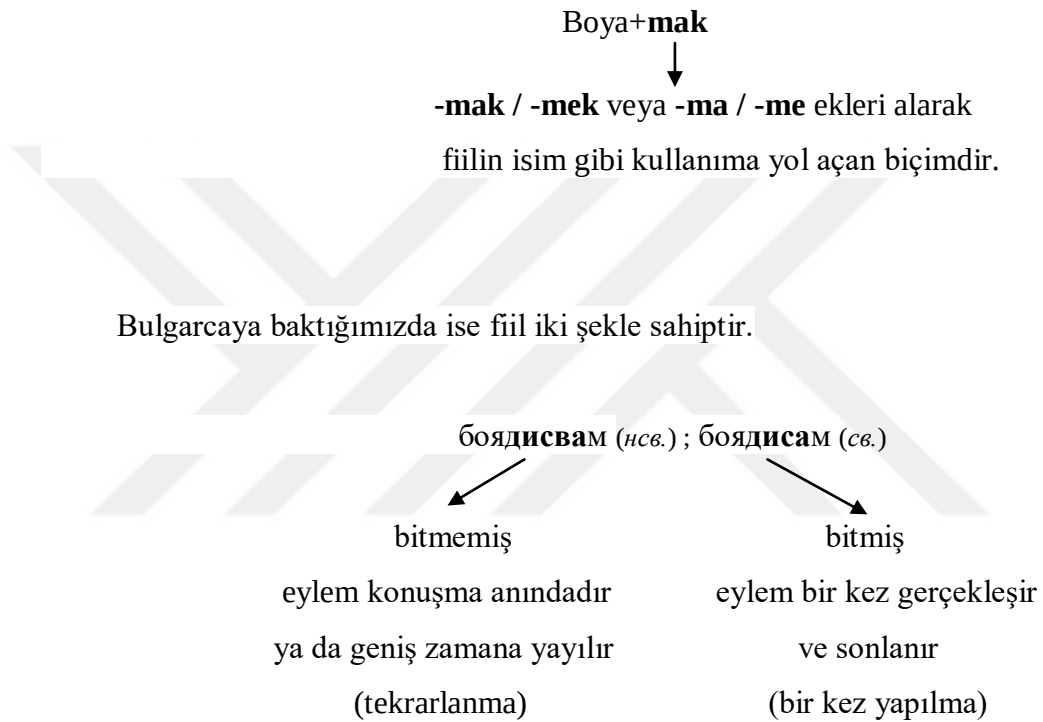
²⁰⁸ Stoyanov, *age.*, s. 309.

²⁰⁹ Stoyanov, *age.*, s. 309.

²¹⁰ Stoyanov, *age.*, s. 308.

Türkçe ile Bulgarcanın fiillerinde en büyük ayrım şudur: Türkçede fiiller mastar şekliyle gösterilir. Bulgarcada ise, fiilin mastar şekli yoktur. Örneği inceleyelim:

Örn: Türkçedeki 'boyamak' fiilini ele alalım.

Örneklerde de görüldüğü üzere, Bulgarcada fiilin mastar şekli yoktur. Fiiller şimdiki zamanda birinci teklik şahsa (ben) göredir. Yukarıdaki fiilleri anlam açısından ele aldığımızda;

боядисвам (нсв.) : Boyuyorum / Boyarım

боядисам (св.) : Boyuyorum

1.2. Fiillerde Kişi (Лице на глагола-лични глаголи)

Dil iletişimine katılan kişinin konuşma faaliyetiyle bağlantılıdır. Bulgarcada üç gramatik şahıs vardır. Bunlar: Birinci şahıs, ikinci şahıs, üçüncü şahıstır. Bunlar teklik ve çokluk formlarda biçimlenirler.

Tablo 14: *Bulgarcadaki şahıs zamirleri*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)		
	Konuşan	Dinleyen	Adı Geçen
	birinci şahıs (първо лице)	ikinci şahıs (второ лице)	üçüncü şahıs (трето лице)
teklik (единствено число)	AZ <i>ben</i>	ТИ <i>sen</i>	ТОЙ/ТЯ/ТО <i>o</i> (eril/dişil/orta cins)
çokluk (множествено число)	НИЕ <i>biz</i>	ВІЕ <i>siz</i>	ТЕ <i>onlar</i>

- **Birinci Şahıs (Първо лице):** Konuşan veya yazan tek kişidir.

Örn: -Аз говоря български.

Ben Bulgarca konuşuyorum.

-Аз уча български език.

Ben Bulgarca öğreniyorum.

- Вчера, говорих с професора за лекциите по български език.

Dün, Bulgarca dersleri için profesörle konuştum.

- Сега уча по български език. И вчера по това време учех.

Şimdi Bulgarca öğreniyorum. Dün de bu zamanlarda Bulgarca öğreniyordum /öğrenirdim.

Konuşan veya yazan en az iki kişi varsa;

Örn: - Ние говор**им** български.

Biz Bulgarca konuşuyoruz.

- Ние уч**им** български език.

Biz Bulgarca öğreniyoruz.

- Вчера, говор**ихме** с професора за лекциите по български език.

Dün, Bulgarca dersleri için profesörle konuştuk.

- Сега уч**им** по български език. И вчера по това време уч**ехме**.

Şimdi Bulgarca öğreniyoruz. Dün de bu zamanlarda Bulgarca öğreniyorduk / öğrenirdik.

- **İkinci Şahıs (Второ лице):** Konuşan kişinin tek muhatabıdır.

Örn: - Ти говор**иш** български.

Sen Bulgarca konuşuyorsun.

- Ти уч**иш** български език.

Sen Bulgarca öğreniyorsun.

- Вчера, **ти** говор**и** с професора за лекциите по български език.

Dün, Bulgarca dersleri için profesörle konuştun.

- Сега уч**иш** по български език. И вчера по това време **ти** уч**еше**.

Şimdi Bulgarca öğreniyorsun. Dün de bu zamanlarda Bulgarca öğreniyordun / öğrenirdin.

Şu noktanın altını çizmek gerekir ki; Bulgarcada kişi zamirinin kullanılması zorunlu değildir. Çünkü fiiller zamanı ve kişiyi zaten göstermektedir. Fakat bazı durumlarda sadece fiil yeterli olmaz. Geçmiş zamanda (bitmiş geçmiş zaman, bitmemiş geçmiş zaman, geçmişte önceki zaman) ikinci teklik şahıs (ти / sen) ve üçüncü teklik şahıs (той, тя, то / o) fiil çekimi aynı olduğundan, bahsi geçen geçmiş zamanlarda kişi zamirinin kullanılması gereklidir.

Konuşan veya yazan kişinin en az iki muhatabı varsa;

Örn: -Вие говорите български

Siz Bulgarca konuşuyorsunuz.

- Вие учите български език.

Siz Bulgarca öğreniyorsunuz.

- Вчера, говорихте с професора за лекциите по български език.

Dün, Bulgarca dersleri için profesörle konuştunuz.

- Сега учите по български език. И вчера по това време учехте.

Şimdi Bulgarca öğreniyorsunuz. Dün de bu zamanlarda Bulgarca öğreniyordunuz / öğrenirdiniz.

Diğer altını çizmemiz gereken nokta, ikinci çokluk şahıs nezaket, saygı bildirmek için de kullanılır. Konuşan kişi, muhatabını tanımadığı veya muhatabıyla resmî iletişim kurduğunda karşısındaki tek muhatabına ikinci çoğul şahısla hitap eder. Bu takdirde, yazıda mutlaka büyük harfle yazılır ve özne ile yüklem arasındaki teklik-çokluk uyumu ortadan kalkar.

Örn: - Господине, **Вие сте** много щедър.

Bayım, siz çok cömertsiniz.

- Госпожо, **Вие сте** много щедра.

Hanımefendi, siz çok cömertsiniz.

• **Üçüncü Şahıs (Трето лице):** İletişimin direkt katılımcısı olmayan, hakkında konuşulan veya yazılan tek kişidir. Buradaki şahıs; erkek, bayan veya orta cinse ait olabilir. Kullanılacak olan kişi zamirleri şöyledir:

erkek için → той bayan için → тя orta cins için → то

Örn: -Той / Тя / То говори български.

O Bulgarca konuşuyor.

- Той / Тя / То учи български език.

O Bulgarca öğreniyor.

- Вчера, той / тя / то говори с професора за лекциите по български език.

Dün, Bulgarca dersleri için profesörle konuştu.

- Сега той / тя / то учи по български език. И вчера по това време той / тя /то учеше.

Şimdi Bulgarca öğreniyor. Dün de bu zamanlarda Bulgarca öğreniyordu / öğrenirdi.

Bazı durumlarda kişi zamiri ve fiil, zamanı çözmemizde yardımcı olmaz. Örneğin, yukarıdaki birinci ve üçüncü cümlede fiil aynı olduğu hâlde farklı zamandadır. Üçüncü teklik şahsın (той / тя / то) şimdiki zamanda ve bitmiş geçmiş zamanda fiil çekimi aynıdır. Eylemin hangi zamanda gerçekleştiğini belirleyen *zaman zarfı* olmuştur. Burada zamanı çözmemizde diğer bir ipucu da, Bulgarcanın vurgu sistemidir. Vurgunun yerinin değişmesi zamanı da değiştirir.

Örn: говОри → şimdiki zaman говорИ → bitmiş geçmiş zaman

İletişimin direkt katılımcısı olmayan, hakkında konuşulan veya yazılan en az iki kişi varsa;

Örn: -Те **говорят** български.

Onlar Bulgarca konuşuyorlar.

- Те **учат** български език.

Onlar Bulgarca öğreniyorlar.

- Вчера, **говори**ха с професора за лекциите по български език.

Dün, Bulgarca dersleri için profesörle konuştular.

- Сега **учат** по български език. И вчера по това време **уче**ха.

Şimdi Bulgarca öğreniyorlar. Dün de bu zamanlarda Bulgarca öğreniyorlardı / öğrenirlerdi.

1.3. Fiilin Cinsi (Род на глагола)

Bulgarcada isimlerde, sıfatlarda, sayılarda, zamirlerde olduğu gibi fiillerde de gramatik cinsiyet kategorisi mevcuttur. Bu cinsiyet gösterimi fiilin kendi içsel leksik anlamından ziyade çekimde ortaya çıkan bir görünümüdür. Bulgarcada fiillerdeki gramatik cinsiyet kategorisinin kendini gösterdiği alanı üçe ayırabiliriz:

1) Zaman

2) Kip

3) Sıfat-Fiil

- Zaman

Belirsiz Geçmiş Zaman (Минало неопределено време/перфект)

Tablo 15: *Bulgarcada belirsiz geçmiş zaman*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	говорил съм <i>konusmuşum</i>	говори ла съм <i>konusmuşum</i>	говори ло съм <i>konusmuşum</i>	говорили ли сме <i>konusmuşuz</i>
2. Şahıs (второ лице)	говорил си <i>konusmuşsun</i>	говори ла си <i>konusmuşsun</i>	говори ло си <i>konusmuşsun</i>	говорили ли сте <i>konusmuşsunuz</i>
3. Şahıs (трето лице)	говорил е <i>konusmuş</i>	говори ла е <i>konusmuş</i>	говори ло е <i>konusmuş</i>	говорили ли са <i>konusmuşlar</i>

Geçmişte Önceki Zaman / Öğrenilen Geçmiş Zaman Hikâyesi

(Минало предварително време/плусквамперфект)

Tablo 16: *Bulgarcada geçmişte önceki zaman / öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	бях говорил <i>konusmuştum</i>	бях говори ла <i>konusmuştum</i>	бях говори ло <i>konusmuştum</i>	бяхме говори ли <i>konusmuştuk</i>
2. Şahıs (второ лице)	беше говорил <i>konusmuştun</i>	беше говори ла <i>konusmuştun</i>	беше говори ло <i>konusmuştun</i>	бяхте говори ли <i>konusmuştunuz</i>
3. Şahıs (трето лице)	беше говорил <i>konusmuştı</i>	беше говори ла <i>konusmuştı</i>	беше говори ло <i>konusmuştı</i>	бяха говори ли <i>konusmuştular</i> <i>konusmuşlardı</i>

Gelecekte Önceki Zaman (Бъдеще предварително време)

Tablo 17: *Bulgarcada gelecekte önceki zaman*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	ще съм говорил <i>konusmuş olacağım</i>	ще съм говорила <i>konusmuş olacağım</i>	ще съм говорило <i>konusmuş olacağım</i>	ще сме говорили <i>konusmuş olacağız</i>
2. Şahıs (второ лице)	ще си говорил <i>konusmuş olacaksın</i>	ще си говорила <i>konusmuş olacaksın</i>	ще си говорило <i>konusmuş olacaksın</i>	ще сте говорили <i>konusmuş olacaksınız</i>
3. Şahıs (трето лице)	ще е говорил <i>konusmuş olacak</i>	ще е говорила <i>konusmuş olacak</i>	ще е говорило <i>konusmuş olacak</i>	ще са говорили <i>konusmuş olacaklar</i>

Geçmişte Önceki Gelecek Zaman

(Бъдеще предварително време в миналото)

Tablo 18: *Bulgarcada geçmişte önceki gelecek zaman*

	Tekil (единствено число)			Çoğul (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	щях да съм говорил <i>konusmuş olacaktım</i>	щях да съм говорила <i>konusmuş olacaktım</i>	щях да съм говорило <i>konusmuş olacaktım</i>	щяхме да сме говорили <i>konusmuş olacaktık</i>
2. Şahıs (второ лице)	щеше да си говорил <i>konusmuş olacaktın</i>	щеше да си говорила <i>konusmuş olacaktın</i>	щеше да си говорило <i>konusmuş olacaktın</i>	щяхте да сте говорили <i>konusmuş olacaktınız</i>
3. Şahıs (трето лице)	щеше да е говорил <i>konusmuş olacaktı</i>	щеше да е говорила <i>konusmuş olacaktı</i>	щеше да е говорило <i>konusmuş olacaktı</i>	щяха да са говорили <i>konusmuş olacaktı</i>

- Kipler

Duyulan Fiil Kipinde Şimdiki Zaman

(Сегашно време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zaman

(Минало несвършено време в преизказно наклонение)

Tablo 19: *Bulgarcada duyulan fiil kipinde şimdiki zaman*
Bulgarcada duyulan fiil kipinde bitmemiş geçmiş zaman

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	говорел съм <i>konusuyormuşum</i> <i>konusurmuşum</i>	говорела съм <i>konusuyormuşum</i> <i>konusurmuşum</i>	говорело съм <i>konusuyormuşum</i> <i>konusurmuşum</i>	говорели сме <i>konusuyormuşuz</i> <i>konusurmuşuz</i>
2. Şahıs (второ лице)	говорел си <i>konusuyormuşsun</i> <i>konusurmuşsun</i>	говорела си <i>konusuyormuşsun</i> <i>konusurmuşsun</i>	говорело си <i>konusuyormuşsun</i> <i>konusurmuşsun</i>	говорели сте <i>konusuyormuşsunuz</i> <i>konusurmuşsunuz</i>
3. Şahıs (трето лице)	говорел говорел е <i>konusuyormuş</i> <i>konusurmuş</i>	говорела говорела е <i>konusuyormuş</i> <i>konusurmuş</i>	говорело говорело е <i>konusuyormuş</i> <i>konusurmuş</i>	говорели говорели са <i>konusuyorlarmış</i> <i>konusurlarmış</i>

Duyulan Fiil Kipinde Bitmiş Geçmiş Zaman

(Минало свършено време в преизказно наклонение)

Tablo 20: *Bulgarcada duyulan fiil kipinde bitmiş geçmiş zaman*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	говорил съм <i>konusmuşum</i>	говорила съм <i>konusmuşum</i>	говорило съм <i>konusmuşum</i>	говорили сме <i>konusmuşuz</i>
2. Şahıs (второ лице)	говорил си <i>konusmuşsun</i>	говорила си <i>konusmuşsun</i>	говорило си <i>konusmuşsun</i>	говорили сте <i>konusmuşsunuz</i>
3. Şahıs (трето лице)	говорил говорил е <i>konusmuş</i>	говорила говорила е <i>konusmuş</i>	говорило говорило е <i>konusmuş</i>	говорили говорили са <i>konusmuşlar</i>

Duyulan Fiil Kipinde Belirsiz Geçmiş Zaman

(Минало неопределено време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Önceki Zaman / Öğrenilen Geçmiş Zaman Hikâyesi

(Минало предварително време в преизказно наклонение)

Tablo 21: *Bulgarcada duyulan fiil kipinde belirsiz geçmiş zaman*
Bulgarcada duyulan fiil kipinde geçmişte önceki zaman

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	бил съм говорил <i>konuşmuş imişim</i>	била съм говорила <i>konuşmuş imişim</i>	било съм говорило <i>konuşmuş imişim</i>	били сме говорили <i>konuşmuş imişiz</i>
2. Şahıs (второ лице)	бил си говорил <i>konuşmuş imişsin</i>	била си говорила <i>konuşmuş imişsin</i>	било си говорило <i>konuşmuş imişsin</i>	били сте говорили <i>konuşmuş imişsiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	бил говорил бил е говорил <i>konuşmuş imiş</i>	била говорила била е говорила <i>konuşmuş imiş</i>	било говорило било е говорило <i>konuşmuş imiş</i>	били говорили били са говорили <i>konuşmuşlar imiş</i>

Duyulan Fiil Kipinde Gelecek Zaman

(Бъдеще време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Gelecek Zaman

(Бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)

Tablo 22: *Bulgarcada duyulan fiil kipinde gelecek zaman*
Bulgarcada duyulan fiil kipinde geçmişte gelecek zaman

	Tekil (единствено число)			Çoğul (множественно число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	щял съм да говоря <i>konuşacakmışım</i>	щяла съм да говоря <i>konuşacakmışım</i>	щяло съм да говоря <i>konuşacakmışım</i>	щели сме да говорим <i>konuşacakmışız</i>
2. Şahıs (второ лице)	щял си да говориш <i>konuşacakmışın</i>	щяла си да говориш <i>konuşacakmışın</i>	щяло си да говориш <i>konuşacakmışın</i>	щели сте да говорите <i>konuşacakmışınız</i>
3. Şahıs (трето лице)	щял да говори щял е да говори <i>konuşacakmış</i>	щяла да говори щяла е да говори <i>konuşacakmış</i>	щяло да говори щяло е да говори <i>konuşacakmış</i>	щели да говорят щели са да говорят <i>konuşacaklarmış</i>

Duyulan Fiil Kipinde Gelecekte Önceki Zaman

(Бъдеще предварително време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zaman

(Бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение)

Tablo 23: *Bulgarcada duyulan fiil kipinde gelecekte önceki zaman*
Bulgarcada duyulan fiil kipinde geçmişte önceki gelecek zaman

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	щял съм да съм говорил <i>konuşmuş olacaktım</i>	щяла съм да съм говорила <i>konuşmuş olacaktım</i>	щяло съм да съм говорило <i>konuşmuş olacaktım</i>	щели сме да сме говорили <i>konuşmuş olacaktınız</i>
2. Şahıs (второ лице)	щял си да си говорил <i>konuşmuş olacaktıydın</i>	щяла си да си говорила <i>konuşmuş olacaktıydın</i>	щяло си да си говорило <i>konuşmuş olacaktıydın</i>	щели сте да сте говорили <i>konuşmuş olacaktınız</i>
3. Şahıs (трето лице)	щял да е говорил щял е да е говорил <i>konuşmuş olacaktı</i>	щяла да е говорила щяла е да е говорила <i>konuşmuş olacaktı</i>	щяло да е говорило щяло е да е говорило <i>konuşmuş olacaktı</i>	щели да са говорили щели са да са говорили <i>konuşmuş olacaktılar</i>

Şart Kipi (Условно наклонение)

Tablo 24: *Bulgarcada şart kipi*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	бих говорил <i>konuşmak isterdim, konuşurdum</i>	бих говорила <i>konuşmak isterdim, konuşurdum</i>	бих говорило <i>konuşmak isterdim, konuşurdum</i>	бихме говорили <i>konuşmak isterdik, konuşurduk</i>
2. Şahıs (второ лице)	би говорил <i>konuşmak isterdin, konuşurdun</i>	би говорила <i>konuşmak isterdin, konuşurdun</i>	би говорило <i>konuşmak isterdin, konuşurdun</i>	бихте говорили <i>konuşmak isterdiniz, konuşurdunuz</i>
3. Şahıs (трето лице)	би говорил <i>konuşmak isterdi, konuşurdu</i>	би говорила <i>konuşmak isterdi, konuşurdu</i>	би говорило <i>konuşmak isterdi, konuşurdu</i>	биха говорили <i>konuşmak isterlerdi, konuşurlardı</i>

- Sıfat-Fiil

Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Fiili (Минало страдателно причастие)

Tablo 25: *Bulgarcada geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili*

Teklik (единствено число)	Eril Cins (мъжки род)	tanımsız	говорен <i>konusulmuş</i>
		tanımlı	говоре-ния <i>konusulmuş (tatamlık)</i> говоре-ният <i>konusulmuş (özne)</i>
	Dişil Cins (женски род)	tanımsız	говорена <i>konusulmuş</i>
		tanımlı	говорена-та <i>konusulmuş</i>
	Orta Cins (среден род)	tanımsız	говорено <i>konusulmuş</i>
		tanımlı	говорено-то <i>konusulmuş</i>
Çokluk (множествено число)		tanımsız	говорени <i>konusulmuş</i>
		tanımlı	говорени-те <i>konusulmuş</i>

Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (Минало свършено деятелно причастие)

Tablo 26: *Bulgarcada bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili*

Teklik (единствено число)	Eril Cins (мъжки род)	tanımsız	говорил konuşmuş
		tanımlı	говори-лия konuşmuş (tamamlık) говори-лият konuşmuş (özne)
	Dişil Cins (женски род)	tanımsız	говорила konuşmuş
		tanımlı	говорила-та konuşmuş
	Orta Cins (среден род)	tanımsız	говорило konuşmuş
		tanımlı	говорило-то konuşmuş
Çokluk (множествено число)		tanımsız	говорили konuşmuş
		tanımlı	говорили-те konuşmuş

Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (Минало несвършено деятелно причастие)

Tablo 27: *Bulgarcada bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili*

Teklik (единствено число)	Eril Cins (мъжки род)	говорел <i>konişuyormuş,</i> <i>konişurmuş</i>
	Dişil Cins (женски род)	говорела <i>konişuyormuş,</i> <i>konişurmuş</i>
	Orta Cins (среден род)	говорело <i>konişuyormuş,</i> <i>konişurmuş</i>
Çokluk (множествено число)		говорели <i>konişuyormuş,</i> <i>konişurmuş</i>

Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Fiili (Сегашно деятелно причастие)

Tablo 28: *Bulgarcada şimdiki zaman etken sıfat-fiili*

Teklik (единствено число)	Eril Cins (мъжки род)	tanımsız	говорец konuşan
		tanımlı	говоре-щия konuşan (tamamlık) говоре-ЩИЯТ konuşan (özne)
	Dişil Cins (женски род)	tanımsız	говореца konuşan
		tanımlı	говореца-та konuşan
	Orta Cins (среден род)	tanımsız	говорещо konuşan
		tanımlı	говорещо-то konuşan
Çokluk (множествено число)		tanımsız	говореци konuşan
		tanımlı	говореци-те konuşan

1.4. Basit ve Birleşik Fiiller (Прости и сложни глаголи)

Sözcük türetme yapısına bağlı kalarak Bulgarcada fiiller iki çeşide ayrılır:

- Basit Fiiller (Прости глаголи)
- Birleşik Fiiller (Сложни глаголи)

Basit fiiller (прости глаголи) bir kök morfemden oluşurlar, ön ekler ve son ekler tek başlarına sözcük değeri taşımadıklarından ön ekli veya son ekli fiiller de bu gruptadırlar.²¹¹ Örn: видя (görmek, bakmak, fark etmek), греба (su çekmek, su almak, kürek çekmek), говоря (konuşmak, demek, görüşmek), играя (oynamak, oyalanmak), кова (dövmek, mıhlamak, nallamak, *мес. hazırlamak*), копая (kazmak), пиша (yazmak), чета (okumak). Örnek verdiğimiz bu fiiller görüldüğü üzere tek köklüdür. Bu fiillere şimdi sırasıyla ön ek ve son ek getirelim: предвиждам / предвидя (önceden görmek, önceden kestirmek), отгребвам-отгрибам / отгреба (üstünden almak -kerçe, kaşık v.s.), погребвам / погребя (gömmek, defnetmek), изговарям / изговоря (söylemek, telaffuz etmek), заигравам / заиграя (oynamaya başlamak), доигравам / доиграя (oyunu bitirmek), отковавам / откова (çivilenmiş bir şeyi sökmek), подковавам / подкова (nallamak), покопавам / покопая (biraz kazmak), разкопавам / разкопая (etrafını kazmak, kazıp çıkarmak), преписвам / препиша (yeniden yazmak, temize çekmek), прочитам / прочета (baştan sonuna kadar okumak).

Bulgarcada fiile gelen ön ekler (prefix/представка) fiilin anlamında belli bir oranda değişime neden olarak yeni bir fiil türetir/üretir. Bulgarcadaki fiil türeten ön ekleri (prefix/представка) şöyle sıralayabiliriz: в-, въз-, връх-, до-, за-, зад-, из-, на-, над-, о-, от-, по-, под-, пре-, пред-, про-, раз-, с-, съ-, у-. Ayrıca bu ön eklerin (prefix/представка) kullanılmasıyla bitmemiş görünüşteki fiil bitmiş görünüş özelliği kazanmaktadır.

Örn: пиша (*исв.*) → **на**+пиша (*св.*) 'yazmak'

²¹¹ Barbolova, *age.*, s. 77.

Bulgarcada fiile gelen son ekler (suffix/наставка) ise bitmemiş/bitmiş görünüş açısından yeni bir fiil türetir. Bulgarcadaki fiil türeten son ekleri (suffix/наставка) şöyle sıralayabiliriz: -ава(м), -а(м), -аса-, -ва(м), -диса-, -еса-, -ира-, -изира-, -иса-, -ича, -ичка-, -ка-, -н-, -оса-, -ствува-, -ува(м), -ука-, -ушка-, -ява(м), - яса-, -я(м).

Birleşik fiilleri (сложни глаголи) incelediğimizde, içinde birden fazla kök morfemi barındırdığını görürüz. Fiili oluşturan iki kök, en sık bağlayıcı ünlü /a/ ve /o/ sesleri ile birbirine bağlanır.²¹² Birleşimi oluşturan köklerden biri fiildir, diğeri ise isim veya zarftır.²¹³

Örn:	ръка	+	водя	=	ръководя
	isim	+	fiil	=	fiil
	el	+	sevk etmek	=	idare etmek
			davranmak		yönetmek
			yönetmek		
			idare etmek		

Örn: ²¹⁴	благо	+	пожелавам	=	благопожелавам
	zarf	+	fiil	=	fiil
	iyilikle		arzu etmek	=	dilemek
	tatlılıkla		istemek	=	arzu etmek
			dilemek		

²¹² Barbolova, *age.*, s. 77.

²¹³ Stoyanov, *age.*, s. 313.

²¹⁴ Stoyanov, *age.*, s. 314.

1.5. Basit ve Birleşik Fiil Biçimleri (Прости и сложни глаголни форми)

Bulgarcada fiil biçimleri de morfolojik yapılarına bağlı kalarak ikiye ayrılmaktadır:

- Basit Fiil Biçimleri (Прости глаголни форми)
- Birleşik Fiil Biçimleri (Сложни глаголни форми)

Basit Fiil Biçimleri (Прости глаголни форми)

Fiil Kökü + Fiil Takısı
глаголна основа + глаголно окончание

Örn: пиша 'yazmak' fiilini inceleyelim.

Tablo 29: *пиша 'yazmak' fiilinin şimdiki zamanda, bitmiş geçmiş zamanda ve bitmemiş geçmiş zamanda şahıslara göre çekimi*

	Şimdiki Zaman (сегашно време)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време / аорист)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време / имперфект)
аз (ben)	пиша <i>yazıyorum</i>	писах <i>yazdım</i>	пишех <i>yazıyordum</i> <i>yazardım</i>
ти (sen)	пишеш <i>yazıyorsun</i>	писа <i>yazdın</i>	пишеше <i>yazıyordun</i> <i>yazardın</i>
той / тя / то (o)	пише <i>yazıyor</i>	писа <i>yazdı</i>	пишеше <i>yazıyordu</i> <i>yazardı</i>
ние (biz)	пишем <i>yazıyoruz</i>	писахме <i>yazdık</i>	пишехме <i>yazıyorduk</i> <i>yazardık</i>
вие (siz)	пишете <i>yazıyorsunuz</i>	писахте <i>yazdınız</i>	пишехте <i>yazıyordunuz</i> <i>yazardınız</i>
те (onlar)	пишат <i>yazıyorlar</i>	писаха <i>yazdılar</i>	пишеха <i>yazıyorlardı</i> <i>yazarlardı</i>

Görüldüğü üzere fiil kökü, zamana ve kişiye göre takılar alarak basit bir biçimde şekillenmiştir. Bazı durumlarda takı ortadan kalkabilir. Örn: Şimdiki Zaman (сегашно време) üçüncü teklik şahısta veya bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време / аорист) ikinci ve üçüncü teklik şahıslarda olduğu gibi.

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri (минало свършено деятелно причастие) ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri (минало несвършено деятелно причастие) de basit fiil biçimleri oluştururlar.

Tablo 30: *пиша 'yazmak' fiilinin bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde biçimlenmesi*

Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време / аорист)	Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие)
писах <i>yazdım</i>	писал <i>yazmış</i>
Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време / имперфект)	Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало несвършено деятелно причастие)
пишех <i>yazıyordum/yazardım</i>	пишел <i>yazıyormuş/yazarmış</i>

Birleşik Fiil Biçimleri (Сложни глаголни форми)

Basit Fiil Biçimi + Yardımcı Fiil veya Takı
проста глаголна форма + спомагателен глагол / частица

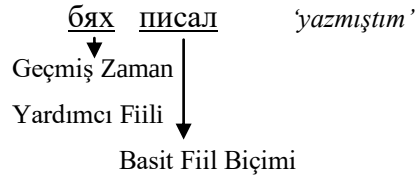
Birleşik Fiil Biçimleri (сложни глаголни форми) zamanlarda ve kiplerde kendini gösterir. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim.

Örn:

Belirsiz Geçmiş Zaman (Минало неопределено време / перфект)

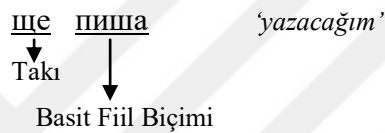
писал съм 'yazmışım'
↓
Şimdiki Zaman Yardımcı Fiili
Basit Fiil Biçimi

Geçmişte Önceki Zaman (Минало предварително време / плусквамперфект)

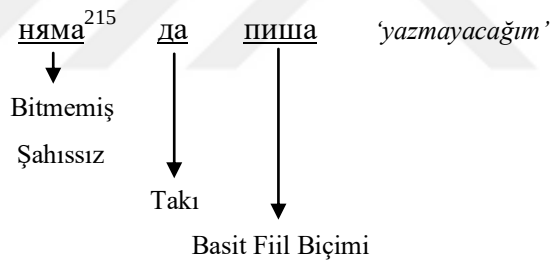

Gelecek Zaman (Бъдеще време)

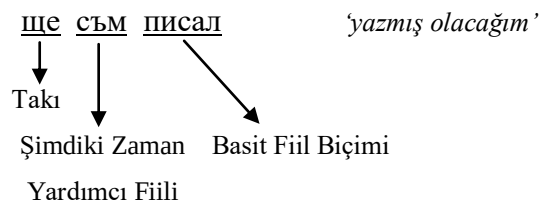
Gelecek Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на бъдеще време)

Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на бъдеще време)

Gelecekte Önceki Zaman (Бъдеще предварително време)

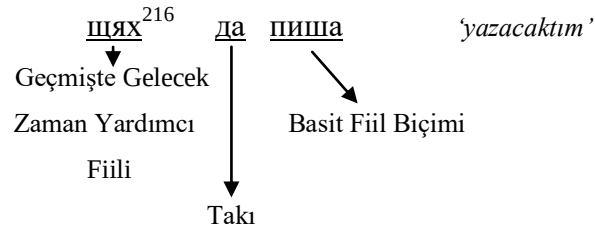

²¹⁵ 'няма' ile 'нямам' fiilleri birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü her iki fiil de bitmemiş görünüşte olmasına rağmen, 'няма' fiili şahıssız (безличен глагол) bir fiil; 'нямам' fiili ise geçişli (преходен глагол) bir fiildir.

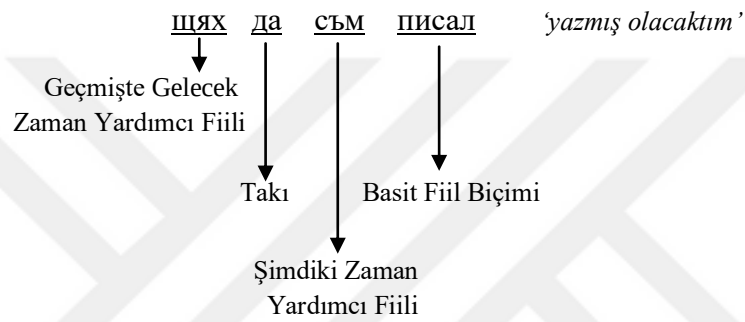
няма: Bulunmuyor, mevcut değil.

нямам: Herhangi bir şeye sahip değilim. Malik olmamak.

Geçmişte Gelecek Zaman (Бъдеще време в миналото)

Geçmişte Önceki Gelecek Zaman (Бъдеще предварително време в миналото)

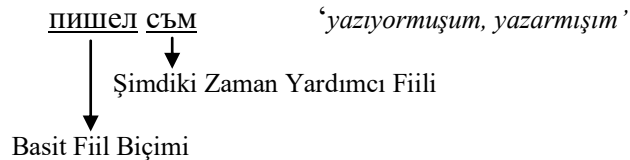

Duyulan Fiil Kipinde Şimdiki Zaman

(Сегашно време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zaman

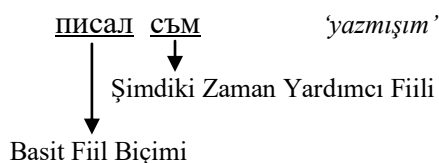
(Минало несвършено време в преизказно наклонение)

²¹⁶ 'ща' fiilinden oluşur. Bu fiil bitmemiş görünüştedir ve geçişlidir (преходен глагол). Anlamı: istemek, arzu etmek. Fakat geçmişte gelecek zamanı (бъдеще време в миналото) oluşturmada yardımcı fiil olarak kullanılır. Orta Bulgarca Döneminde Çağdaş Bulgarcaya yakın bir biçimde gelecek zaman olarak şekillenmiştir.

Duyulan Fiil Kipinde Bitmiş Geçmiş Zaman

(Минало свършено време в преизказно наклонение)

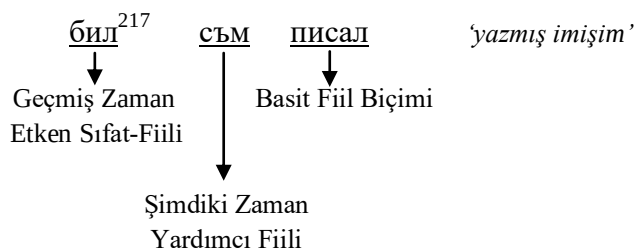

Duyulan Fiil Kipinde Belirsiz Geçmiş Zaman

(Минало неопределено време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Önceki Zaman

(Минало предварително време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Gelecek Zaman

(Бъдеще време в преизказно наклонение)

Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Gelecek Zaman

(Бъдеще време в миналото в преизказно наклонение)

²¹⁷ {-mXş} ekinin işlevini katar ya da belirsiz geçmiş zamanda anlamı koyultur. Geçmiş zaman yardımcı fiili ‘бях’ tarafından oluşur. Eril, dişil, orta cins gramatik kategorisine ve çokluk kategorisine göre biçimlenir: бил, била, било, били.

kavram olarak, varlıktan geliştirilmiş bir bilgidir. Varlıktaki değişimin adı, zamandır. Çatı, eylemin yapısı; kip (şekil) ise eylemin gerçekleştirilme biçimidir. Kök ve gövde durumundaki eylemin bildirdiği oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen ya da kendisinden söz edilen kişiler açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir dil bilgisi kalıbı, bir anlatım biçimidir. Varlığın var oluş biçimi, varlığın var oluş özellikleriyle bildirilirken; eylemin var oluş biçimi de, eylemin çatısıyla bildirilir.”²¹⁹

Spartak Kadıu da çalışmasında ‘kip’ terimiyle ilgili şunları söylemektedir:

“Türkçede kip kavramı Hint-Avrupa dillerinden çok farklıdır. Türkçede eylemi belirttiği için nasıl, ne zaman ve ne biçimde yapıldığını bildiren anlatım biçimine kip denir. Fiildeki kip kendi varlığını ancak zaman ekleri ile ortaya koyabilmektedir. Buna göre kip, şekil + zaman kavramlarının birleşimidir. Eylemi belirttiği için ne zaman yapıldığı çok önemlidir. Bu nedenle Türkçedeki bütün kiplerde, zaman temel unsur olarak kabul edilir. Türkçede bildirme ve isteme kipleri vardır. Hint-Avrupa dillerinde ise bütün birleşik zamanlar analitik şekilde oluşturulur. Üstelik Batı dillerinde kip kavramı da farklılıklar gösterir.”²²⁰

Son olarak, ‘kip’ terimiyle ilgili Prof. Dr. Zeynep Korkmaz’ın *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı çalışmasını inceleyelim. Çalışmasında Korkmaz konuya ilişkin şöyle bir tanımlama yapmaktadır:

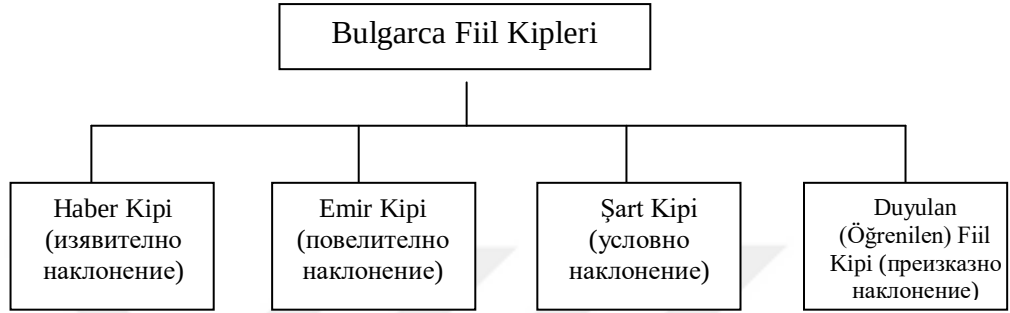
“Fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. İşte bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan eklere de kip ekleri diyoruz... Fiildeki kip, kendi varlığını ancak

²¹⁹ Karaağaç, age., s. 544.

²²⁰ Spartak Kadıu, “Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Türkçenin Zaman Kiplerinin Anlamı-Türkçede Zaman ve Kip Kavramı ve İ-Ek Eylemin Fonksiyonu Üzerine”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt:7, Sayı:3, Yaz 2012, s. 1594.

zaman ekleri ile ortaya koyabilmektedir. Buna göre kip, *şekil* + *zaman* kavramlarının birleşimidir.”²²¹

Bulgarcanın fiil kipleri dört bölüme ayrılır:

- **Haber Kipi (Изъявительно наклонение)**

Bulgarca fiillerde haber kipleri zaman içinde ortaya çıkar, yani haber kiplerinin yapı özelliği daima zaman kategorisi ile bağlantılı olmasıdır.²²² Eylemin varlığı şimdiki zamanda, geçmiş zamanda ya da gelecek zamanda gerçekleşir.²²³ Konuşan kişi eylemin katılımcısı (tarafı) olarak, şahidi olarak veya eylemin gerçekleşmesinden emin olarak karşısındakine bildirir.²²⁴

Tablo 31: *Bulgarcada şimdiki zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	чета (okuyorum)
	ти (sen)	четеш (okuyorsun)
	той/тя/то (o)	чете (okuyor)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	четем (okuyoruz)
	вие (siz)	четете (okuyorsunuz)
	те (onlar)	четат (okuyorlar)

²²¹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2014, s. 517.

²²² Stoyanov, age., s. 387.

²²³ Stoyanov, age., s. 387.

²²⁴ Barbolova, age., s. 88.

Tablo 32: *Bulgarcada bitmiş geçmiş zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklük (ед. ч.)	аз (ben)	четох (okudum)
	ти (sen)	чете (okudun)
	той/тя/то (o)	чете (okudu)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	четохме (okuduk)
	вие (siz)	четохте (okudunuz)
	те (onlar)	четоха (okudular)

Tablo 33: *Bulgarcada bitmemiş geçmiş zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklük (ед. ч.)	аз (ben)	четях (okuyordum, okurdum)
	ти (sen)	четеше (okuyordun, okurdun)
	той/тя/то (o)	четеше (okuyordu, okurdu)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	четяхме (okuyorduk, okurduk)
	вие (siz)	четяхте (okuyordunuz, okurdunuz)
	те (onlar)	четяха (okuyorlardı, okurlardı)

Tablo 34: *Bulgarcada belirsiz geçmiş zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklik (ед. ч.)	(аз) (ben)	чел съм (eril) чела съм (dişil) чело съм (orta) (okumuşum)
	(ти) (sen)	чел си (eril) чела си (dişil) чело си (orta) (okumuşsun)
	(той) (o)	чел е (eril) (okumuş)
	(тя) (o)	чела е (dişil) (okumuş)
	(то) (o)	чело е (orta) (okumuş)
çokluk (мн. ч.)	(ние) (biz)	чели сме (okumuşuz)
	(вие) (siz)	чели сте (okumuşsunuz)
	(те) (onlar)	чели са (okumuşlar)

Tablo 35: *Bulgarcada geçmişte önceki zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	бях чел (eril) бях чела (dişil) бях чело (orta) (okumuştum)
	ти (sen)	беше чел (eril) беше чела (dişil) беше чело (orta) (okumuştun)
	той (o)	беше чел (eril) (okumuştı)
	тя (o)	беше чела (dişil) (okumuştı)
	то (o)	беше чело (orta) (okumuştı)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	бяхме чели (okumuştuk)
	вие (siz)	бяхте чели (okumuştunuz)
	те (onlar)	бяха чели (okumuşlardı, okumuştular)

Tablo 36: *Bulgarcada gelecek zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	ще чета (okuyacağım)
	ти (sen)	ще четеш (okuyacaksın)
	той/тя/то (o)	ще чете (okuyacak)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	ще четем (okuyacağız)
	вие (siz)	ще четете (okuyacaksınız)
	те (onlar)	ще четат (okuyacaklar)

Tablo 37: *Bulgarcada gelecekte önceki zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	ще съм чел (eril) ще съм чела (dişil) ще съм чело (orta) (okumuş olacağım)
	ти (sen)	ще си чел (eril) ще си чела (dişil) ще си чело (orta) (okumuş olacaksın)
	той (o)	ще е чел (eril) (okumuş olacak)
	тя (o)	ще е чела (dişil) (okumuş olacak)
	то (o)	ще е чело (orta) (okumuş olacak)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	ще сме чели (okumuş olacağız)
	вие (siz)	ще сте чели (okumuş olacaksınız)
	те (onlar)	ще са чели (okumuş olacaklar)

Tablo 38: *Bulgarcada geçmişte gelecek zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	щях да чета (okuyacaktım)
	ти (sen)	щеше да четеш (okuyacaktın)
	той/тя/то (o)	щеше да чете (okuyacaktı)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	щяхме да четем (okuyacaktık)
	вие (siz)	щяхте да четете (okuyacaktınız)
	те (onlar)	щяха да четат (okuyacaklardı, okuyacaktılar)

Tablo 39: *Bulgarcada geçmişte önceki gelecek zaman*

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	чета 'okumak' fiili
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	щях да съм чел (eril) щях да съм чела (dişil) щях да съм чело (orta) (okumuş olacaktım)
	ти (sen)	щеше да си чел (eril) щеше да си чела (dişil) щеше да си чело (orta) (okumuş olacaktın)
	той (o)	щеше да е чел (eril) (okumuş olacaktı)
	тя (o)	щеше да е чела (dişil) (okumuş olacaktı)
	то (o)	щеше да е чело (orta) (okumuş olacaktı)
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	щяхме да сме чели (okumuş olacaktık)
	вие (siz)	щяхте да сте чели (okumuş olacaktınız)
	те (onlar)	щяха да са чели (okumuş olacaktı, okumuş olacaktılar)

- Emir Kipi (Повелително наклонение-императив)**

Belirtilen eylemi gerçekleştirmesi gereken şahsın, konuşan kişi tarafından yönlendirilmesi (teşvik edilmesi ya da uyarılması) emir kipleri aracılığıyla sağlanır.²²⁵ Konuşan kişinin arzusunu, ricasını veya buyruğunu muhatabına yöneltmesi sebebiyle

²²⁵ Stoyanov, age., s. 388.

emir kiplerinin ikinci teklik/çokluk şahıslar için basit biçimleri mevcuttur.²²⁶ Emir kiplerine Bulgarcada bazen ‘*подбудително наклонение*’ (teşvik kipi) veya ‘*заповедно наклонение*’ de denir.²²⁷

Bulgarcada emir kiplerini üç başlık altında toplayabiliriz:

- Basit Olumlu Biçimler (Прости положителни форми)
- Olumsuz Biçimler (Отрицателни форми)
- Birleşik Olumlu ve Olumsuz Biçimler (Сложни положителни и отрицателни форми)

Basit Olumlu Biçimler (Прости положителни форми)

Tablo 40: *Bulgarcada emir kiplerinde basit olumlu biçimler*

Kural	Fiil	İkinci Teklik Şahıs (Sen) (Resmî Olmayan)	İkinci Çokluk Şahıs (Siz) (Resmî Olan)	Gelen Ek
Fiilin son iki sesi ünsüz+ünlü	нагреб а (<i>avuçlamak</i>)	нагреб и (<i>avuçla</i>)	нагреб ете (<i>avuçlayınız</i>)	и → sen ете → siz
	обоснов а (<i>esaslandırmak</i>)	обоснов и (<i>esaslandır</i>)	обоснов ете (<i>esaslandırınız</i>)	
	завед а (<i>götürmek, getirmek</i>)	завед и (<i>götür, getir</i>)	завед ете (<i>götürünüz, getiriniz</i>)	
	избер а (<i>ayırarak, seçmek</i>)	избер и (<i>ayır, seç</i>)	избер ете (<i>ayırınız, seçiniz</i>)	
	каж а (<i>söylemek</i>)	каж и (<i>söyle</i>)	каж ете (<i>söyleyiniz</i>)	

²²⁶ Paşov, *age.*, s. 178.

²²⁷ Paşov, *age.*, s. 178.

Fiilin son iki sesi ünsüz+ünlü	взема (almak)	вземи (al)	вземете (alınız)	и → sen ете → siz
	тресна (sert vurmak)	тресни (sert vur)	треснете (sert vurunuz)	
	черпя (ikram etmek)	черпи (ikram et)	черпете (ikram ediniz)	
	купя (satın almak)	купи (satın al)	купете (satın alınız)	
	пера (çamaşır yıkamak)	пери (çamaşır yıka)	перете (çamaşır yıkayınız)	
	поднеса (takdim etmek, sunmak)	поднеси (takdim et, sun)	поднесете (takdim ediniz, sununuz)	
	чета (okumak)	чети (oku)	четете (okuyunuz)	
	пиша (yazmak)	пиши (yaz)	пишете (yazınız)	
	пуша (içmek)	пуши (iç)	пушете (içiniz)	
	плача (ağlamak)	плачи (ağla)	плачете (ağlayınız)	

Fiilin son iki sesi ünlü+ünlü	желая (istemek)	жела^й (iste)	жела^{йте} (isteyiniz)	й → sen йте → siz
	оздравея (şifa bulmak)	оздраве^й (şifa bul)	оздраве^{йте} (şifa bulunuz)	
	мия (yıkamak)	ми^й (yık)	ми^{йте} (yıkayınız)	
	броя (saymak)	бро^й (say)	бро^{йте} (sayınız)	
	чуя (işitmek, duymak)	чу^й (işit, duy)	чу^{йте} (işitiniz, duyunuz)	
	влиия (tesir etmek)	вли^{яй} (tesir et)	вли^{яйте} (tesir ediniz)	
3. Çekim Fiiller вам/ям/ам	пътувам (yolculuk etmek)	пътува^й (yolculuk et)	пътува^{йте} (yolculuk ediniz)	й → sen йте → siz
	отварям (açmak)	отваря^й (aç)	отваря^{йте} (açınız)	
	пита^м (sormak)	пита^й (sor)	пита^{йте} (sorunuz)	
istisnalar	изляза (dışarı çıkmak)	излез (dışarı çık)	излезте (dışarı çıkınız)	
	вляза (girmek)	влез (gir)	влезте (giriniz)	

istisnalar	НАВЛЯЗА (içeri girmek)	НАВЛЕЗ (içeri gir)	НАВЛЕЗТЕ (içeri giriniz)
	ПОИЗЛЯЗА (biraz dışarı çıkmak)	ПОИЗЛЕЗ (biraz dışarı çık)	ПОИЗЛЕЗТЕ (biraz dışarı çıkınız)
	СЛЯЗА (inmek)	СЛЕЗ (in)	СЛЕЗТЕ (ininiz)
	ОТИДА (gitmek)	ИДИ (git)	ИДЕТЕ (gidiniz)
	ДОЙДА (gelmek)	ЕЛА (gel)	ЕЛАТЕ (geliniz)
	ЯМ (yemek yemek)	ЯЖ (yemek ye)	ЯЖТЕ (yemek yiyiniz)
	ВИДЯ (bakmak)	ВИЖ (bak)	ВИЖТЕ (bakınız)
	СЪМ (olmak)	БЪДИ (ol)	БЪДЕТЕ (olunuz)

Bu bölümün sonunda iki noktada açıklama yapmamız gerekmektedir.

İlk açıklamamız /**ка**/ sesleriyle biten fiillerle ilgilidir. Bu fiillerde ikinci teklik/çokluk şahsa göre emir ifadesi oluşturulurken, /**к**/ sesi /**ч**/ sesine dönüşür ve **ünsüz+ünlü** (и/ете) kuralı uygulanır.

Örn: пека (*bitmemiş*) ve привлека (*bitmiş*) fiillerini inceleyelim.

Tablo 41: Bulgarcada emir ifadelerinde /к/ sesinin /ч/ sesine dönüşmesi

Kural	Fiil	İkinci Teklik Şahıs (Sen) (Resmî Olmayan)	İkinci Çokluk Şahıs (Siz) (Resmî Olan)	Gelen Ek
Fiilin son iki sesi ünsüz+ünlü	пека (<i>pişirmek</i>) привлека (<i>cezbetmek</i>)	пе <u>чи</u> (<i>pişir</i>) привле <u>чи</u> (<i>cezbet</i>)	пе <u>чете</u> (<i>pişiriniz</i>) привле <u>чете</u> (<i>cezbediniz</i>)	и → sen ете → siz

İkinci açıklamamız ise ‘да’ takısı (частица) ile ilgilidir. ‘Да’ takısının (частица) anlamlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Evet, hayhay, elbette, peki, tabii, pekâlâ.
2. -se, -yim, -yin, -sin, -mesi, -maya, -meye.

Konumuz gereği bizi ikinci anlam ilgilendirmektedir. ‘Да’ takısı (частица) kullanılarak bütün kişi zamirlerinde emir ifadesi oluşturulabilir. Böyle bir kullanımda emir ifadesi basit biçimden (прости форми) çıkar ve birleşik biçim (сложни форми) kazanır.

Örn: да отида → gideyim
 да влезеш → giresin
 да излезе → çıksın
 да пишем → yazalım
 да изпратите → gönderesiniz
 да прочетат → okusunlar

Olumsuz Biçimler (Отрицателни форми)

Emir cümlelerinde olumsuz biçimler için iki takı kullanılır:

Не

Olumsuzluk takısıdır (отрицателна частица). Olumlu biçimden farklı olarak emir ifadelerinde **sadece** bitmemiş fiillerle (несвършен вид) kullanılır. Bunun nedeni, gerçekleştirilmemesi istenen eylemin sadece içinde bulunulan an için değil, aynı zamanda sonrası için de geçerlilik taşımasıdır. Gerçekleştirilmemesi yönünde emir verilen eylem geniş zamana yayılır.

не + bitmemiş görünüştaki fiil (нсв.)

Basit Olumlu Biçim

(проста положителна форма)

Örn: **не пиши!** (нсв.)

(sen) yazma!

не учи! (нсв.)

(sen) öğrenme!

не отговаряй! (нсв.)

(sen) cevap verme!

не излизай! (нсв.)

(sen) çıkma!

не пишете! (нсв.)

(siz) yazmayınız!

не учете! (нсв.)

(siz) öğrenmeyiniz!

не отговаряйте! (нсв.)

(siz) cevap vermeyiniz!

не излизайте! (нсв.)

(siz) çıkmayınız!

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere ‘не’ olumsuzluk takısı (отрицателна частица) ile birlikte, basit olumlu biçimlerin (прости положителни форми) kuralları çerçevesinde şekillenen bitmemiş görünüştaki fiillerin (несвършен вид) kullanılmasıyla olumsuz emir ifadeleri oluşturulur.

Недей / Недейте

Bir eylemin gerçekleştirilmesini yasaklayan veya gerçekleştirilmeme talebini ifade eden takılardır. Bu takılar olumsuz emir ifadeleri oluştururlar ve ‘не’ olumsuzluk takısında olduğu gibi, ‘недей/недейте’ takılarıyla da **sadece** bitmemiş fiiller (несвършен вид) kullanılır. Bir kez daha tekrarlamak gerekir ki, yasaklanan veya gerçekleştirilmemesi talep edilen eylemler geniş zamana yayılırlar. ‘Недей/недейте’ takıları ‘*яарта, яартауınız, сакın*’ anlamlarına gelmektedir. ‘Недей’ takısı ikinci teklik şahsa göre resmî olmayan olumsuz emir verirken, ‘недейте’ takısı ise ikinci çokluk şahsa göre resmî olan olumsuz emir vermektedir.

‘Недей/недейте’ olumsuzluk takılarını ‘не’ olumsuzluk takısından ayıran önemli gramatik kural ise bitmemiş fiilin (несвършен вид) yalnızca üçüncü teklik şahsa göre bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време-aorist) çekimlenmesidir.

недей/недейте + bitmemiş görünüşteki fiil (нсв.)

↓
bitmiş geçmiş zaman
III. teklik şahıs (о)
(минало свършено време-aorist)
(Зл.,ед.ч.-той/тя/то)

Örn: недей пита! (нсв.)	недейте пита! (нсв.)
(sen) sorma!	(siz) sormayınız!
(sen) сакın sorma!	(siz) сакın sormayınız!
недей казва! (нсв.)	недейте казва! (нсв.)
(sen) söyleme!	(siz) söylemeyiniz!
(sen) сакın söyleme!	(siz) сакın söylemeyiniz!

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere ‘недей/недейте’ takıları ile birlikte, bitmemiş görünüşteki fiiller (несвършен вид) bitmiş geçmiş zamanda

(минало свършено време-aorist) üçüncü teklik şahsa göre çekimlenerek olumsuz emir ifadeleri oluştururlar.

Bu bölümün sonunda şöyle bir soru sorabiliriz: Olumsuz emir ifadelerinde her iki kullanım (не ve недей/недейте) da aynı anlama geldiğine göre, aynı cümlede ya da aynı ifadede her iki olumsuz biçimi (не ve недей/недейте) de biz birlikte kullanabilir miyiz? Bu sorunun cevabı için aşağıdaki örnek diyalogları inceleyelim:

Örn:

- да кажа ли?

(söyleyeyim mi?)

- не, недей! не казвай!

(Hayır, sakın! söyleme!)

- да кажа ли?

(söyleyeyim mi?)

- не, недейте! не казвайте!

(Hayır, sakın! söylemeyiniz!)

Yukarıdaki örnek diyaloglarda da görüldüğü üzere olumsuz emir ifadelerinde her iki kullanım (не ve недей/недейте) da aynı cümlede ya da aynı ifadede yer alabilmektedir. Bu durumda, gerçekleştirilmemesi istenen eylem ya da yasaklanan eylem daha da katileşmektedir.

Birleşik Olumlu ve Olumsuz Biçimler (Сложни положителни и отрицателни форми)

Emir ifadelerinde basit olumlu biçimler (прости положителни форми) bölümünün sonunda ‘да’ takısı (частица) kullanılarak bütün kişi zamirlerinde emir ifadesinin oluşturulabileceğini ve böylesi bir kullanımda emir ifadesinin basit biçimden (прости форми) çıkarak, birleşik biçim (сложни форми) kazanacağını belirtmiştik.

Emir ifadelerinin birleşik biçimlerinde (сложни форми) ‘да’ takısının (частица) yanı sıra ‘нека да’ takısı (частица) da kullanılır. ‘Нека’²²⁸ takısı istek, ısrar, davet veya rıza, tasvip ifadeleri için kullanılır; ‘haydi olsun’, ‘haydi evet’, ‘varsın olsun’ anlamlarına gelmektedir. Şimdi bu iki takıyla (да ve нека да) birleşik

²²⁸ Bu takı konuşma dilinde veya literatürde ‘нек’ olarak karşımıza çıkar.

olumlu ve olumsuz emir ifadelerinin nasıl oluştuğunu aşağıdaki tablolar ile inceleyelim.

Birleşik Olumlu Biçimler/ Сложни положителни форми

Tablo 42: *Bulgarcada emir ifadelerinde birleşik olumlu biçimler*

şahıs zamirleri (лични местоимения)	да	нека да
аз (ben)	пиша (yazayım)	пиша (yazayım)
ти (sen)	пишеш (yazasın)	пишеш (yazasın)
той/тя/то (o)	да пише (yazsın)	нека да пише (yazsın)
ние (biz)	пишем (yazalım)	пишем (yazalım)
вие (siz)	пишете (yazasınız)	пишете (yazasınız)
те (onlar)	пишат (yazsınlar)	пишат (yazsınlar)

Birleşik Olumsuz Biçimler/ Сложни отрицателни форми

Tablo 43: *Bulgarcada emir ifadelerinde birleşik olumsuz biçimler*

şahıs zamirleri (лични местоимения)	да не	нека да не
аз (ben)	пиша (yazmayayım)	пиша (yazmayayım)
ти (sen)	пишеш (yazmayasın)	пишеш (yazmayasın)
той/тя/то (o)	да не пише (yazmasın)	нека да не пише (yazmasın)
ние (biz)	пишем (yazmayalım)	пишем (yazmayalım)
вие (siz)	пишете (yazmayasınız)	пишете (yazmayasınız)
те (onlar)	пишат (yazmasınlar)	пишат (yazmasınlar)

Yukarıdaki tablodada görüldüğü üzere ‘да’ ve ‘нека да’ takıları arasında gramatik ve anlam açısından fark bulunmamaktadır. Bu bölümün sonunda da emir ifadelerinde olumsuz biçimler (отрицателни форми) bölümünde yönelttiğimiz aynı soruyu soralım: Emir ifadelerinin birleşik biçimlerini (сложни форми) oluşturan iki takı (да ve нека да) aynı anlama geldiğine göre, aynı cümlede ya da aynı ifadede her iki takıyı (да ve нека да) da biz birlikte kullanabilir miyiz? Bu sorunun cevabı için aşağıdaki örnek diyalogu inceleyelim:

Örn: - Серкан да пише ли?

Serkan yazsın mı?

- да, да пише! нека да пише!

Evet, yazsın! Haydi/varsın yazsın!

Yukarıdaki örnek diyalogta da görüldüğü üzere emir ifadelerinde birleşik biçimlerin (сложни форми) her iki kullanımı (да ve нека да) da aynı cümlede ya da aynı ifadede yer alabilmektedir. Bu durumda, emir ifadesinin anlamı daha da koyulaşmaktadır.

- **Şart Kipi (Условно наклонение)**

Herhangi bir şarta bağlı veya arzu edilen faaliyetlerde mümkün olan tasarı cümleleri oluşturur.²²⁹

Korkmaz'ın çalışmasında da şart kipi şöyle tanımlanır:

*“Temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan ve kendisi yalnız başına yargı bildirmeyen bir tasarlama kipidir.”*²³⁰

Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki, yukarıdaki tanıma dilek ifadesinin de eklenmesi gerekmektedir.

Örn: Evden vaktinde çık**sa**, sınavı kaçırmazdı → *şart*

Seni gitmeden son bir kerecik gör**sem** → *dilek*

²²⁹ Stoyanov, *age.*, s. 391.

²³⁰ Korkmaz, *age.*, s. 603.

Örneklerde de görüldüğü üzere, Türkçede şart kipi -sA ekiyle kurulur. Bu ek aynı zamanda dilek kipidir. Bulgarcada ise şart cümleleri oluşturulurken, ‘бъда’ yardımcı fiilinden oluşan şart kipi biçimleri özneye göre çekimlenir ve asıl fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir.

Tablo 44: *Bulgarcada şart kipi oluşumu*

şahıs zamirleri (лични местоимения)	şart kipi oluşturma biçimleri (формы за образуване на условно наклонение)	
аз (<i>ben</i>)	бих	+ bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие)
ти (<i>sen</i>)	би	
той/тя/то (<i>o</i>)	би	
ние (<i>biz</i>)	бихме	
вие (<i>siz</i>)	бихте	
те (<i>onlar</i>)	биха	

съм ==> бъда ==> бих, би, би, бихме, бихте, биха
 yardımcı fiil yardımcı fiil şart kipi oluşturma biçimleri
 (спомогателен глагол) (спомогателен глагол) (формы за образуване на условно наклонение)

Şart kipi için özel biçim oluşturan ‘бъда’ yardımcı fiilini burada biraz açıklamamız gerekmektedir. **Бъда yardımcı fiili = съм yardımcı fiilidir.** Hem bitmemiş (несвършен вид) hem de bitmiş (свършен вид) görünüştedir. Olmak anlamında gelen ‘бъда’ yardımcı fiili şart cümleleri için biçim oluşturma yanında, emir kipinde (повелително наклонение-императив) de kullanılır (бъди *ol*, бъдете *olunuz* / bk. s. 89). Yaygın kullanımı ise, ‘ще’ takısıyla birlikte gelecek zamandadır.

Şart kipini oluşturan biçimler, ‘бъда’ yardımcı fiilinin bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) özneye göre çekimlenmesiyle oluşan yardımcı fiillerdir.

Tablo 45: ‘бъда’ yardımcı fiilinin şimdiki zamanda ve bitmiş geçmiş zamanda çekimi

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Şimdiki Zaman (сегашно време)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
аз (ben)	бъда	бих
ти (sen)	бъдеш	би
той (o)	бъде	би
тя (o)	бъде	би
то (o)	бъде	би
ние (biz)	бъдем	бихме
вие (siz)	бъдете	бихте
те (onlar)	бъдат	биха

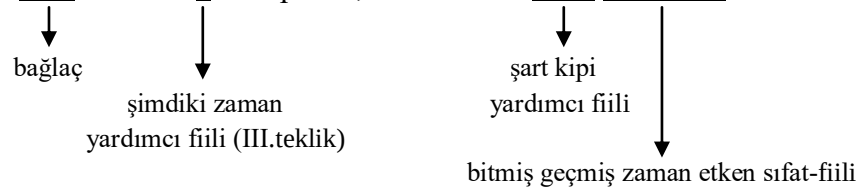
Aşağıdaki örnek cümleyle birlikte Bulgarcadaki şart kipini anlam açısından inceleyelim.

Örn: Ако книгата е интересна, читателите биха останали доволни.

Eğer kitap ilginç olsa, okuyucular memnun kalırdı.

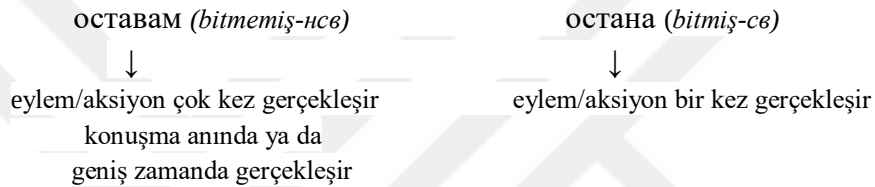
Yukarıdaki örnek cümlede okuyucuların memnun kalması kitabın ilgi çekiciliği şartına bağlanmıştır. Görüldüğü üzere cümle tasarı cümlesidir. Gerçekte kitap ilgi çekici olmadığından okuyucular tarafından beğenilmemiştir; bir başka deyişle, elde edilen yargı kitap ilginç olursa okuyucular memnun kalacaktır (ако книгата е интересна, читателите ще останат доволни). Aynı örnek cümleyi şimdi de biçim açısından inceleyelim.

Örn: Ако книгата е интересна, читателите биха останали доволни.

Türkçede şart kipi -sA ekinin görevini *ако* (şayet, ise, yoksa) bağlacı sağlamaktadır. Yan cümleyi de bu bağlaç oluşturmaktadır. Yan cümledeki şimdiki zaman yardımcı fiili özne kitap olduğu için üçüncü teklik şahsa göredir; fakat yan cümle her ne kadar şimdiki zaman biçimiyle oluşsa da, kitabın ilgi çekiciliği geniş zamana yayılır, yani zaman sınırlaması yoktur. Temel cümleye baktığımızda bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) temelli oluşan şart kipi biçimi ve asıl fiil karşımıza çıkar.

Şimdi ise, asıl fiili inceleyelim:

Fiilin Anlamı: Kalmak, bırakmak, olmak, herhangi bir duruma girmek.

Asıl fiil, bitmiş görünüşünden (остана) geçmiş zamanda, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiil biçimiyle oluşmuştur. Temel cümle biçim açısından bitmiş geçmiş zaman üzerine kurulu olsa da, anlam açısından yan cümleye yakındır; geniş zamanın hikâyesini taşımaktadır.

Örn: Ако книгата е интересна, читателите биха останали доволни.

↓
okuyucular memnun kalırdı.

↓
geniş zamanın hikâyesi

Bulgarcada, şimdiki zaman hikâyesi veya geniş zaman hikâyesi bitmemiş geçmiş zamanla (минало несвършено време) oluşturulur. Örneğimizdeki asıl fiil bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) biçimi üzerine kurulu olsa da, anlam açısından geniş zamanın hikâyesini vermektedir; bu yüzden de anlam olarak bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време) biçimindedir. Şimdi aynı örnek cümlelerin yan cümlesindeki zamanla oynayalım ve geçmiş zaman yapalım.

Örn: Ако книгата **беше (бе)** интересна, читателите биха останали доволни.

Eğer kitap ilginç olsaydı, okuyucular memnun kalırdı.

Yukarıdaki örnek cümlede görüldüğü üzere yan cümlelerin zamanı değişmiş olmasına rağmen, temel cümledeki biçim ve dolayısıyla anlam değişmemiştir. Başka bir örnek cümleyle devam edelim.

Örn: През лятната ваканция ще бъде на море или планина.

Yaz tatili esnasında denizde veya dağda olacağım.

Yukarıdaki örnek cümlede gelecek zamana ilişkin plan vardır. Şimdi aynı cümleyi şart kipi ile oluşturalım.

Örn: През лятната ваканция бих искал да бъде на море или планина.

Yaz tatili esnasında denizde veya dağda olmak isterim.

Yukarıdaki örnek cümle bir tasarı cümlesidir. Anlam açısından ileriye dönüktür. Bu ifade şart kipi ile oluşmasına rağmen dilek bildirmektedir. Konuşma anında belirtilen dilek gerçekte olmayan bir durumdur. Fakat ileriki bir zamanda gerçekleşme olasılığı vardır. Bu tip söylemlerde, konuşma anında ifadenin şart mı dilek mi bildirdiği önem taşımaktadır. Görüldüğü üzere Bulgarcada da şart kipi ile oluşan cümleler hem koşul hem de dilek bildirmektedir ve ifadede biçim açısından fark yoktur. Anlam açısından ise fark vardır.

Bu söylediklerimizin dışında şart kipi oluşturma biçimleri aynı zamanda kiplik (modality) rica cümleleri de oluşturur ve söyleme nezaket katar. Örnek cümleleri inceleyelim.

Örn: Извинете, бихте ли затворили вратата?

Affedersiniz, kapıyı kapar mısınız?

Бихте ли ми казали къде се намира изложбата?

Sergi nerededir bana söyler misiniz?

Аşağıdaki tablolar (Tablo 46, 47, 48) şart kipinin oluşumunu olumlu, olumsuz ve soru biçimlerinde göstermektedir.

- Olumlu Biçim (Положителна форма)

Tablo 46: *Bulgarcada şart kipi olumlu biçim*

аз (ben)	бих	писал (-а,-о)	<i>yazardım, yazmak isterdim</i>
ти (sen)	би	писал (-а,-о)	<i>yazardın, yazmak isterdin</i>
той (o)	би	писал	<i>yazardı, yazmak isterdi</i>
тя (o)	би	писала	<i>yazardı, yazmak isterdi</i>
то (o)	би	писало	<i>yazardı, yazmak isterdi</i>
ние (biz)	бихме	писали	<i>yazardık, yazmak isterdik</i>
вие (siz)	бихте	писали	<i>yazardınız, yazmak isterdiniz</i>
те (onlar)	биха	писали	<i>yazarlardı, yazmak isterlerdi.</i>

- Olumsuz Biçim (Отрицателна форма)

Tablo 47: *Bulgarcada şart kipi olumsuz biçim*

аз (ben)	не бих	писал (-а,-о)	<i>yazmazdım, yazmak istemezdim</i>
ти (sen)	не би	писал (-а,-о)	<i>yazmazdın, yazmak istemezdin</i>
той (o)	не би	писал	<i>yazmazdı, yazmak istemezdi</i>
тя (o)	не би	писала	<i>yazmazdı, yazmak istemezdi</i>
то (o)	не би	писало	<i>yazmazdı, yazmak istemezdi</i>
ние (biz)	не бихме	писали	<i>yazmazdık, yazmak istemezdik</i>
вие (siz)	не бихте	писали	<i>yazmazdınız, yazmak istemezsiniz</i>
те (onlar)	не биха	писали	<i>yazmazlardı, yazmak istemezlerdi</i>

- Soru Biçimi (Въпросителна форма)

Tablo 48: *Bulgarcada şart kipi soru biçimi*

аз (ben)	бих ли	писал (-а,-о)?	<i>yazar mıydım? yazmak ister miydım?</i>
ти (sen)	би ли	писал (-а,-о) ?	<i>yazar mıydın? yazmak ister miydin?</i>
той (o)	би ли	писал?	<i>yazar mıydı? yazmak ister miydi?</i>
тя (o)	би ли	писала?	<i>yazar mıydı? yazmak ister miydi?</i>
то (o)	би ли	писало?	<i>yazar mıydı? yazmak ister miydi?</i>
ние (biz)	бихме ли	писали?	<i>yazar mıydık? yazmak ister miydik?</i>
вие (siz)	бихте ли	писали?	<i>yazar mıydınız? yazmak ister miydiniz?</i>
те (onlar)	биха ли	писали?	<i>yazarlar mıydı? yazmak isterler miydi?</i>

Bulgarcada şart cümlesi oluşturmak için *ако* (şayet, ise, yoksa) bağlacı ile birlikte geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) biçimi de kullanılabilir. Aşağıdaki örnek cümleyi inceleyelim.

Örn:²³¹ Ако имах пет лева, щях да се ожения.

Eğer beş levam olsaydı, evlenecektim.

Yukarıdaki örnek cümleyi anlam açısından incelediğimizde yine gerçekleşmemiş bir durum söz konusudur. Eylemin gerçekleşmesi bir şarta bağlıdır. Bu şart cümlesinin biçim olarak oluşturulması görevini *ако* bağlacı ile birlikte, Bulgarcanın zaman biçimlerinden biri üstlenmiştir. Aynı cümleyi elbette şart kipi biçimiyle de kurmak mümkündür.

Örn:²³² Ако имах пет лева, бих се оженил.

Eğer beş levam olsaydı, evlenirdim.

²³¹ Ronelle Alexander ve Olga M. Mladenova, *Intensive Bulgarian: A Textbook and Reference Grammar*, 2. Cilt, University of Wisconsin Press, 2000, s. 277.

²³² Alexander ve Mladenova, *age.*, s. 277.

Bu bölümün sonuna doğru yaklaşmaktayken, şart kipinde kullanılan biçimle (бих, би, би, бихме, бихте, биха + bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili / минало свършено деятелно причастие) hâl durum (padej) biçimlerinin nasıl birlikte kullanıldığını inceleyelim. Yapma durumu ve yaklaşma durumu kısa formları şart kipinde kullanılan biçimin arasına girer. Yapma durumu (accusative/винителни) belirtme hâlidir. Bulgarcada belirtme hâlinin kısa formları: ме (*beni*), те (*seni*), го (*onu-eril*), я (*onu-dişil*), го (*onu-orta cins*), ни (*bizi*), ви (*sizi*), ги (*onları*). Yaklaşma durumu (dative/дателни) yönelme hâlidir. Bulgarcada yönelme hâlinin kısa formları: ми (*bana*), ти (*sana*), му (*ona-eril*), и (*ona-dişil*), му (*ona-orta cins*), ни (*bize*), ви (*sizi*), им (*onlara*). Bu hâller fiilin eylem hükmünü tamamlamaya yarayan enklitik²³³ zamir biçimleridir ve şart kipinde kullanılan biçim ile bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilde (минало свършено деятелно причастие) biçimlenmiş asıl fiil arasına girerler.²³⁴

Bu bölümün sonunda başka bir varyasyondan bahsedelim. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiiline (минало свършено деятелно причастие) göre çekimlenmiş asıl fiili başa alalım ve bu biçimde hâl durum (padej) biçimlerini kullanalım. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiiline (минало свършено деятелно причастие) göre çekimlenmiş asıl fiili başa aldığımızda, enklitik zamir biçimleri şart kipi oluşturan yardımcı fiillerin (бих, би, би, бихме, бихте, биха) önüne veya

²³³ Başka bir sözcüğe bağlı olmalarına rağmen, klitikler gramatik olarak bağımsız biçim birimleridir. Sözcük önünde olan klitikler proklitiktir, sözcük sonrası gelen klitikler ise enklitiktir. Enklitik terimi özel bir vurgusu olmayan ve daima başka bir sözcüğün devamında gelen biçim birim anlamındadır.

²³⁴ Stoyanov, *age.*, s. 392.

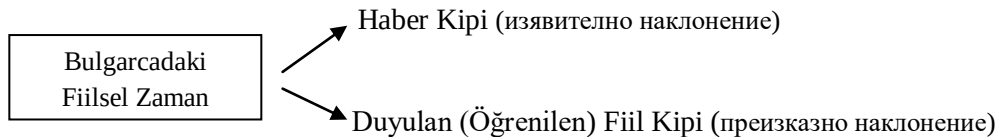
sonrasına gelebilir, örn: казал му бих (*ona söylerdim*) || казал бих му (*ona söylerdim*).²³⁵

- **Duyulan (Öğrenilen) Fiil Kipi (Преизказно наклонение)**

Konuşan kişi, eylemi gerçekleştiren ya da gerçekleşen eyleme şahit olan diğer bir kişi tarafından alınan bilgi doğrultusunda eylemi bildirir, paylaşır ve bilginin edinildiği kaynak diğer bir kişi olduğu kadar, dokümanlar, arşivler ve kitlesel araçlar da olabilir.²³⁶ Diğer bir mümkün durumdan bahsedecek olursak, konuşan kişi eylemi gerçekleştirdiği veya eylemin şahidi olduğu hâlde herhangi bir sebepten dolayı gerçekleştirdiği eylemi hatırlayamaması ve bu yüzden de diğer bir görgü tanığından eylemin gerçekleşmiş olduğunu öğrenmesidir.²³⁷ Bu kip ile eylemin görülmediği, şahidi olunmadığı, dolaylı yolla öğrenildiği ya da sonradan öğrenildiği belirtilir.

Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipi (преизказно наклонение) dokuz zaman üzerine kuruludur. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere haber kiplerini (изъявительно наклонение) oluşturan bütün zamanlar duyulan (öğrenilen) fiil kiplerini (преизказно наклонение) de oluştururlar ve bu nedenle Bulgar dilindeki her bir fiilin zamanı iki tarzda ifade edilir; fakat duyulan (öğrenilen) fiil kiplerinde (преизказно наклонение) bütün zamanların birleşik yapıda olduklarını belirtmemiz gerekir (bk. s. 76-78).²³⁸

Şekil 9: Bulgarcada fiilsel zaman

²³⁵ Stoyanov, *age.*, s. 392.

²³⁶ Barbolova, *age.*, s. 128.

²³⁷ Barbolova, *age.*, s. 128.

²³⁸ Barbolova, *age.*, s. 128.

Duyulan (öğrenilen) fiil kiplerine (преизказно наклонение) baktığımızda zaman biçimlerinin birbiri ile uyumlu olduğunu görürüz.

Duyulan Fiil Kipinde Şimdiki Zaman ==> Duyulan Fiil Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zaman
 сегашно време минало несвършено време в преизказно наклонение
 в преизказно наклонение - имперфект

Örn: учел съм *‘öğreniyormuşum, öğrenirmişim’*

Duyulan Fiil Kipinde Belirsiz Geçmiş Zaman ==>
 минало неопределено време в преизказно наклонение
 - перфект

Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Önceki Zaman
 минало предварително време в преизказно наклонение
 - плусквамперфект

Örn: бил съм учил *‘öğrenmiş imişim’*

Duyulan Fiil Kipinde Gelecek Zaman ==> Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Gelecek Zaman
 бъдеще време в преизказно наклонение бъдеще време в миналото в преизказно наклонение

Örn: щял съм да уча *‘öğrenecekmışim’*

Duyulan Fiil Kipinde Gelecekte Önceki Zaman ==>
 бъдеще предварително време в преизказно наклонение

Duyulan Fiil Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zaman
 бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение

Örn: щял съм да съм учил *‘öğrenmiş olacaktım’*

Aşağıdaki tablo duyulan (öğrenilen) fiil kiplerini (преизказно наклонение) dokuz zamanda göstermektedir.

Tablo 49: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinin dokuz zamanda birinci teklik şahsa göre biçimlenmesi*

zamanlar	biçim (Az/Ben)
şimdiki zaman (сегашно време)	учел съм <i>öğreniyormuşum, öğrenirmişim</i>
bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време)	учил съм <i>öğrenmişim</i>
bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време)	учел съм <i>öğreniyormuşum, öğrenirmişim</i>
belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време)	бил съм учил <i>öğrenmiş imişim</i>
geçmişte önceki zaman (минало предварително време)	бил съм учил <i>öğrenmiş imişim</i>
gelecek zaman (бъдеще време)	щял съм да уча <i>öğrenecektmişim</i>
gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време)	щял съм да съм учил <i>öğrenmiş olacaktmışim</i>
geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото)	щял съм да уча <i>öğrenecektmişim</i>
geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото)	щял съм да съм учил <i>öğrenmiş olacaktmışim</i>

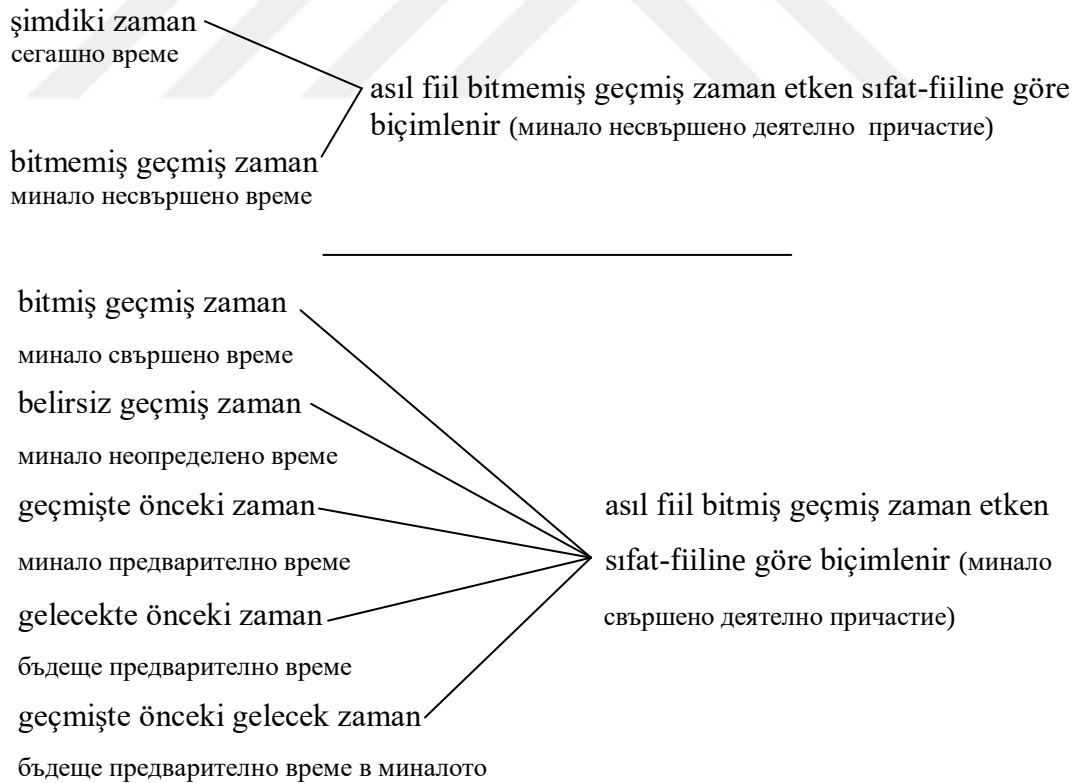
Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, duyulan (öğrenilen) fiil kiplerinin (преизказно наклонение) tüm zamanlarında şimdiki zaman (сегашно време) yardımcı fiili ‘съм’ kullanılmaktadır. Belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време) ve geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) geçmiş zaman yardımcı fiili ‘бях’²³⁹ tarafından oluşan, *-miş*, *-miş* anlamına gelen, hem bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) hem de bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие)

²³⁹ Şimdiki zaman ‘съм’ yardımcı fiilinden oluşan geçmiş zaman yardımcı fiilidir. Belirtmek gerekir ki, tüm yardımcı fiillerin merkez noktası şimdiki zaman ‘съм’ yardımcı fiilidir.

olan ‘бил’ kullanılır ve gramatik cinsiyet kategorisi ile teklik/çokluk bakımından biçimlenir (бил, била, било, били).²⁴⁰ Gelecek zaman (бъдеще време) ve varyasyonlarında (gelecekte önceki zaman/бъдеще предварително време, geçmişte gelecek zaman/бъдеще време в миналото, geçmişte önceki gelecek zaman/бъдеще предварително време в миналото) ise geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) yardımcı fiili ‘сях’, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) ‘сял’ olarak kullanılır ve gramatik cinsiyet kategorisi ile teklik/çokluk bakımından biçimlenir (сял, сяла, сяло, щели).²⁴¹

Yine yukarıdaki tablodan (Tablo 49) hareketle, duyulan (öğrenilen) fiil kiplerinde (преизказно наклонение) asıl fiillere baktığımızda, asıl fiillerin yedi zamanda geçmiş zaman etken sıfat-fiiline göre biçimlendiğini görürüz.

Şekil 10: *Bulgarcada asıl fiilin geçmiş zaman etken sıfat-fiilde biçimlenmesi*

²⁴⁰ bk. s. 77.

²⁴¹ bk. s. 22, 78 ve 305.

Gelecek zaman (бъдеще време) ve geçmişte gelecek zamanda (бъдеще време в миналото) fiil şimdiki zamanda çekimlenir. Bunun nedeni Bulgarca'da 'да' takısından sonra asla geçmiş zaman (past) gelmemesidir. Bulgarca'da 'да' takısından sonra gelen yardımcı fiil ya da asıl fiil şimdiki zaman formundadır. Şimdi, duyulan (öğrenilen) fiil kiplerini (преизказно наклонение) dokuz zamana göre olumlu, olumsuz ve soru biçimlerine göre inceleyelim.²⁴²

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Şimdiki Zaman

(Сегашно време в преизказно наклонение)

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Bitmemiş Geçmiş Zaman

(Минало несвършено време в преизказно наклонение)

Olumlu Biçim (Положителна форма)

Tablo 50: *Bulgarca'da duyulan (öğrenilen) fiil kipinde şimdiki zaman ve bitmemiş geçmiş zamanda olumlu biçim*

	Teklík (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	учел съм <i>öğreniyormuşum</i> <i>öğrenirmişim</i>	учела съм <i>öğreniyormuşum</i> <i>öğrenirmişim</i>	учело съм <i>öğreniyormuşum</i> <i>öğrenirmişim</i>	учели сме <i>öğreniyormuşuz</i> <i>öğrenirmişiz</i>
2. Şahıs (второ лице)	учел си <i>öğreniyormuşsun</i> <i>öğrenirmişsin</i>	учела си <i>öğreniyormuşsun</i> <i>öğrenirmişsin</i>	учело си <i>öğreniyormuşsun</i> <i>öğrenirmişsin</i>	учели сте <i>öğreniyormuşsunuz</i> <i>öğrenirmişsiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	учел е <i>öğreniyormuş</i> <i>öğrenirmiş</i>	учела е <i>öğreniyormuş</i> <i>öğrenirmiş</i>	учело е <i>öğreniyormuş</i> <i>öğrenirmiş</i>	учели са <i>öğreniyorlarmuş</i> <i>öğrenirlermiş</i>

²⁴² bk. s. 64-68.

Olumsuz Biçim (Отрицателна форма)

Tablo 51: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde şimdiki zaman ve bitmemiş geçmiş zamanda olumsuz biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	не съм учел <i>öğrenmiyordum</i> <i>öğrenmezmişim</i>	не съм учела <i>öğrenmiyordum</i> <i>öğrenmezmişim</i>	не съм учело <i>öğrenmiyordum</i> <i>öğrenmezmişim</i>	не сме учили <i>öğrenmiyordunuz</i> <i>öğrenmezmişiz</i>
2. Şahıs (второ лице)	не си учел <i>öğrenmiyormuşsun</i> <i>öğrenmezmişsin</i>	не си учела <i>öğrenmiyormuşsun</i> <i>öğrenmezmişsin</i>	не си учело <i>öğrenmiyormuşsun</i> <i>öğrenmezmişsin</i>	не сте учили <i>öğrenmiyormuşsunuz</i> <i>öğrenmezmişsiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	не учел не е учел <i>öğrenmiyormuş</i> <i>öğrenmezmiş</i>	не учела не е учела <i>öğrenmiyormuş</i> <i>öğrenmezmiş</i>	не учело не е учело <i>öğrenmiyormuş</i> <i>öğrenmezmiş</i>	не учили не са учили <i>öğrenmiyorlarmış</i> <i>öğrenmezlermiş</i>

Soru Biçimi (Въпросителна форма)

Tablo 52: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde şimdiki zaman ve bitmemiş geçmiş zamanda soru biçimi*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	учел ли съм? <i>öğreniyormuş muyum?</i> <i>öğrenirmiş miyim?</i>	учела ли съм? <i>öğreniyormuş muyum?</i> <i>öğrenirmiş miyim?</i>	учело ли съм? <i>öğreniyormuş muyum?</i> <i>öğrenirmiş miyim?</i>	учели ли сме? <i>öğreniyormuş muyuz?</i> <i>öğrenirmiş miyiz?</i>
2. Şahıs (второ лице)	учел ли си? <i>öğreniyormuş musun?</i> <i>öğrenirmiş misin?</i>	учела ли си? <i>öğreniyormuş musun?</i> <i>öğrenirmiş misin?</i>	учело ли си? <i>öğreniyormuş musun?</i> <i>öğrenirmiş misin?</i>	учели ли сте? <i>öğreniyormuş musunuz?</i> <i>öğrenirmiş misiniz?</i>
3. Şahıs (трето лице)	учел ли? учел ли е? <i>öğreniyormuş mı?</i> <i>öğrenirmiş mi?</i>	учела ли? учела ли е? <i>öğreniyormuş mı?</i> <i>öğrenirmiş mi?</i>	учело ли? учело ли е? <i>öğreniyormuş mı?</i> <i>öğrenirmiş mi?</i>	учели ли? учели ли са? <i>öğreniyorlarmış mı?</i> <i>öğrenirlermiş mi?</i>

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Bitmiş Geçmiş Zaman

(Минало свършено време в преизказно наклонение)

Olumlu Biçim (Положителна форма)

Tablo 53: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde bitmiş geçmiş zamanda olumlu biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	учил съм <i>öğrenmişim</i>	учила съм <i>öğrenmişim</i>	учило съм <i>öğrenmişim</i>	учили сме <i>öğrenmişiz</i>
2. Şahıs (второ лице)	учил си <i>öğrenmişsin</i>	учила си <i>öğrenmişsin</i>	учило си <i>öğrenmişsin</i>	учели сте <i>öğrenmişsiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	учил учил е <i>öğrenmiş</i>	учила учила е <i>öğrenmiş</i>	учило учило е <i>öğrenmiş</i>	учили учили са <i>öğrenmişler</i>

Olumsuz Biçim (Отрицателна форма)

Tablo 54: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde bitmiş geçmiş zamanda olumsuz biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	не съм учил <i>öğrenmemişim</i>	не съм учила <i>öğrenmemişim</i>	не съм учило <i>öğrenmemişim</i>	не сме учили <i>öğrenmemişiz</i>
2. Şahıs (второ лице)	не си учил <i>öğrenmemişsin</i>	не си учила <i>öğrenmemişsin</i>	не си учило <i>öğrenmemişsin</i>	не сте учили <i>öğrenmemişsiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	не учил не е учил <i>öğrenmemiş</i>	не учила не е учила <i>öğrenmemiş</i>	не учило не е учило <i>öğrenmemiş</i>	не учили не са учили <i>öğrenmemişler</i>

Soru Biçimi (Въпросителна форма)

Tablo 55: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde bitmiş geçmiş zamanda soru biçimi*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	учил ли съм? <i>öğrenmiş miyim?</i>	учила ли съм? <i>öğrenmiş miyim?</i>	учило ли съм? <i>öğrenmiş miyim?</i>	учили ли сме? <i>öğrenmiş miyiz?</i>
2. Şahıs (второ лице)	учил ли си? <i>öğrenmiş misin?</i>	учила ли си? <i>öğrenmiş misin?</i>	учило ли си? <i>öğrenmiş misin?</i>	учили ли сте? <i>öğrenmiş misiniz?</i>
3. Şahıs (трето лице)	учил ли е? <i>öğrenmiş mi?</i>	учила ли е? <i>öğrenmiş mi?</i>	учило ли е? <i>öğrenmiş mi?</i>	учили ли са? <i>öğrenmişler mi?</i>

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Belirsiz Geçmiş Zaman

(Минало неопределено време в преизказно наклонение)

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Geçmişte Önceki Zaman

(Минало предварително време в преизказно наклонение)

Olumlu Biçim (Положителна форма)

Tablo 56: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde belirsiz geçmiş zaman ve geçmişte önceki zamanda olumlu biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	бил съм учил <i>öğrenmiş imişim</i> ²⁴³	била съм учила <i>öğrenmiş imişim</i>	било съм учило <i>öğrenmiş imişim</i>	били сме учили <i>öğrenmiş imişiz</i>
2. Şahıs (второ лице)	бил си учил <i>öğrenmiş imişsin</i>	била си учила <i>öğrenmiş imişsin</i>	било си учило <i>öğrenmiş imişsin</i>	били сте учили <i>öğrenmiş imişsiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	бил учил бил е учил <i>öğrenmiş imiş</i>	била учила била е учила <i>öğrenmiş imiş</i>	било учило било е учило <i>öğrenmiş imiş</i>	били учили били са учили <i>öğrenmişler imiş</i>

Olumsuz Biçim (Отрицателна форма)

Tablo 57: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde belirsiz geçmiş zaman ve geçmişte önceki zamanda olumsuz biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	не съм бил учил <i>öğrenmemiş imişim</i>	не съм била учила <i>öğrenmemiş imişim</i>	не съм било учило <i>öğrenmemiş imişim</i>	не сме били учили <i>öğrenmemiş imişiz</i>
2. Şahıs (второ лице)	не си бил учил <i>öğrenmemiş imişsin</i>	не си била учила <i>öğrenmemiş imişsin</i>	не си било учило <i>öğrenmemiş imişsin</i>	не сте били учили <i>öğrenmemiş imişsiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	не бил учил не е бил учил <i>öğrenmemiş imiş</i>	не била учила не е била учила <i>öğrenmemiş imiş</i>	не било учило не е било учило <i>öğrenmemiş imiş</i>	не били учили не са били учили <i>öğrenmemişler imiş</i>

²⁴³ Öğrenmişmişim şeklinde de olabilir. Fakat *-miş*, *-miş* ekinin arka arkaya söylenmesi kulağa hoş gelmediği için bu çekimde *i-* fiili bugün bile çok defa eklenmeden kullanılır. Bir çok defa da cümle tertibi değiştirilerek bu çekimin kullanılmasından kaçınılmaktadır. Bk. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, İstanbul 2013, s. 324.

Soru Biçimi (Въпросителна форма)

Tablo 58: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde belirsiz geçmiş zaman ve geçmişte önceki zamanda soru biçimi*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	бил ли съм учил? <i>öğrenmiş imiş miyim?</i>	била ли съм учила? <i>öğrenmiş imiş miyim?</i>	било ли съм учило? <i>öğrenmiş imiş miyim?</i>	били ли сме учили? <i>öğrenmiş imiş miyiz?</i>
2. Şahıs (второ лице)	бил ли си учил? <i>öğrenmiş imiş misin?</i>	била ли си учила? <i>öğrenmiş imiş misin?</i>	било ли си учило? <i>öğrenmiş imiş misin?</i>	били ли сте учили? <i>öğrenmiş imiş misiniz?</i>
3. Şahıs (трето лице)	бил ли учил? бил ли е учил? <i>öğrenmiş imiş mi?</i>	била ли учила? била ли е учила? <i>öğrenmiş imiş mi?</i>	било ли учило? било ли е учило? <i>öğrenmiş imiş mi?</i>	били ли учили? били ли са учили? <i>öğrenmişler imiş mi?</i>

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Gelecek Zaman

(Бъдеще време в приказно наклонение)

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Geçmişte Gelecek Zaman

(Бъдеще време в миналото в приказно наклонение)

Olumlu Biçim (Положителна форма)

Tablo 59: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde gelecek zaman ve geçmişte gelecek zamanda olumlu biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	щял съм да уча <i>öğrenecektim</i>	щяла съм да уча <i>öğrenecektim</i>	щяло съм да уча <i>öğrenecektim</i>	щели сме да учим <i>öğrenecektiniz</i>
2. Şahıs (второ лице)	щял си да учиш <i>öğrenecektin</i>	щяла си да учиш <i>öğrenecektin</i>	щяло си да учиш <i>öğrenecektin</i>	щели сте да учите <i>öğrenecektiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	щял да учи щял е да учи <i>öğrenecekti</i>	щяла да учи щяла е да учи <i>öğrenecekti</i>	щяло да учи щяло е да учи <i>öğrenecekti</i>	щели да учат щели са да учат <i>öğreneceklermiş</i>

Olumsuz Biçim (Отрицателна форма)

Tablo 60: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde gelecek zaman ve geçmişte gelecek zamanda olumsuz biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	нямало да уча не щял съм да уча <i>öğrenmeyecektim</i>	нямало да уча не щяла съм да уча <i>öğrenmeyecektim</i>	нямало да уча не щяло съм да уча <i>öğrenmeyecektim</i>	нямало да учим не щели сме да учим <i>öğrenmeyecektiniz</i>
2. Şahıs (второ лице)	нямало да учиш не щял си да учиш <i>öğrenmeyecektin</i>	нямало да учиш не щяла си да учиш <i>öğrenmeyecektin</i>	нямало да учиш не щяло си да учиш <i>öğrenmeyecektin</i>	нямало да учите не щели сте да учите <i>öğrenmeyecektiniz</i>
3. Şahıs (трето лице)	нямало да учи не щял да учи не щял е да учи <i>öğrenmeyecekti</i>	нямало да учи не щяла да учи не щяла е да учи <i>öğrenmeyecekti</i>	нямало да учи не щяло да учи не щяло е да учи <i>öğrenmeyecekti</i>	нямало да учат не щели да учат не щели са да учат <i>öğrenmeyeceklermiş</i>

Soru Biçimi (Въпросителна форма)

Tablo 61: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde gelecek zaman ve geçmişte gelecek zamanda soru biçimi*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	щял ли съм да уча? <i>öğrenecekmış miyim?</i>	щяла ли съм да уча? <i>öğrenecekmış miyim?</i>	щяло ли съм да уча? <i>öğrenecekmış miyim?</i>	щели ли сме да учим? <i>öğrenecekmış miyiz?</i>
2. Şahıs (второ лице)	щял ли си да учиш? <i>öğrenecekmış misin?</i>	щяла ли си да учиш? <i>öğrenecekmış misin?</i>	щяло ли си да учиш? <i>öğrenecekmış misin?</i>	щели ли сте да учите? <i>öğrenecekmış misiniz?</i>
3. Şahıs (трето лице)	щял ли да учи? щял ли е да учи? <i>öğrenecekmış mi?</i>	щяла ли да учи? щяла ли е да учи? <i>öğrenecekmış mi?</i>	щяло ли да учи? щяло ли е да учи? <i>öğrenecekmış mi?</i>	щели ли да учат? щели ли са да учат? <i>öğreneceklermiş mi?</i>

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Gelecekte Önceki Zaman

(Бъдеще предварително време в приказно наклонение)

Duyulan (öğrenilen) Fiil Kipinde Geçmişte Önceki Gelecek Zaman

(Бъдеще предварително време в миналото в приказно наклонение)

Olumlu Biçim (Положителна форма)

Tablo 62: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde gelecekte önceki zaman ve geçmişte önceki gelecek zamanda olumlu biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	щял съм да съм учил <i>öğrenmiş olacaktım</i>	щяла съм да съм учила <i>öğrenmiş olacaktım</i>	щяло съм да съм учило <i>öğrenmiş olacaktım</i>	щели сме да сме учили <i>öğrenmiş olacaktınız</i>
2. Şahıs (второ лице)	щял си да си учил <i>öğrenmiş olacaktısın</i>	щяла си да си учила <i>öğrenmiş olacaktısın</i>	щяло си да си учило <i>öğrenmiş olacaktısın</i>	щели сте да сте учили <i>öğrenmiş olacaktınız</i>
3. Şahıs (трето лице)	щял да е учил щял е да е учил <i>öğrenmiş olacaktı</i>	щяла да е учила щяла е да е учила <i>öğrenmiş olacaktı</i>	щяло да е учило щяло е да е учило <i>öğrenmiş olacaktı</i>	щели да са учили щели са да са учили <i>öğrenmiş olacaktılar</i>

Olumsuz Biçim (Отрицателна форма)

Tablo 63: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde gelecekte önceki zaman ve geçmişte önceki gelecek zamanda olumsuz biçim*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	нямало да съм учил не щял съм да съм учил <i>öğrenmiş olmayacaktım</i>	нямало да съм учила не щяла съм да съм учила <i>öğrenmiş olmayacaktım</i>	нямало да съм учило не щяло съм да съм учило <i>öğrenmiş olmayacaktım</i>	нямало да сме учили не щели сме да сме учили <i>öğrenmiş olmayacaktınız</i>
2. Şahıs (второ лице)	нямало да си учил не щял си да си учил <i>öğrenmiş olmayacaktısın</i>	нямало да си учила не щяла си да си учила <i>öğrenmiş olmayacaktısın</i>	нямало да си учило не щяло си да си учило <i>öğrenmiş olmayacaktısın</i>	нямало да сте учили не щели сте да сте учили <i>öğrenmiş olmayacaktınız</i>
3. Şahıs (трето лице)	нямало да е учил не щял да е учил <i>öğrenmiş olmayacaktı</i>	нямало да е учила не щяла да е учила <i>öğrenmiş olmayacaktı</i>	нямало да е учило не щяло да е учило <i>öğrenmiş olmayacaktı</i>	нямало да са учили не щели да са учили <i>öğrenmiş olmayacaktılar</i>

Soru Biçimi (Въпросителна форма)

Tablo 64: *Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipinde gelecekte önceki zaman ve geçmişte önceki gelecek zamanda soru biçimi*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
1. Şahıs (първо лице)	щял ли съм да съм учил? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>miyim?</i>	щяла ли съм да съм учила? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>miyim?</i>	щяло ли съм да съм учило? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>miyim?</i>	щели ли сме да сме учили? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>miyüz?</i>
2. Şahıs (второ лице)	щял ли си да си учил? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>misin?</i>	щяла ли си да си учила? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>misin?</i>	щяло ли си да си учило? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>misin?</i>	щели ли сте да сте учили? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>misiniz?</i>
3. Şahıs (трето лице)	щял ли да е учил? щял ли е да е учил? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>mi?</i>	щяла ли да е учила? щяла ли е да е учила? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>mi?</i>	щяло ли да е учило? щяло ли е да е учило? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>mi?</i>	щели ли да са учили? щели ли са да са учили? <i>öğrenmiş olacaktım</i> <i>mi?</i>

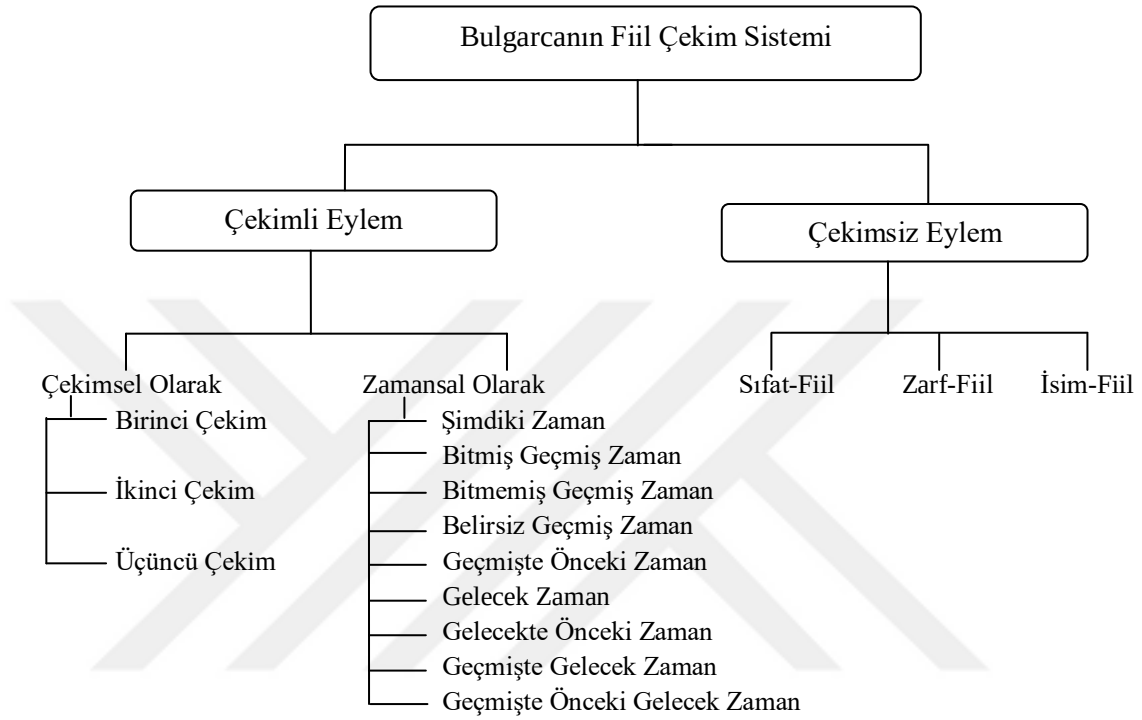
Bu bölümün sonunda belirtmemiz gerekir ki, Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipi (преизказно наклонение) Türkçe kaynaklıdır. Bu savımızı desteklemek iddia Mirčev'e aittir. Mirčev'in iddiası şöyledir: Bulgarcada /л/ sesi ile oluşan formların iki biçimde (bitmiş-perfective/bitmemiş-imperfective) gelişmesi Türkçeye göredir.²⁴⁴ Bulgarcada duyulan (öğrenilen) fiil kipi (преизказно наклонение) Türkçedeki uygun kip modeli örnek alınarak ortaya çıkmış ve Bulgar toplumunun büyük bir kısmının Türk toplumu ile birlikte yaşadığı yüzyıllarda gelişim göstermiştir.²⁴⁵

²⁴⁴ Gerhard Neweklowsky, "Greek and Turkish Influence upon the Balkan Slavic Verb", *Balkanismen Heute-Balkanisms Today*, 3. Cilt, Lit Verlag, 2012, s. 204.

²⁴⁵ Neweklowsky, *agm.*, s. 204.

1.7. Sıfat-Fiil (Причастие)

Şekil 11: *Bulgarcanın fiil çekim sistemi*

Çekimli eylemlerde (finite verb) şahıs ve teklik/çokluk açısından başka Bulgarca eylemler zaman (tense), çatı (voice) ve kip (mood) kategorileriyle şekillenmektedir.²⁴⁶ Bulgarcadaki zaman ya da kip biçimlerinin kendine has morfolojik olarak şekillenmesi temelde şimdiki zamandadır. Bulgarcada eylemin çekimlenmesi için şimdiki zamanda üç çekim sistemi kullanılır. Aşağıdaki tablo şimdiki zamanda üç çekim sistemi ile oluşan fiil çekimini göstermektedir.

²⁴⁶ Maria Stambolieva, *Building up Aspect: A Study of Aspect and Related Categories in Bulgarian, with Parallels in English and French* (Contemporary Studies in Descriptive Linguistics), Peter Lang AG-International Academic Publishers, 2008, s. 187.

Tablo 65: *Bulgarcada şimdiki zaman fiil çekimi*

Şimdiki Zaman Fiil Çekimi (спрежение на глагола-сегашно време)					
Birinci Çekim I спрежение -е-		İkinci Çekim II спрежение -и-		Üçüncü Çekim III спрежение	
Ünsüz bir ses sonrası -а /а,е,и,у/ ünlü seslerinden sonra -я		/О/ ünlü sesi ve ünsüz bir ses sonrası -я /ж,ч,ш/ ünsüz sesleri sonrası -а		-а/-я- -ам/-ям	
чета	пия	говоря	строя	гледам	отварям
четеш	пиеш	говориш	строиш	гледаш	отваряш
чете	пие	говори	строи	гледа	отваря
четем	пием	говорим	строим	гледаме	отваряме
четете	пиете	говорите	строите	гледате	отваряте
четат	пият	говорят	строят	гледат	отварят

Gelecek zaman da şimdiki zamana paralel olarak ‘ще’ ve ‘няма да’ takıları ile biçimlenir. Fiillerin son sesleri çekim sistemini belirler: Örn: -да, -та, -за, -са, -ка, -жа, -ша, -ера, -ма, -на, -ая, -ия, -уя, -ея ile biten fiiller birinci çekimle (-е-); ünsüz bir sestен sonra gelen -я ve -оя, -жа, -ча, -ша ile biten fiiller ikinci çekimle (-и-); -ам, -ям, -вам, -ствувам, -увам ile biten fiiller üçüncü çekimle (-а/-я) eylemi gerçekleştiren şahsa göre çekimlenir. Geçmiş zamanda fiillerin şahsa göre biçimlenmesi yine üç çekim sistemini temel alarak gerçekleşir.

Bulgarcada sıfat-fiil (причастие) konusunu ele almadan önce *Şekil 11*’de belirttiğimiz ‘çekimli eylem’²⁴⁷ ve ‘çekimsiz eylem’²⁴⁸ terimlerinin tanımlarını

²⁴⁷ Bulgarcası: Лични (финитни) форми на глагола. Fiilin kişi ve sayı bakımından tanımlanabilen biçimi.

²⁴⁸ Bulgarcası: Нелични (нефинитни) форми на глагола. Fiilin kişi ve sayı bakımından tanımlanamayan biçimi.

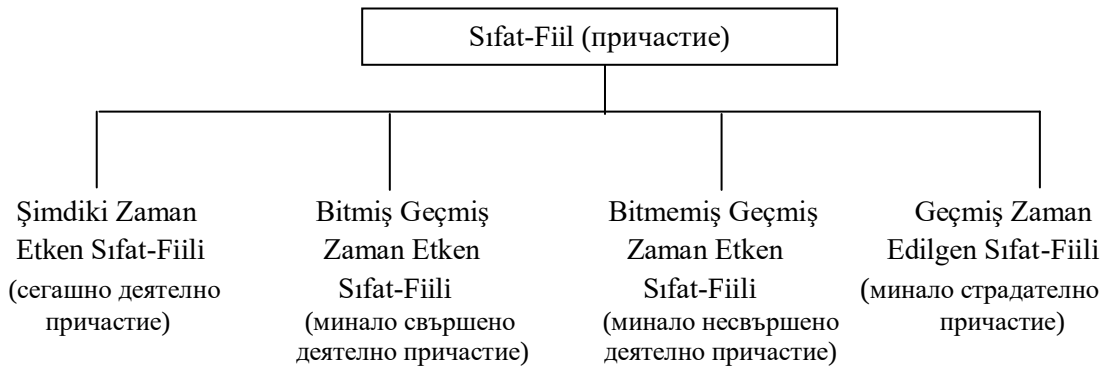
yapmamız gerekmektedir. *Karaağaç*'ın çalışmasında bu iki terim şöyle açıklanmaktadır:

*“Çekimli eylem (finite verb), eylemler için kullanılan çekimlik bağlı biçim birimler sayesinde, başka sözlerle ilişkiye hazır hâle gelmiş eylem kök ve gövdeleri çekimli eylemlerdir. Çekimsiz eylemler (infinite verb forms, verbal noun) ise eylemsilerdir.”*²⁴⁹

Eylemsiler (fiilimsiler) fiilden türerler; fakat isim, sıfat veya zarf olarak kullanılırlar. Sıfat-fiilin (причастие), zarf-fiilin (деепричастие) ve isim-fiillerin (отглаголни съществителни) Bulgar dil bilgisindeki konumunu *Şekil 11*'de inceledikten sonra, sırasıyla bu konuları inceleyelim.

Sıfat-fiilin (причастие) tanımı kısaca fiilin cümlede sıfat görevinde kullanılmış hâlidir. Bulgarcada sıfat-fiil (причастие) zaman ve çatı olarak dört türdür.

Şekil 12: *Bulgarcada sıfat-fiil türleri*

²⁴⁹ Karaağaç, *age.*, s. 244.

Çekimsiz/tanımlanamaz eylemlerde (non-finite forms) Bulgarcanın ad-eylem (eylemsi/fiilimsi) sistemini zaman ve çatı olarak iki kategoriye ayırabiliriz. Zaman olarak şimdiki ve geçmiş zamanın karşıtlığı, çatı olarak ise aktif ve pasif karşıtlığı mevcuttur.²⁵⁰

Örn: **Играещи** деца в детска градина. (şimdiki zaman)

Çocuk bahçesinde oynayan çocuklar.

Yukarıdaki örneği incelediğimizde, eylem konuşulan an esnasında ya da içinde bulunulan (yaşanılan) anda meydana gelmektedir. Eylem bitmemiş (несвършен вид) görünüştedir.

Örn: **Пожълтяла** трева. (geçmiş zaman)

Sararmış ot.

Yukarıdaki örneği incelediğimizde, eylem konuşulan andan ya da içinde bulunulan (yaşanılan) andan önce meydana gelmiştir. Eylem bitmiş (свършен вид) görünüştedir.

Örn:²⁵¹ Много туристи **посещават** къщата. (aktif)

Pek çok turist evi ziyaret ediyor (eder).

Къщата **е била посетена** от много туристи. (pasif)

Ev pek çok turist tarafından ziyaret edilmiştir.

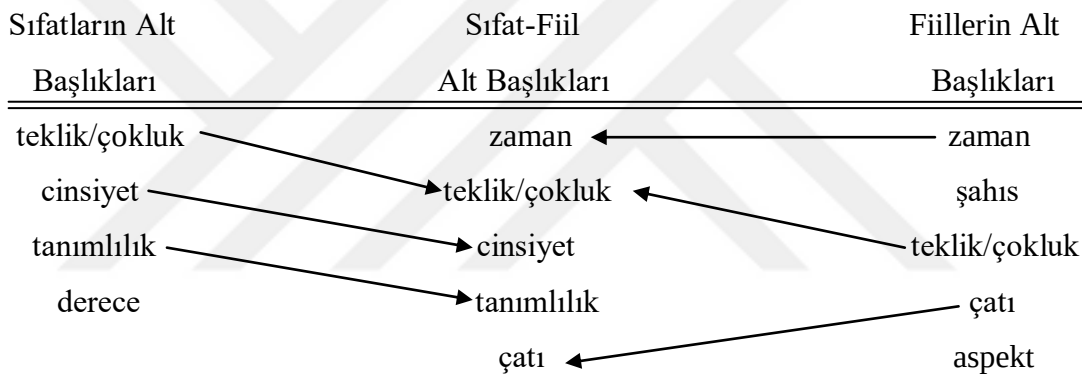
²⁵⁰ Stambolieva, age., s. 181.

²⁵¹ Svillen Stanchev, "Bulgarian Se-Constructions", *Working with Functional Grammar: Descriptive and Computational Applications* (Functional Grammar Series-13), Foris Publications, 1990, s. 25.

Yukarıdaki örnek cümleleri incelediğimizde, ilk cümlenin öznesi yüklemle direkt ilişkilidir, etkindir; buna karşılık ikinci cümlede ise özne yüklemle dolaylı ilişkidir, edilgendir.

İki morfolojik yapı olan sıfatların (прилагателно име) ve fiillerin (глагол) birleşimi ile oluşan sıfat-fiillerin özelliklerini net bir biçimde görebilmemiz için aşağıdaki şekli inceleyelim.

Şekil 13: Sıfatların, sıfat-fiillerin ve fiillerin alt başlıkları ve ortaklıklar

Şimdi sırasıyla sıfat-fiil (причастие) konusunun dört türünü inceleyelim.

- **Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Fiili (Сегашно деятелно причастие)**

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilleri (сегашни деятелни причастия) sadece bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiillerle oluşabilir.²⁵² Şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin (сегашни деятелни причастия) kalıbı Eski Bulgarcada çok sık kullanılmasına rağmen, modern Bulgar konuşma dilinde mevcut değildir.²⁵³ Bu kalıp Çağdaş Bulgar edebî diline Rusçadan ve Kilise Slavcasından girmiştir.²⁵⁴ Şimdiki

²⁵² Stoyanov, *age.*, s. 408.

²⁵³ Stoyanov, *age.*, s. 409.

²⁵⁴ Stoyanov, *age.*, s. 409.

zaman etken sıfat-fiillerinin (сегашни деятелни причастия) oluşturulması için Bulgarcanın fiil çekim sisteminden yararlanabiliriz.

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilleri (сегашни деятелни причастия) oluşturulurken;

Birinci ve ikinci çekime ait fiillere *-ящ, -ащ, -ещ* eklenir.

Üçüncü çekime ait fiillere *-щ* eklenir.

Tablo 66: *Bulgarcada şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin çekim sistemine bağlı oluşumu*

Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)	Şimdiki Zaman (сегашно време)	Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Fiilleri (сегашно деятелно причастие)
играя (оупатак)	bitmemiş (нсв.)	играеш, играе, играем, играете, играят → I. Çekim	играещ (оупауап)
говоря (конишмак)	bitmemiş (нсв.)	говориш, говори, говорим, говорите, говорят → II. Çekim	говорещ (конишап)
слушам (динlemek)	bitmemiş (нсв.)	слушаш, слуша, слушаме, слушате, слушат → III. Çekim	слушащ (динleyen)

Şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinde (сегашни деятелни причастия) fiile gelen ‘*-ящ, -ащ, -ещ, -щ*’ ekleriyle fiil biçim olarak sıfatlaşır ve eylem özelliğini ikinci plana iter. Bu tarzdaki Bulgarca sıfat-fiiller Türkçede ‘*-an, -en*’ eklerinin işlevine denktir.

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilleri (сегашни деятелни причастия) biçim olarak bitmemiş (imperfective/несвършен) görünüşten oluşurlar. Şimdiki zaman etken sıfat-fiillerini (сегашни деятелни причастия) sadece biçim olarak değil, anlam açısından incelediğimizde de bitmemişlik (imperfective/несвършен) taşıdığı görülmektedir. Bu durum, şimdiki zaman etken sıfat-fiillerin (сегашни деятелни

причастия) sadece bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiillerle oluşabildiği yargısını desteklemektedir.

İsimler gibi sıfatlarda da cinsiyet kategorisi önemlidir. Çünkü unutmamak gerek ki, sıfatların görevi belirli gramatik cinsiyet kategorisine bağlı isimleri nitelemek ve belirtmektir. Sıfatlar bu görevlerini yerine getirirken isimlerin gramatik cinsiyet kategorisine tam bir sadakat gösterirler. Sıfat-fiiller de aynı özelliكتedir. Sıfat-fiiller de birleştikleri ismin gramatik cinsiyet kategorisine sıkı sıkıya bağlıdırlar.

Tablo 67: *Bulgarcada şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin gramatik cinsiyet kategorine göre şekillenmesi*

	Birinci / İkinci Çekim (първо / второ спрежение)	Üçüncü Çekim (трето спрежение)
Eril Cins (мъжки род)	-ящ, -ащ, -ещ четящ мъж <i>okuyan adam</i>	-щ слушащ мъж <i>dinleyen adam</i>
Dişil Cins (женски род)	-яща, -аща, -еща четяща жена <i>okuyan kadın</i>	-ща слушаща жена <i>dinleyen kadın</i>
Orta (Tarafsız) Cins (среден род)	-ящо, -ащо, -ещо четящо момче (erkek) <i>okuyan çocuk</i>	-що слушащо момче (erkek) <i>dinleyen çocuk</i>
Çokluk (множествено число)	-ящи, -ащи, -ещи четящи хора <i>okuyan insanlar</i>	-щи слушащи хора <i>dinleyen insanlar</i>

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere şimdiki zaman etken sıfat-fiilleri (сегашни деятелни причастия) bağlı oldukları isimlerin gramatik cinsiyet kategorisine uyum sağlamaktadırlar.

Üçüncü çekime (трето спрежение) ait fiillerden şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin (сегашни деятелни причастия) oluşturulması Bulgarca öğrenenleri zorlamamaktadır. Çünkü yöntemi oldukça basittir. Üçüncü çekime (трето

спрежение) ait fiilin birinci teklik şahsının (аз/бен) [-м] kişi ekinin yerine [-щ] eki (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirilerek şimdiki zaman etken sıfat-fiili (сегашно деятелно причастие) oluşturulur. Bu durumun aksine, birinci ve ikinci çekime (първо/второ спрежение) ait fiillerden şimdiki zaman etken sıfat-fiilleri (сегашни деятелни причастия) oluşturmak Bulgarca öğrenenler için oldukça sorun teşkil etmektedir. Bunun nedeninin birinci ve ikinci çekime (първо/второ спрежение) ait fiillerden şimdiki zaman etken sıfat-fiillerini (сегашни деятелни причастия) oluşturan üç ekin (-ящ, -ащ, -ещ) hangisinin kullanılacağına öğrenci tarafından belirlenememesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çalışmamızda bu meseleye ilişkin iki çözüm önereceğiz.

Birinci ve ikinci çekime (първо/второ спрежение) ait fiillerden şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin (сегашни деятелни причастия) oluşturulması için ilk önereceğimiz çözüm, bitmemiş (imperfective/несвършен) görünüşteki fiilleri bitmemiş geçmiş zamanın (минало несвършено време) birinci teklik şahsına (аз/бен) göre çekmek ve geçmiş zaman ekinin [-х] yerine [-щ] ekini (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirmektir.

Tablo 68: *Bulgarcada birinci ve ikinci çekime ait fiillerde şimdiki zaman etken sıfat-fiilin biçimlendirilmesi*

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-х → -щ
чета (<i>okumak</i>)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	четя х (<i>okuyordum, okurdum</i>)	четя щ (-а,-о,-и) (<i>okuyan</i>)
пиша (<i>yazmak</i>)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	пише х (<i>yazıyordum, yazardım</i>)	пише щ (-а,-о,-и) (<i>yazan</i>)
работя (<i>çalışmak</i>)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	работе х (<i>çalışıyordum, çalışırdım</i>)	работе щ (-а,-о,-и) (<i>çalışan</i>)

СПЯ (uyumak)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	СПЯХ (uyuyordum, uyurdum)	СПЯЩ (-а,-о,-и) (uyuyan)
говоря (konuşmak)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	говореХ (konuşuyordum, konuşurdum)	говореЩ (-а,-о,-и) (konuşan)
уча (öğrenmek)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	учеХ (öğreniyordum, öğrenirdim)	учеЩ (-а,-о,-и) (öğrenen)
вървя (yürümek)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	вървяХ ²⁵⁵ (yürüyordum, yürürdüm)	вървяЩ (-а,-о,-и) (yürüyen)
живея (yaşamak)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	живееХ (yaşıyordum, yaşırdım)	живееЩ (-а,-о,-и) (yaşayan)
плача (ağlamak)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	плачеХ (ağlıyordum, ağlardım)	плачеЩ (-а,-о,-и) (ağlayan)
мълча (susmak)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	мълчаХ ²⁵⁶ (susuyordum, susardım)	мълчаЩ (-а,-о,-и) (susan)

Birinci ve ikinci çekime (първо/второ спрежение) ait fiillerden şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin (сегашни деятелни причастия) oluşturulması için ikinci önereceğimiz çözüm vurguya yöneliktir. Birinci çekime ait olan fiillerde vurgu en sonda bulunan /a/ sesi üzerinde ise /a/ sesi yerine [-ящ] eki getirilir ve vurgu bu ekteki /я/ sesi üzerindedir. Aşağıdaki tabloları (Tablo 69, 70, 71) inceleyelim.

²⁵⁵ Bu fiil bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време-аорист) ve bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време-имперфект) II. (ти/sen) ve III. (той, тя, то/o) teklik şahısları hariç, şahsa göre aynı şekilde çekimlenmektedir [Bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време-аорист): вървях, **вървя**, **вървя**, вървяхме, вървяхте, вървяха; bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време-имперфект): вървях, **вървеше**, **вървеше**, вървяхме, вървяхте, вървяха].

²⁵⁶ Bu fiil bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време-аорист) ve bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време-имперфект) II. (ти/sen) ve III. (той, тя, то/o) teklik şahısları hariç, şahsa göre aynı şekilde çekimlenmektedir [Bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време-аорист): мълчах, **мълча**, **мълча**, мълчахме, мълчахте, мълчаха; bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време-имперфект): мълчах, **мълчеше**, **мълчеше**, мълчахме, мълчахте, мълчаха].

Tablo 69: Bulgarcada birinci çekime ait fiillerde vurgu ile şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin biçimlendirilmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		vurgu /a/ sesi üzerinde	/a/ → -ящ
чета (okumak)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	четá ↓ vurgu	четя́щ (-а,-о,-и) ↓ vurgu (okuyan)

İkinci çekime ait olan fiillerde vurgu en sonda bulunan /a/ sesi üzerinde ise /a/ sesinden sonra [-щ] eki getirilir ve vurgunun yeri sabit kalır. İkinci çekime ait olan fiillerde vurgu en sonda bulunan /я/ sesi üzerinde ise /я/ sesinden sonra [-щ] eki getirilir ve vurgunun yeri sabit kalır. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim.

Tablo 70: Bulgarcada ikinci çekime ait fiillerde vurgu ile şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin biçimlendirilmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		vurgu /a/ sesi üzerinde ya da /я/ sesi üzerinde	/a/ + -щ /я/ + -щ
мълча (susmak)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	мълча́ ↓ vurgu	мълча́щ (-а,-о,-и) ↓ vurgu мълча́щ (-а,-о,-и) (susan)
вървя́ (yürümeek)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	вървя́ ↓ vurgu	вървя́щ (-а,-о,-и) ↓ vurgu вървя́щ (-а,-о,-и) (yürüyen)

Birinci ve ikinci çekime (първо/второ спрежение) ait fiillerden şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin (сегашни деятелни причастия) oluşturulması için eğer vurgu fiilin en sonunda bulunan /a/ ve /я/ seslerinde değilse, o zaman bu sesler yerine [-ещ] eki getirilir. Vurgu sabit kalır. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 71: Bulgarcada birinci ve ikinci çekime ait fiillerde vurgu ile şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin biçimlendirilmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		vurgu /a/ sesi ya da /я/ sesi üzerinde DEĞİLSE	/a/ → -ещ /я/ → -ещ
пиша (yazmak)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	пѝша ↓ vurgu	пѝше <u>ещ</u> (-а,-о,-и) ↓ vurgu (yazan)
работя (çalışmak)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	Bu fiilin vurgusu iki ünlü seste olabilir ра́бота ↓ vurgu рабо́тя ↓ vurgu	ра́боте <u>ещ</u> (-а,-о,-и) ↓ vurgu рабо́те <u>ещ</u> (-а,-о,-и) ↓ vurgu (çalışan)
говоря (konuşmak)	Bitmemiş (нсв.)	2. Çekim	говóря ↓ vurgu	говóре <u>ещ</u> (-а,-о,-и) ↓ vurgu (konuşan)
живея (yaşamak)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	живéя ↓ vurgu	живéе <u>ещ</u> (-а,-о,-и) ↓ vurgu (yaşayan)

Önerdiğimiz ikinci çözüm birinci çözüme göre risklidir. Konuşma anında vurgu tespit edilemeyebilir. Bulgarcada vurgunun yeri de değişkendir. Aynı sesli sözcükler vurgunun yerinin değişmesiyle anlam değişikliğine uğrayabilir (пáра: buhar - парá: para), aynı sesli sözcükleri farklı biçimlere sokabilir (четé: şimdiki zaman - чéте: bitmiş geçmiş zaman), yazıda da vurgu imi gösterilmeyebilir. Bu nedenlerle ilk önerdiğimiz çözümün daha kullanışlı olduğu söyleyebiliriz.

Şimdi, sonu -ка ile biten birinci çekime (първо спрежение) ait fiilleri inceleyelim. Sonu -ка ile biten birinci çekim (първо спрежение) fiillerde şimdiki zamanda fiil tabanındaki /к/ sesi çekim esnasında /ч/ sesine dönüşür. Aşağıdaki tablo bu özellikli bir fiilin şimdiki zamanda çekimini göstermektedir.

Tablo 72: Sonu -ка ile biten birinci çekim fiilin şimdiki zamanda çekimlenmesi

şahıs zamirleri (лични местоимения)	пека 'pişirmek' fiili
аз (ben)	пека (pişiriyorum)
ти (sen)	печеш (pişiriyorsun)
той (o)	пече (pişiriyor)
тя (o)	пече (pişiriyor)
то (o)	пече (pişiriyor)
ние (biz)	печем (pişiriyoruz)
вие (siz)	печете (pişiriyorsunuz)
те (onlar)	пекат (pişiriyorlar)

Sonu -ка ile biten birinci çekim (първо спрежение) fiillerle şimdiki zaman etken sıfat-fiili (сегашно деятелно причастие) oluşturulurken de /к/ sesi /ч/ sesine dönüşür ve [-щ] eki eklenir.

Tablo 73: Sonu *-ka* ile biten birinci çekim fiilde şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin oluşturulması

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		-к → -ч	+ -щ
пека (pişirmek)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	печа	печащ (-а,-о,-и) (pişiren)
тека (akmak)	Bitmemiş (нсв.)	1. Çekim	теча	течащ (-а,-о,-и) (akan)

Sıfat-fiiller, daha önce de belirttiğimiz gibi sıfat (прилагателно име) ve fiil (глагол) morfolojik yapıları ile oluşur. Sıfatların da tanımlılık/tanımsızlık (определеност/неопределеност) şekilleri vardır. İsim (съществително име) morfolojik yapısında olduğu gibi. Fakat bir fark bulunmaktadır. İsimlerde tanımlılıkta -ът, -а, -ят, -я, -та, -то, -те, -та belirlilik morfemleri kullanılırken; sıfatlarda -ят, -я, -та, -то, -те belirlilik morfemleri kullanılır. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 74: Bulgarcada isimlerde tanımlılık/tanımsızlık

isimlerde tanımlılık/tanımsızlık (определеност/неопределеност при имената)			
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)
Теклик (единствено число)	-ЪТ/-а студент-студент_а/(-ът) (öğrenci/söz konusu olan öğrenci) -яТ/-я преподавател- (öğretmen) преподавателя(-т) (söz konusu olan öğretmen)	-та маса-мас_ата (masa-söz konusu olan masa) река-река_{та} (nehir-söz konusu olan nehir) жена-жена_{та} (kadın-söz konusu olan kadın)	-то легло-легло_{то} (yatak-söz konusu olan yatak) село-село_{то} (köy-söz konusu olan köy) кафе-кафе_{то} (kahve-söz konusu olan kahve) (kahvehane-söz konusu olan kahvehane)
Çokluk (множествено число)	-те студент-студенти-студентите (öğrenci-öğrenciler-söz konusu olan öğrenciler) преподавател-преподаватели-преподавателите (öğretmen-öğretmenler-söz konusu olan öğretmenler) маса-маси-масите (masa-masalar-söz konusu olan masalar)		-та легло-легла-легла_{та} (yatak-yataklar-söz konusu olan yataklar) село-села-села_{та} (köy-köyler-söz konusu olan köyler) кафе-кафета-кафета_{та} (kahve-kahveler-söz konusu olan kahveler) (kahvehane-kahvehaneler-söz konusu olan kahvehaneler)

İsimler morfolojik yapısında gramatik cinsiyet kategorisi ile birlikte Bulgarca öğrenenleri en zorlayan konulardan biri isimlerin tanımlılık/tanımsızlık (определеност/неопределеност) şekilleridir. Öncelikle bu konuya açıklama getirelim. İsimlerin tanımlılık/tanımsızlık (определеност/неопределеност) şekilleri isimlerin belirtme durumudur. Belirlilik morfemleri teklik ve çokluk bakımından ismin gramatik cinsiyet kategorisine göre belirlenir. Belirlilik morfemleriyle birlikte artık isim bilinen/tanınan, söz konusu olan/olmuş, işaret edilmiş, tanımlı, genelleşmiş bir varlığa aittir. Aşağıdaki örneği inceleyelim.

Örn: Искам да купя книга за съпругата ми.

Karım için kitap satın almak istiyorum.

Yukarıdaki örnek cümlede satın alınmak istenen kitap konuşmacı ve dinleyici tarafından belirsizlik taşır (indefiniteness), yani tanımsızdır (неопределеност). Bu cümlenin devamı şöyledir: Hangi/nasıl kitaptır (кой/каква книга?). Aynı cümleyi farklı bir biçimde ele alalım.

Örn: Искам да купя **една** книга за съпругата ми.

Karım için bir kitap satın almak istiyorum.

Yukarıdaki örnek cümlede de satın alınmak istenen kitap konuşmacı ve dinleyici tarafından belirsizlik taşır (indefiniteness), yani yine tanımsızdır (неопределеност). Şimdi aynı cümleyi belirli/tanımlı hâle getirelim.

Örn: Искам да купя книгата за съпругата ми.

Karım için kitabı (belirli kitap) satın almak istiyorum.

Yukarıdaki örnek cümlede ise artık satın alınmak istenen kitap konuşmacı ve dinleyici tarafından bellidir (definiteness). Cümledeki söylem, satın alınmak istenen kitabın teşhisini mümkün kılmaktadır (identifiability); cümle artık tanımlıdır (определеност). Yukarıdaki örnek cümlede ayrıca gizli bir işaret zamiri (тази/онази-показателно местоимение) mevcuttur.

Konunun daha net anlaşılması için İngilizceden örnek verelim. İngilizcede ismin/sıfatın önünde kullanılan ‘the’ belirlilik morfemi ismin bilinen, belli ve söz konusu olduğunu gösterir. İngilizcedeki ‘a ve an’ belirlilik morfemleri ise teklik ismin önüne gelerek ‘herhangi bir’ anlamı katar ve belirsizlik gösterir.

Örn: This car is old.

bu araba eskidir.

The car is old.

araba eskidir.

Örn: a teacher.

bir öğretmen.

an engineer.

bir mühendis.

Yeniden Bulgarcaya döndüğümüzde, özellikle öğrenici için bu konuya ilişkin problem teklik eril isimlerde kullanılan belirlilik morfeplerinden kaynaklanmaktadır (-ът, -а, -ят, -я).

Tablo 75: *Bulgarcada teklik eril isimlerde kullanılan belirlilik morfepleri*

Teklik Eril İsimlerde Kullanılan Belirlilik Morfepleri	
özne konumunda olan teklik eril isim	özne konumunda olmayan (tamamlık) teklik eril isim
-ът Teklik eril isim öznedir. Geldiği ismin en sonundaki ünsüz ses serttir. Örn: студент<u>ът</u> (<i>öğrenci</i>)	-а Teklik eril isim özne değildir. Bu yüzden kısaltılmış biçim kullanılır. Geldiği ismin en sonundaki ünsüz ses serttir. Örn: студент<u>а</u> (<i>öğrenci</i>)
-ят Teklik eril isim öznedir. Geldiği ismin en sonundaki ünsüz ses yumuşaktır. Örn: ден<u>ят</u> [ден'ът] (<i>gün</i>). İsme gelen <i>-ар</i> ve <i>-мел</i> son eklerinden (suffix) sonra da kullanılır. Örn: лекар<u>ят</u> (<i>doktor</i>), преподавател<u>ят</u> (<i>öğretmen</i>) Ve son olarak eğer isim /й/ yumuşak ünsüzü ile bitiyorsa bu belirlilik morfemi kullanılır. Örn: музей- музе<u>ят</u> (<i>müze</i>).	-я Teklik eril isim özne değildir. Bu yüzden kısaltılmış biçim kullanılır. Geldiği ismin en sonundaki ünsüz ses yumuşaktır. Örn: ден<u>я</u> [ден'ъ] (<i>gün</i>). İsme gelen <i>-ар</i> ve <i>-мел</i> son eklerinden (suffix) sonra da kullanılır. Örn: лекар<u>я</u> (<i>doktor</i>), преподавател<u>я</u> (<i>öğretmen</i>) Ve son olarak eğer isim /й/ yumuşak ünsüzü ile bitiyorsa bu belirlilik morfemi kullanılır. Örn: музей- музе<u>я</u> (<i>müze</i>).

Şimdiki zaman etken sıfat-fiillerindeki (сегашни деятелни причастия) tanımlılık/tanımsızlık (определеност/неопределеност) şekillerini incelemeden önce sıfatlar morfolojik yapısında tanımlılık/tanımsızlık (определеност/неопределеност) şekillerini inceleyelim.

Tablo 76: *Bulgarcada sıfatlarda tanımlılık/tanımsızlık*

	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
Tanımsızlık (неопределеност)	стар (<i>ihtiyar, eski</i>)	стара (<i>ihtiyar, eski</i>)	старо (<i>ihtiyar, eski</i>)	стари (<i>ihtiyar, eski</i>)
	стар човек <i>yaşlı insan</i>	стара кола <i>eski araba</i>	старо дърво <i>yaşlı ağaç</i>	стари дървета <i>yaşlı ağaçlar</i>
	млад (<i>genç</i>)	млада (<i>genç</i>)	младо (<i>genç</i>)	млади (<i>genç</i>)
	млад мъж <i>genç adam</i>	млада баба <i>genç büyükanne</i>	младо семейство <i>genç aile</i>	млади мъже <i>genç adamlar</i>
Tanımlılık (определеност)	-ият/-ия	-та	-то	-те
	стари я (т) (söz konusu olan yaşlı/eski)	старата (söz konusu olan yaşlı/eski)	старото (söz konusu olan yaşlı/eski)	старите (söz konusu olan yaşlılar/eskiler)
	млади я (т) (söz konusu olan genç)	младата (söz konusu olan genç)	младото (söz konusu olan genç)	младите (söz konusu olan gençler)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere sıfatlar ismin gramatik cinsiyet kategorisine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla, sıfatların aldıkları belirlilik morfemleri de ismin gramatik cinsiyet kategorisine göredir. Teklik eril cinsten sıfatlara belirlilik morfeminin eklenmesi için sıfatın gövdesine /и/ ünlü sesi getirilir. Teklik eril cinsten sıfat özne konumunda ise ‘-ият’ belirlilik morfemi, özne konumunda değil ise ‘-ия’ belirlilik morfemi eklenir.

Örn: Старият мъж е починал в резултат на тежка травма на главата.

Yaşlı adam başındaki ağır bir travma sonucunda vefat etmiş.

Örnek cümlede eylemin muhatabı bilinen, tanınan/tanımlı, söz konusu olan yaşlı adamdır (старият мъж). Bu yüzden yaşlı adam özne konumundadır.

Örn: Той уби стария съсед си в Истанбул.

İstanbul'da yaşlı komşusunu öldürdü.

Örnek cümlede eylem üçüncü teklik şahıs (o) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bilinen, tanınan, söz konusu olan yaşlı komşu (стария съсед) eyleme maruz kalmıştır. Bu yüzden yaşlı komşu özne konumunda değildir.

Sıfatlarda olduğu gibi belirlilik morfemleri sıfat-fiillerde (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri- минало несвършено деятелно причастие hariç) de kullanılır. Konumuz gereği şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin (сегашни деятелни причастия) belirlilik morfemleriyle birlikte kullanımını inceleyelim. Şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinde (сегашни деятелни причастия) belirlilik morfemlerinin kullanılması sıfatlarla aynıdır.

Tablo 77: *Bulgarcada şimdiki zaman etken sıfat-fiilinde tanımlılık/tanımsızlık*

Fiil (глагол)	Şimdiki Zaman Etken Sıfat-Fiili (сегашно деятелно причастие)	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
		Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
чета (<i>okumat</i>)	четящ (<i>okuşan</i>)	четящ четящ-ия(т)	четяща четяща-та	четящо четящо-то	четящи четящи-те
говоря (<i>konusmak</i>)	говорещ (<i>konusan</i>)	говорещ говорещ-ия(т)	говореща говореща-та	говорещо говорещо-то	говорещи говорещи-те
слушам (<i>dinlemek</i>)	слушащ (<i>dinleyen</i>)	слушащ слушащ-ия(т)	слушаща слушаща-та	слушащо слушащо-то	слушащи слушащи-те

Bu bölümde son olarak, şimdiki zaman etken sıfat-fiilleriyle (сегашни деятелни причастия) verilen anlamın nispet/bağlama zamirleriyle (относителни местоимения) de verilebileceğini söylememiz gerekmektedir.

Örn: Седящата на масата жена → şimdiki zaman etken sıfat-fiili (сегашно деятелно причастие)
masada oturan kadın

Örn: Жената, **която** седи на масата → nispet/bağlama zamirleri (относителни местоимения)
masada oturan kadın

• **Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (Минало свършено деятелно причастие)**

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) geçmişte meydana gelmiş eylem sonucunda kanıta dayalı elde edilen eylemin belirsiz bir varlık tarafından gerçekleştirilmiş olduğunu gösterir. Ayrıca, isimle birlikte uygun tanım da gerçekleştirebilir.

Örn: Sıkça kullandığımız geçmiş zaman terimi bu duruma örnektir.

минало време

Tablo 78: Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili biçimlenme aşaması

Bitmemiş (imperfective/несвършен)	Bitmiş (perfective/свършен)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време- аорист)	Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие)
минавам (<i>geçmek</i>)	мина (<i>geçmek</i>)	минах (<i>geçtim</i>)	МИНАЛ (-а,-о,-и) (<i>geçmiş</i>)

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) fiil çiftlerinin bitmiş (perfective/свършен) görünüşlerinden oluşur. Çifti olmayan bitmemiş (imperfective/несвършен) görünüşteki fiillerle de (örn: говоря 'konuşmak', пиша 'yazmak', пия 'içmek', черпя 'ikram etmek', чета 'okumak') bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) oluşturulabilir.

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) oluşturmak için fiil bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/ben) göre çekimlenir ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-л] eki (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirilir. Bu tarzdaki Bulgarca sıfat-fiiller Türkçede {-mXş} ekinin işlevine denktir.

Öncelikle [-л] ekinin kullanılmasıyla ilgili bazı kurallardan bahsetmemiz gerekmektedir. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 79: Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin biçimlenme kuralları

Fiil (глагол)	Bitmiş geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	Kural (правило)	Model (модел)
дам (vermek) <i>св.</i> чета (okumak) <i>нсв.</i> плета (örmek) <i>нсв.</i> мета (süpürmek) <i>нсв.</i>	дадо ох (verdim) чето ох (okudum) плето ох (ördüm) мето ох (süpürdüm)	bitmiş geçmiş zamanda [-ох] ile biten fiile [-л] eki gelmesi için [-ох] ve öncesinde bulunan /д/ ya da /т/ ünsüz sesleri düşer.	-ох → -л
			да л (-а,-о,-и) (vermiş) че л (-а,-о,-и) (okumuş) пле л (-а,-о,-и) (örmüş) ме л (-а,-о,-и) (süpürmüş)
			-ох → -ъл (eril)
			пе к ъл (pişirmiş) пе к ла (-о,-и) (pişirmiş) вля з ъл (girmiş) вля з ла (-о) (girmiş) изля з ъл (çıkış) изля з ла (-о) (çıkış)
пека (pişirmek) <i>нсв.</i>	пеко ох (pişirdim)	bitmiş geçmiş zamanda [-ох] ile biten fiile [-л] eki gelmesi için [-ох] düşer ve öncesinde bulunan /з/ ve /к/ ünsüz seslerinden sonra erilde [-ъ] ünlü sesiyle birlikte [-л] eki kullanır. Dişil ve orta cinstе [-ъ] ünlü sesi kullanılmaz.	
вляза (girmek) <i>св.</i>	влязо ох (girdim)		
изляза (çıkarmak) <i>св.</i>	излязо ох (çıkıttım)		

ВЛЯЗА (<i>girmek</i>) св. ИЗЛЯЗА (<i>çıkmaq</i>) св.	ВЛЯЗОХ (<i>girdim</i>) ИЗЛЯЗОХ (<i>çıktım</i>)	bitmiş geçmiş zamanda [-ox] ile biten fiilde tabanda bulunan /я/ ünlü sesi [-л] ekinin çokluk hâlde kullanımıyla /е/ ünlü sesine dönüşür.	-я → -е
			ВЛЕЗЛИ (<i>girmişler</i>) ИЗЛЕЗЛИ (<i>çıkışlar</i>)

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) oluşturmak için aşağıdaki adımlar uygulanır.

Tablo 80: Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-х → -л
чета (<i>okumak</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	четох (<i>okudum</i>)	чел (-а,-о,-и) (<i>okutmuş</i>)
пиша (<i>yazmak</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	писах (<i>yazdım</i>)	писал (-а,-о,-и) (<i>yazmış</i>)
говоря (<i>konusmak</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	говорих (<i>konus-tum</i>)	говорил (-а,-о,-и) (<i>konus-tuş</i>)
черпя (<i>ikram etmek</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	черпих (<i>ikram ettim</i>)	черпил (-а,-о,-и) (<i>ikram etmiş</i>)
кажа (<i>söylemek</i>)	Bitmiş (св.) (fiil çifti казвам)	1. Çekim	казах (<i>söyledim</i>)	казал (-а,-о,-и) (<i>söylemiş</i>)
привлека (<i>cezbetmek</i>)	Bitmiş (св.) (fiil çifti привличам)	1. Çekim	привлякох (<i>cezbettim</i>)	привлякъл привлякла привлякло привлекли (<i>cezbetmiş</i>)

ВЗЕМА (almak, kabul etmek, elde etmek, evlenmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti вземам, взимам)	1. Çekim	ВЗЕХ (aldım, kabul ettim, elde ettim, evlendim)	ВЗЕЛ (-а,-о,-и) (almış, kabul etmiş, elde etmiş, evlenmiş)
ГЛЕДАМ (bakmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	3. Çekim	ГЛЕДАХ (baktım)	ГЛЕДАЛ (-а,-о,-и) (bakmış)
ВЛИЯЯ (tesir etmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	ВЛИЯХ (tesir ettim)	ВЛИЯЛ (-а,-о,-и) (tesir etmiş)

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) oluşturulurken bazı fiiller istisnai özellik gösterir.

Tablo 81: Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin biçimlenmesinde istisnai durumlar

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-дох → -шъл
ОТИДА (gitmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti отивам)	1. Çekim	ОТИДОХ (gittim)	ОТИШЪЛ ОТИШЛА ОТИШЛО ОТИШЛИ (gitmiş)
ДОЙДА ²⁵⁷ (gelmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti дохождам, дохаждам)	1. Çekim	ДОЙДОХ (geldim)	ДОШЪЛ ДОШЛА ДОШЛО ДОШЛИ (gelmiş)

²⁵⁷ Bu fiil Gaberoff tarafından hazırlanan Bulgarca-Türkçe/Türkçe-Bulgarca sözlüklerde идвам ‘gelmek’ fiilinin çifti olarak gösterilir (bk. Gaberoff Tursko-Bılgarski/Bılgarsko-Turski Reçnik, V. Tırnov 2004, s. 513. Ayrıca bk. Gaberoff Tursko-Bılgarski/Bılgarsko-Turski Reçnik, V. Tırnov 2009, s. 407). Bulgarca sözlüklerde ise bu fiilin çifti *Tablo 81*’de gösterildiği gibidir (bk. Bılgarski Tilkoven Reçnik, Nauka i İzustvo, Sofya 2008, s. 182, 191, 285. Ayrıca bk. Bılgarski Tilkoven Reçnik, İzdatelska Kışta ‘Hermes’, 2004, s. 159, 231).

Daha önce belirttiğimiz gibi sıfat-fiillerde (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri- минало несвършено деятелно причастие hariç) belirlilik morfemi kullanılır. Şimdi konumuz gereği bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin (минало свършено деятелно причастие) belirlilik morfemleriyle birlikte kullanımını inceleyelim. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) belirlilik morfemlerinin kullanımı şimdiki zaman etken sıfat-fiilleriyle (сегашни деятелни причастия) aynıdır, dolayısıyla sıfatlarla da aynıdır (bk. *Tablo 76-77*, s. 133-134).

Tablo 82: *Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde tanımlılık/tanımsızlık*

Fiil (глагол)	Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие)	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
		Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
чета (<i>okumak</i>)	чел(-а,-о,-и) (<i>okumuş</i>)	чел чел-ия(т)	чела чела-та	чело чело-то	чели чели-те
привлека (<i>cezbetmek</i>)	привлякъл привлякла привлякло привлекли (<i>cezbetmiş</i>)	привлякъл привлек-лия(т)	привлякла привлякла-та	привлякло привлякло-то	привлекли привлекли-те
говоря (<i>konuşmak</i>)	говорил (-а,-о,-и) (<i>konuşmuş</i>)	говорил говорил-ия(т)	говорила говорила-та	говорило говорило-то	говорили говорили-те
дойда (<i>gelmek</i>)	дошъл дошла дошло дошли (<i>gelmiş</i>)	дошъл дош-лия(т)	дошла дошла-та	дошло дошло-то	дошли дошли-те
вляза (<i>girmek</i>)	влязъл влязла влязло влезли (<i>girmiş</i>)	влязъл влез-лия(т)	влязла влязла-та	влязло влязло-то	влезли влезли-те

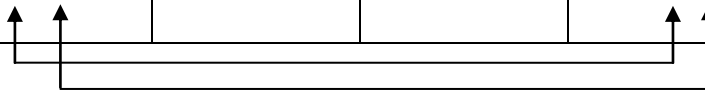
слушам (dinlemek)	слушал (-а,-о,-и) (dinlemiş)	слушал слушал-ия(т)	слушала слушала-та	слушало слушало-то	слушали слушали-те
гледам (bakmak)	гледал (-а,-о,-и) (bakmış)	гледал гледал-ия(т)	гледала гледала-та	гледало гледало-то	гледали гледали-те

Yukarıdaki tabloda (Tablo 82) görüldüğü üzere bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilini (минало свършено деятелно причастие) tanımlı/belirli hâle getirmek için şimdiki zaman etken sıfat-fiilleriyle (сегашни деятелни причастия) ve dolayısıyla sıfatlarla (aynı zamanda [ът] ve [а] belirlilik morfemleri hariç isimlerle de) kullanılan belirlilik morfemlerinden faydalanılır. Fakat burada dikkat çekmemiz gereken bir husus vardır. Tanımlı/belirli teklik eril sıfatlar/sıfat-fiiller, tanımlı/belirli çokluk sıfat/sıfat-fiillerle biçim açısından benzer görülebilir. Lakin elbette aldıkları belirlilik morfemleri farklıdır.

Örn: ‘голям’ sıfatını inceleyelim.

Tablo 83: Tanımlı teklik eril ve tanımlı çokluk sıfatlarda biçim benzerliği

Сifat (прилагателно име)	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
ГОЛЯМ (büyük, yüksek)				
Танımsızlık (неопределеност)	ГОЛЯМ	ГОЛЯМА	ГОЛЯМО	ГОЛЕМИ
Танımlılık (определеност)	ГОЛЕМ-ия(т)	ГОЛЯМА-та	ГОЛЯМО-то	ГОЛЕМИ-те

Tablo 84: Tanımlı teklik eril ve tanımlı çokluk sıfat-fiillerde biçim benzerliği

Sıfat-Fiil (причастие)		Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
		Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
говорец (<i>konişan</i>)	Tanımsızlık (неопределеност)	говорец	говореца	говорецо	говореци
ВЛЯЗЪЛ (<i>girmiş</i>)		ВЛЯЗЪЛ	ВЛЯЗЛА	ВЛЯЗЛО	ВЛЕЗЛИ
говорец (<i>konişan</i>)	Tanımlılık (определеност)	говорец-ия(т)	говореца-та	говорецо-то	говореци-те
ВЛЯЗЪЛ (<i>girmiş</i>)		влез-лия(т)	влязла-та	влязло-то	влезли-те

Elbette ki, bu zahirî bir benzerliktir, gerçekte böyle bir benzerlik yoktur. Çokluktaki sıfat/sıfat-fiiller tanımsızlıkta [-и] çokluk ekini alırlar ve [те] belirlilik morfemiyle tanımlı hâle gelirler. Teklik eril sıfat/sıfat-fiiller tanımlı hâle gelmek için /и/ ünlü sesiyle genişletilir ve [ят] ya da [я] belirlilik morfemlerini alırlar.

Çağdaş Bulgarcada en çok kullanılan sıfat-fiil türü olan bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin (минало свършено деятелно причастие) diyalektlerde ve edebî dilde geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu söyleyebiliriz.²⁵⁸ Aşağıdaki tablo bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin (минало свършено деятелно причастие) kullanım alanlarını göstermektedir.

²⁵⁸ Barbolova, *age.*, s. 172.

Tablo 85: *Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin kullanım alanları*

zamanlar ve haber kipi (времена и изъвително наклонение)	duyulan (öğrenilen) fiil kipi (преизказно наклонение)	şart kipi (условно наклонение)
belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време-перфект) чел (-а,-о) съм <i>okutmuşum</i>	duyulan (öğrenilen) fiil kipinde bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време в преизказно наклонение-аорист) чел (-а,-о) съм <i>okutmuşum</i>	бих чел (-а,-о) <i>okurdum, okumak isterdim</i> би чел (-а,-о) <i>okurdun, okumak isterdin</i>
geçmişte önceki zaman/ öğrenilen geçmiş zaman hikâyesi (минало предварително време- плусквамперфект) бях чел (-а,-о) <i>okutmuşum</i>	duyulan (öğrenilen) fiil kipinde belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време в преизказно наклонение) duyulan (öğrenilen) fiil kipinde geçmişte önceki zaman (минало предварително време в преизказно наклонение) бил (-а,-о) съм чел (-а,-о) <i>okutmuş imişim</i>	би чел (-а,-о) <i>okurdu, okumak isterdi</i> бихме чели <i>okurduk, okumak isterdik</i> бихте чели <i>okurdunuz, okumak isterdiniz</i> биха чели <i>okurlardı, okumak isterlerdi</i>
gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време) ще съм чел (-а,-о) <i>okutuş olacağım</i>	duyulan (öğrenilen) fiil kipinde gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време в преизказно наклонение) duyulan (öğrenilen) fiil kipinde geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение) щял (-а,-о) съм да съм чел (-а,-о) <i>okutuş olacaktım</i>	

geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото) щях да съм чел (-а,-о) <i>okumuş olacaktım</i>		
--	--	--

Yukarıdaki tabloda (Tablo 85) görüldüğü üzere şimdiki zaman (сегашно време) yardımcı fiili ‘съм’ (бъда, бях, бил), geçmişte gelecek zamanı (бъдеще време в миналото) oluşturmada yardımcı fiil olan ‘щях’ ve ayrıca şart kipini (условно наклонение) oluşturan biçimler ‘бих’ ile birlikte, asıl fiilin bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiil (минало свършено деятелно причастие) biçiminde kullanılmasıyla birleşik fiil biçimleri (сложни глаголни форми) ortaya çıkmaktadır. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin (минало свършено деятелно причастие) esas görevi birleşik fiil biçimlerinin (сложни глаголни форми) oluşturulması için kullanılmasıdır.²⁵⁹

Bu bölümün sonunda örnek cümleleri inceleyelim.

Örn: Липо вдигна глава и погледна уплашено баща си. Почернялото му

↓
bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili

(минало свършено деятелно причастие)

от слънцето лице пребледня като на трескав (Elin PELİN- Suç / Елин ПЕЛИН-Престъпление; Elin Pelin Razkazi, Bilgarski Pisatel, Sofya 1965, s. 140).

Anlamı:

“Lipo başını kaldırıp korkuyla babasına baktı. Güneşin esmerleştirdiği yüzü, sıtmal gibi sarardı.”²⁶⁰

²⁵⁹ Stoyanov, age., s. 412.

²⁶⁰ Elin Pelin, *Bir Türk Kadını Uğruna*, Çev: Türker Acaroğlu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2003, s. 148.

Örn: Иглика, която забрави средната си скоро, като всяко дете, се увлече в играта. Тя си отвори устата. Стражарят я приближи, посегна и тури с ръка шекерчето в отворената като разцъфтяла роза уста (Elin PELİN- İglike /

bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало свършено деятелно причастие)

Елин ПЕЛИН- Иглика; Elin Pelin Razkazi, Bilgarski Pisatel, Sofya 1965, s. 169).

Anlamı:

“Küskünlüğünü çarçabuk unutan İglike, her çocuk gibi oyuna daldı. Ağzını açtı. Bekçi ona yaklaştı, elini uzattı, açmış bir güle benzeyen ağzına eliyle şekeri koyuverdi.”²⁶¹

Örn: От своята вятърна мелница, спряла сред маранята и отпуснала

bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало свършено деятелно причастие) (минало свършено деятелно причастие)

крила като болна птица, дядо Щерьо гледаше към двете самотни дървета на юг и мислеше за двамата сенебирски братя (Yordan YOVKOV- Senebirli Kardeşler/ Йордан ЙОВКОВ- Сенебирските Братя).²⁶²

Anlamı:

1. Çeviri

“Şterü Baba, boğucu sıcakta hasta bir kuş gibi kanatlarını salıvermiş yel değirmenlerinden, güneyde yalnız başlarına yükselen iki ağaca bakıp Senebir’li kardeşleri düşünüyordu.”²⁶³

²⁶¹ Pelin, age., s. 62.

²⁶² Bu öykünün Bulgarcasının alındığı internet sitesi:

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=95 &WorkID=2308&Level=2>, (01.06.2015:10.30).

²⁶³ Yordan Yovkov, *Tekerleklerin Türküsü*, Çev: Türker Acaroğlu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2013, s. 45.

2. Çeviri

“Şterü Dede, boğucu sıcakta hasta bir kuş gibi kanatlarını **salıvermiş** yel değirmenin güneyindeki kubbaşına yükselen iki ağaca bakıyor, Senebirli kardeşleri düşünüyordu.”²⁶⁴

Örn: Пребледнял от изтеклата кръв, той пеед някак си страшно и

bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало свършено деятелно причастие)

bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало свършено деятелно причастие)

СИЛНО.²⁶⁵

Anlamı:

Akmiş kandan benzi atmış,..... korkunç ve kuvvetli bir suretle o türkü söylüyormuş (söylormiş).

• Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (Минало несвършено деятелно причастие)

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) oluşturmada söylediklerimizi hatırlayalım. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) fiilin bitmiş (perfective/свършен) görünüşü üzerine kuruluydu. Bitmemiş geçmiş zaman etken

²⁶⁴ Yordan Yovkov, “Senebirli Kardeşler”, Çev: İslam Beytullah Erdi, *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, Sayı:37, Ocak 2010, s. 51.

²⁶⁵ D. İvanov, B. Krstev ve R. Boneva, *Bilgarski Ezik (Za Çujdestrannite Studenti, Sledvaşti vıv Vişite Uçebni Zavedeniya)*, Nauka i İzustvo, Sofya 1969, s. 418.

sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие) ise fiilin bitmemiş (imperfective/несвършен) görünüşü üzerine kuruludur.

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие) Eski Bulgarcada bulunmamaktadır, Bulgarcanın fiil sistemine daha sonradan dahil olmuştur ve bazı bilim adamları göre Türkçenin etkisi altında duyulan (öğrenilen) fiil kipi ile bağlantılı (преизказно наклонение) olarak bu yeni biçim şekillenmiştir.²⁶⁶

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие) oluşturmak için fiil bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време- имперфект) birinci teklik şahsa (аз/бен) göre çekimlenir ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-л] eki (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirilir. Bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време- имперфект) Türkçede şimdiki/geniş zamanın hikâyesidir (-yordu, -ardı, -erdi). Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие) de Türkçede şimdiki/geniş zamanın rivayetidir (yormuş, -armış, -ermiş).

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие) oluşturmak için aşağıdaki adımlar uygulanır.

Tablo 86: *Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin biçimlenmesi*

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време- имперфект) birinci teklik şahıs (1л.,ед.ч.)	-x → -л
чета (<i>okumak</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	четях (<i>okuyordum</i>) (<i>okurdum</i>)	четях (-а,-о) четели (<i>okuyormuş</i>) (<i>okurmuş</i>)

²⁶⁶ Stoyanov, *age.*, s. 414.

пиша (yazmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	пишех (yazıyordum) (yazardım)	пишел (-а,-о,-и) (yazıyormuş) (yazarmış)
говоря (konuşmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	говорех (konuşuyordum) (konuşurdum)	говорел (-а,-о,-и) (konuşuyormuş) (konuşurmuş)
черпя (ikram etmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	черпех (ikram ediyordum) (ikram ederdim)	черпел (-а,-о,-и) (ikram ediyormuş) (ikram edermiş)
мълча (susmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	мълчах (susuyordum) (susardım)	мълчал (-а,-о,-и) (susuyormuş) (susarmış)
гледам (bakmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	3. Çekim	гледах (bakıyordum) (bakardım)	гледал (-а,-о,-и) (bakıyormuş) (bakarmış)
казвам (söylemek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti кажа)	3. Çekim	казвах (söylüyordum) (söylerdim)	казвал (-а,-о,-и) (söylüyormuş) (söylermiş)

Bulgarcada bitmemiş (imperfective/несвършен) görünüşteki fiiller bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) ve bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) biçim açısından oluşabilirler. Aşağıdaki tablo bu durumu göstermektedir.

Tablo 87: Bitmemiş görünüşteki fiillerin bitmiş geçmiş zamanda ve bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde biçim açısından oluşumu

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)	Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие)
ставам (ayağa kalkmak, olmak)	Bitmemiş (нсв.)	(аз/ben) ставах (ти/sen) става (той, тя, то/o) става (ние/biz) ставахме (вие/siz) ставахте (те/onlar) ставаха	ставал (-а,-о,-и)

казвам (<i>söylemek</i>)	Bitmemiş (нсв.)	(аз/ <i>ben</i>) казвах (ти/ <i>sen</i>) казва (той, тя, то/ <i>o</i>) казва (ние/ <i>biz</i>) казвахме (вие/ <i>siz</i>) казвахте (те/ <i>onlar</i>) казваха	казвал (-а,-о,-и)
-------------------------------	--------------------	--	-------------------

Bu durumun tersini inceleyelim. Bulgarcada bitmiş (perfective/свършен) görünüşteki fiiller bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало несвършено деятелно причастие) biçim açısından oluşabilirler.

Tablo 88: *Bitmiş görünüşteki fiillerin bitmemiş geçmiş zamanda ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde biçim açısından oluşumu*

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време)	Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat- Fiili (минало несвършено деятелно причастие)
стана (<i>ayağa kalkmak,</i> <i>olmak</i>)	Bitmiş (св.)	(аз/ <i>ben</i>) станех (ти/ <i>sen</i>) станеше (той, тя, то/ <i>o</i>) станеше (ние/ <i>biz</i>) станехме (вие/ <i>siz</i>) станехте (те/ <i>onlar</i>) станеха	станел (-а,-о,-и)
кажа (<i>söylemek</i>)	Bitmiş (св.)	(аз/ <i>ben</i>) кажех (ти/ <i>sen</i>) кажеше (той, тя, то/ <i>o</i>) кажеше (ние/ <i>biz</i>) кажехме (вие/ <i>siz</i>) кажехте (те/ <i>onlar</i>) кажеха	кажел (-а,-о,-и)

Biçim açısından bitmemiş (imperfective/несвършен) bir fiilin bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) çekimlenmesi, ya da bitmiş (perfective/свършен) bir fiilin ise bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) çekimlenmesi mümkün olsa da, gramatik olarak aykırılık taşımaktadır. Bulgarcada fiillerin üç temel özelliği vardır. İlki, Bulgarcada fiillerin mastar (infinitive) şekli olmamasıdır. İkincisi, Bulgarcada fiillerin görünüş özelliğine sahip

olması- bitmemişlik (imperfective/несвършен) ve bitmişlik (perfective/свършен). Elbette ki, bu iki görünüş özelliği fiil çifti üretir. Üçüncüsü de, Bulgarcada fiillerin çekimlenmesi üç çekim sistemi üzerine kuruludur.

Bize göre, Bulgarcada çiftleri bulunan fiillerin görünüşlerine uygun zaman formları kullanılmalıdır. Bu ifademizdeki kastımız bitmemiş (несвършен) fiilin bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало несвършено деятелно причастие); bitmiş (свършен) fiilin ise bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) ve bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) çekimlenmesidir.

Başka bir açıdan baktığımızda, çifti olan fiillerin hem bitmiş geçmiş zamanda (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili de dahil) hem de bitmemiş geçmiş zamanda (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili de dahil) çekimlenmesi bir iki farklılık²⁶⁷ dışında aynı olduğundan karışıklığa neden olmaktadır. Tabloyu daha net çizebilmemiz için şöyle düşünelim: Bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) çekimlenen bir fiil Türkçeye aktarılırken {-dX} ve {-mXş} gibi zaman ekleriyle aktarılır. Bu zaman ekleri bitmemiş (несвършен) görünüşteki bir fiili anlam açısından süreklilikten çıkarmakta ve böylece fiili görünüş özelliğine ters düşürmektedir. Bu duruma bir de bitmiş (свършен) fiil açısından bakalım.

Bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) çekimlenen bir fiil Türkçeye aktarılırken -yordu, -yormuş, -ardı, -erdi, -armış, -ermiş gibi zaman ekleriyle aktarılır. Bu zaman ekleriyle bitmiş (свършен) fiilin sonu da görünüşüne ters düşmektir. Bütün bu söylediklerimizin özeti şundan ibarettir: Anlam açısından bitmemiş (несвършен) fiil bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време)

²⁶⁷ Bu farklılıklardan biri bitmiş/bitmemiş geçmiş zamanlarda II. ve III. teklik şahıslarda kendini gösterir. Örn: казва (bitmiş geçmiş zaman/минало свършено време); казваше (bitmemiş geçmiş zaman/ минало несвършено време). Diğer bir farklılık ise bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) belirlilik morfeminin kullanılmasıdır; buna karşılık bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало несвършено деятелно причастие) belirlilik morfemi kullanılmaz.

sürekliliğini (несвършен) yitirir, bitmiş (свършен) fiil bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) süreklilik (несвършен) kazanır ve bu durum sahip oldukları görünüş özelliğine uygunsuzdur.

Bir başka açıdan bu duruma yaklaşalım. Bitmemiş (несвършен) bir fiil bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време), bitmiş (свършен) bir fiil bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) çekimlendiğinde, görünüşe ters düşmediğini varsayalım; o zaman şöyle bir soru karşımıza çıkar: Peki, o zaman Bulgarcada çoğu fiilin çifti neden vardır?

Şimdi de çiftleri olmayan fiilleri inceleyelim. Çiftleri olmayan fiillerden bazıları açıkça ayırt edilebilir. Aşağıdaki tabloları (Tablo 89, 90, 91, 92) inceleyelim.

Tablo 89: Çifti olmayan fiillerde bitmiş/bitmemiş geçmiş zaman

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист)	bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време имперфект)
пия (içmek)	Bitmemiş (нсв.)	ПИХ (içtim)	ПИЕХ (içiyordum, içerdim)
уча (öğrenmek)	Bitmemiş (нсв.)	УЧИХ (öğrendim)	УЧЕХ (öğreniyordum, öğrenirdim)
чета (okumak)	Bitmemiş (нсв.)	ЧЕТОХ (okudum)	ЧЕТЯХ (okuyordum, okurdum)

Tablo 90: Çifti olmayan fiillerde bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие)	Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало несвършено деятелно причастие)
пия (içmek)	Bitmemiş (нсв.)	ПИЛ (-а,-о,-и) (içmiş)	ПИЕЛ (-а,-о,-и) (içiyormuş, içermiş)
уча (öğrenmek)	Bitmemiş (нсв.)	УЧИЛ (-а,-о,-и) (öğrenmiş)	УЧЕЛ (-а,-о,-и) (öğreniyormuş, öğrenirmiş)
чета (okumak)	Bitmemiş (нсв.)	ЧЕЛ (-а,-о,-и) (okumuş)	ЧЕТЯЛ (-а,-о) / четели (okuyormuş, okurmuş)

Çiftleri olmayan fiillerden bazıları ise ayırt edilemez.

Tablo 91: Çifti olmayan fiillerde bitmiş/bitmemiş geçmiş zaman

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време-имперфект)
вървя (yürümek)	Bitmemiş (нсв.)	вървах (yürüdüm)	вървах (yürüyordum, yürürdüm)
гледам (bakmak)	Bitmemiş (нсв.)	гледах (baktım)	гледах (bakıyordum, bakardım)
мълча (susmak)	Bitmemiş (нсв.)	мълчах (sustum)	мълчах (susuyordum, susardım)

Tablo 92: Çifti olmayan fiillerde bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие)	Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало несвършено деятелно причастие)
вървя (yürümek)	Bitmemiş (нсв.)	вървял(-а,-о) / вървели (yürümüş)	вървял(-а,-о) / вървели (yürüyormuş, yürürmüş)
гледам (bakmak)	Bitmemiş (нсв.)	гледал (-а,-о,-и) (bakmış)	гледал (-а,-о,-и) (bakıyormuş, bakarmış)
мълча (susmak)	Bitmemiş (нсв.)	мълчал (-а,-о,-и) (susmuş)	мълчал (-а,-о,-и) (susuyormuş, susarmış)

Bir diğer karışık durum Bulgarcada bir fiilin hem bitmemiş (несвършен) hem de bitmiş (свършен) görünüş özelliğini taşımasıdır. Bu tarzdeki fiiller Bulgarcaya başka dillerden ödünçlenmiştir. Aşağıdaki tabloları (Tablo 93, 94) inceleyelim.

Tablo 93: Çifti olmayan çift görünüşlü fiillerde bitmiş geçmiş zaman ve bitmemiş geçmiş zaman

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време-имперфект)
емигрирам (<i>göç etmek</i>)	Bitmemiş (нсв.) Bitmiş (св.)	емигрирах (<i>göç ettim</i>)	емигрирах (<i>göç ediyordum, göç ederdim</i>)
информирам (<i>haber vermek</i>)	Bitmemiş (нсв.) Bitmiş (св.)	информирах (<i>haber verdim</i>)	информирах (<i>haber veriyordum, haber verirdim</i>)

Tablo 94: Çifti olmayan çift görünüşlü fiillerde bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili

Fiil (глагол)	Görünüş (вид)	Bitmiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало свършено деятелно причастие)	Bitmemiş Geçmiş Zaman Etken Sıfat-Fiili (минало несвършено деятелно причастие)
емигрирам (<i>göç etmek</i>)	Bitmemiş (нсв.) Bitmiş (св.)	емигрирал (-а,-о,-и) (<i>göç etmiş</i>)	емигрирал (-а,-о,-и) (<i>göç ediyormuş, göç edermiş</i>)
информирам (<i>haber vermek</i>)	Bitmemiş (нсв.) Bitmiş (св.)	информирал (-а,-о,-и) (<i>haber vermiş</i>)	информирал (-а,-о,-и) (<i>haber veriyormuş, haber verirmiş</i>)

Tablolarda (Tablo 89, 90, 91, 92, 93, 94) görüldüğü üzere, bitmiş geçmiş zamanda (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili de dahil) ve bitmemiş geçmiş zamanda (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili de dahil) fiil çiftlerinin biçim açısından çekimlenmesi III. çekime ait fiillerde; ayrıca, çifti olmayan III. çekime ait ve nadiren II. çekime ait fiillerde ve Bulgarcaya ödünçlenmiş fiillerde (ki bu fiiller de III. çekime aittir) girift bir hâl arz eden durum ortadadır. Böylesi bir durumda konuşmanın ya da metnin hâkim zamanına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bu bölümün sonundan aşağıdaki bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiiline (минало несвършено деятелно причастие) ilişkin örnek cümleleri inceleyelim.

Örn: Една вдовица имала²⁶⁸ едничък син. И майката, и момчето се трудели от зори, та чак до мръкване. Подреждали къщата, хранели добитъка,

↓
bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало несвършено деятелно причастие)

↓ ↓
bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало несвършено деятелно причастие)

орели, копаели, сеели, плевели, жънели. Овършавали едро жито. Стигало за

↓
bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало несвършено деятелно причастие)

↓
bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало несвършено деятелно причастие)

тях. Имало и за продан. Печели²⁶⁹ зелници. Месели бели погачи (Ran BOSİLEK

↓ ↓
bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало несвършено деятелно причастие)

- Oğlan ve Rüzgâr / Ран БОСИЛЕК- Момче и Вятър).²⁷⁰

Anlamı:

*Dul bir kadının tek bir oğlu **varmış**. Hem ana hem oğul şafak söktükten taa akşam hava kararınca dek **çalışırlarmış**. Evi derleyip **toplarlarmış**, hayvana **bakarlarmış**, toprağı **sürerlermiş**, **çapalarlarmış**, **ekerlermiş**, **biçerlermiş**, otları **temizlerlermiş**. İri buğday **döverlermiş**. Onlara bu **yetermiş**. Satımlık bir şeyler de **varmış**. Sebzeli börekler **pişirirlermiş**. Beyaz poğaçalar **yoğururlarmış**.*

²⁶⁸ ‘имам’ fiili bitmemiş (несвършен) görünüşte ve geçişlidir (преходен). Bu fiilin çifti yoktur. Bitmiş geçmiş zamanda ve bitmemiş geçmiş zamanda (II. ve III. teklik şahıslar hariç) aynı biçimde çekimlenir. Ayrıca, bitmiş/bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili olarak da aynı biçimdedir.

²⁶⁹ /ж, ч, ш/ kalın ve /й/ ince ünsüz sesleri bitmemiş geçmiş zamanda fiilin çift biçimde oluşmasına sebep olabilir. Bu fiil bu duruma örnektir. печих-печех//печал-печел.

²⁷⁰ P. Paşov, V. Popova ve Hr. Pırvev, *Sivremenen Bulgarski Ezik* (Zadaçi i Tekstove za Uprajneniya), Nauka i İzkustvo, Tırnovo 1965, s. 173.

Örn: сякаш не шест, а шестдесет души пеели Ботевата песен.²⁷¹

bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(минало несвършено деятелно причастие)

Anlamı:

..... sanki altı değil, altmış kişi Botev'in türküsünü **söylüyordu (söylledi)**.

• Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Fiili (Минало страдателно причастие)

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) daha Eski Bulgarca döneminde oldukça geniş bir kullanım alanına sahip çok eski bir fiil biçimidir.²⁷² Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilini (минало страдателно причастие) buraya kadar anlattığımız sıfat-fiil türleri ile mukayese edersek, sıfatların kullanımına anlam açısından en yakın sıfat-fiil türüdür.²⁷³ Kısa tanımı obje üzerinde gerçekleştirilen eylemin sonucu olan niteliktir. Bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) ekseninde oluşturulur. Geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-н] veya [-т] ekleri (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirilir.

Bu konuya ait formülü belirtmeden önce bahsi geçen konunun kullanımını ikiye ayırmak gerekmektedir. Bağımlı kullanım (несамостояна употреба), bağımsız kullanım (самостояна употреба). Bağımlı kullanımda (несамостояна употреба) geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) üç temel zamana (şimdiki, geçmiş, gelecek) uygun yardımcı fiile (спомогателен глагол) ihtiyaç duyarak, edilgen yapı fiili (страдателен залог) oluşturur. Fakat bu konu çalışmamızın IV. Bölümünde (Fiil Çatısı - Залог на глагола) ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Çalışmamızın bu bölümünde bağımsız kullanım (самостояна употреба)

²⁷¹ Ivanov vd. 1969, s. 419.

²⁷² Paşov, age., s. 203.

²⁷³ Paşov, age., s. 205.

üzerine odaklanacağız. Bağımsız kullanımda geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) teklik/çokluk ve gramatik cinsiyet kategorisi açısından isme paralel şekillenir ve başka bir yapıya ihtiyaç duymaz. Aşağıda belirttiğimiz formül hem bu konu hakkında, hem de IV. Bölümde inceleyeceğimiz edilgen (pasif) fiil çatısı (страдателен залог) konusunda yardımcı olacaktır.

Öncelikle geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-н] veya [-т] eklerinin nasıl geldiğini inceleyelim.

Tablo 95: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinde eklerin biçimlenmesi

Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Fiili (минало страдателно причастие)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)	Takı (окончание)
-н, -на, -но, -ни	-ох	-ен
	-кох	-чен
	-ах	-ан
	-ях	-ян
	-их (2. Çekim)	-ен
-т, -та, -то, -ти	-нах	-нат
	-ех	-ет
	-ух	-ут
	-их (1. Çekim)	-ит

Şimdi sırasıyla geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) oluşturmak için izlenecek adımları inceleyelim.

-ох → -ен

Tablo 96: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-ох → -ен
дам (vermek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti давам)	1. Çekim	дадох (verdim)	даден (-а,-о,-и) (verilmiş, muayyen, malum)
чета (okumak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	четох (okudum)	четен (-а,-о,-и) (okunmuş)

-кох → -чен

Tablo 97: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-кох → -чен
пека (pişirmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	пекох (pişirdim)	печен (-а,-о,-и) (pişirilmiş)
отсека (kesmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti отсичам)	1. Çekim	отсякох (kestim)	отсечен (-а,-о,-и) (kesilmiş)

Burada ilave bir bilgi vermemiz gerekmektedir. Eğer bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) fiilin tabanında /я/ sesi varsa, [-чен] takısının getirilmesi için öncelikle /я/ sesi /e/ sesine dönüştürülmelidir.

-ax → -an

Tablo 98: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-ax → -an
пиша (yazmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	писах (yazdım)	писан (-а,-о,-и) (yazılmış)
основа (kurmak)	Bitmiş (св.) (fiil çifti основавам)	1. Çekim	основах (kurdum)	основан (-а,-о,-и) (kurulmuş)

-ях → -ян

Tablo 99: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-ях → -ян
изживея (yaşamak)	Bitmiş (св.) (fiil çifti изживявам)	1. Çekim	изживях (yaşadım)	изживян (-а,-о) изживени ²⁷⁴ (yaşanılmış, yaşanmış)
разхвърлям (dağıtmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti разхвърля)	3. Çekim	разхвърлях (biçim açısından uygun, anlam açısından uygun değil- дажитъyordum/дажитъrdım) разхвърлих 'дажиттım'	разхвърлян (-а,-о,-и) (dağıtılmış, dağınık)

²⁷⁴ Şimdiki zamanda sonu 'ея' ile biten fiillerde (bu fiiller I. Çekime aittir) geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) oluştururken, çoklukta (множествено число) /я/ sesi /е/ sesine dönüşür; bk. Barbolova, age., s. 175.

-ux (2. Çekim) → -en

Tablo 100: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-их (2. Çekim) → -ен
говоря (konuşmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	говорих (konuştum)	говорен (-а,-о,-и) (konuşulmuş)
правя (yapmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	правих (yaptım)	правен (-а,-о,-и) (yapılmış)

-нах → -нат

Tablo 101: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-нах → -нат
напрегна (gayret etmek, germek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti напрягам)	1. Çekim	напрегнах (gayret ettim, gerdim)	напрегнат (-а,-о,-и) (gerilmiş, gergin, faal)
срина (yıkamak, yerle bir etmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti сривам)	1. Çekim	сринах (yıktım, yerle bir ettim)	сринат (-а,-о,-и) (yıkılmış, yerle bir edilmiş)

-ex → -em

Tablo 102: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-ex → -ет
взема (almak, kabul etmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti вземам, взимам)	1. Çekim	взех (aldım, kabul ettim)	взет (-а,-о,-и) (alınmış, kabul edilmiş)
приема (kabul etmek, almak)	Bitmiş (св.) (fiil çifti приемам)	1. Çekim	приех (kabul ettim, aldım)	приет (-а,-о,-и) (kabul edilmiş, alınmış)

-ух → -ум

Tablo 103: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-ух → -ут
чуя (işitmek, duymak)	Bitmiş (св.) (fiil çifti чувам)	1. Çekim	чух (işittim, duydum)	чут (-а,-о,-и) (işitilmiş, duyulmuş)
обуя (giymek, giydirmek - çorap/ayakkabı hakkında)	Bitmiş (св.) (fiil çifti обувам)	1. Çekim	обух (giydim, giydirdim)	обут (-а,-о,-и) (giyilmiş, giydirilmiş, giyinik, giyili)

-ux (1. Çekim) → -ut

Tablo 104: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л., ед. ч.)	-их (1. Çekim) → -ит
убия (öldürmek, katletmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti убивам)	1. Çekim	убих (öldürdüm, katlettim)	убит (-а,-о,-и) (öldürülmüş, maktul)
разбия (kırmak, parçalamak)	Bitmiş (св.) (fiil çifti разбивам)	1. Çekim	разбих (kırdım, parçaladım)	разбит (-а,-о,-и) (kırılmış, parçalanmış, kırık, dökük)

Yukarıdaki tablolarda da görüldüğü üzere [-н] veya [-т] eklerinin kullanımına yönelik güçlük bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (1л.,ед.ч.) göre sonu ‘-их’ ile biten fiillerden kaynaklanmaktadır. Bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (1л.,ед.ч.) göre sonu ‘-их’ ile biten bir fiille karşılaşıldığında hemen fiilin şimdiki zamandaki çekimi düşünülmelidir. Eğer fiil şimdiki zamanda I. çekime (-е) göre çekimleniyorsa ‘-их’ yerine [-ит], II. çekime (-и-) göre çekimleniyorsa ‘-их’ yerine [-ен] ekleri (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirilir. Bu kural unutulmamalıdır.

Yukarıdaki tablolarda örnek verdiğimiz fiillerin ortak bir yanı bulunmaktadır. Дам (vermek), чета (okumak), пека (pişirmek), отсека (kesmek), пиша (yazmak), основа (kurmak), изживея (yaşamak), разхвърлям (dağıtmak), говоря²⁷⁵

²⁷⁵ Hem geçişli (преходен), hem de geçişsiz (непреходен) fiildir.

(konuşmak), *правя* (уармак), *напрегна* (gayret etmek, germek), *срина*²⁷⁶ (yıkma, yerle bir etmek), *взема* (almak, kabul etmek), *приема* (kabul etmek, almak), *чуя* (işitmek, duymak), *обуя* (giymek, giydirmek -çorap/ayakkabı hakkında), *убия* (öldürmek, katletmek), *разбия* (kırmak, parçalamak) fiilleri geçişli fiillerdir (преходни глаголи). Bu durum bize geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilin (минало страдателно причастие) esas itibarıyla geçişli fiillerden (преходни глаголи) oluştuğunu gösterir.²⁷⁷ Geçişli fiiller (преходни глаголи) nesne ile kullanılabilen fiillerdir. Bu konuyu da ayrıntılı olarak çalışmamızın IV. Bölümünde (Fiil Çatısı - Залог на глагола) inceleyeceğiz.

Şimdi, şunu düşünelim. Bir fiili geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilde (минало страдателно причастие) oluştururken hem [-н] ekini, hem de [-т] ekini kullanabilir miyiz? Bulgarcada sonu *-ея* ile biten fiillerden (bu tarz fiiller I. çekime aittir) bazılarında bu duruma rastlanır.²⁷⁸ Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.²⁷⁹

Tablo 105: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin biçimlenmesinde her iki ekin de kullanılabilmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист) Birinci Teklik Şahıs (1л.,ед.ч.)	-ЯХ → -ЯН ²⁸⁰ -ЯХ → -ЯТ
ИЗПЕЯ (сöylemek -şarkı için)	Bitmiş (св.) (fiil çifti изпявам)	1. Çekim	ИЗПЯХ (сöyledim -şarkı için)	ИЗПЯН (-а,-о) ИЗПЕНИ ИЗПЯТ (-а,-о) ИЗПЕТИ (сöylenilmiş, сöylenmiş -şarkı için)

²⁷⁶ *сривам* fiili bitmemiş görünüştedir (нсв.); *срина* ve *срия* fiilleri bitmiş görünüştedir (св.). Bu fiilin bir bitmemiş (нсв.), iki bitmiş (св.) görünüşü vardır.

²⁷⁷ Stoyanov, age., s. 415.

²⁷⁸ Barbolova, age., s. 175.

²⁷⁹ Barbolova, age., s. 175.

²⁸⁰ bk. s. 157.

залея ²⁸¹ (sulamak, lehimlemek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti заливам)	1. Çekim	заях (suladım, lehimledim)	заян (-а,-о) заяни заят (-а,-о) заяти (sulanmış, sulu, lehimlenmiş, lehimli)
--	--	----------	-------------------------------	---

Belirlilik morfemi şimdiki zaman etken sıfat-fiilinde (сегашно деятелно причастие), bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) olduğu gibi geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinde (минало страдателно причастие) de kullanılır. Bu bölümün sonunda geçmiş zaman edilgen sıfat-fiiline (минало страдателно причастие) ilişkin aşağıdaki örnekleri inceleyelim.

Örn: Не ти се сърдя, дъще. Знаеш моята дума. Не съм господар на сърцето ти. Избраният от тебе юнак ще бъде и от мен избран. (Elin PELİN- Peri

↓ (1)
geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili
(минало страдателно причастие)

↓ (2)
geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili
(минало страдателно причастие)

Kayaları/ Елин ПЕЛИН- самодивските скали; Elin Pelin Razkazi, Bılgarski Pisatel, Sofya 1965, s. 47).

Anlamı:

“Sana hiç darılmıyorum, kızım. Benim sözümü bilirsin. Kalbinin egemeni değilim. **Sececeğin** delikanlı, bence de **seçilmiş** sayılır.”²⁸²

Yukarıdaki sıfat-fiilin oluşumunu şöyle çözümleyebiliriz:

²⁸¹ Geçişli fiildir (преходен глагол). Fakat мес. ‘iyileşmek, şifa bulmak’ anlamında kullanıldığında geçişsiz bir fiile (непреходен глагол) dönüşür.

²⁸² Pelin, age., s. 120.

Tablo 106: Örnekteki geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin çözümlemesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım	Son Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman	-ах → -аи	Belirlilik Morfemi Kullanımı
избера (seçmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti избирам)	1. Çekim	избрах (seçtim)	избран (seçilmiş, seçili)	1- tanımlı, eril özne konumunda 2- tanımsız, eril

Örn: Ако убитият не беше **тоя Куцар**, надали някой щеше да го помене

↓
geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili

(минало страдателно причастие)

(Yordan YOVKOV- Albena/ Йордан ЙОВКОВ - Албена).²⁸³

Anlamı:

“Ölen şu Kutsar olmayıp da bir başkası olsaydı, kimsecikler onunla ilgilenmez, onu anmazdı.”²⁸⁴

Yukarıdaki sıfat-fiilin oluşumunu da şöyle çözümleyebiliriz;

Tablo 107: Örnekteki geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin çözümlemesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım	Son Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman	-их → -ит (1. Çekim)	Belirlilik Morfemi Kullanımı
убия (öldürmek, katletmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti убивам)	1. Çekim	убих (öldürdüm, katlettim)	убит (öldürülmüş, maktul)	tanımlı, eril özne konumunda

²⁸³ Bu öykünün Bulgarcasının alındığı internet sitesi:

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=95&WorkID=2307&Level=2>, (07.06.2015:16.20).

²⁸⁴ Yovkov, age., s. 86.

1.8. Zarf-Fiil (Деепричастие)²⁸⁵

Bulgarcanın fiil çekim sisteminde çekimsiz eylemlerin ikinci türü zarf-fiillerdir (bk. Şekil 11, s. 117). Daha önceden de belirttiğimiz gibi eylemsiler (fiilimsiler) sıfat veya zarf olarak kullanılırlar. Konuya ilişkin Korkmaz çalışmasında şöyle bilgi vermektedir:

“Zarf-fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; ancak, yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler. Daha kestirme bir anlatımla, zarf-fiiller, fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır. Çekimli fiile dönüşmeleri mümkün değildir.”²⁸⁶

Bulgarcada değişmeyen fiil biçimleri olan zarf-fiiller (деепричастие), Eski Bulgarcanın şimdiki zaman etken sıfat-fiiliyle ilişkilidir.²⁸⁷ Bulgarcada zarf-fiiller (деепричастия), bitmemiş geçmiş zamanın (минало несвършено време) ve şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin (сегашно деятелно причастие) temelinde fiile gelen son takı ‘-йки’ ile gerçekleşir.²⁸⁸ Çağdaş Bulgarca diyalektlerinin çoğunda bulunmayan zarf-fiillere (деепричастия) bazı güneydoğu ve batı/güneybatı diyalektlerinde rastlanmaktadır.²⁸⁹

Son takı ‘-йки’ ile oluşturulan Bulgarca zarf-fiiller (деепричастия) Türkçede ‘-arak, -erek’ eklerinin işlevine denktir. Bu tarzdaki zarf-fiiller (деепричастия) bir eylemin başka bir eylemle aynı anda (senkronik) gerçekleştiğini ifade eder.

²⁸⁵ ‘деепричастие’ terimi yerine ‘отглаголно наречие’ terimi de kullanılabilir.

²⁸⁶ Korkmaz, age., s. 841.

²⁸⁷ Stoyanov, age., s. 419.

²⁸⁸ Paşov, age., s. 207.

²⁸⁹ Stoyanov, age., s. 419.

Çağdaş Bulgarcada zarf-fiil (деепричастие) konusunun üç temel noktası vardır:

- Zarf-fiiller (деепричастия) değişmez şekillerdir.
- Zarf-fiiller (деепричастия) şimdiki zaman temelinde oluşurlar.
- Zarf-fiiller (деепричастия) bitmemiş (несвършен) görünüştedir.

Şimdi, zarf-fiil (деепричастие) oluşturan ‘-йки’ ekinin kullanışımı inceleyelim. Bu noktada da yine, Bulgarcadaki fiillerin üç çekim sistemi devreye girmektedir. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 108: Bulgarcada zarf-fiili oluşturan ekin kullanılışı

Bulgarcada Zarf-Fiili (деепричастие) Oluşturan Ekin Kullanılışı	
Birinci Çekim -e- & İkinci Çekim -и- (I. спрежение -е- & II. спрежение -и-)	Üçüncü Çekim -ам/-ям/-вам (III. спрежение -ам/-ям/-вам)
-ейки	-йки

Aşağıdaki örnek fiillerle Bulgarcada zarf-fiillerin (деепричастия) oluşumunu inceleyelim.

Tablo 109: Bulgarcada zarf-fiilin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Son Ses Yerine
			1. ve 2. Çekim → -ейки 3. Çekim → -йки
чета (okumak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	четейки (okuyarak)

пиша (yazmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	пишейки (yazarak)
говоря (konuşmak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	говорейки (konuşarak)
мисля (düşünmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	мислейки (düşünerek)
казвам (söylemek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti кажа)	3. Çekim	казвайки (söyleyerek)
слушам (dinlemek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	3. Çekim	слушайки (dinleyerek)

Şayet, fiilin son sesinden önce /к/ veya /г/ ünsüz sesleri varsa; /к/ sesi /ч/ sesine ve /г/ sesi /ж/ sesine dönüştürülerek zarf-fiil (деепричастие) oluşturulur.

Tablo 110: Zarf-fiil oluştururken meydana gelen ses değişimleri

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		/к/ → /ч/ /г/ → /ж/	Son Ses Yerine
				1. ve 2. Çekim → -ейки
пека (pişirmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	пеЧа	печейки (pişirerek)
мога (yapabilmek, gücü yetmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	моЖа	можейки (yapabilerek, gücü yeterek)

Bulgarcada zarf-fiil (деепричастие) anlam açısından bazı edat, zarf ve bağlaçlara denk işlev görmektedir. Hint-Avrupa dilinin özelliği gereği zarf-fiiller (деепричастия) kullanılırken edat, zarf ve bağlaçlardan yararlanılmaktadır.

чета	→	четейки	}	=	}	+	чета, еш, е, ем, ете, ат	
мисля	→	мислейки					докато	мисля, иш, и, им, ите, ят
казвам	→	казвайки					и	казвам, аш, а, аме, ате, ат
пека	→	печейки					като	пека, чеш, че, чем, чете, кат

Bu bölümün sonuna doğru yaklaşmaktayken, zarf-fiil (деепричастие) konusuna ilişkin yapılan yazım yanlışlıklarından bahsetmemiz gerekmektedir. Örneğin, sonu [-ям] (bu fiiller III. çekime aittir) ile biten fiillerde, zarf-fiil (деепричастие) oluştururken /я/ sesini /е/ sesine dönüştürmek veya [не] olumsuzluk ekini zarf-fiil ile bitişik yazmak en çok yapılan yazım yanlışlarıdır. Unutmamak gerekir ki, sonu [-ям] ile biten fiillerde zarf-fiil (деепричастие) oluştururken /я/ sesi değişmez ve [не] olumsuzluk eki zarf-fiilden (деепричастие) ayrı yazılır.²⁹⁰

Örn: отговарейки /yanlış
cevap vererek

отговаряйки /doğru
cevap vererek

Bu zarf-fiilin (деепричастие) oluşumu şöyledir:

²⁹⁰ Petır Paşov ve Mariya Paşova, *Pomagalo po Bılgarski Ezik / Tablıtsi, Shemi, Primeri* (V-XII Klas), İzdatelska Kışta ‘Hermes’, Plovdiv 2011, s. 45.

Tablo 111: Örnekteki zarf-fiilin oluşumu

	Birinci Adım		İkinci Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Son Ses Yerine
			3. Çekim → -йки
отговарям (cevap vermek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti отговоря)	3. Çekim	отговаряйки (cevap vererek)

Örn: нечетейки / yanlış
okumayarak

не четейки / doğru
okumayarak

Fakat bu söylediklerimizin üstüne hemen ilave etmemiz gerekir ki, olumlu biçimi olmayan fiillerden oluşan zarf-fiillerde (деепричастия) ‘не’ olumsuzluk eki birleşik yazılır.²⁹¹ Örn: нехая ‘tasalanmamak, aldırmamak’ / нехаеѝки ‘tasalanmayarak aldırmayarak’, ненавиждам ‘nefret etmek’ / ненавиждайки ‘nefret ederek’, недоумявам ‘anlayamamak, hayret etmek, tereddütte kalmak’ / недоумявайки ‘anlayamayarak, hayret ederek, tereddütte kalarak’, недовиждам ‘iyi görmemek’ / недовиждайки ‘iyi görmeyerek’, недочувам ‘iyi işitmek’ / недочувайки ‘iyi işitmeyerek’.²⁹²

Bu bölümün sonunda konuya ilişkin aşağıdaki örnek cümleleri inceleyelim.

Örn: Схлупените селски къщици, смирено сгушени из овошките сладостно почиваха, грижливо пазейки морни, разнебитени от трудове селяци

↓
zarf-fiil (деепричастие)

(Elin PELİN- Sevgi/ Елин ПЕЛИН - Любов; Elin Pelin Razkazi, Bılgarski Pisatel, Sofya 1965, s. 86).

²⁹¹ Barbolova, age., s. 178.

²⁹² Barbolova, age., s. 178.

Anlamı:

*“Yemiş ağaçları arasına uslu uslu çömelmiş emekli köy evceğizleri; işlerinden yorgun, argın düşmüş köylüleri dikkatle **koruyarak**, tatlı tatlı dinleniyorlardı.”*²⁹³

Örn: Една вечер Йоцо се не върна в къщи. Заранта син му отиде да го дири право при скалата, мислейки, че може да е паднал в пропастта (İvan

zarf-fiilin (деепричастие)

VAZOV-Yotso Dede Bakıyor/ Иван ВАЗОВ- Дядо Йоцо гледа).²⁹⁴

Anlamı:

*Bir akşam Yotso eve dönmedi. Sabahleyin oğlu uçuruma düşmüş olabileceğini **düşünerek**, kayalığın etrafına doğru, onu aramaya gitti.*

1.9. İsim-Fiiller (Отглаголни съществителни)

Bulgarcanın fiil çekim sisteminin çekimsiz eylemlerinden biri de isim-fiillerdir (отглаголни съществителни). Bulgarcada isim-fiiller (отглаголни съществителни) fiil temelinde oluşan, zaman ve eylemi gerçekleştiren şahıstan bağımsız olarak fiil özelliğinden uzaklaşıp isimleşmiştir. Bulgarcada isim-fiiller (отглаголни съществителни) fiil tabanına gelen iki son ekin kullanılmasıyla oluşturulur: Bunlar [-ne] ve [-nie] son ekleridir. Bu son eklerle, Bulgarcada isim-fiillerin (отглаголни съществителни) oluşturulması geçmiş zamanın çatısı altında olup Eski Bulgarca ile de ilişkilidir. İlk olarak [-ne] son takısını inceleyelim.

²⁹³ Pelin, age., s. 137.

²⁹⁴ Paşov vd. 1965, s. 178.

- [-не] son takısı ile isim-fiil oluşturma: Bitmiş/bitmemiş geçmiş zaman kullanılarak, bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiillere getirilir.

Tablo 112: [-не] son takısı ile isim-fiillerin biçimlenmesi

	Birinci Adım	İkinci Adım	Üçüncü Adım	Dördüncü Adım
Fiil	Bitmiş Geçmiş Zaman	Bitmiş Geçmiş Zamanda Gelen Ekler	[-не] Son Takısının Getirilmesi	İsim-Fiil
пиша (нсв.) (yazmak)	писах (yazdım)			писане (yazma)
мълча (нсв.) (susmak)	мълчах (sustum)	-ах	-х → -не	мълчане (susma)
пера (нсв.) (yıkamak)	прах (yıkadım)			пране (yıkama)
търся (нсв.) (aramak, araştırmak)	търсих (aradım, araştırdım)			търсене (arama, araştırma)
каня (нсв.) (davet etmek)	каних (davet ettim)	-их	-их → -ене	канене (davet etme)
строя (нсв.) (inşa etmek)	строих (inşa ettim)			строене (inşa etme, kurma)
чета (нсв.) (okumak)	четох (okudum)			четене (okuma)
плетя (нсв.) (örmek)	плетох (ördüm)	-ох	-ох → -ене	плетене (örme)
раста (нсв.) (büyümek, yetiştirmek)	растох (büyüdüm, yetiştim)			растене (büyüme, yetiştirme)
пека (нсв.) (pişirmek)	пекох (pişirdim)			печене (pişirme)
сека (нсв.) (kesmek, doğramak)	сякох (kestim, doğradım)	-кох	-кох → -чене	сечене (kesme, doğrama)
бръсна (нсв.) (tırış etmek)	бръснах (tırış ettim)			бръснене (tırış etme)
дебна (нсв.) (gözetlemek, kollamak)	дебнах (gözetledim, kolladım)	-нах	-нах → -нене	дебнене (gözetleme, kolaçan etme)

сedia (нсв.) (oturmak)	седях (oturdum)			сeдене (oturma)
летя (нсв.) (uçmak)	лeтях (uçtum)	-ях	-ях → -ене	летене (uçma, uçuş)

Bitmiş geçmiş zamanda sonu [-кох] ile biten fiillerde [-не] son takısı [-че] ile birleşerek isim-fiili (отглаголни съществителни) oluşturur. Burada dikkat edilmesi gereken husus [-кох] ile biten fiilin tabanında /я/ sesinin olup olmadığıdır. Eğer fiilin tabanında /я/ sesi varsa isim-fiil (отглаголни съществителни) oluşturulurken bu ses /e/ sesine dönüştürülmelidir. Aynı zamanda fiillerde bitmemiş geçmiş zaman kullanılarak da isim-fiil (отглаголни съществителни) oluşturulur.

Tablo 113: [-не] son takısı ile isim-fiillerin biçimlenmesi

	Birinci Adım	İkinci Adım	Üçüncü Adım	Dördüncü Adım
Fiil	Bitmemiş Geçmiş Zaman	Bitmemiş Geçmiş Zamanda Gelen Ekler	[-не] Son Takısının Getirilmesi	İsim-Fiil
гледам (нсв.) (bakmak)	гледах (bakıyordum, bakardım)			гледа не (bakma, seyretme)
слушам (нсв.) (dinlemek)	слушах (dinliyordum, dinlerdim)	-ах	-х → -не	слуша не (dinleme)
живея (нсв.) (yaşamak)	живеех (yaşıyordum, yaşardım)			живее не (yaşama, yaşayış)
мечтая (нсв.) (hayal kurmak, arzu etmek)	мечтаех (hayal kuruyordum, arzu ediyordum)	-ех	-х → -не	мечтае не (hayal kurma, arzu etme)
мия (нсв.) (yıkamak)	миех (yıkıyordum, yıkardım)			мие не (yıkama)

- [-ние] son takısı ile isim-fiil oluşturma: Bitmiş geçmiş zaman kullanılarak, bitmemiş (несвършен) ya da bitmiş (свършен) görünüşteki fiillere getirilir.

Tablo 114: [-ние] son takısı ile isim-fiillerin biçimlenmesi

	Birinci Adım	İkinci Adım	Üçüncü Adım	Dördüncü Adım
Fiil	Bitmiş Geçmiş Zaman	Bitmiş Geçmiş Zamanda Gelen Ekler	[-ние] Son Takısının Getirilmesi	İsim-Fiil
пиша (нсв.) (yazmak)	писах (yazdım)			писание (yazma işi, yazı)
събера (св.) (toplamak)	събрах (topladım)	-ах	-х → -ние	събрание (toplantı, meclis)
възнеса (св.) (yükselmek)	възнесох (yükseldim)	-ох	-ох → -ение	възнесение (yükselme, yükseliş)
тека (нсв.) (akmak)	текох (aktım)			течение (akma, akıntı)
развлека (св.) (eğlendirmek, oyalamak)	развлякох (eğlendirdim, oyaladım)	-кох	-кох → -чение	развлечение (eğlence, eğlenti)
обясня (св.) (izah etmek, açıklamak)	обясних (izah ettim, açıkladım)			объяснение (açıklama, izah)
извиня (св.) (hoş görmek, mazur görmek, özrünü kabul etmek)	извиних (hoş gördüm, mazur gördüm, özrünü kabul ettim)	-их	-их → -ение	извинение (özür, mazeret, af)
закъснея (св.) (geç kalmak, gecikmek, tehir etmek)	закъснях (geç kaldım, geciktim, tehir ettim)			закъснение (gecikme, geç kalma)
търпя (нсв.) (sabretmek, dayanmak)	търпях (sabrettim, dayandım)	-ях	-ях → -ение	търпение (sabır, sebat)

[-ние] son takısı haricinde [-тие] son takısı kullanılarak da isim-fiiller (отглаголни съществителни) oluşturulabilir. Bu takının kullanım alanı oldukça dardır. Örneğin: развитие 'gelişme'.

[-не] ve [-ние] son takılarının kullanımını fiillerin çekim sistemi açısından ele alarak buraya kadar vermiş olduğumuz bilgileri özetleyecek olursak; [-не] son takısında fiiller sadece bitmemiş (несвършен) görünüş özelliği gösterip I. ve II. çekime ait fiillerde [-ене], III. çekime ait fiiller ise [-не] olarak sözcüğe eklenir ve böylece fiil isme dönüştürülür. [-ние] son takısında ise fiiller bitmemiş (несвършен) ya da bitmiş (свършен) görünüş özelliği gösterip I. çekime ait fiillerde [-ние] (nadiren [-тие]), II. çekime ait fiillerde [-ение] ve III. çekime ait fiillerde ise yine [-ние] olarak sözcüğe eklenir ve böylece fiil isme dönüştürülür.

İsim-fiiller (отглаголни съществителни) türeten [-не] ve [-ние] son ekleri arasındaki ayrıma ilişkin net bir tespit *Süleymanoğlu*'nun çalışmasında sunulmuştur. *Süleymanoğlu* çalışmasında; [-не] ekli isim fiillerin iş/oluş bildirdiklerini ve fiilden uzaklaşmadıklarını, bunun aksine [-ние] ekli isim-fiillerin ise fiilden uzaklaşmış, soyut anlamlı isimlere bağlı olduklarını belirtmiştir.²⁹⁵ Bu bilgiye ilişkin birkaç örnek verelim: Örneğin *пиша* 'yazmak' fiili hem [-не] hem de [-ние] son ekleriyle fiil özelliği kaybedip isimleştirilebilir (bk. *Tablo 112 ve 114*, s. 170 ve 172). *Писане* 'yazma' isim-fiili, fiile yakın, isme ise uzaktır. *Писание* 'yazma işi, yazı' isim-fiili tam tersi olarak fiilden tamamıyla uzaklaşmış olup isme daha yakındır. Ayrıca bu isim-fiil soyut anlam kazanmıştır. Örneğin *желание* 'arzu, istek, niyet, temenni'; *движение* 'hareket, gelişme'; *страдание* 'ızdırap, çile, eziyet' gibi [-ние] son ekiyle oluşan isim-fiiller soyut anlamlı isimlerdir.

Fiillerin eski mastar (infinitive) şekillerinin temelinde gerçekleşen ses değişimi veya ses türemesi yoluyla da bugünkü Çağdaş Bulgarcadaki isim-fiiller (отглаголни съществителни) oluşmuştur. Konuya ilişkin *Prof. Stoyan Stoyanov*'un *Bulgar Edebî Dilinin Grameri* (граматика на българския книжовен език) adlı çalışmasından elde ettiğimiz bilgiler aşağıda tablolandırılmıştır.²⁹⁶

²⁹⁵ Süleymanoğlu vd. 2007, s. 92.

²⁹⁶ Stoyanov, *age.*, s. 424.

Tablo 115: Çağdaş Bulgarcadaki isim-fiillerin biçimlenmesi

eski mastar (infinitive) yapı	ses değişimi/türemesi	örnek
/и/ sesi ile bitmiş ve bu sesin önünde /д/, /т/, /ст/ sesleri varsa	/д/ → /жд/ [<дж>] /т/-/ст/ → /шт/ [шт<тj, стj]	ПРИНУДИ-ТИ ↓ принуждение → принудя zorlama, zorlayış zorlamak СЪКРАТИ-ТИ ↓ съкращение → съкратя kısaltma kısaltmak ОТЪМЪСТИ-ТИ ↓ отмъщение → отмъстя intikam intikam almak
/и/ sesi ile bitmiş ve bu sesin önünde dudaksıl seslerden biri /б/, /п/, /в/, /м/ varsa	/б/ → /бл/ [<бj>] /п/ → /пл/ [<пj>] /в/ → /вл/ [<вj>] /м/ → /мл/ [<мj>]	ПОЗДРАВЯ-ТИ ↓ поздравление → поздравя selamlama selamlamak СТРЕМИ-ТИ СЯ ↓ стремление → стремя се стремеж şiddetli arzu, niyet istemek
/и/ sesi ile bitmiş ve bu sesin önünde /з/, /с/, /сл/ sesleri varsa	/з/ → /ж/ [<зj>] /с/ → /ш/ [<сj>] /сл/ → /шл/ [<слj>]	ПОРАЗИ-ТИ ↓ поражение → поразя bozgun, tahribat mağlup etmek hezimete uğratmak ПОМЪСЛИ-ТИ ↓ помышление → помисля niyet düşünmek aklına gelmek zannetmek

Şimdi isim-fiilleri (отглаголни съществителни) gramatik cinsiyet kategorisi ve teklik/çokluk biçimi açısından inceleyelim.

Tablo 116: *İsim-fiillerin teklik ve çokluk biçimleri*

	- <i>не</i> son takısı	- <i>ние</i> son takısı
teklik (единствено число)	- не	- ние
çokluk (множествено число)	- ния	- ния

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere isim-fiiller (отглаголни съществителни) [-ия] takısıyla çokluk biçimine dönüşürler. Bu takı orta cins (среден род) kategorisine ait [-не] ve [-ние] ile biten isimlere eklenir ve bu isimleri çoğullastırır. İsim-fiillerin (отглаголни съществителни) gramatik cinsiyet kategorisi de orta cinse (среден род) aittir. İsim-fiillerin (отглаголни съществителни) tanımlı hâle gelmesi için aldıkları belirlilik morfemleri de, teklik/çokluk göz önünde bulundurularak isimlerin orta cins (среден род) kategorisindeki kaidelerine göre şekillenir.

Tablo 117: *İsim-fiillerde tanımlılık tanımsızlık*

Fiil (глагол)	İsim-Fiil (отглаголни съществителни)	Teklik (единствено число)		Çokluk (множествено число)	
		Tanımlılık определеност	Tanımsızlık неопределеност	Tanımlılık определеност	Tanımsızlık неопределеност
чета <i>okumak</i>	четене <i>okuma</i>	четенето	четене	четенията	четения
бръсна <i>tıraş etmek</i>	бръснене <i>tıraş etme</i>	бръсненето	бръснене	бръсненията	бръснения
развлека <i>eğlendirmek</i>	развлечение <i>eğlence</i>	развлечението	развлечение	развлеченията	развлечения
обясня <i>açıklamak</i>	обяснение <i>açıklama</i>	обяснението	обяснение	обясненията	обяснения

Bu bölümün sonunda aşağıdaki örnekleri inceleyelim.

Örn: На връщане, вечерта, я придружи тамошният учител, с когото тя току-що бе се запознала (Elin PELİN- Silza Mladenova / Елин ПЕЛИН - Сълза Младенова; Elin Pelin Razkazi, Bılgarski Pisatel, Sofya 1965, s. 193).

Anlamı:

“*Dönüşte, köyün daha yeni tanıştığı öğretmeni kendisiyle birlikte gelmişti.*”²⁹⁷

Yukarıdaki isim-fiilin oluşumunu şöyle çözümleyebiliriz.

Tablo 118: Örnekteki isim-fiilin çözümlemesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Geçmiş Zaman	-X → -не
връщам (geri çevirmek, döndürmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti върна)	3. Çekim	връщах ²⁹⁸ (geri çevirdim, döndürdüm, geri çeviriyordum, geri çevirirdim, döndürüyordum, döndürürdüm)	връща ^{не} (dönüş)

Örn: Бре!– рече душата на себе си и изтърпна.- Дали не иде инспекторът? Уредихме я! Днес е делник, а като посети училището, ще го намери пусто! Де е даскалът? Умря! Как тъй умря без отпуска? И ето ти мъмрения, глоби, уволнения... Но сега ми е все едно (Elin PELİN- Öğretmenin Ruhu / Елин ПЕЛИН - Душата на учителя; Elin Pelin Razkazi, Bılgarski Pisatel, Sofya 1965, s. 118).

Anlamı:

“*Breh, breh! deyip titredi. Sakın, bu gelen bizim müfettiş olmasın? Eh, işimiz var! Bugün çalışma günü, okula giderse, bomboş olduğunu görür! Nerde öğretmen? Öldü. İzinsiz nasıl ölür? Al sana **tekdir**²⁹⁹, **tevbih**³⁰⁰, para cezası.... **İşine son verme**... Ama şimdi bence hepsi boş.*”³⁰¹

²⁹⁷ Pelin, *age.*, s. 141.

²⁹⁸ Bu fiilin bitmiş/bitmemiş geçmiş zamanda II. ve III. teklik şahıslar hariç çekimi aynıdır.

²⁹⁹ azarlama, paylama.

³⁰⁰ paylama.

³⁰¹ Pelin, *age.*, s. 112.

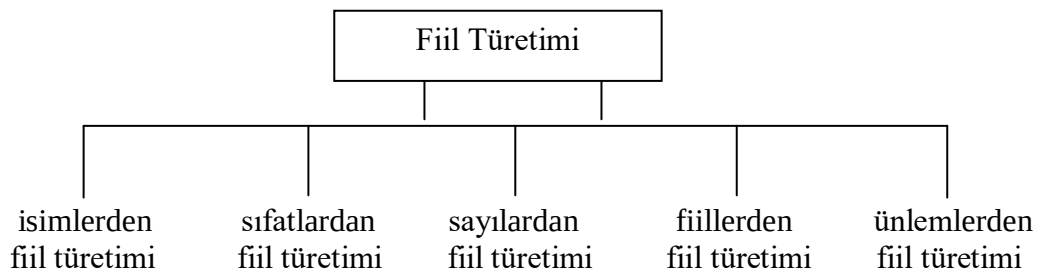
Yukarıdaki isim-fiillerin oluşumunu şöyle çözümleyebiliriz.

Tablo 119: Örnekteki isim-fiillerin çözümlemesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım	Dördüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Geçmiş Zaman	-их → -ене -х → -не -их → -ение	çoğullaştırma -не → -ния -ние → -ния
мъмря (tekdir etmek, azarlamak)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	мъмрих bitmiş geçmiş zaman (azarladım, tekdir ettim) мъмрех bitmemiş geçmiş zaman (azarlıyordum, azarlardım, tekdir ediyordum, tekdir ederdim)	мъмрене (azar, tekdir, tekdir cezası, tevbih)	мъмрения (azarlar, tekdirler, tekdir cezaları, tevbihler)
уволня (işten çıkarmak, azletmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti уволнявам)	2. Çekим	уволних bitmiş geçmiş zaman (azlettım, işten çıkardım)	уволнение (azlolumna, memuriyetten çıkarma, işten çıkarma)	уволнения (azlolumnalar, memuriyetten çıkarmalar, işten çıkarmalar)

1.10. Fiil Türetimi (Образуване на глагол)

Bulgarcada fiiller isimlerden (съществителни имена), sıfatlardan (прилагателни имена), sayılardan (числителни имена), fiillerden (глаголи) ve ünlemlerden (междуметия) türetilbilmektedir.

Aşağıdaki tablolar bu morfolojik yapılardan fiillerin türetilmesine örnekler sunmaktadır.

Tablo 120: *İsimlerden fiil türetimi*

İsimlerden Fiil Türetimi (образуване на глагол от съществителни имена)			
İsim (съществително име)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
	Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
успех (<i>başarı, muvaffakiyet</i>)	успявам	успея	başarmak, muvaffak olmak
сол (<i>tuz</i>)	соля	yok	tuzlamak
дар (<i>hediye, armağan</i>)	дарявам	даря	hediye etmek, armağan vermek
загуба (<i>kayıp, zarar, hasar</i>)	загубвам	загубя	kaybetmek, yitirmek, zayi etmek
шум (<i>gürültü, patırtı</i>)	шумвам	шумна	gürültü etmek

İsimlerden türetilen fiilleri incelediğimizde bu tipteki fiillerde [-ува-] son ekinin (suffix/наставка) ya da bu son ekin daha genişletilmiş varyantı olan [-ствува-] son ekinin (suffix/наставка) yaygın kullanımının mevcut olduğunu görmekteyiz. Bu tarzda oluşan fiiller üçüncü çekime ait olup bitmemiş (несвършен) görünüştedir.

Tablo 121: *[-ува-] ve [-ствува-] son ekleri ile isimlerden fiil türetimi*

İsimlerden Fiil Türetimi (образуване на глагол от съществителни имена)			
İsim (съществително име)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
	Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
вълна ³⁰² (<i>dalga</i>)	вълнувам	yok	dalgalandırmak, heyecana getirmek
спорт (<i>spor</i>)	спортувам	yok	spor yapmak

³⁰² Bulgarca dinamik bir vurgu sistemine sahiptir; yani Bulgarcada vurgunun yeri sabit değildir. Vurgunun yerininin değişmesi gramatik açıdan ya da anlam açısından değişikliğe sebep olmaktadır. Bu sözcük de bu duruma örnektir. Vurgu sözcüğün sonundaki /a/ ünlü sesinde ise 'dalga' anlamına gelir ve bu sözcüğün çokluk biçimi vardır: вълни. Fakat aynı sözcükte vurgu /ъ/ ünlü sesinde olduğunda 'yün' anlamına gelir ve çokluk biçimi yoktur.

адвокат (<i>avukat</i>)	адвокатст[ву]вам ³⁰³	yok	avukatlık yapmak/etmek
студент (<i>üniversite öğrencisi</i>)	студентст[ву]вам	yok	üniversitede okumak, üniversitede eğitimine devam etmek

Sıfatlardan türetilmiş fiilleri incelediğimizde bu tipteki fiillerde [-e-] son ekinin (suffix/наставка) yaygın kullanımının mevcut olduğunu görmekteyiz. Bu tarzda oluşan fiiller birinci çekime ait olup bitmemiş (несвършен) görünüştedir.

Tablo 122: *Sıfatlardan fiil türetimi*

Sıfatlardan Fiil Türetimi (образуване на глагол от прилагателни имена)			
Sıfat (прилагателно име)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
	Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
жив (<i>sağ, canlı</i>)	живея	yok	yaşamak
нов (<i>yeni</i>)	обновявам	обновя	yenilemek, yenileştirmek
стар (<i>ihtiyar, eski</i>)	остарявам	остарея	ihtiyarlamak, eskimek
млад (<i>genç, taze</i>)	подмладявам ³⁰⁴	подмладя	gençleştirmek, tazeleştirmek
бесен (<i>kudurmuş, kuduz, öfkeli, kızmış</i>)	беснея	yok	kudurmak, kızmak, köpürmek
мил (<i>sevgili, aziz, sevimli, nezaketli</i>)	милея	yok	sevgi hissi duymak, arzu etmek, istemek, özlemek, şefkat duymak
голям (<i>büyük, ulu, yüksek</i>)	големя	yok	büyümek, boy atmak

³⁰³ [-ствува-] son ekinde (suffix/наставка) bulunan [ву] sesleri konuşmada ya da yazıda kullanılmayabilir. Örn: адвокатст[ву]вам-адвокатствам, бездейст[ву]вам-бездействам ‘boş durmak’, злодейст[ву]вам-злодействам ‘kötü bir surette hareket etmek, cinayet işlemek’, клюкарст[ву]вам-клюкарствам ‘dedikodu yapmak’, чувст[ву]вам-чувствам ‘duymak, hissetmek’ gibi.

³⁰⁴ ‘Gençleşmek’ anlamında da kullanılır. Fakat bu anlamda kullanıldığında fiilin bitmemiş hâli aynı olmasına rağmen, bitmiş hâli değişmektedir. подмладявам (*нсв.*) ; подмладя (*св.*).

Bilindiği üzere sıfatlar ismi niteledikleri ya da belirttikleri için tek başlarına kullanılamaz ve bir isme ihtiyaç duyarlar. İsimler de direkt olarak varlıkla ilişkilidir ve her bir varlık eylemlere sahiptir. Sözcüklerin meydana gelmesi için genel bir tablo çizmemiz gerekirse ilk önce varlığın olması (var oluş), bu varlığın adlandırılması (isim), özelliklerinin ortaya konulması (sıfat) ve bu varlığın değişimi (eylem) gereklidir. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 123: *İsim ve sıfat ile fiilin ilişkisi*

isim (съществително име)	sıfat (прилагателно име)	fiil (глагол)
ГОЛЕМИНА (büyüklük)	ГОЛЯМ (-а, -о, ГОЛЕМИ) (büyük, ulu, yüksek)	ГОЛЕМЕЯ (нсв.) (büyütmek, boy atmak)
ЖИВОТ (hayat, ömür)	ЖИВ (-а, -о, -и) (sağ, canlı)	ЖИВЕЯ (нсв.) (yaşamak)
ЖАЖДА (susama, susuzluk, hararet, hırs, açgözlülük)	ЖАД ЕН, -на, -но, -ни (susamış, açgözlü, düşkün)	ЖАДУВАМ (нсв.) (susamak, çok istemek)
ИНТЕРЕС (ilgi, alaka, menfaat)	ИНТЕРЕС ЕН, -на, -но, -ни (ilginç, enteresan, alımlı)	ИНТЕРЕСУВАМ (нсв.) (ilgilendirmek, alakadar etmek)

İsimlerin ve sıfatların dışında sayılardan da fiillerin türetilmesi mümkündür. Aşağıdaki tablo bu durumu göstermektedir.

Tablo 124: *Sayılardan fiil türetimi*

Sayılardan Fiil Türetimi (образуване на глагол от числителни имена)			
Sayı (числително име)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
	Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
ВТОРИ (ikinci)	повтарям	повторя	tekrarlamak, tekrar etmek
ТРЕТИ (üçüncü)	потретвам	потрета	üçüncü kez tekrarlamak

Başka dillerden Bulgarcaya geçmiş isim ya da sıfatlardan fiiller türetilirken [-ира-] son eki (suffix/наставка) ve bu son ekin genişletilmiş varyantı olan [-изира-] son eki (suffix/наставка) kullanılmaktadır. Stoyanov çalışmasında bu son eklerin

Almanca (-ieren) kaynaklı olduğunu ileri sürmüştür.³⁰⁵ Bu tarzda oluşan fiiller üçüncü çekime ait olup hem bitmemiş (несвършен) hem de bitmiş (свършен) görünüştedir. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.³⁰⁶

Tablo 125: [-upa-] ve [-uzupa-] son ekleri ile isimlerden ve sıfatlardan fiil türetimi

İsimlerden/Sıfatlardan Fiil Türetimi (образуване на глагол от съществителни/прилагателни имена)			
Sözcük (слово)	Morfoloji (морфология)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)	Fiilin Anlamı (значение на глагола)
		Hem Bitmemiş (несвършен) Hem Bitmiş (свършен)	
актив (актив, faal)	isim (съществително име)	активизирам	etkinleştirmek, harekete geçirmek, aktif etmek
		активирам	aktif olmak
актуален (актуел, güncel)	sıfat (прилагателно име)	актуализирам	güncelleştirmek
ангажмент (angajman, üstlenme, taahhüt)	isim (съществително име)	ангажирам	angaje etmek, bağlamak, taahhüt etmek
идеал (ideal)	isim (съществително име)	идеализирам	idealize etmek
модерен (modern, modaya uygun, yeni, asri)	sıfat (прилагателно име)	модернизирам	modernleştirmek, yenileştirmek
модел (model, örnek)	isim (съществително име)	моделирам	taslak yapmak, biçim vermek-heykeltıraşlıkta

Başka dillerden Bulgarcaya geçmiş bazı isimlerde, hem Bulgarcanın kendi dinamiklerine uygun olan [-ува-] son eki (suffix/наставка), hem de [-ира-] son eki (suffix/наставка) kullanılarak fiiller türetmek mümkündür. Bu tarzda oluşan fiiller hem bitmemiş hem bitmiş görünüş özelliğini taşımakta olup üçüncü çekime aittir. Aynı ismin her iki son ek (-ува- ve -ира-) kullanılarak türetilen fiilinde anlam ve görünüş açısından farklılık söz konusu değildir.

³⁰⁵ Stoyanov, age., s. 316.

³⁰⁶ Tablo 125'in oluşturulmasında yararlanılan kaynak: Реџник на Чуждите Думи за Всиџки, Nauka i İzkustvo, Sofya 2007.

Tablo 126: [-ува-] ve [-ира-] son ekleri ile fiil türetimi

Sözcük (слово)	Son Ek (наставка)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)	Fiilin Anlamı (значение на глагола)
		Нем Bitmemiş (несвършен) Нем Bitmiş (свършен)	
акцент (aksan, söyleyiş, vurgu)	[-ува-]	акценту вам	vurgulamak
	[-ира-]	акцент ирам	
план (plan, taslak, tasarı)	[-ува-]	плану вам	planlaştırmak, tasarlamak
	[-ира-]	плани ирам	

Bulgarcada [-ира-] ya da [-изира-] son ekleriyle (suffix/наставка) türetilen yabancı kaynaklı fiillerden, isim-fiil (отглаголни съществителни) oluştururken [-ация], [-ция] (suffix/наставка) son ekleri kullanılmaktadır.

Örn: Идеализи**рам** → Идеализа**ция**
(idealize etmek, ilküleştirme)

Модернизи**рам** → Модерниза**ция** (модернизира**не**)
(modernleştirmek, yenileştirmek)

Bu duruma ilişkin bazı istisnalar da mevcuttur.

Örn: Коменти**рам** → Коментар
(yorumlamak, açıklamak)

Трени**рам** → Тренировка
(idman yaptırmak, antrenman yaptırmak)

Bulgarcada [-нич-] son ekiyle (suffix/наставка) de isimlerden ve sıfatlardan meydana gelen fiillere rastlanmaktadır. Bu son ek Rusçadan alıntılanmıştır.³⁰⁷ Bu

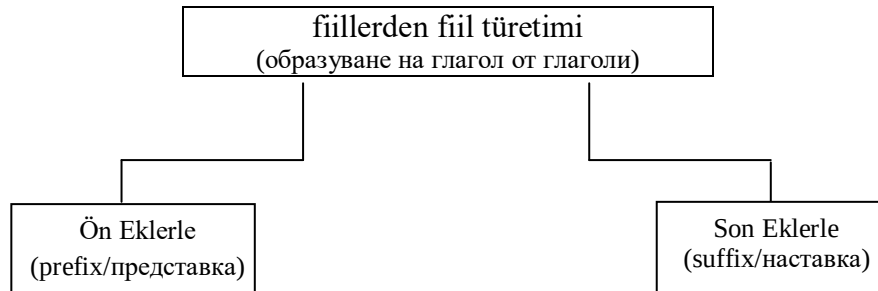
³⁰⁷ Stoyanov, age., s. 316.

tarzda oluşan fiiller ikinci çekime ait olup bitmemiş (несвършен) görünüştedir. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 127: [-нич-] son eki ile isimlerden ve sıfatlardan fiil türetimi

İsimlerden/Sıfatlardan Fiil Türetimi (образуване на глагол от съществителни/прилагателни имена)				
Sözcük (слово)	Morfoloji (морфология)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
		Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
сътрудник (iş arkadaşı, emektaş)	isim (съществително име)	сътруднича	yok	birlikte çalışmak, iş birliği etmek
нежен (nazik, nezaketli, ince, hoş, şefkatli)	sıfat (прилагателно име)	нежнича	yok	nezaket göstermek, cilvenmek
любезен (nazik, nezaketli, sevimli, sevgili)	sıfat (прилагателно име)	любезнича	yok	sevimli davranmak, nezaketle davranmak

Bulgarcada fiilden türetilen fiilleri incelemeye geçmeden önce bu türetme şeklini ikiye ayırmamız gerekmektedir. Fiiller önlerine ve sonlarına ekler alarak türetilir.

Her iki şekilde de uygun fiil çifti türetilmiş olur ve fiillerin bitmemiş (несвършен) / bitmiş (свършен) görünüşleri üzerinde değişim gerçekleşir.

Örn: чета	==>	про+чета	==>	прочит+ам
'okumak'		'baştan sona kadar okumak'		'baştan sona kadar okumak'
fiilin çifti yok		fiilin çifti прочитам		fiilin çifti прочита
bitmemiş (нсв.)		ön ekle oluşmuş		son ekle oluşmuş
		bitmiş (св.)		ikinci derece bitmemiş (нсв.)

Aşağıdaki tablo son eklerle (suffix/наставка) fiillerden fiillerin türetilmesine örnek fiiller sunmaktadır.

Tablo 128: Son eklerle fiillerden fiil türetimi

Fiillerden Fiil Türetimi (образуване на глагол от глаголи)				
Son Ek (наставка)	Аçıklama (изясняване)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
		Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
-н-	Bitmemiş görünüşteki (несвършен) fiilden bitmiş görünüşlü (свършен) fiil meydana getirir. Bu tip fiiller I. çekime aittir.	вмъквам	вмъкна	girdirmek, sokturmak
		насмогвам	насмогна	başa çıkmak, zorlukları aşmak
		смятам	сметна	hesap etmek, çözmek, saymak, düşünmek
-ва(м), -а(м), -ява(м), -ава(м), -я(м), -ува(м)	Bitmemiş görünüşlü (несвършен) fiiller meydana getirirler. Bu tip fiiller III. çekime aittir.	изписва(м)	изпиша	baştan başa yazmak
		ляга(м)	легна	yatmak, uzanmak, yatağa girmek
		изпява(м)	изпея	şarkı söylemek
		решава(м)	реша	karar vermek, çözmek
		изговаря(м)	изговоря	söylemek, telaffuz etmek
		купува(м)	купя	satın almak
-ка(м)	Eyleme küçültme katabilir ya da çifti olan fiillerden çifti olmayan bitmemiş fiil meydana getirebilir. Fiilden fiil türetebildiği gibi ünlemlerden de fiil türetebilir. Örn: пляс 'şapırtı, şıkırtı'; пляскам 'şaplatmak, şıkırdatmak'. Bitmemiş ve III. Çekim fiil türetir.	ритам	yok	tekme atmak
		ритвам	ритна	zaman zaman tekmelemek
		риткам ↓	yok	tepişmek
		тласвам ↓	тласна	teker teker itmek
		тласкам ↓	yok	şiddetle itmek, kakmak.

Şimdi, yukarıdaki tabloda vermiş olduğumuz son eklere (suffix/наставка) ilişkin göz önünde bulundurulması gereken bazı hususlardan bahsedeceğiz.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 128) belirttiğimiz gibi [-н-] son ekiyle oluşan ve sonu [-на] ile biten fiiller, fiil çiftine sahip olduklarında bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiili bitmiş (свършен) görünüşe dönüştürmektedir. Fakat sonu [-на] ile biten fiillerde şayet fiil çifti yoksa, o vakit fiil bitmemiş (несвършен) görünüştedir. Çekim açısından her iki durumda da fiiller birinci çekime aittir.

Örn: бръсвам (нсв.) ; бръсна (св.) 'silme, temizlemek'
 └──────────┘
 fiil çifti var

Örn: бръсна (нсв.) 'tıraş etmek', гина (нсв.) 'mahvolmak, yok olmak', зъзна (нсв.) 'soğuktan titremek' fiillerinin çifti yoktur ve bu fiiller bitmemiş görünüşte olup birinci çekime aittir.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 128) belirttiğimiz gibi [-а(м)] ve [-я(м)] son ekleriyle oluşan fiiller bitmemiş (несвършен) görünüştedir. Fakat bu bilgi bazı fiillerde yanıltıcı olabilmektedir. Örneğin 'откарам' ya da 'изстрелям' fiilleri [-а(м)] ve [-я(м)] son ekleriyle oluşmasına rağmen, her iki fiil de bitmiş (свършен) görünüştedir. Bunun nedenini görebilmemiz için şöyle basit bir çözümleme yapabiliriz.

		ön ek		son ek
		↑		↑
Örn:	карам ==>	от+карам ==>	откар+вам	
	bitmemiş (нсв.)	bitmiş (св.)	bitmemiş (нсв.)	
	III. Çekim	III. Çekim	III. Çekim	
	<u>fiil çifti yok</u>	<u>fiil çifti откарвам</u>	<u>fiil çifti откарам</u>	
Anlamı:	sürmek	götürmek, taşımak		
	götürmek			
	sevketmek			
	zorlamak			

		ön ek		son ek
		↑		↑
Örn:	стрелям ==>	из+стрелям ==>	изстрел+вам	
	bitmemiş (нсв.)	bitmiş (св.)	bitmemiş (нсв.)	
	III. Çekim	III. Çekim	III. Çekim	
	<u>fiil çifti yok</u>	<u>fiil çifti изстрелвам</u>	<u>fiil çifti изстрелям</u>	
Anlamı:	ok atmak	ateş etmek, atmak, bütün mermileri atışta kullanmak.		
	ateş etmek			
	şut çekmek			

Bulgarcada [-aca-], [-eca-], [-isa-], [-oca-], [-yasa-] son ekleriyle (suffix/наставка) de fiillerden fiil türetilbilmektedir. Bu son eklere özellikle Yunancadan ve Türkçeden alıntılanmış bitmiş fiillerde (свършени глаголи) rastlanmaktadır.³⁰⁸ Aşağıdaki tablo bu son eklerle oluşan fiillerden fiil türetimini göstermektedir.³⁰⁹

Tablo 129: Son eklerle fiillerden fiil türetimi

[-aca(м)], [-eca(м)], [-isa(м)], [-oca(м)], [-yasa(м)] Son Ekleri İle Fiillerden Fiil Türetimi (образуване на глагол от глаголи)				
Açıklama (изясняване)	Fiil Gövdesi (глаголна основа)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
		Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
Bulgarca kökenli isimlerden oluşan fiillerden fiil türetirler. Bu son eklerle meydana gelen fiiller bitmemiş (несвършен) görünüş özelliğini kaybeder ve bitmiş (свършен) görünüş özelliği kazanır. Bu tip fiiller III. Çekime aittir.	слънце (<i>güneş</i>)	слънчасвам	слънчаса(м)	güneş çarpmak
	угар (<i>dinlendirilen toprak</i>)	угарисвам	угариса(м)	toprağı dinlendirmek
	стопанин (<i>mal/mülk sahibi</i>)	стопанисвам	стопаниса(м)	iyi idare etmek, iyi kullanmak, faydalanmak
	прах (<i>toz</i>)	прахосвам	прахоса(м)	savurmak, israf etmek
	плесен (<i>küf</i>)	плесенясвам	плесеняса(м)	küflenmek, paslanmak
Alıntılanmış isimlerden oluşan fiillerden fiil türetirler. Bu son eklerle meydana gelen fiiller bitmemiş (несвършен) görünüş özelliğini kaybeder ve bitmiş (свършен) görünüş özelliği kazanır. Bu tip fiiller III. Çekime aittir.	афоризъм (<i>aforizm</i>) Yunanca	афоресвам	афореса(м)	aforoz etmek
	икономика (<i>ekonomi, iktisat</i>) Yunanca	икономисвам	икономиса(м)	tasarruf etmek, biriktirmek, ekonomik davranmak
	корона (<i>taç</i>) Latince	коронясвам	короняса(м)	taç giydirmek, taçlandırmak
	шамар (<i>şamar, tokat</i>) Türkçe	шамаросвам	шамароса(м)	şamarlamak, tokatlamak

³⁰⁸ Stoyanov, age., s. 317.

³⁰⁹ Tablo 129'un oluşturulmasında yararlanılan kaynak: Реçник на Çujдите Dumi за Vsiçki, Nauka i İzkustvo, Sofya 2007.

Alıntılanmış fiillerden fiil türetirler. Fiiller bitmemiş (несвършен) görünüş özelliğini kaybeder ve bitmiş (свършен) görünüş özelliği kazanır. Bu tip fiiller III. çekime aittir (birinci ve ikinci fiil Yunancadan, üçüncü fiil ise Türkçeden alıntılanmıştır).	каталясвам	каталяса(м)	bitap kalmak, çok yorulmak
	парясвам	паряса(м)	boşamak, terk etmek
	сащисвам	сащиса(м)	şaşmak

Bulgarcada [-диса-] son ekiyle (suffix/наставка) de fiillerden fiil türetimi mümkündür. *Stoyanov* çalışmasında [-диса-] son ekinin Türkçedeki geçmiş zamanda kullanılan {-dX} ve Yunancadaki geçmiş zamanda kullanılan {-σα-} eklerinin birleşimiyle ortaya çıktığını belirtmiştir.³¹⁰ Aşağıdaki tablo bu son ekle oluşan fiillerden fiil türetimini göstermektedir.³¹¹

Tablo 130: [-duca-] son ekiyle fiillerden fiil türetimi

[-диса(м)] Son Eki İle Fiillerden Fiil Türetimi (образуване на глагол от глаголи)				
Son Ek (наставка)	Açıklama (изясняване)	Fiilin Görünüşü (вид на глагола)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
		Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)	
-диса(м)	Türkçeden alıntılanmış isimlerden oluşan fiillerden ve Türkçeden alıntılanmış fiillerden fiil türeten son ektir. Bu son ekin kullanılmasıyla fiiller bitmemiş (несвършен) görünüş özelliğini kaybeder ve bitmiş (свършен) görünüş özelliği kazanır. Bu tip fiiller III. çekime aittir.	боядисвам	боядиса(м)	boyamak
		калайдисвам	калайдиса(м)	kalaylamak, azarlamak, paylamak
		кандърдисвам	кандърдиса(м)	kandırmak, ikna etmek
		уйдисвам	уйдиса(м)	uymak
		уйдурдисвам	уйдурдиса(м)	uydurmak

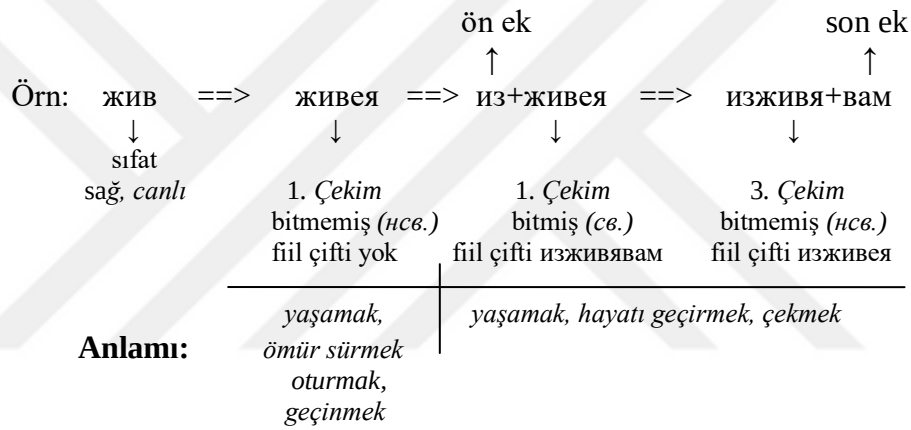
Şimdi de ön eklerle (prefix/представка) fiillerden fiillerin meydana gelmesini inceleyelim. Bulgarcadaki ön ekleri şöyle sıralayabiliriz: в-, въз-, връх-,

³¹⁰ *Stoyanov, age., s. 317.*

³¹¹ *Tablo 130'un oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar: Реџник на Чуждите Думи за Всички, Nauka i İz kustvo, Sofya 2007 ve Bilgarski Tilkoven Реџник, Nauka i İz kustvo, Sofya 2008.*

до-, за-, зад-, из-, на-, над-, о-, от-, по-, под-, пре-, пред-, про-, раз-, с-, съ-, у- (bk. s. 71).³¹²

Bulgarcada ön ekler (prefix/представка) çifti olmayan fiilin görünüşünü ve anlamını değiştirebildiği gibi; fiil çifti olan fiillerde anlamı değiştirse de, bunun aksine fiilin görünüşünü ve çekimini koruyabilmektedir. Unutulmaması gereken en önemli husus, Bulgarcada ön eklerin (prefix/представка) fiilin anlamı üzerinde mutlaka büyük çaplı ya da küçük çaplı değişimlere sebep olduklarıdır.

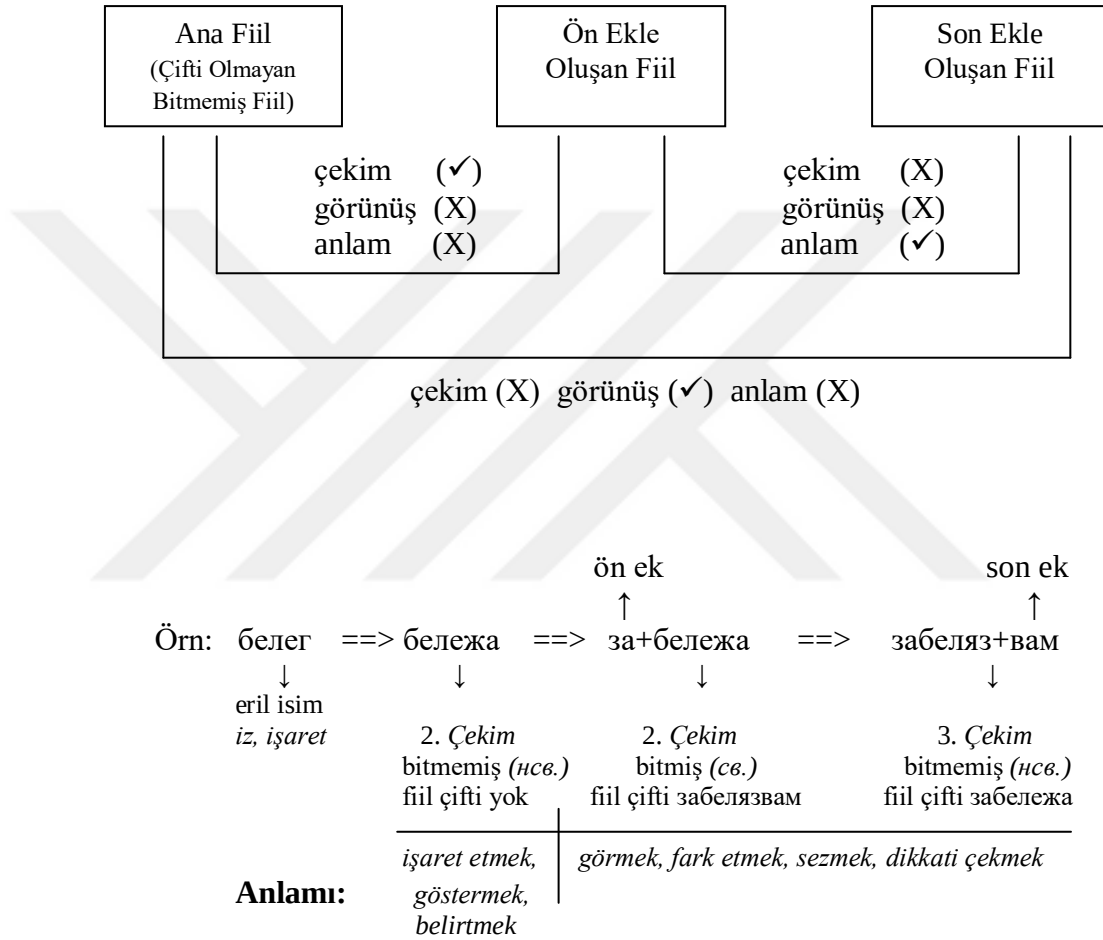

Yukarıdaki örneği şöyle yorumlayabiliriz: Sıfattan çifti olmayan bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiil meydana gelmiş, Bulgarcadaki ön ek (из-) çifti olmayan fiilin görünüşünü değiştirerek (bitmemiş → bitmiş) uygun fiil çifti türetmiş ve bu durum anlamı da etkilemiştir. Son aşamada anlama sadık kalarak, türetilmiş fiil çiftine Bulgarcadaki [-ва(м)] son eki gelerek *ikinci derece bitmemiş görünüş* oluşturmuştur. Ön ekle (prefix/представка) türetilen fiil çifti, ana fiile (çifti olmayan bitmemiş fiile) anlam ve görünüş açısından sadakat göstermese de, çekim açısından sadakat göstermiştir. Son ekle (suffix/наставка) *ikinci derece bitmemiş görünüş* kazanan fiil ise ana fiile (çifti olmayan bitmemiş fiile) anlam ve çekim açısından sadakat göstermese de, görünüş açısından sadakat göstermiştir. Özetle birinci çekimli ana fiille olan ilişkide çekim ve görünüş açısından ön ek (prefix/представка) ve son

³¹² Bu bilgiye ulaşılan internet sitesi: <http://www.slav.uni-sofia.bg/grammar/morf28.html>, (14.08.2015:22.30).

ek (suffix/наставка) ters işlemektedir; anlam açısından ise paralellik mevcuttur. Bu durum şöyle şekillendirilir:

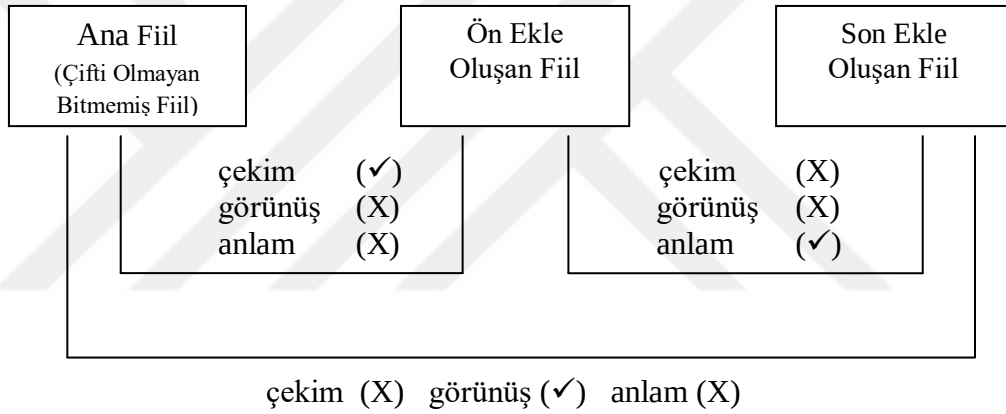
Şekil 14: Birinci çekimli ana fiil ile ön ekli ve son ekli oluşan fiilin ilişkisi

Yukarıdaki örneği şöyle yorumlayabiliriz: İsimden çifti olmayan bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiil meydana gelmiş, Bulgarcadaki ön ek (за-) çifti olmayan fiilin görünüşünü değiştirerek (bitmemiş → bitmiş) uygun fiil çifti türetmiş ve bu durum anlamı da etkilemiştir. Son aşamada anlama sadık kalarak, türetilmiş fiil çiftine Bulgarcadaki [-ва(м)] son eki gelerek *ikinci derece bitmemiş görünüş* oluşturmuştur. Ön ekle (prefix/представка) türetilen fiil çifti, ana fiile (çifti olmayan bitmemiş fiile) anlam ve görünüş açısından sadakat göstermese de, çekim açısından

sadakat göstermiştir. Son ekle (suffix/наставка) *ikinci derece bitmemiş görünüş* kazanan fiil ise ana fiile (çifti olmayan bitmemiş fiile) anlam ve çekim açısından sadakat göstermese de, görünüş açısından sadakat göstermiştir. Özetle ikinci çekimli ana fiille olan ilişkide çekim ve görünüş açısından ön ek (prefix/представка) ve son ek (suffix/наставка) ters işlemektedir; anlam açısından ise paralellik mevcuttur. Bu durum şöyle şekillendirilir:

Şekil 15: İkinci çekimli ana fiil ile ön ekli ve son ekli oluşan fiilin ilişkisi

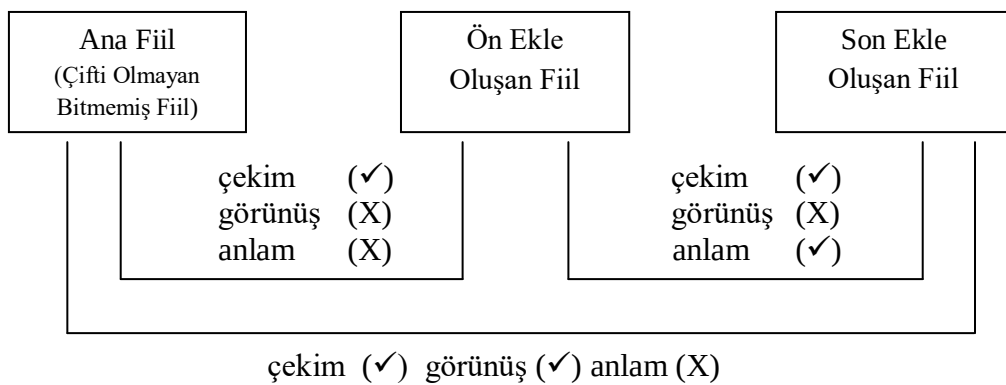

Bulgarcada fiile gelen ön ek (prefix/представка) fiilin anlamında mutlaka bir değişim meydana getirmektedir. Bu değişim büyük oranda ya da oldukça düşük oranda meydana gelmektedir. Şimdi bir başka örnekle devam edelim. Bu örneğimizde fiilin anlamında daha düşük oranda değişim meydana geldiği göreceğiz.

		ön ek		son ek	
		↑		↑	
Örn:	чакам	==>	из+чакам	==>	изчак+вам
	↓		↓		↓
	3. Çekim		3. Çekim		3. Çekim
	bitmemiş (нсв.)		bitmiş (св.)		bitmemiş (нсв.)
	fiil çifti yok		fiil çifti изчаквам		fiil çifti изчакам
Anlamı:	beklemek ümit etmek		beklemek, bir şeyi bitmesine kadar beklemek		

Yukarıdaki örneği şöyle yorumlayabiliriz: Bulgarcadaki ön ek (из-) çifti olmayan fiilin görünüşünü değiştirerek (bitmemiş → bitmiş) uygun fiil çifti türetmiş ve bu durum anlamı da oldukça düşük oranda etkilemiştir. Son aşamada anlama sadık kalarak, türetilmiş fiil çiftine Bulgarcadaki [-ва(м)] son eki gelerek *ikinci derece bitmemiş görünüş* oluşturmuştur. Ön ekle (prefix/представка) türetilen fiil çifti, ana fiile (çifti olmayan bitmemiş fiile) anlam ve görünüş açısından sadakat göstermese de, çekim açısından sadakat göstermiştir. Önceki örneklerimizden farklı olarak, son ekle (suffix/наставка) *ikinci derece bitmemiş görünüş* kazanan fiil ise ana fiile (çifti olmayan bitmemiş fiile) anlam açısından sadakat göstermese de, çekim ve görünüş açısından sadakat göstermiştir. *İkinci derece bitmemiş görünüş* kazanan fiilin ana fiile (çifti olmayan bitmemiş fiile) çekim açısından da sadakat göstermesiyle durum şöyle özetlenebilir: Üçüncü çekimli ana fiille olan ilişkide görünüş açısından ön ek (prefix/представка) ve son ek (suffix/наставка) ters işlemektedir; çekim ve anlam açısından ise paralellik mevcuttur. Bu durum şöyle şekillendirilir:

Şekil 16: Üçüncü çekimli ana fiil ile ön ekli ve son ekli oluşan fiilin ilişkisi

Bu üç örnek fiilden yola çıkarak Bulgarcada fiil çifti türetmeye yönelik genel bir tablo çizebiliriz. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 131: Ön ekli ve son ekli fiillerin çekim, görünüş ve anlam açısından genel tasnifi

	ana fiil (çifti olmayan bitmemiş fiil)	ön ekle oluşan fiil	son ekle oluşan fiil
çekim	1. Çekim	1. Çekim	3. Çekim
	2. Çekim	2. Çekim	3. Çekim
	3. Çekim	3. Çekim	3. Çekim
görünüş	Bitmemiş (нсв.)	Bitmiş (св.)	Bitmemiş (нсв.)
	Bitmemiş (нсв.)	Bitmiş (св.)	Bitmemiş (нсв.)
	Bitmemiş (нсв.)	Bitmiş (св.)	Bitmemiş (нсв.)
anlam	fiilin ana anlamı	ana anlam değişir	ön ekle oluşan fiile paraleldir

Şimdi ön eklerin (prefix/представка) fiil çifti mevcut olan fiillerde fiilin çekimini ve görünüşünü koruduğunu gösteren bir örnek verelim.

Örn: казвам ; кажа 'söylemek, demek'
3. Çekim 1. Çekim
bitmemiş (нсв.) bitmiş (св.)

↓ ↓
раз+казвам ; раз+кажа 'anlatmak, nakletmek'
3. Çekim 1. Çekim
bitmemiş (нсв.) bitmiş (св.)

Fiil çifti bulunan fiillere ön ek geldiğinde anlamda büyük oranda ya da düşük oranda değişiklik meydana gelirken; çekim ve görünüş açısından değişim meydana gelmez.

Bulgarcada fiile gelen ön ekler ve son ekler fiile özel/ayrı anlamlar katmaktadır. Aşağıdaki tablo Bulgarcada çifti olan/olmayan fiil tabanlarına ön eklerin (prefix/представка) ve son eklerin (suffix/наставка) gelmesiyle meydana çıkan görünüş ve anlam değişimlerini göstermektedir.³¹³

³¹³ Tablo 132 oluşturulurken yararlanılan internet sitesi:

<http://rechnik.chitanka.info>, (15.08.2015:09.00).

Tablo 132: Ön ekler ve son ekler aracılığıyla fiil tabanlarındaki görünüş ve anlam değişimleri

Ön Ek (представка)	Anlam (значение)	Fiil Tabanı (глаголна основа)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)	Fiil Türetimi (образуване на глагол)		Fiilin Anlamı (значение на глагола)
		Bitmemiş (несвършен)	Bitmiş (свършен)		Bitmiş (свършен)	Bitmemiş (несвършен)	
В-	eylem içe doğru gerçekleşir	градя	yok	bina etmek, inşa etmek, yapmak, kurmak	вградя	вграждам	duvara yerleştirmek, girdirmek, inşa etmek
		бия	yok	dövmek, vurmak, yenmek, çarpmak	вбия	вбивам	çakmak, kakmak
ВЪЗ-	eylem sonuca ulaşır	варя	yok	kaynatmak, pişirmek	възваря	възварявам	iyice kaynatmak
	eylem yeni bir nitelik kazanır	дигам	дигна	kaldırmak, yükseltmek	въздигна	въздигам	yükseltmek, övmek
	eylemin icraatı tekrarlanır	създавам	създам	yaratmak, meydana getirmek, kurmak, sebep olmak	възсъздам	възсъздавам	yeniden yaratmak
	eylem belli bir obje üzerinde gerçekleşir	сядам	седна	oturmak	възседна	възсядам	bir şeye binmek (at v.s.)/oturmak
	eylem ileri seviyede gerçekleşir	любя	yok	sevmek, aşık olmak	възлюбя	възлюбвам	çok sevmek, tutkun olmak
врѣх-	eylem ileri seviyede gerçekleşir	летя	yok	uçmak	врѣхлетя	врѣхлетявам врѣхлитам	ansızın, şiddetle atılmak, saldırmak, çarpmak
ДО-	eylemi sınırlandırır, eylem son noktaya kadar gerçekleşir	пиша	yok	yazmak	допиша	дописвам	yazmasını bitirmek, sonuna kadar yazmak
		правя	yok	yapmak, eylemek, kılmak	доправя	доправям	yapıp bitirmek, tamamıyla yapmak

за-	eylem başlangıç safhasında gerçekleşir	постя	yok	perhiz tutmak	запостя	запоствам	perhiz tutmaya başlamak
		плета	yok	örmek	заплета	заплитам	örmeye başlamak
зад-	eyleme uzak, çok, daha fazla anlamı katar eylem sınırlarının dışında gerçekleşir	минавам	мина	geçmek, uğramak	задмина	задминавам	aşmak, ötesine geçmek
из-	eylem dışı doğru gerçekleşir	бутам	yok	itmek, itirmek, ileriye götürmek	избутам	избутвам	iterek dışarı çıkarmak
	eylem sonuç bildirir	чета	yok	okumak	изчета	изчитам	okuyup bitirmek
	eylemin sona ermesiyle yeni bir nitelik ortaya çıkar	русея	yok	sarışınlaşmak	изрусея	изрусявам	sarışın olmak
	eylem aniden, bir defa (anlık) gerçekleşir	буча	yok	gürlemek, uğuldamak	избуча	избучавам	ansızın gürlemek
на-	eylem sonuç bildirir	храня	yok	yemek yedirmek, beslemek, bakmak	нахраня	нахранвам	doyurmak, yedirmek
	eylem belli bir oran veya çokluk bildirir	кроя	yok	biçmek, kesmek	накроя	накроявам	belli bir miktar ya da çok elbise biçmek
	eylem son noktaya kadar gerçekleşir	вилнея	yok	şiddetlenmek, azgınlaşmak (bora ve fırtına hakkında), delilikler yapmak, şırmarmak (çocuklar hakkında)	навилнея се	навилнявам се	doyasıya yaramazlık etmek, şırmarmak, doyasıya hüküm sürmek
	eylem zayıf seviyede gerçekleşir	граня	yok	acılaşmak, ekşimek, bozulmak, kokmak	yok	награнявам	kekremsi olmak
		гранясвам	гранясам				

	eylemin gerçekleşmesi bütüne zarar verir	пия	yok	içmek	напия	напивам	dolu bir kaptan azıcık içmek
	eylem artarak/ilerleyerek gerçekleşir	дебелея	yok	şişmanlamak	надебелея	надебелявам	şişmanlamak, şişmek
		големя	yok	büyümek, boy atmak	наголемя	наголемявам	büyümek
	eylem toplu hâlde gerçekleşir	сядам	седна	oturmak	насядам	насядвам	hep birden oturmak
над-	eylem daha ileri seviyede gerçekleşir	лъжа	yok	aldatmak, yalan söylemek	надлъжа	надлъгвам	fazla yalan atmak
	nitelik ve nicelik olarak eylem daha fazla/uzun gerçekleşir	живея	yok	yaşamak, ömür sürmek, oturmak, ikamet etmek, geçinmek	надживея	надживявам	fazla yaşamak
		играя	yok	oynamak, eğlenmek, oyalanmak	надиграя	надигравам	uzun zaman oynayarak yenmek
о-	eylem dış görüntüyü ortaya koyar	старея	yok	ihtiyarlamak, yaşlanmak	остарея	остарявам	ihtiyarlamak, eskimek, bayatlamak
		плешивея	yok	saçsız kalmak, saçı dökülmek, dazlak olmak	оплешивея	оплешивявам	kel olmak
	eylem bütün yüzeyde/bütün noktalarda gerçekleşir	беля	yok	soymak, bir ağacın, yemişin kabuğunu soymak	обеля	обелвам	kabuğunu soymak
	eylem bir noktanın/merkezin etrafında gerçekleşir	копая	yok	kazmak, çapalamak, bellemek	окопая	окопавам	etrafını kazmak, çapalamak

ОТ-	eylem aracılığıyla bütünden bir parça oluşur	сека	yok	kesmek, yarmak, doğramak	отсека	отсичам	kesmek, dilim dilim yapmak
	eylem ayırma (ayırılma), uzaklaştırma (uzaklaşma) belirtir	пътувам	yok	yolculuk etmek, seyahatte bulunmak	отпътувам		yola çıkmak, hareket etmek
		лепя	yok	yapıştırmak	отлепя	отлепвам	yapışık bir şeyi ayırmak, koparmak
	eylem kesinti/sonlanma belirtir	боля	yok	ağrılamak, acımak	отболя	отболявам	ağrının kesilmesi, geçmesi
	eylem yeterli seviyede ya da son noktaya kadar gerçekleşir	гледам	yok	bakmak, seyretmek	отгледам	отглеждам	büyütmek, yetiştirmek
		раста	yok	büyümek, boy atmak, gelişmek, artmak	отраста отрасна	отраствам	büyümek
	eylem başka bir eyleme paralel gerçekleşir	благодаря		teşekkür etmek	отблагодаря се	отблагодарявам се	ortaya konan hizmet karşılığında teşekkür etmek
ПО-	eylem zayıf seviyede gerçekleşir	боравя	yok	uğraşmak, bir şeyle meşgul olmak	поборавя	поборавям	biraz meşgul olmak
	eylem kısa bir zamanda ya da ara sıra gerçekleşir	чета	yok	okumak	почета	почитам	ara sıra okumak
	isimden türetilmiş fiile yeni nitelik kazandırır	българея се	yok	Bulgarlaşmak (Bulgar ırkından olmayan kimseler hakkında) kendini Bulgar gibi göstermek.	побългаря	побългарявам	Bulgarlaştırmak, Bulgar yapmak
	eylem başlangıç belirtir	вярвам	yok	inanmak, itikat etmek, güvenmek	повярвам	yok	inanmaya başlamak

ПОД-	eylem başlangıç belirtebilir	мъкна	yok	çekmek, taşımak, sürüklemek	подмъкна	подмъквам	saklamak, taşımaya başlamak
	eylem ara sıra gerçekleşir	клякам	клекна	çömelmek, büzülüp oturmak, kuvvetten düşmek	подклекна	подкляквам	zaman zaman diz çökmek
	eylem belli bir maksatla gerçekleşir	пращам	пратя	göndermek, yollamak	подпратя	подпращам	bir şey öğrenme maksadıyla birini bir yere göndermek
	eylem zayıf seviyede gerçekleşir	ритам	yok	tekme atmak, tekmelemek, çifte atmak, tepmek (silah hakkında)			hafifçe tekmelemek
		ритвам	ритна	zaman zaman tekmelemek	подритна	подритвам	
пре-	eylem ileri seviyede ya da son noktaya kadar gerçekleşir	бия	yok	dövmek, vurmak, yenmek, çarpmak	пребия	пребивам	şiddetli dayak atmak, öldürünceye kadar dövmek
	eylem olması gerekenden (normalden) daha ileri seviyede gerçekleşir	пържа	yok	kavurmak, kızartmak	препържа	препържвам	fazla kavurmak, kızartmak
	eylem ayırma/bölme bildirir	градя	yok	bina etmek, inşa etmek, yapmak, kurmak	преградя	преграждам	set çekmek, ayırmak, bölmek, kesmek, duvarla kuşatmak, çevrelemek
	eylem tekrarlanır	пиша	yok	yazmak	препиша	преписвам	yeniden yazmak
	eylem geçici bir süre gerçekleşir	валя (yalnız üçüncü şahısta) вали	yok	yağmak (yağmur, kar ve dolu hakkında)	преваля (yalnız üçüncü şahısta) превали	превалявам (yalnız üçüncü şahısta) превалява	biraz/zaman zaman yağmak

	eylem sonlanır	боледувам	yok	hastalanmak, hasta düşmek, hasta yatmak	преболедувам	yok	ağır hastalık geçirmek
	eylem herhangi bir yerde belli bir zaman gerçekleşir	нощувам	yok	gecelemek, bir yerde kalıp geceyi geçirmek	пренощувам	yok	geceyi geçirmek
	eylem üstünlük gösterir	женя	yok	evlendirmek, nikah kıymak	прежня	преженвам	ablasından veya abisinden önce evlenmek
пред-	eylem önceden gerçekleşir	решавам	реша	karar vermek, halletmek, çözmek	предреша	предрешавам	önceden çözmek, halletmek, önceden karar vermek, peşin hüküm sürmek
про-	eylem sonuç bildirir	бягам	yok	koşmak, kaçmak	пробягам	пробягвам	koşarak aşmak, koşmak
	eylem durum değişikliği gösterir	блясвам	блесна	parıldamak, zaman zaman parlamak, belirmek	проблесна	проблясвам	parlayıp sönmek
		дера	yok	derisini yüzmek, yırtmak, parçalamak, tırmalamak, çalmak	продера	продирам	yırtmak, parçalamak, yırtıp delmek
	eylem geçici bir süre gerçekleşir	плача	yok	ağlamak	проплача	проплаквам	zaman zaman ağlamak
	eylem başlangıç belirtir	пея	yok	şarkı söylemek, ötmek, şakımak	пропея	пропявам	şarkı söylemeye başlamak, ötmeye başlamak
		работя	yok	çalışmak, çabalamak, işlemek, uğraşmak	проработя	проработвам	ilk defa olarak çalışmaya başlamak

	eylem bütün yüzeyde/bütün noktalarda gerçekleşir	гния	yok	çürümek, bozulmak, kokmak	прогния	прогнивам	tamamıyla çürümek
раз-	eylem yeni nitelik kazanır ve hedefteki obje farklılaşır	сея	yok	ekmek, tohum ekmek, elemek, saçmak	разсея	разсейвам	tohumları seyrek atmak, toplu hâlde bulunan şeyleri öteye beriye dağıtmak, eğlendirmek, oyalamak
		влека	yok	sürükleyerek çekmek, sürüklemek	развлекa	развличам	her tarafa yaymak, saçmak, sürümcemede bırakmak, sürüklemek, eğlendirmek
	eylem aksi yönde gelişir	вия	yok	bükme, kıvrırmak, sarmak	развия	развивам	sarı bir şeyi açmak, çözmek, geliştirmek, ilerletmek
		вървя	yok	dizmek, ip geçirmek	развървя	развървям	bağını sökmek, çözmek
		градя	yok	bina etmek, inşa etmek, kurmak	разградя	разграждам	duvarsız bırakmak, yıkmak
		женя се	yok	evlenmek	разженя се	разженвам се	boşanmak, ayrılmak
	eylem ileri seviyede başlangıç belirtir	вървя	yok	yürümek, gitmek, yol almak, ilerlemek, işlemek, harekete geçmek	развървя се	развървявам се	hızla yürümeye başlamak
		горя	yok	yanmak, tutuşmak, hararet içinde olmak, parlamak	разгоря се	разгарям се	şiddetle yanmaya başlamak, tutuşmak, alev almak, hızlanmak

	eylem objenin genelini farklılaştırır	варя́	yok	kaynatmak, pişirmek	разваря́	разваря́вам	kaynatmak, lapa hâline getirmek
		жаря́	yok	yakmak (güneş hakkında)	разжаря́ се	разжарвам се	korlaşmak, kor hâline gelmek
	eylem ayırma, bölme belirtir	двоя́	yok	ikiye bölmek, ayırmak, taksim etmek	раздвоя́	раздвоя́вам	ikiye ayırmak, ikiye bölmek
		деля́	yok	bölmek, taksim etmek, paylaşmak, ayırmak	разделя́	разделя́м	ayırmak, bölmek, taksim etmek
		жня́	yok	evlendirmek, nikah kıymak	разжня́	разженвам	ayırmak, boşatmak
	eylem ileri seviyede gerçekleşir	мисля́	yok	düşünmek, zannetmek, sanmak, niyet etmek	размисля́	размисля́м	enine boyuna düşünmek
с-	gerekli seviyede meydana gelen eylem sonuca ulaşır	варя́	yok	kaynatmak, pişirmek	сваря́	сваря́вам	kaynatarak pişirmek
	eylem aksi yönde gelişir	товаря́	yok	yükletmek, yüklemek	стоваря́	стоварвам стоварям	yükü indirmek, boşaltmak, bir yere toplamak, yığmak
	eylem yeni nitelik kazanır	гледам	yok	bakmak, seyretmek	сгледам	сглеждам	görücülük yapmak
	eylem ayırma, uzaklaştırma belirtir	карам	yok	götürmek, yürütmek, sürmek	скарам	скарвам	iki kişinin arasını bozmak
съ-	eylem yeni nitelik kazanır	бера́	yok	koparmak, toplamak, almak	събера́	събира́м	toplamak, bir yere yığmak, biriktirmek, bir araya getirmek
	eyleme birliktelik, paylaşım katar	радвам	yok	sevindirmek, memnun etmek	yok	сърадвам	birinin sevincini paylaşmak

	eyleme birliktelik, paylaşım katar	дейст[ву]вам	yok	hareket etmek, davranmak, faaliyette bulunmak, tesir etmek, dokunmak, yürürlükte olmak	yok	съдейст[ву]вам	yardım etmek
	eylem yakınlaştırma, uzlaştırma belirtir	гласувам	yok	oy vermek, seçmek, kabul etmek	yok	съгласувам	uzlaştırmak, uydurmak
у-	eylemin yönü içe doğrudur	жиля	yok	sokmak, batırmak, ısırmak (haşerat hakkında)	ужиля	ужилвам ужилям	sokmak, batırmak (haşerat hakkında)
	eylem yeni nitelik kazanır	yok	река	demek, söylemek	урека	уричам	sözleşmek, tayin etmek, tespit etmek, söz vermek

Tabloyu (Tablo 132) kısaca özetleyecek olursak;

- Fiil tabanındaki (глаголна основа) anlam ile (fiilin çifti olsun/olmasın) fiil türetimi (образуване на глагол) sonrasındaki anlam farklılık göstermektedir (Fiil tabanı (глаголна основа) ile fiil türetimi (образуване на глагол) sonrasındaki anlamı karşılaştırmız).

- Fiil çifti olan fiillerde ön ekle fiil türetildiğinde anlam değişmesine rağmen, görünüş ve çekim korunmaktadır (bk. минавам / мина - **задминавам** / **задмина**, пращам / пратя - **подпращам** / **подпратя**, блясвам / блесна - **проблясвам** / **проблесна**).

- Fiil çifti olmayan fiillerde fiil türetildiğinde anlamla birlikte görünüş ve çekim de değişime uğramaktadır (bk. храня - **нахраня** / **нахранвам**, кроя - **накроя** / **накроявам**, жения - **прежня** / **прежнявам**).

- Fiil çifti olmayan bazı fiillerde bitmemiş (несвършен) ya da bitmiş (свършен) görünüşte fiil türetimi gerçekleşmemiştir (bk. вярвам, гласувам, боледувам, дейст[ву]вам).

- Fiil tabanında çifti olmayan fiillerde ikinci derece bitmemiş görünüşlü fiil türetiminde ses değişimleri meydana gelmiştir.

Örn: /e/ sesi /и/ sesine ve /к/ sesi /ч/ sesine dönüşmüştür:

бѣра сѣбѣрам

 /e/ → /и/

влѣка развлѣчам

 /e/ → /и/

 /к/ → /ч/

рѣка урѣчам

 /e/ → /и/

 /к/ → /ч/

сѣка отсѣчам

 /e/ → /и/

 /к/ → /ч/

Tam tersi olarak /ч/ sesi /к/ sesine dönüşmüştür:

пла**ч**а пропла**к**вам
 └──────────────────┘
 /ч/ → /к/

/ж/ sesi /г/ sesine dönüşmüştür:

лъ**ж**а надлъ**г**вам
 └──────────────────┘
 /ж/ → /г/

/я/ sesi /й/ sesine dönüşmüştür:

се**я** разсе**й**вам
 └──────────────────┘
 /я/ → /й/

/ш/ sesi /с/ sesine dönüşmüştür:

пи**ш**а допи**с**вам
 └──────────────────┘
 /ш/ → /с/

/д/ sesi öncesi /ж/ sesi türemiştir:

град**я** → разгра**ж**дам

гле**д**ам → отгле**ж**дам

/е/ sesi düşmüştür: пе**я** → пропя**в**ам, старе**я** → оstar**я**вам

Bu bölümün sonuna doğru yaklaşmaktayken genel bir özet yapacak olursak; Bulgarcada ön ekler (prefix/представка) ve son ekler (suffix/наставка) fiillerin görünümleri (bitmemiş/bitmiş) üzerinde etkilidir. Çifti olmayan bitmemiş fiillerde ön ekler (prefix/представка) bitmiş görünümlü fiiller türeterek uygun fiil çiftleri yaratmaktadır. Fiil çifti olan fiillerde de görünüşü korumaktadırlar. Her iki fiil türetiminde de anlam değişmesi kaçınılmazdır. Son ekler (suffix/наставка) ise hem bitmemiş hem de bitmiş görünüşte fiiller oluştururlar ve ikinci derece bitmemiş fiiller türetme görevini üstlenirler. Fakat ön eklerin (prefix/представка) ifade ettiğimiz

görevleri dışında başka bir görevi daha bulunmaktadır. Ön ekler (prefix/представка) fiile kattıkları anlam doğrultusunda fiile aspektif değer de yüklemektedirler. Ön eklerin (prefix/представка) bu görevlerini çalışmamızın bir sonraki konusu olan 1.11. Aspekt (Вид на глагола) başlığı altında inceleyeceğiz. Şimdi bu bölümün sonunda Bulgarcada ünlemlerden (междуметия) meydana gelen fiilleri inceleyelim. Aşağıdaki tablo ünlemlerden meydana gelen fiilleri göstermektedir.

Tablo 133: Ünlemlerden fiil türetimi

Ünlemden Fiil Türetimi (образуване на глагол от междуметие)	
Ünlem (междуметие)	Fiil (глагол)
ох (oh!)	охкам (нсв.) (oh çekmek, inlemek) охвам (нсв.) ; охна (св.) (oh çekmek, inlemek)
ах (ah, eh!)	ахам (нсв.) (ah çekmek, inlemek, sızlanmak) ахкам (нсв.) (ah çekmek, inlemek, sızlanmak)
түх (tüh!)	түхкам (нсв.) (inlemek, sızlamak) түхкам се (нсв.) (sızlanmak)
бум (bum!)	бумкам (нсв.) (gürlemek, kalın ve kuvvetli ses çıkarmak)

Bulgarcada ünlemlerden oluşan fiiller bitmemiş (несвършен) görünüş özelliği taşımaktadır ve üçüncü çekime göre çekimlenmektedir.

1.11. Aspekt (Вид на глагола)

Aspekt (fiilin görünüşü) dil bilgisine ait bir kategoridir (İng. *aspect*, Rus. *vid*). Bu terim sadece Slav dilleriyle sınırlandıramayacağımız, yakın zamana kadar başka bir terimle eş anlamlı olarak kullanılan (aktionsart '*kılınış*'), eylemin bitmiş (*perfective*) ya da bitmemiş (*imperfective*) karşılığında meydana geliş tarzını ayıran gramatik bir kategoridir. *Agop Dilâçar*'ın "*Türk Fiilinde Kılınış'la Görünüş ve*

Dilbilgisi Kitaplarımız” adlı makalesinde ‘aspekt’ terimine ilişkin şöyle bir tanım yapılmaktadır:

“Aspect (Fr. aspect intensif, İng. Aspect, intensive aspect, Alm. Aktionsart, intensive Aktionsart) = Görünüm. Tanımı da şöyle: “Eylem kavramlarında meydana geliş tarzı: atıldı atılacak, düştü düşecek, oldu olacak, gelmez olmak, gidecek olmak, gelmiş olacak, vermiş bulunacak vb.” Tanımdan, örneklerden ve işe “aspect intensif”in karışmasından anlaşıldığına göre, burada görünüm terimi kılınış (Alm. Aktionsart) ve “betimlemeli fiil” değeriyle alınmış olup bizim görünüş’le bir ilgisi yoktur. Almancadaki Aspekt doğru kavranarak bunun Türkçe karşılığı aransaydı, görünüm değil, görünüş denmesi gerekirdi, çünkü Aspekt bir görünme tarzıdır, tarz gösteren fiil-isimler de -ş bitimliliğini alır.”³¹⁴

‘Aspekt’ terimi verilen durumun konuşmacı tarafından izlenebilen ve eylemin tamamlanmış (completed) veya tamamlanmamış (incompleted) olduğuna kanaat getirilebilen, eyleme yönelik yaklaşımın bir çeşidi olarak tanımlanabilir.³¹⁵ Fiillerin durumu da farklı özellikleri üzerinde barındırmaktadır. Bu durumlar statik (static) veya dinamik (dynamic), anlık (punctual) veya sürerlik (durative), sürekli (continuous) olabilir.³¹⁶ ‘Aspekt (görünüş)’ teriminin ‘kılınış (aktionsart)’ teriminden ayrımı dil bilgisi (grammatical) veya sözcük (lexical) temelli zıtlıklarda ya da öznel (subjective) veya nesnel (objective) zıtlıklarda ele alınabilir.³¹⁷

Kılınış (aktionsart) nesnel tarzıdır; çünkü zamana yönelik süreci belirtmenin yanında, eylemin gerçekleşme biçimini de ortaya koymaktadır.³¹⁸ Bu durumun

³¹⁴ Agop Dilâçar, “Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı BELLETEN*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 167.

³¹⁵ Henryk Kardela, “Telicity as a Perfectivising Category: Notes on Aspectual Distinctions in English and Polish”, *Language History and Linguistic Modelling: A Festschrift for Jacek Fisiak on His 60th Birthday* (Trends in Linguistics: Studies and Monographs [TILSM]), 2. Cilt, Mouton de Gruyter, Berlin & New York 1997, s. 1476.

³¹⁶ Kardela, *agm.*, s. 1476.

³¹⁷ Kardela, *agm.*, s. 1476.

³¹⁸ Korkmaz, *age.*, s. 493.

aksine *aspekt (görünüş)* ise öznelidir; çünkü kip eklerine ve zamana konuşmacının müdahalesiyle özel anlam yüklenir, böylece de asıl işlevlerinden uzaklaşırlar.³¹⁹

Örn: Artık işe başladım. *'Başlamak' eylemi sürekli değildir. 'Başlamak' eylemi bir anda bir kez meydana gelir. Kılış bakımından ise başlangıç noktasını belirtir.*

Örn: Dün seninle cepten konuşuyorum, bana laga luga³²⁰ yapıyorsun.

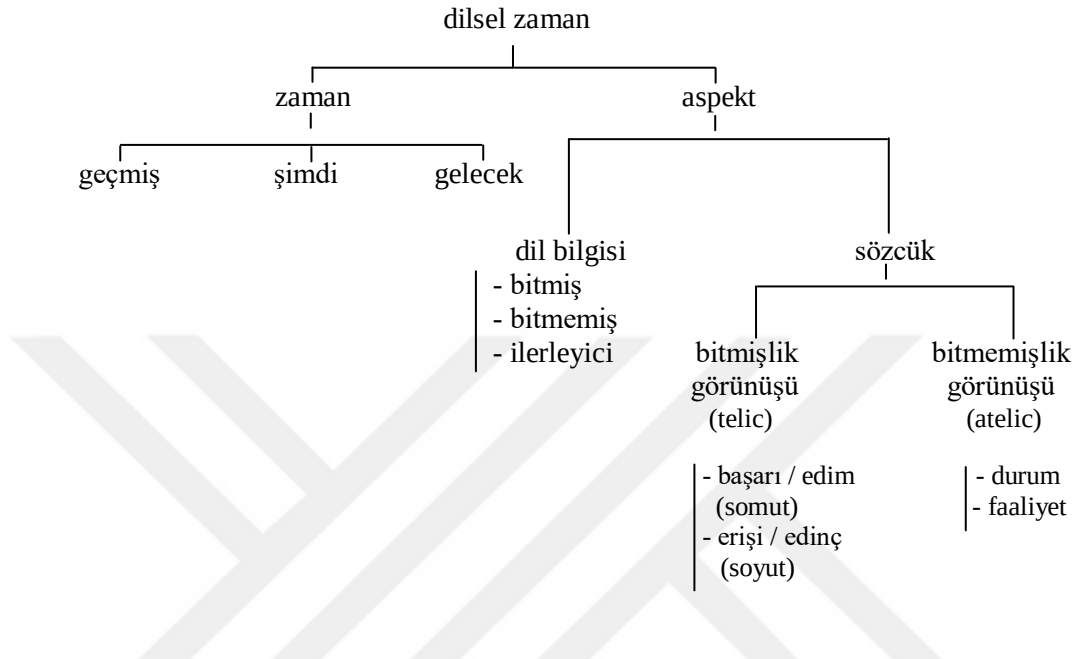
Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere eylemler şimdiki zamana göre çekimlenmiş olsalar da, geçmişte meydana gelmiştir. Fiiller görünüşte (*aspekt*) konuşmacının müdahalesiyle asıl işlevlerinin dışında kullanılmıştır.

Kılış (aktionsart) eylemin durum tipini ortaya koymaktadır. Bu durum tiplerini şöyle sıralayabiliriz: Durum (state), faaliyet (activity), başarı / edim (accomplishment), eriş / edinç (achievement) ya da anlık gerçekleşim (semelfactive). Bu tipler fiilin anlam (semantic) yönünü ortaya koyar. Bu durumda *kılış (aktionsart)* fiille sadece sözcük (lexical) açısından ilişkilidir. *Aspekt (görünüş)* ise fiilin zaman yönünü ortaya koyar, *kılıştan (aktionsart)* farklı olarak fiille hem sözcük (lexical), hem de dil bilgisi (grammatical) açısından ilişkilidir. Aşağıdaki şekli inceleyelim.

³¹⁹ Korkmaz, age., s. 523.

³²⁰ Bulgarcadan Türkçeye ödünçlenmiştir. 'Boş konuşmak' anlamındadır.

Şekil 17: Dil bilgisi ve sözcük açısından aspekt³²¹

Şimdi *aspektin (görünüşi)* sözcük ilişkisine bağlı bitmişlik görünüşünü (telic aspect) ve bitmemişlik görünüşünü (atelic aspect) inceleyelim. Basit olarak şöyle bir tanım yapabiliriz: Gerçekleşen eylem ya sonludur (telic) ya da sonsuzdur (atelic).

Örn:³²²

Harry was singing songs. (sonsuz/atelic)

Harry şarkılar söylüyordu.

Harry was singing a song. (sonlu/telic)

Harry bir şarkı söylüyordu.

Yukarıda vermiş olduğumuz basit iki cümle aynı zaman (şimdiki zamanın hikâyesi) üzerine kurulu olsa da, eylemlerin sonu hakkında farklı yorumlamalara açıktır. İlk cümlede Harry'nin şarkı söyleme eylemini ne zaman sonlandıracağını

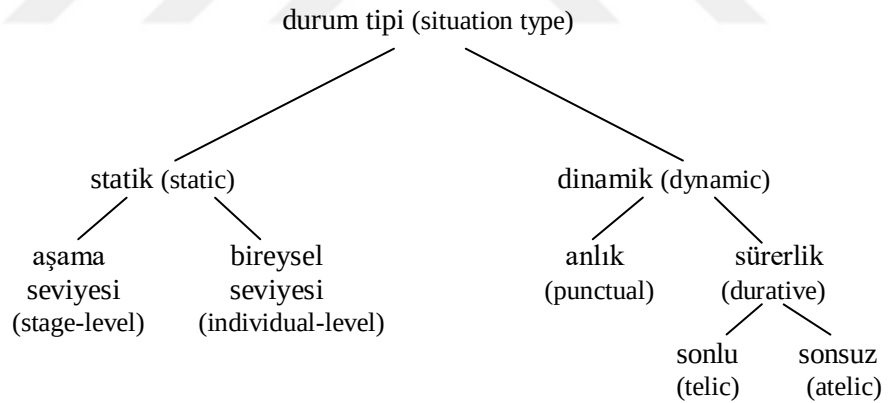
³²¹ Ayoun, age., s. 2.

³²² John I. Saeed, *Semantics*, John Wiley & Sons, 4. Baskı, 2015, s. 117.

bilememekteyiz. Mantıki olarak, elbette Harry bu eylemi bir noktada bitirecektir. Fakat biz bu eyleme bitiş sınırı çizememekteyiz. Eylem geçmişte sürekli, sonsuzdur. İkinci cümlede ise, Harry sadece bir şarkı söylemektedir. Eylem bu şarkı bitinceye kadar sürecektir. Harry'nin söylediği şarkı bittiğinde eylem de son bulacaktır. Böylece, biz bu eyleme bitiş sınırı çizebilmekteyiz. Eylem geçmişte sürekli, sonludur.

Sonlu (telic) ya da sonsuz (atelic) eylemler dinamik (dynamic) yapıda sürerlik (durative) özellik taşımaktadır. Aşağıdaki şekil durum tipleri arasındaki anlam (semantic) ayrımlarını ve sonlu (telic) / sonsuz (atelic) kavramlarının konumunu göstermektedir.

Şekil 18: *Durum tipleri arasında anlam (semantic) ayrımları*³²³

1960'lı yıllardan itibaren dil bilimciler '*aspekt (görünüş)*' terimine yönelik modern yaklaşımlar ortaya sürmüştür. Şimdi bu yaklaşımları inceleyeceğiz. Vendler'in (1967) fiilleri dört sınıfa ayırması '*aspekt (görünüş)*' terimine yönelik

³²³ Saeed, *age.*, s. 118.

modern yaklaşımların başlangıç noktasını oluşturmaktadır.³²⁴ Aşağıdaki tablo Vendler'in dördlü fiil sınıfını göstermektedir.

Tablo 134: Vendler'in dördlü fiil sınıfı³²⁵

Sınıflama	[±dinamik/ dynamic]	[±sürerlik/ durative]	[±bitmişlik /telic]	Örnekler
durum (state)	-	+	-	Bilmek, sevmek, inanmak, sahip olmak.
faaliyet (activity)	+	+	-	Koşmak, yürümek, yüzmek, el arabası itmek.
başarı/edim (somut) (accomplishment)	+	+	+	Bir mil koşmak, okula yürümek, bir resmi boyamak.
erişi/edinç (soyut) (achievement)	+	-	+	Tanımak, fark etmek, ayırt etmek, seçmek, bulmak, kaybetmek, ulaşmak, erişmek, varmak, kazanmak.

Vendler sonrası Smith'in çalışmaları '*aspekt (görünüş)*' terimine yönelik bir diğer modern yaklaşımı ortaya koymaktadır. '*Aspekt (görünüş)*' teriminin gelişiminde, Smith'in (1997) çalışmaları *görüş noktası aspekti (viewpoint aspect)* ve *durum tipi (situation type)* öğelerini öne çıkarmaktadır.³²⁶ *Durum tipleriyle (situation type)* beraber *durum aspekti (situation aspect)*, dilbilim biçimlerini ve anlam ilişkilerini kapsamaktayken; *görüş noktası aspekti (viewpoint aspect)* odak noktası

³²⁴ Richard Xiao, "Theory-Driven Corpus Research: Using Corpora to Inform Aspect Theory", *Corpus Linguistics: An International Handbook*, 2. Cilt, Mouton de Gruyter, Berlin 2008, s. 997.

³²⁵ Xiao, *agm.*, s. 997.

³²⁶ Cheng-Fu Chen, *Aspect and Tense in Rukai: Interpretation and Interaction* (Doktora Tezi), The University of Texas at Austin, 2008, s. 89.

dillerde bir dereceye kadar farklılık gösteren bitmiş (perfective) ve bitmemiş (imperfective) bakış açısıyla biçim ve anlam ilişkilerini kapsamaktadır.³²⁷

Carlota. S. Smith'in *durum tipleri* (situation type) bitmişlik (telicity), süre (duration) ve durağanlık (stativity) özellikleriyle Vendler'in kategorisini (anlık gerçekleşim/semelfactive hariç) temel almaktadır.³²⁸ Carlota. S. Smith'in çalışmasında beş farklı durum tipi üç zaman özelliğinde ortaya çıkar. Aşağıdaki tablo Carlota. S. Smith'in durum tiplerinin zaman özelliklerini göstermektedir.

Tablo 135: Carlota. S. Smith'in durum tiplerinin zaman özellikleri³²⁹

Durumlar	[durağanlık/ static]	[sürerlik/ durative]	[bitmişlik/ telic]
durum (state)	+	+	-
faaliyet (activity)	-	+	-
başarı/edim (somut) (accomplishment)	-	+	+
anlık gerçekleşim (semelfactive)	-	-	-
erişi/edinç (soyut) (achievement)	-	-	+

Durum tiplerinin zaman özelliklerini aşağıdaki örnek cümlelerde inceleyelim.

³²⁷ Carlota S. Smith, "A Speaker-Based Approach to Aspect", *Text, Time, and Context: Selected Papers of Carlota S. Smith*, Springer Publishing, 2009, s. 10.

³²⁸ Kazuha Watanabe, "Tense and Aspect System of Western and Eastern Dialects in Japan: Split Paths of Diachronic Development", *The Dialect Laboratory: Dialects as a Testing Ground for Theories of Language Change* (Studies in Language Companion Series 128), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2012, s. 252.

³²⁹ Carlota S. Smith, *The Parameter of Aspect* (Studies in Linguistics and Philosophy), 2. Baskı, Springer Science+Business Media, Dordrecht 1997, s. 20.

Örn: ³³⁰	Mary was walking in the park <i>Mary parkta yürüyordu</i>	[activity/faaliyet]
	Sam was eating an apple <i>Sam bir elma yiyordu</i>	[accomplishment/başarı (somut)]
	He is knowing the answer <i>O cevapları biliyor</i>	[stative/durum]
	Jane was knocking at the door <i>Jane kapıya vuruyordu</i>	[semelfactive/anlık gerçekleşim]

Vendler'in dörtlü kategorisi Carlota. S. Smith tarafından anlık gerçekleşim (semelfactive) kategorisinin eklenmesiyle beşe yükselmiş, Olsen tarafından yapılan uyarlamada (1997) aşama/seviye durumu (stage-level state) kategorisinin eklenmesiyle birlikte kategori sayısı altı olmuştur. Aşağıdaki tablo Olsen tarafından oluşturulan durum tiplerinin zaman özelliklerini göstermektedir.³³¹

Tablo 136: Olsen'in (1997) aspektif sınıfı

Sınıflama	[±bitmişlik/ telic]	[±dinamik/ dynamic]	[±sürerlik/ durative]
durum (state)	-	-	+
faaliyet (activity)	-	+	+
başarı/edim (somut) (accomplishment)	+	+	+
erişi/edinç (soyut) (achievement)	+	+	-
anlık gerçekleşim (semelfactive)	-	+	-
aşama/seviye durumu (stage-level state)	+	-	+

³³⁰ Kazuha Watanabe, "The Development of Continuous Aspect", *Historical Linguistics 2003* (Selected Papers from the 16th International Conference on Historical Linguistics, Copenhagen, 11-15 August 2003-Current Issues in Linguistics Theory), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2005, s. 304.

³³¹ Rafael Salaberry, *Marking Past Tense in Second Language Acquisition: A Theoretical Model*, Continuum International Publishing Group, 2008, s. 68.

Vendler, Carlota. S. Smith ve Olsen tarafından ortaya konan çalışmalar zaman özellikleri açısından aynıdır.

‘*Aspekt (görünüş)*’ terimine yönelik dil bilimcilerin modern yaklaşımlarını inceledikten sonra, *durum aspekti (situation aspect)* ve *görüş noktası aspekti (viewpoint aspect)* öğelerini açıklayalım. Daha öncesinde bu iki ögenin kapsamından bahsetmiştik (bk. s. 209 ve 210). *Kılınış (aktionsart / actionality)*, *durum aspekti (situation(al) aspect)* ya da sadece *hareket (action)* denilen bir kategoriye ait olarak durumun zaman yapısındaki doğal ayrımları değerlendirilir.³³² *Durumsal aspektin (situation(al) aspect)*, *doğal aspektin (inherent aspect)* veya *kılınışın (aktionsart)* *sözcüksel aspekt (lexical aspect)* ile aynı olduğunu söyleyebiliriz; çünkü durumu tanımlayan sözcük biriminin doğasındaki yapı ile bağlantı kurar (örn: bilmek doğal bir durumdur).³³³

Görüş noktası aspektinin (viewpoint aspect) merkezinde ise bitmiş (perfective) ve bitmemiş (imperfective) yapı değişkenleri (dichotomy) mevcuttur.³³⁴ Ortaya çıkan duruma farklı perspektiflerle yaklaşır. *Görüş noktası aspektinin (viewpoint aspect)* *dil bilgisel aspekt (grammatical aspect)* ile aynı olduğunu söyleyebiliriz (Smith 1983,1997); çünkü genellikle çekim ve türetme biçim bilgisiyle (inflectional/derivational morphology), dil araçlarıyla açıkça belirgin aspektif ayrımları ifade etmektedir.³³⁵

Görüş noktası aspektine (viewpoint aspect) ilişkin aşağıdaki şekli inceleyelim.

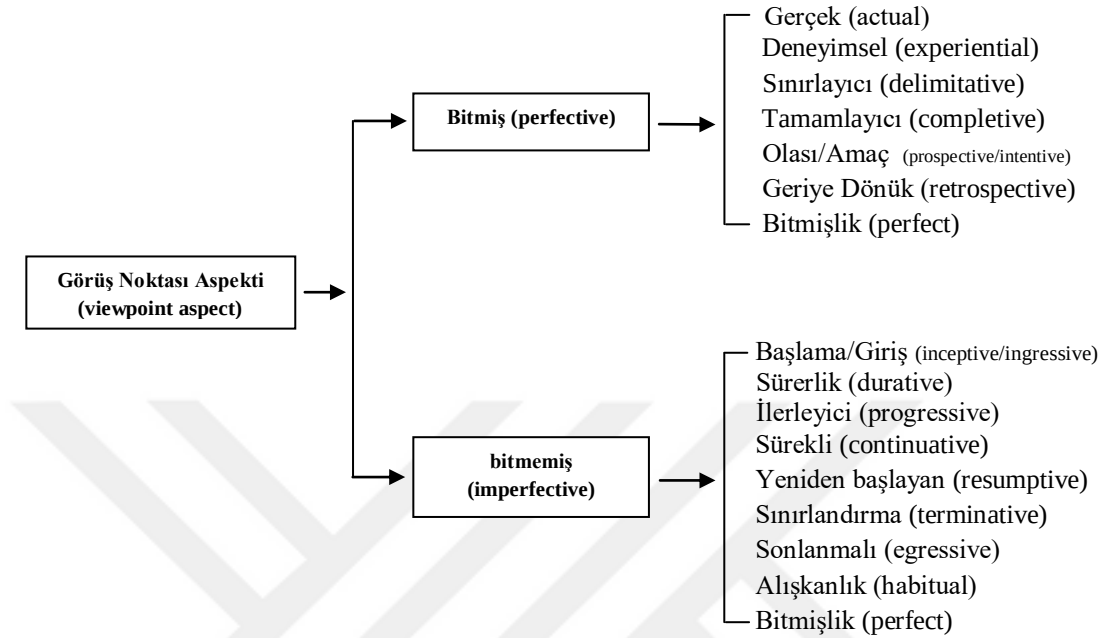
³³² D. N. Shankara Bhat, *The Prominence of Tense, Aspect and Mood* (Studies in Language Companion Series), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 1999, s. 58.

³³³ Li ve Shirai, *age.*, s. 3.

³³⁴ Richard Xiao ve Tony McEnery, *Aspect in Mandarin Chinese: A Corpus-Based Study* (Studies in Language Companion Series), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2004, s. 24.

³³⁵ Li ve Shirai, *age.*, s. 3.

Şekil 19: Görüş noktası aspekti³³⁶

Fiillerin kazandığı aspektif değer bir başka aspektif değer ile benzer olabilir, fakat mutlaka bir ayrıma sahiptir. Örneğin ilerleyici aspekt (progressive aspect) alışkanlık aspekti (habitual aspect) ile, alışkanlık aspekti (habitual aspect) yinelemeli aspekt (iterative aspect) ile benzer olabilir.

İlerleyici aspekti (progressive aspect) açıklamak için İngilizce iyi bir örnektir. İngilizcedeki ‘have’ yardımcı fiili, asıl fiille kullanıldığında bitmişlik/tamamlanmışlık aspekti (perfect aspect) oluşturur; bitmişlik/tamamlanmışlık aspekti (perfect aspect) ise, son olay (aksiyon) ile ilk olay (aksiyon) arasında ortaya çıkan ilişkiyi tanımlamaya çalışmaktadır (ortaya çıkan eylem tamamlanmış; fakat etkisi devam etmektedir).³³⁷ İngilizcedeki ‘be’ yardımcı fiili ise, asıl fiille kullanıldığında fiilin ifadesi ileriye dönüktür (ya da sürekli).³³⁸

³³⁶ Xiao ve McEnery, *age.*, s. 24.

³³⁷ Andrea DeCapua, *Grammar for Teachers: A Guide to American English for Native and Non-Native Speakers*, Springer Science+Business Media, New York 2008, s. 167.

³³⁸ DeCapua, *age.*, s. 166.

Örn:³³⁹

John has walked	'John yürüdü'	bitmişlik aspekti (perfect aspect)
John had walked	'John yürümüştü'	
John is walking	'John yürüyor'	ilerleyici aspekt (progressive aspect)
John was walking	'John yürüyordu'	

Alışkanlık aspekti (habitual aspect) gerçekleşen eylemin bir noktada ya da anlık gerçekleşmediğini, belli bir zaman aralığının dışına yayılma gösterdiği ifade eder.³⁴⁰ Bu noktada alışkanlık aspekti (habitual aspect) ile ilerleyici aspektin (progressive aspect) birbirine benzer olduğunu düşünsek de, aslında alışkanlık aspekti (habitual aspect) daha geniş bir zamana yayılmaktadır.³⁴¹

Örn:³⁴² Maria used to buy a coat every winter → alışkanlık (habitual)

Maria her kış bir ceket satın almaya alışkındır

Maria used to be buying a new coat every winter → ilerleyici (progressive)

Maria her kış yeni bir ceket satın alıyor olmaya alışkındır

İlk örnekte eylem Maria tarafından her kış meydana gelmiş ve gelecek kışlarda da devam edecektir. Hep aynı zamanda hep aynı eylem gerçekleşmiş ve bunun sonucunda Maria bu duruma şartlanmış (belli bir nokta bulunmamaktadır). İkinci örnekte ise Maria eylemi ileriye doğru (ileriki bir noktada) gerçekleştirmeye şartlanmış (satın alıyor olmak).

Yinelemeli aspekt (iterative aspect) eylemin tekrarlanma gösterdiğini belirtir. Yinelemeli aspekt (iterative aspect) bu noktada alışkanlık aspektine (habitual aspect) benzemektedir. Alışkanlık aspektinde (habitual aspect) de eylemin hep aynı

³³⁹ DeCapua, age., s. 166-167.

³⁴⁰ John Holm, *An Introduction to Pidgins and Creoles* (Cambridge Textbooks in Linguistics), Cambridge University Press, 2000, s. 183.

³⁴¹ Holm, age., s. 183.

³⁴² William Frawley, *Linguistic Semantics*, Routledge, 1992, s. 316-317.

koşullarda aynı tarzda meydana gelmesi eylemin tekrarlanması demektir. Fakat iki aspektif değer arasında ayırım bulunmaktadır.

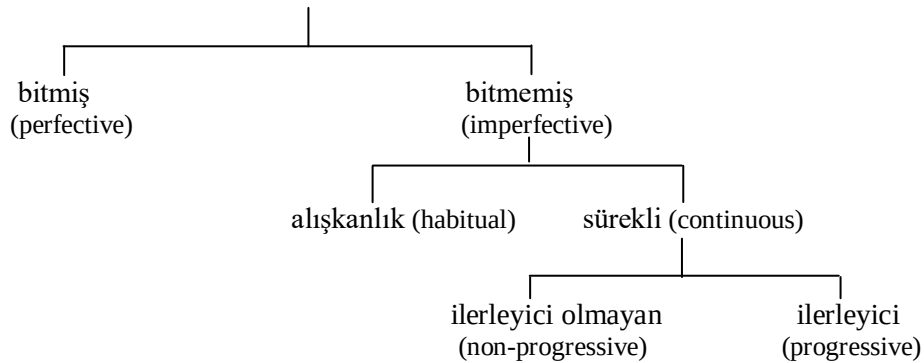
Örn:³⁴³ Fred was bumping his head a thousand times → yinelemeli (iterative)
Fred bin kere başını çarptı

Fred used to bump his head → alışkanlık (habitual)
Fred başını çarpmaya alışkındır

İlk örnekte eylem anlık gerçekleşmekte ve eylemin meydana gelmesi sınırlı sürede tekrarlanmaktadır. İkinci örnekte eylem belli bir sürenin dışına yayılarak (geniş bir süreye yayılarak) gerçekleşmektedir.

Aşağıdaki şekilde Comrie (1976) tarafından oluşturulan aspektif zıtlıkların sınıflandırılması gösterilmektedir.

Şekil 20: Aspektif zıtlıkların sınıflandırılması (Comrie 1976:25) ³⁴⁴

İncelediğimiz üç aspekt (ilerleyici aspekt, alışkanlık aspekti ve yinelemeli aspekt) dışında şimdi iki farklı aspekti inceleyeceğiz. Girişmeli aspekt (inchoative

³⁴³ Frawley, age., s. 317.

³⁴⁴ Bettina Zeisler, *Relatives Tense and Aspectual Values in Tibetan Languages* (Trends in Linguistics Studies and Monographs [TILSM]), Mouton de Gruyter, Berlin & New York 2004, s. 83.

aspect) ve sonuç aspekti (resultative aspect). Girişmeli aspekt (inchoative aspect) başlangıç aspekti (inceptive aspect) ile eş değerdir.

Örn:³⁴⁵ I'm beginning to see the light → başlangıç aspekti (inceptive aspect)
Ben ışığı görmeye başlıyorum

Yukarıdaki örnek cümlede eylemin başlangıç noktasına odaklanılmıştır (durum/süreç türü-kılınış) ve başlangıç noktası olan eylem (ışığı görmek) ileriye doğru devam etmektedir (ilerleyici ve sürekli).

Örn:³⁴⁶ I began to finish writing an important letter that I had started three days ago.
Üç gün önce başladığım önemli mektubu, yazıp bitirmeye başladım.
 başlangıç aspekti (inceptive aspect)

Yukarıdaki örnek cümlede de eylemin başlangıç noktasına odaklanılmıştır (durum/süreç türü-kılınış); fakat eylem (mektup yazma) geçmişteki bir noktadan tamamlanmaya (sonlanmaya) doğru devam etmektedir.

Girişmeli aspekt (inchoative aspect) ise bir durumun içine girmek, bir duruma düşmek, bir duruma dönüşmek veya olmak gibi ifadeleri kapsamaktadır.³⁴⁷ Girişmeli aspekt (inchoative aspect) durumun değişmesini ya da etmenlerin müdahalesi olmaksızın durumun ortaya çıkmasını ifade etmektedir (Smith 1991:35).³⁴⁸

Örn:³⁴⁹ The child will start to grow.
Çocuk büyümeye başlayacak.

³⁴⁵ Thomas E. Payne, *Understanding English Grammar*, Cambridge University Press, New York 2011, s. 290.

³⁴⁶ Payne, *age.*, s. 290.

³⁴⁷ Payne, *age.*, s. 290.

³⁴⁸ Iwasaki, *age.*, s. 148.

³⁴⁹ Iwasaki, *age.*, s. 148.

I have become confused.

Mahcup oldum.

İlk cümlede çocuk büyümeye başlayınca doğal olarak yavaş yavaş çocukluk döneminden ergenliğe giriş yapacaktır; ikinci cümlede ise bir duruma düşmek, olmak anlamında yine bir durumdan başka bir duruma giriş söz konusudur. Her iki cümlede görülmektedir ki, durumlardaki değişiklik doğal olarak meydana gelmektedir.

Sonuç aspektinin ise (resultative aspect) önceki eylem/eylemlerle ortaya çıkan durumu belirttiği söylenebilir.³⁵⁰ Joan Bybee, Revere Perkins ve William Pagliuca (1994) sonuç aspektinin (resultative aspect) tamamlayıcı aspekt (completive aspect) gibi bitmiş aspektin (perfective aspect) alt kategorisi olduğunu ileri sürmektedir.³⁵¹

Örn:³⁵² He ate an apple → tamamlayıcı aspekt (completive aspect)
Bir elma yedi

He has built the house → sonuç aspekti (resultative aspect)
Evi inşa etti

Her ne kadar Reichenbach'ın (1947) üçlü çalışması (konuşma zamanı (S), olay zamanı (E), atıf zamanı (R))³⁵³ zaman sistemi ile direkt bağlantılı olsa da, ifadenin aspektif değerinin tespitinde yardımcı olabilir. Örneğin yansız aspektin (neutral aspect) ortaya çıkışını inceleyelim. Yansız aspektin (neutral aspect)

³⁵⁰ Sviatlana Karpava, "Aspect of Embedded Verbs in L2 Acquisition: Evidence from L1-Russian Learners of Cypriot Greek", *Linguists of Tomorrow: Selected Papers from the 1st Cyprus Postgraduate Student Conference in Theoretical and Applied Linguistics*, Cambridge Scholars Publishing, 2012, s. 54.

³⁵¹ Karpava, *agm.*, s. 54.

³⁵² Karpava, *agm.*, s. 54.

³⁵³ bk. s. 28.

oluşumunda atıf zaman (reference time) dinamik özellikli olay zamanını (event time) içine almaktadır.³⁵⁴ Özetle, bitmemiş ve bitmiş eylemler bir aradadır.

Bu mevzuyla ilişkin Bulgarca örnek cümle verelim.

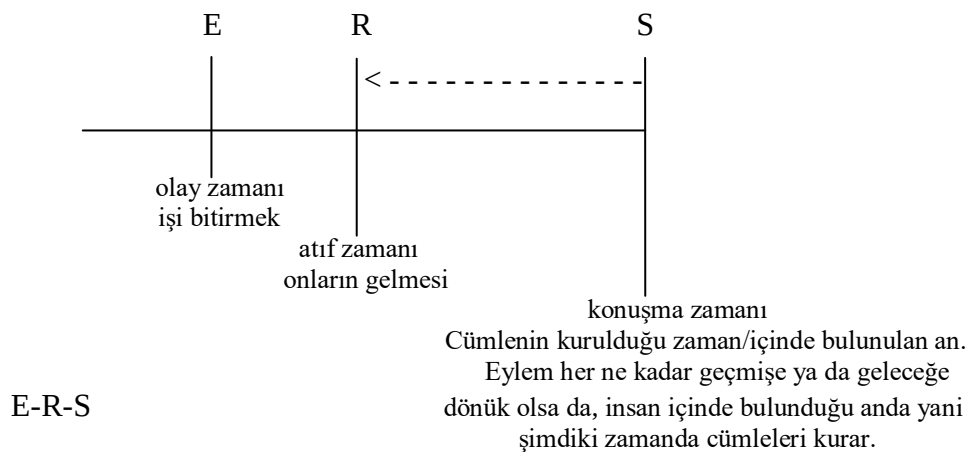
Örn: Когато дойдоха, (аз) бях свършил работата.

Onlar geldiğinde, işi bitirmiştım.

Reichenbach'ın (1947) üçlü çalışmasına göre yukarıdaki cümleyi açıklayalım.

Bu cümle birinci teklik şahıs (ben) tarafından kurulmuştur. Birinci teklik şahıs (ben) bu cümleyi içinde bulunduğu anda kurmuş (bu nokta konuşma zamanıdır(S)) ve geçmişte gerçekleşen iki durumdan söz etmiştir. Atıfta bulunulan zaman üçüncü çokluk şahsın (onların) geldiği andır (bu nokta atıf zamanıdır(R)) ve olay zamanı birinci teklik şahsın (ben) işi bitirmiş olduğu andır (bu nokta olay zamanıdır(E)). Cümleyi zaman bandında ele aldığımızda aşağıdaki şekil oluşmaktadır.

Şekil 21: Reichenbach'ın üçlü çalışmasıyla örnekteki ifadenin zaman bandında incelenmesi

³⁵⁴ Nora Boneh ve Edit Doron, "Habituality and the Habitual Aspect", *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*, John Benjamins Publishing Company, 2008, s. 323.

İçinde bulunulan anda böyle bir cümle kurularak önceki bir zamana atıfta bulunulmuş ve atıfta bulunulan nokta öncesinde de asıl gelişme meydana gelmiştir. Ya da bir başka deyişle, ilk önce işin bitmesi eylemi gerçekleşmiş, sonrasında onlar gelmiş ve içinde bulunulan anda bu iki gelişme bildirilmiştir. Zaten cümleyi zaman açısından incelersek yan cümlenin (подчинено изречение) bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време), temel cümlenin (главно изречение) ise geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) kurulduğunu görürüz.

Tablo 137: Yan ve temel cümlelerin zaman açısından incelenmesi

yan cümle (подчинено изречение)	temel cümle (главно изречение)
когато <u>дойдоха</u> ↓ bitmiş geçmiş zaman geçmişte sonraki eylem	(аз) <u>бях свършил</u> работата ↓ geçmişte önceki zaman geçmişte önce/ilk gerçekleşen eylem

Cümleyi zaman açısından inceledikten sonra, şimdi de cümlenin fiillerini görünüş açısından inceleyelim. Cümlede iki ayrı fiil, yani iki eylem bulunmaktadır. İki eylem de bir kez meydana gelmiş ve bitmiştir (свършен/perfective).

дойда → bitmiş (св.)
↓
fiil çifti
дохождам / дохаждам

свърша → bitmiş (св.)
↓
fiil çifti
свършвам

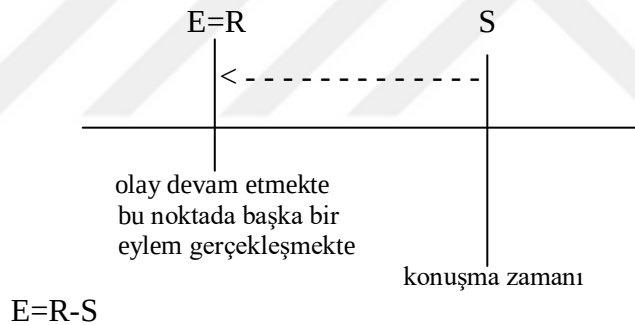
Fakat her iki eylem de bitmiş (свършен) görünüşte olduğundan yansız aspektin (neutral aspect) ortaya çıkmasına zemin oluşturamamıştır. Yansız aspektin (neutral aspect) ortaya çıkması için atıf zamanı (reference time) ile olay zamanı (event time) üst üste gelmeli ve ayrıca cümlede hem bitmemiş (несвършен) hem de bitmiş (свършен) görünüşte eylemler bulunmalıdır. Yukarıda örnek verdiğimiz cümlede biraz değişiklik yapalım. Temel cümlenin (главно изречение) zamanı bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) gerçekleşsin.

Örn: Когато дойдоха, (аз) свършвах работата.

Onlar geldiğinde, işi bitiriyordum/bitirmekteydim/bitirmek üzereydim.

Bu cümle de birinci teklik şahıs (ben) tarafından kurulmuştur. Birinci teklik şahıs (ben) bu cümleyi içinde bulunduğu anda kurmuş (bu nokta konuşma zamanıdır(S)) ve geçmişte gerçekleşen iki durumdan söz etmiştir. Atıfta bulunulan zaman üçüncü çokluk şahsın (onların) geldiği andır (bu nokta atıf zamanıdır(R)) ve atıf zaman meydana geldiğinde olay zamanı devam etmektedir. Böylece atıf zaman ile olay zamanı üst üste gelmiştir. Bu durum yansız aspektin (neutral aspect) ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Cümleyi zaman bandında ele aldığımızda aşağıdaki şekil oluşmaktadır.

Şekil 22: Reichenbach 'ın üçlü çalışmasıyla örnekteki ifadenin zaman bandında incelenmesi

Yan cümledeki (подчинено изречение) eylem bir kez meydana gelmiş ve bitmiştir (свършен/perfective); temel cümledeki (главно изречение) eylem ise devam etmektedir ve bitmemiştir (несвършен/imperfect).

дойда → bitmiş (св.)
↓
fiil çifti
дохождам / дохаждам

свършвам → bitmemiş (нсв.)
↓
fiil çifti
свърша

Bu bölümün sonunda ön eklerle (prefix/представка) birlikte Bulgarcadaki fiillerin kazandıkları aspektif değerleri inceleyeceğiz.

Örn: до- ön eki

играя (<i>bitmemiş-ncv</i>)	до+играя (<i>bitmiş-cv</i>)
↓	↓
bu fiilin çifti yoktur	ikinci derece bitmemiş görünüş kazanır
	доигра <u>вам</u> (<i>bitmemiş-ncv</i>)

Yukarıdaki örnek fiillerde hem görünüş hem de anlam açısından ayırım mevcuttur. Играя 'oynamak', доиграя 'oyunu sonuna kadar oynamak, oyunu bitirmek' anlamındadır. До- ön eki (prefix/представка) eyleme sınırlandırma katmaktadır ve bu tür eylemler aspektif değer olarak *sınırlandırma aspekti (terminative aspect)* kategorisine yerleştirilebilir.

Örn: по- ön eki

говоря (<i>bitmemiş-ncv</i>)	по+говоря (<i>bitmiş-cv</i>)
↓	↓
bu fiilin çifti yoktur	ikinci derece bitmemiş görünüş kazanır
	поговор <u>вам</u> (<i>bitmemiş-ncv</i>)

Yukarıdaki örnek fiillerde hem görünüş hem de anlam açısından ayırım mevcuttur. Говоря 'konuşmak, söylemek', поговоря 'kısa bir zaman konuşmak' anlamındadır. По- ön eki (prefix/представка) eyleme bir zaman devamlılık katmaktadır ve bu tür eylemler aspektif değer olarak *sürerlik aspekti (continuative/durative aspect)* kategorisine yerleştirilebilir.

Örn: про- ön eki

говоря (<i>bitmemiş-ncv</i>)	про+говоря (<i>bitmiş-cv</i>)
↓	↓
bu fiilin çifti yoktur	ikinci derece bitmemiş görünüş kazanır
	проговар <u>ям</u> ve проговор <u>вам</u> (<i>bitmemiş-ncv</i>)

Yukarıdaki örnek fiillerde hem görünüş hem de anlam açısından ayırım mevcuttur. Говоря 'konuşmak, söylemek', проговоря 'konuşmaya başlamak' anlamındadır. Про- ön eki (prefix/представка) eyleme başlangıç noktası kazandırmıştır ve 'başlamak' bir süreç türüdür (aktionsart). Başlangıç noktası olan eylem devam

etmektedir. Bu tür eylemler aspektif değer olarak *sürerlik aspekti* (*continuative/durative aspect*) kategorisine yerleştirilebilir.³⁵⁵

Örn: из- ön eki

чета (*bitmemiş-нсв*)
↓
bu fiilin çifti yoktur

из+чета (*bitmiş-св*)
↓
ikinci derece bitmemiş görünüş kazanır
изчитам (*bitmemiş-нсв*)

Yukarıdaki örnek fiillerde hem görünüş hem de anlam açısından ayrım mevcuttur. Чета ‘okumak’, изчета ‘okuyup bitirmek’ anlamındadır. Из- ön eki (prefix/представка) eyleme tam ve eksiksiz biçimde tamamlanma, sonuçlanma katmaktadır ve bu tür eylemler aspektif değer olarak *tamamlayıcı aspekt* (*completive aspect*) kategorisine yerleştirilebilir.³⁵⁶

Örn: на- ön eki

правя (*bitmemiş-нсв*)
↓
bu fiilin çifti yoktur

на+правя (*bitmiş-св*)
↓
ikinci derece bitmemiş görünüş kazanır
направям (*bitmemiş-нсв*)

Yukarıdaki örnek fiillerde hem görünüş hem de anlam açısından ayrım mevcuttur. Правя ‘yapmak, eylemek, kılmak, işlemek’, направя ‘yapmak, olmak, bitirmek’ anlamındadır. На- ön eki (prefix/представка) eyleme sonuç veya tamamlanma katmaktadır ve bu tür eylemler aspektif değer olarak *sonuç aspekti* (*resultative aspect*) veya *tamamlayıcı aspekt* (*completive aspect*) kategorilerine yerleştirilebilir.

³⁵⁵ по- ve про- ön ekleri *sürerlik aspekti* (*continuative/durative aspect*) oluştursalar da, aralarında ayrım vardır. По- ön eki eylemin devamlılığını kısa bir zamana yaymaktadır; про- ön eki ise eylemin devamlılığını daha geniş bir zamana yaymaktadır.

³⁵⁶ Bu tarz fiiller *sonuç aspekti* (*resultative aspect*) kategorisine de yerleştirilebilir. Fakat *sonuç aspekti* (*resultative aspect*) eylemin başka eylem/eylemlerle ilişkili olarak tamamlandığını veya sonuçlandığını belirtmektedir; bk. s. 217.

Örn: пре- ön eki

играя (*bitmemiş-ncv*)
↓
bu fiilin çifti yoktur

пре+играя (*bitmiş-cv*)
↓
ikinci derece bitmemiş görünüş kazanır
преигравам (*bitmemiş-ncv*)

Yukarıdaki örnek fiillerde hem görünüş hem de anlam açısından ayırım mevcuttur. Играя ‘*oynamak*’, преиграя ‘*tekrar oynamak*’ anlamındadır. Пре- ön eki (prefix/представка) eyleme tekrarlanma/yinelenme katmaktadır ve bu tür eylemler aspektif değer olarak *yinelemeli aspekt (iterative aspect)* kategorisine yerleştirilebilir.

II. BÖLÜM

FİİL ÇEŞİTLERİ

Видове глаголи

Bulgarcada eylemler görünüş sistemine bağlı olarak konuşma anından bağımsız son bulma noktasına kadar gelişir ve tamamlanır; eylemin etkisi devam etse de eylemin gerçekleşmesi bitmiştir; bunun aksine, eylemler tamamlanma, son bulma noktasına sahip olmaksızın süreç olarak devam eder, bitmez. Bazı eylemler her iki görünüşe de sahiptir. Bazı eylemler ise şahısla ilişki içinde değildir. Bu bölümde Bulgarcadaki fiil çeşitlerini dört açıdan inceleyeceğiz:

- 1) bitmemiş fiiller (несвършен)
- 2) bitmiş fiiller (свършен)
- 3) her iki gruba giren fiiller (çift görünüşlü/несвършен & свършен)
- 4) Şahıssız fiiller (безлични глаголи)

2.1. Fiilin Bitmemiş Şekli (Несвършен вид на глагола)

Bitmemiş fiillerle ortaya çıkan eylemin gelişmesi zaman içine yayılır, devam eder, tekrarlanır ve süreç sınırı mevcut değildir.

Örn: (Аз) правя гимнастика и отивам в банята.

Jimnastik yapıyorum ve banyoya gidiyorum.

Yukarıdaki örnek cümlede birinci teklik şahıs (ben) tarafından gerçekleştirilen iki eylem (jimnastik yapmak ve banyoya gitmek) belli bir zaman sınırlamasına sahip değildir. İki fiili (правя/отивам) incelediğimizde cümlenin zamanını şimdiki zaman olarak tespit ederiz; fakat iki fiili görünüş açısından incelediğimizde gerçekleşen eylemler geniş zamana yayılmaktadır (jimnastik yaparım ve banyoya giderim). Eylemler pek çok kez tekrarlanma bildirmektedir ve sürece (ya da konuşma anına) yayılmaktadır. Aynı cümleyi sıklık zarflarıyla (наречия за честота) da kullanabiliriz.

Örn: Винаги правя гимнастика и отивам в банята.

Her zaman jimnastik yapıyorum ve banyoya gidiyorum.

Her zaman jimnastik yaparım ve banyoya giderim.

Aşağıdaki tablo bitmemiş fiilleri tasnif etmeye yönelik örnek fiiller sunmaktadır.³⁵⁷

Tablo 138: *Bitmemiş fiilin tasnifi*

Bitmemiş Fiilin Tasnifi (класифициране на глагола от несвършен)	
Temel bitmemiş fiiller (ön eksiz ve son eksiz fiiller). Bu tarzdaki bitmemiş fiillerin çifti bulunmamaktadır. Fiil çifti olmayan bitmemiş fiillere ön ek getirilerek fiil çifti türetilir; böylece bu tarz fiiller bitmemiş görünüşlerini kaybeder. Fakat son ek getirilerek bitmemiş görünüşlerini tekrar kazanırlar.	пиша 'yazmak'; чета 'okumak'; лъжа 'yalan söylemek'; грижа се 'kaygı göstermek, hizmet etmek'; диря 'aramak, takip etmek'; меся 'yoğurmak, karıştırmak'; мъча 'eziyet vermek'; пазя 'muhafaza etmek'; пестя 'tasarruf etmek'; пея 'şarkı söylemek'; пия 'içmek'; работя 'çalışmak'; тежа 'ağır olmak'; храня 'beslemek, bakmak'; чюдя се 'şaşmak, hayret etmek'.
Ön ekli çifti olmayan bitmemiş fiiller	подлежа 'tabi olmak, ait olmak'; принадлежа 'ait olmak'; завися 'bağlı olmak, tabi olmak'.
-а(м), -ка(м), -н-, -ува(м) son ekleriyle oluşan çifti olmayan bitmemiş fiiller	пита́м 'sormak'; скрибуца́м 'gıcırdamak'; гледа́м 'bakmak, görmek, seyretmek'; слуша́м 'dinlemek, duymak, işitmek'; тича́м 'koşmak'; чака́м 'beklemek'; гледка́м 'öylesine, göz ucuyla bakmak, bakış atmak'; бръсна́ 'tıraş etmek'; вехна́ 'solmak, kurumak, zayıflamak'; гасна́ 'sönmek, solmak'; гина́ 'mahvolmak, yok olmak'; зъзна́ 'soğuktan titremek, titremek'; мръзна́ 'çok üşümek, donmak'; тъна́ 'dalmak, batmak'; гласува́м 'oy vermek'; гладува́м 'aç kalmak, aç olmak'; лекува́м 'tedavi etmek'.

³⁵⁷ Tablo 138 oluşturulurken yararlanılan internet sitesi:

<http://www.slav.uni-sofia.bg/grammar/morf27.html>, (28.08.2015:20.15).

-ва(м) son ekiyle oluşan çifti olmayan bitmemiş fiiller	бълвам ‘ <i>kusmak, dökmek</i> ’; вярвам ‘ <i>inanmak, güvenmek</i> ’; жалвам се ‘ <i>şikâyet etmek, sızlanmak, şikâyetname sunmak</i> ’; списвам ‘ <i>yazmak, telif etmek, redakte etmek</i> ’; идвам ‘ <i>gelmek</i> ’.
-ва(м) son ekiyle oluşan çifti olan bitmemiş fiiller	означавам ‘ <i>göstermek, demek</i> ’; добивам ‘ <i>elde etmek, edinmek, kazanmak</i> ’; примирявам ‘ <i>barıştırmak, uzlaştırmak</i> ’; влошавам ‘ <i>kötüleştirmek, ağırlaştırmak, fenalaştırmak</i> ’; отивам ‘ <i>gitmek</i> ’.
-я(м), -я(м) son ekleriyle oluşan çifti olan bitmemiş fiiller	приемам ‘ <i>kabul etmek, almak</i> ’; вземам ‘ <i>almak, kabul etmek, evlenmek</i> ’; привличам ‘ <i>cezbetmek</i> ’; предлагам ‘ <i>öne sürmek, sunmak, teklif etmek</i> ’; прилагам ‘ <i>ilave etmek, uygulamak</i> ’; засягам ‘ <i>dokunmak, temas etmek</i> ’; затварям ‘ <i>kapamak, hapsetmek</i> ’; забравям ‘ <i>unutmak</i> ’; отварям ‘ <i>açmak</i> ’; отговарям ‘ <i>cevap vermek</i> ’; наготвям ‘ <i>hazırlamak</i> ’.
-я(м) son ekiyle oluşan çifti olmayan bitmemiş fiiller	въргалям ‘ <i>yuvarlamak, tekerlemek, pisletmek</i> ’; кашлям ‘ <i>öksürmek</i> ’.
-ува(м) son ekiyle oluşan çifti olan bitmemiş fiil	купувам ‘ <i>satın almak</i> ’.
-ствува(м), -ст[ву]ва(м) son ekleriyle oluşan çifti olmayan bitmemiş fiiller	съществувам ‘ <i>mevcut olmak, var olmak, yaşamak, geçinmek</i> ’; тържествувам ‘ <i>galip gelmek, muvaffak olmak, muzaffer olmak</i> ’; съжителст[ву]вам ‘ <i>birlikte oturmak, birlikte yaşamak</i> ’; мизерст[ву]вам ‘ <i>sefalet çekmek</i> ’; присъствувам ‘ <i>hazır bulunmak, mevcut olmak</i> ’.

-от-, -ор-, -ул- son ekleriyle oluşan çifti olmayan bitmemiş fiiller	цапотя 'çok bulamak, kirlletmek, gelişigüzel resmetmek, boşboğazlık etmek'; бърборя 'gevezelik, boşboğazlık etmek'; кривуля 'dolana dolana hareket etmek'.
-нич- son ekiyle oluşan çifti olmayan bitmemiş fiiller	капризнича 'kapris yapmak, titizlenmek, hırçınlaşmak'; нервнича 'sinirlilik göstermek'; безделнича 'haylazlık, serserilik etmek, boş durmak'.

2.2. Fiilin Bitmiş Şekli (Свършен вид на глагола)

Eylem bir kez meydana gelir. Bitmemiş görünüşteki fiillerin aksine eylemin gelişmesi zamana yayılmaz, safhalardan oluşmaz. Bu tip eylemler bütün bir süreçteki tamamlanmış, amacına ulaşmış, bitmiş eylemlerdir.

Örn: Ще отида в Анкара, щом купя кола.

Araba satın aldığım gibi (satın alır almaz), Ankara'ya gideceğim.

Yukarıdaki örnek cümledeki iki fiil de bitmiş görünüştedir. 'Derhal, gibi' anlamlarına gelen 'щом' bağlacı (съюз) iki cümle arasında zaman açısından bağ kurmaktadır. Cümledeki iki eylem (отида ve купя) de birinci teklik şahıs (ben) tarafından gerçekleştirilmektedir. Arabanın satın alınması bir kez yapılan bir eylemdir. Araba satın alındıktan sonra Ankara'ya gitme eylemi de bir defa gerçekleşecektir. İki eylem de geniş zamana yayılmamaktadır. İki eylem de gelecek noktada gerçekleşecek olup süreç bildirmemektedir.

Örn: Когато дойдете за уговаряне на среща, ще Ви се даде формуляр.

Randevu almaya geldiğinizde, size bir form verilecektir.

Yukarıdaki örnek cümle resmî bir konuşma çerçevesinde şekillenmiştir (Ви büyük harfle yazılmış 'siz' anlamındadır). Cümlede iki eylem mevcuttur. Randevu almaya gelmek bir defa gerçekleşen bir eylemdir. Asıl söylenmek istenen ifade temel

cümlededir (size bir form verilecektir/ще Ви се даде формуляр). Randevu almaya geldiğinizde asıl eylem bir kez gerçekleşecektir. İki eylem de gelecek noktada gerçekleşecek olup süreç bildirmemektedir.

Aşağıdaki tablo bitmiş fiilleri tanımlamaya yönelik örnek fiiller sunmaktadır.³⁵⁸

Tablo 139: Bitmiş fiilin tasnifi

Bitmiş Fiilin Tasnifi (класифициране на глагола от свършен)	
Temel bitmiş fiiller	кажа ‘söylemek, demek, bildirmek’; река ‘demek, söylemek’; видя ‘görmek, bakmak’; родя ‘doğurmak, dünyaya getirmek’; дам vermek’.
çifti olmayan bitmemiş fiillere ön ek getirilerek oluşan bitmiş fiiller (bu tip fiiller ikinci derece bitmemiş görünüş oluşumuna açıktır)	изработя ‘işlemek, meydana getirmek, bitirmek, çıkarmak’; надживея ‘fazla yaşamak’; подписа ‘imzalamak’; прочита ‘baştan sona kadar okumak’; наям ‘dişle koparmak’; изстрелям ‘ateş etmek, silah atmak, bütün mermileri atışta kullanmak’; отгледам ‘büyütmek, yetiştirmek’; прегледам ‘gözden geçirmek, muayene etmek’; пробутам ‘hafifçe iterek sokmak’; напечатам ‘basmak, neşretmek’; откарам ‘götürmek, alıp götürmek, taşımak’; вкарам ‘sokmak, girdirmek, geçirmek, sevk etmek’.
çifti olmayan bitmemiş fiillere ön ek getirilerek oluşan bitmiş fiiller (bu tip fiiller ikinci derece bitmemiş görünüş oluşumuna kapalıdır)	излекувам ‘tedavi etmek, şifa vermek, iyileştirmek’; изплавам ‘yüzmek, yüzerek çıkmak’; нагладувам се ‘uzun zaman aç

³⁵⁸ Tablo 139 oluşturulurken yararlanılan internet sitesi:

<http://www.slav.uni-sofia.bg/grammar/morf27.html>, (28.08.2015:23.00).

	<i>kalmak, çok defa açlık çekmek</i> ; повярвам <i>'inanmaya başlamak, doğruluğunu kabul etmek'</i> .
-н- son ekiyle oluşan çifti olan bitmiş fiiller	стана <i>'ayağa kalkmak, olmak'</i> ; опъна <i>'germek, ağır iş görmek'</i> ; омръзна <i>'usandırmak'</i> ; напусна <i>'terk etmek, ayrılmak'</i> ; лъсна <i>'parlatmak, cilalamak'</i> ; тръгна <i>'hareket etmek, gitmek, yola çıkmak, kalkmak'</i> ; върна <i>'geri çevirmek, iade etmek, geri vermek'</i> .
-аса(м), -еса(м), -иса(м), -оса(м), -яса(м) son ekleriyle oluşan çifti olan bitmiş fiiller	рендосам <i>'rendelemek'</i> ; пихтосам се <i>'pıhtılanmak, pıhtılaşmak, peltelenmek'</i> ; слънчасам <i>'güneş çarpmak'</i> ; угарисам <i>'toprağı dinlendirmek'</i> ; въшлясам <i>'bitlenmek'</i> ; гноясам <i>'irinlenmek'</i> ; годинясам <i>'bir seneye varmak'</i> ; прахосам <i>'savurmak, israf etmek'</i> ; плячкосам <i>'yağma etmek, alıp kapmak, vurgun vurmak'</i> ; тревясам <i>'otlanmak, otla kaplanmak'</i> ; афоресам <i>'aforoz etmek'</i> ; икономисам <i>'tasarruf etmek, biriktirmek, ekonomik davranmak'</i> .
-диса(м) son ekiyle oluşan çifti olan bitmiş fiiller	боядисам <i>'boyamak'</i> ; шашардисам <i>'şaşırmak'</i> ; кавърдисам <i>'kavurmak'</i> ; уйдурдисам <i>'uydurmak'</i> .

Bitmemiş ve bitmiş görünüşteki fiillerden oluşan aşağıdaki örnek cümleler konuyu daha net anlamamıza yardımcı olacaktır.

Örn: Всеки ден се качвам на автобус; и вчера се качих, и утре ще се кача.

1
2
3

Her gün otobüse biniyorum; dün de bindim, yarın da bineceğim.

Birinci cümlede sıklık bildiren ifadeye (всеки ден) dikkat edilmelidir. Eylem geniş zamanda gerçekleşmektedir ve fiil bitmemiş (несвършен) görünüştedir. İkinci cümlede eylem bitmiş (свършен) görünüştedir ve bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време-аорист) çekimlenmiştir. Eylem geçmiş zamanda bir kez meydana gelmiş ve bitmiştir. Üçüncü cümlede de eylem bitmiş (свършен) görünüştedir; çünkü gelecek zamanda (бъдеще време) bir defa gerçekleşecektir.

Tablo 140: Örnek fiillerin görünüş, çekim ve anlam açısından incelenmesi

	bitmemiş (несвършен)	bitmiş (свършен)
	качвам	кача
çekim (спрежение)	3. Çekim	2. Çekim
anlam (значение)	<i>bindirmek, kaldırmak; ~ ce binmek, yükselmek, pahalılanmak</i>	

Örn: Да получа ли документите или да не ги получавам ?

1

2

Belgeleri alayım mı yoksa, almayayım mı?

Birinci cümlede eylem an içerisinde bir kez gerçekleşecektir ve bu yüzden de fiil bitmiş (свършен) görünüştedir. İkinci cümlede ise eylem olumsuzluk takısının (не) kullanılmasıyla geniş zamana yayılmaktadır. Gerçekleşmeyen ya da gerçekleşmeyecek eylem anlık değil, sonrası için de geçerlilik taşımaktadır. ‘Almak’ eylemi an içerisinde bir kez gerçekleşmektedir; fakat ‘almamak’ eylemi o an ve sonrasını da kapsamaktadır (bk. s. 91 ve 94).

Tablo 141: Örnek fiillerin görünüş, çekim ve anlam açısından incelenmesi

	bitmemiş (несвършен)	bitmiş (свършен)
	получавам	получа
çekim (спрежение)	3. Çekim	2. Çekim
anlam (значение)	<i>kabul etmek, almak, elde etmek; ~ ce kabul edilmek, elde edilmek</i>	

Yukarıdaki örnek cümlelerde bitmiş (свършен) görünüşlü fiillerle kurulan emir ifadeleri anlık ya da içinde bulunulan ana yakın zaman dilimini kapsamaktadır ve eylem bir kez gerçekleşip sonlanacaktır. Bitmemiş (несвършен) görünüşlü fiillerle kurulan emir ifadeleri ise içinde bulunulan anın dışına çıkarak geniş zaman dilimine yayılmaktadır ve pek çok kez gerçekleşecek eylemin sonlanma sınırı da belli değildir.

Şimdi vermiş olduğumuz örneklerin akabinde şu soruları sorabiliriz: Eylemin gerçekleştiği zaman ve fiilin görünüşü birbirine paralel midir? Fiilin görünüşü ve zaman arasındaki ilişki/etkileşim her ifadede var mıdır? Ya da soruları daha basitleştirelim. Eylemin geniş zamana yayılması için fiil istisnasız bitmemiş görünüşte mi olmalı? Fiilin görünüşü mü zaman üzerinde etkili yoksa, tam tersi bir durum mu söz konusu? Bu sorulara aşağıda vermiş olduğumuz örnek cevap vermektedir.

Örn: Имате право да оттеглите даденото съгласие във всеки един момент.

Her zaman verilen onamı geri çekme hakkına sahipsiniz.

Yukarıdaki örnek cümledeki ifade geniş zamana yayılmasına rağmen, gerçekleştirilecek eylem (onamı geri çekme/iptal etme) anlıktır. Fiil bitmiş görünüştedir (оттегля). Bu örnek cümle bize şunu göstermektedir: İfadedeki eylemin devamlılığı/kısa bir zaman devamlılığı fiilin görünüş kategorisine paralel değildir; görünüş kategorisi zaman kategorinden bağımsız hareket etmektedir, çünkü fiilin görünüşü konuşma anına veya geçmişte/gelecekte yönlendirilen başka bir ana dair eylemin durumundan etkilenmemektedir.³⁶⁰

Bulgarcada fiillerin hem bitmemiş (несвършен), hem de bitmiş (свършен) görünüşleri bütün zamanlar için kullanılabilir.³⁶¹ (biçim açısından mümkün olsa da fiilin anlamına ve görünüşüne uygunluk açısından çalışmamızda karşı olduğumuz bir ifadedir; bk. s. 149 ve 150). Her iki görünüş bütün zamanlar için kullanılabilirdiğinden zaman kategorisine bağlantılı olan haber kipleriyle (изявително

³⁶⁰ Stoyanov, age., s. 333.

³⁶¹ Ivanov vd. 1969, s. 414.

наклонение) ve bunun yanı sıra, duyulan (öğrenilen) fiil kipleriyle (преизказно наклонение) de kullanılabilir. Özellikle bitmiş (свършен) görünüşlü fiiller gelecek zamanda (бъдеще време) ve bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време-аорист); bitmemiş (несвършен) görünüşlü fiiller ise şimdiki zamanda (сегашно време) ve bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време-имперфект) kullanılabilir.³⁶²

Bu bölümümüzün sonunda bitmiş (свършен) görünüşlü fiillerin kullanılmadığı alanları bir kez daha hatırlayalım.

- Olumsuz emir biçimleri (отрицателни повелителни форми)
(bk. s. 91-92)
- Şimdiki zaman etken sıfat-fiili (сегашно деятелно причастие)
(bk. s. 122)
- Zarf-fiil (деепричастие)
(bk. s. 165)
- İsim-fiillerde (отглаголни съществителни)
-не son takısında (bk. s. 170)

2.3. Çift Görünüşlü Fiiller (Двувидови глаголи)

Bulgarcada fiiller çift görünüş özelliği taşıyabilmektedir. Bu durum daha çok yabancı dillerden Bulgarcaya ödünçlenmiş sözcüklerden fiil türetildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bulgarcanın kendi dinamiklerine uygun bazı son eklerle türetilen fiillerde de bu duruma rastlanmaktadır. Aşağıdaki tablo bu durumlara örnek fiiller sunmaktadır.

³⁶² İvanov vd. 1969, s. 414.

Tablo 142: Çift görünüşlü fiillerin tasnifi

Çift Görünüşlü Fiillerin Tasnifi (класифициране на двувидови глаголи)	
-ира(м), - изира(м) son ekleriyle oluşan çifti olmayan fakat hem bitmemiş hem bitmiş fiiller	абонирам ‘abone etmek’; абсорбирам ‘emmek, içine çekmek’; активизирам ‘etkinleştirmek, harekete geçirmek’; аранжирам ‘aranje etmek, düzenlemek’; балансирам ‘dengelemek’; бойкотирам ‘boykot etmek’; бомбардирам ‘bombalamak’; дебатирам ‘tartışmak, münaakaşa etmek’; демонстрирам ‘gösteri yapmak, gösteriye katılmak’; идеализирам ‘idealize etmek, ülküleştirmek’; интервьюирам ‘görüşmek, söyleşi yapmak’; информирам ‘bildirmek, haber vermek’; иронизирам ‘alay etmek’; комбинирам ‘birleştirmek, kombine etmek’; коментирам ‘yorumlamak, açıklamak’; малтретирам ‘fena muamele etmek, eziyet etmek’; маркирам ‘işaret koymak, etiketlemek’; минирам ‘mayın döşemek’; модернизирам ‘modernleştirmek, yenileştirmek’; организирам ‘düzenlemek, teşkilatlandırmak’; пенсионирам ‘emekliye ayırmak’; планирам ³⁶³ ‘tasarlamak, planlamak’; ремонтирам ‘onarmak, tamir etmek’; скицирам ‘taslak çizmek, kroki yapmak’; складаирам ‘depo etmek, istif

³⁶³ Bu fiil yanılıcıdır. Планирам ‘tasarlamak, planlamak’ anlamlarında kullanıldığında geçişli bir fiildir (преходен глагол) ve aynı zamanda hem bitmemiş hem bitmiş görünüştedir. Fakat aynı fiil (vurgu açısından fark yok) ‘süzülmek, motorsuz uçuş yapmak, motoru kapatıp uçağı planör gibi kullanmak (volplane)’ anlamlarında kullanıldığında geçişsiz bir fiildir (непреходен глагол) ve sadece bitmemiş görünüştedir.

	etmek'; телефонирам 'telefon etmek'; тренирам 'idman yaptırmak, antrenman yaptırmak'.
-ува(м) son ekiyle oluşan çifti olmayan fakat hem bitmemiş hem bitmiş fiiller	вербувам 'tarafıtar, asker, işçi toplamak veya kaydetmek'; отпразнувам 'kutlamak'; отпътувам 'yola çıkmak, hareket etmek, kalkmak'; рискувам 'riski, tehlikeyi göze almak'; използ[у]вам 'istifade etmek, faydalanmak, kullanmak'; отплувам 'uzaklaşmak, denize açılmak, kalkmak, yüzerek uzaklaşmak (gemi hakkında)'.
-ва(м) son ekiyle oluşan çifti olmayan fakat hem bitmemiş hem bitmiş fiiller	разочаровам 'umutsuzlandırmak, hayal kırıklığına uğratmak'; използвам 'istifade etmek, faydalanmak, kullanmak'.
-ства(м), -ст[ву]ва(м) son ekleriyle oluşan çifti olmayan fakat hem bitmemiş hem bitmiş fiiller	участ[ву]вам 'iştirak etmek, katılmak'; заимст[ву]вам 'ödünc almak, almak'; усъвършенст[ву]вам 'mükemmelleştirmek'.
Fiil çifti olan hem bitmemiş hem bitmiş fiiller	наприказвам 'çok konuşmak, çok şeyler söylemek'; комкам 'Hristiyanlarda şaraplı etmek vermek (ayinlerde)'.

Bulgarca sözlüklerde fiillerin görünüş açısından tasnifini sekiz ayrı grup altında toplayabiliriz.

1) Çifti olmayan bitmemiş (несвършен) görünüşlü fiiller: Пиша 'yazmak'; чета 'okumak'; дължа 'borçlu olmak, mecbur olmak'; държа 'tutmak, elde tutmak, alıkoymak, muhafaza etmek'; меля 'öğütmek, hazmetmek'; вървя 'yürümek'.

2) Çifti olmayan bitmiş (свършен) görünüşlü fiiller: Изплавам 'yüzmek, yüzerek geçmek'; повярвам 'inanmaya başlamak, doğruluğunu kabul etmek'; река 'demek, söylemek'; напазарувам 'çok şeyler satın almak, alışveriş yapmak'; поергенувам 'biraz ergenlik etmek, bekârlık etmek'.

3) Çifti olan bitmemiş (несвършен) görünüşlü fiiller: Казвам ‘*söylemek, demek*’; връзвам ‘*bağlamak, birleştirmek, meyve vermek*’; венчавам ‘*dinî törenle nikah kıymak, evlendirmek*’; минавам ‘*geçmek, uğramak*’; тръгвам ‘*hareket etmek, gitmek, yola çıkmak, kalkmak*’; сецам ‘*duymak, hissetmek*’; лепвам ‘*çabuk yapıştırmak*’; ставам ‘*ayağa kalkmak, olmak*’; поливам ‘*ıslatmak, su dökmek, sulamak*’; качвам ‘*bindirmek, kaldırmak, artırmak*’; почивам ‘*istirahat etmek, dinlenmek, vefat etmek*’.

4) Çifti olan bitmiş (свършен) görünüşlü fiiller: Кажа ‘*söylemek, demek*’; вържа ‘*bağlamak, birleştirmek, meyve vermek*’; венчая ‘*dinî törenle nikah kıymak, evlendirmek*’; мина ‘*geçmek, uğramak*’; тръгна ‘*hareket etmek, gitmek, yola çıkmak, kalkmak*’; сетя ‘*duymak, hissetmek*’; лепна ‘*çabuk yapıştırmak*’; стана ‘*ayağa kalkmak, olmak*’; поля ‘*ıslatmak, su dökmek, sulamak*’; кача ‘*bindirmek, kaldırmak, artırmak*’; почина ‘*istirahat etmek, dinlenmek, vefat etmek*’.

5) Birden fazla bitmemiş (несвършен) görünüşe sahip fiiller: Закрепвам-закрепявам-закрепям ‘*bağlamak, tutturmak, kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak*’; отразявам-отражавам ‘*aksettirmek, yansıtmak*’; вземам-взимам ‘*almak, kabul etmek, evlenmek*’.

6) Birden fazla bitmiş (свършен) görünüşe sahip fiiller: Напечатам-напечатя ‘*basmak, bastırmak, neşretmek*’; венчая-венчея ‘*dinî törenle nikah kıymak, evlendirmek*’.

7) Fiil çifti olan hem bitmemiş (несвършен) hem bitmiş (свършен) fiiller: Наприказвам ‘*çok konuşmak, çok şeyler söylemek*’; нахващам ‘*pek çok şey yakalamak, tutmak*’; нахвърлям ‘*dağıtmak, saçmak, atmak (birçok şey için)*’; комкам ‘*Hristiyanlarda şaraplı etmek vermek (ayinlerde)*’.

8) Fiil çifti olmayan hem bitmemiş (несвършен) hem bitmiş (свършен) fiiller: Изолирам ‘*ayırarak, izole etmek*’; кандидатирам ‘*adaylığını belirtmek, aday olmak*’; демонстрирам ‘*gösteri yapmak, gösteriye katılmak, bir şeyi (bilim dalında) öne sürmek*’; използвам ‘*istifade etmek, faydalanmak, kullanmak*’; опътувам ‘*yola çıkmak, hareket etmek, kalkmak*’.

Bulgarcada çifti olmayan bitmiş (свършен) fiillerin var olmasını; ön ekle (prefix/представка) bitmiş (свършен) görünüş kazanmış çifti olmayan bitmemiş

(несвършен) fiilin, ikinci derece bitmemiş görünüş kazanma yolunun sahip olduğu son ekle (suffix/наставка) kapalı olmasına bağlayabiliriz. Bu duruma ilişkin aşağıdaki örnekleri inceleyelim.

			ön ek (prefix/представка)		son ek (suffix/наставка)
Örn:	грабѣя	==>	на + грабѣя	==>	на+грабѣ+вам
	↓		↓		↓
	2. Çekim bitmemiş (нсв.) fiil çifti yok		2. Çekim bitmiş (св.) fiil çifti награбѣвам		3. Çekim bitmemiş (нсв.) fiil çifti награбѣя
Anlamı:	капмак, yakalamak yağma etmek, gasp etmek		büyük bir miktar zorla almak, gaspetmek		

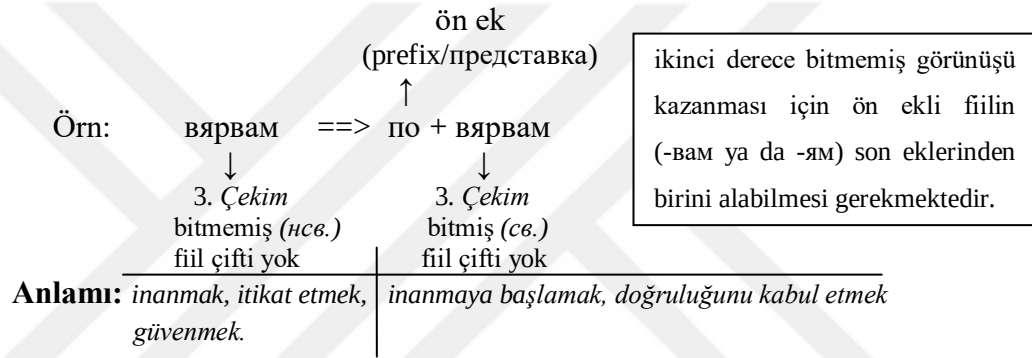
Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere çifti olmayan bitmemiş fiil (грабѣя) ilk olarak ön ek (на-) olarak görünüşünde ve anlamında değişiklik meydana gelmiştir. Çekim açısından ise değişmemiştir (II. çekim). Fakat *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya (-вам ya da -ям son eklerini alabilmesi) açık olması aynı görünüşü elde etmesine (bitmemiş görünüşü tekrar kazanma) ve farklı çekim sistemine girmesine (II. çekimden → III. çekime) sebep olmuştur. Bu tarz fiiller *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya açıktır.

Bu tarz fiil türetmede fiilin kökünde ses değişimlerine de şahit olabiliriz.

			ön ek (prefix/представка)		son ek (suffix/наставка)
Örn:	говоря	==>	из + говоря	==>	из + говор + ям
	↓		↓		↓
	2. Çekim bitmemiş (нсв.) fiil çifti yok		2. Çekim bitmiş (св.) fiil çifti изговарям		3. Çekim bitmemiş (нсв.) fiil çifti изговоря
Anlamı:	konuşmak, demek, söylemek, bahsetmek		söylemek, telaffuz etmek		

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere çifti olmayan bitmemiş fiil (говоря) ilk olarak ön ek olarak (из-) görünüşünde ve anlamında değişiklik meydana gelmiştir.

Çekim açısından ise değişmemiştir (II. çekim). Fakat *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya (-вам ya da -ям son eklerini alabilmesi) açık olması aynı görünüşü elde etmesine (bitmemiş görünüşü tekrar kazanma) ve farklı çekim sistemine girmesine (II. çekimden → III. çekime) sebep olmuştur. Ayrıca, çifti olmayan bitmemiş fiilin (говоря) kökünde *ikinci derece bitmemiş görünüş* oluştururken /o/ sesi /a/ sesine dönüşmüştür (говар). Bu tarz fiiller *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya açıktır.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiil (вярвам) ilk olarak ön ek (по-) alarak görünüşünde ve anlamında değişiklik meydana gelmiştir. Çekim açısından ise değişmemiştir (III. çekim). Fakat *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya kapalıdır. Çünkü fiilin *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanabilmesi için [-ва(м)] ya da [-я(м)] son eklerinden birini alabilmesi gerekmektedir. Çifti olmayan bitmemiş fiil (вярвам) dışıl gramatik cins kategorili isimden (вяра 'inanç, iman, güven, itimat') fiil türetimi (-вам son eki ile) gerçekleşerek oluşmuştur. Bu tarz fiiller ön ek alarak bitmiş görünüş özelliğini elde eder ve çiftini türetir; fakat son ek alarak tekrar bitmemiş görünüşe dönüşemez.

Peki, acaba çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiilin *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanma yolunun kapalı olması fiilin çekim özelliğinden mi kaynaklanmaktadır? Bu soruyu daha da basitleştirmek gerekirse; çifti olmayan

bitmemiş görünüşteki fiilin III. çekime ait olması mı bu duruma yol açmıştır? Aşağıdaki örnek bu soruya cevap vermektedir.

	ön ek (prefix/представка)		son ek (suffix/наставка)
	↑		↑
Örn:	стрелям ==> из + стрелям ==> из + стрел + вам		
	↓	↓	↓
	3. Çekim	3. Çekim	3. Çekim
	bitmemiş (нсв.)	bitmiş (св.)	bitmemiş (нсв.)
	fiil çifti yok	fiil çifti изстрелвам	fiil çifti изстрелям
Anlamı:	ok atmak, silah atmak, ateş etmek	ateş etmek, silah atmak, bütün mermileri atışta kullanmak	

Yukarıdaki örnekte elde edilen sonuca göre, çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiilde *ikinci derece bitmemiş görünüş* oluşmasında/oluşmamasında fiilin çekim sistemi etkisizdir. Yani, fiilin III. çekimde olması *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmasına engel olmamıştır. Çifti olmayan bitmemiş fiil (стрелям) ilk olarak ön ek (из-) olarak görünüşünde ve anlamında değişiklik meydana gelmiştir. Çekim açısından ise değişmemiştir (III. çekim). Fakat *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya (-вам ya da -ям son eklerini alabilmesi) açık olması aynı görünüşü elde etmesine (bitmemiş görünüşü tekrar kazanma) sebep olmuştur. *İkinci derece bitmemiş görünüşü* kazandığı durumda da fiil çekim olarak değişmemiştir (III. çekim). Çifti olmayan bitmemiş fiil (стрелям) dişil gramatik cins kategorili isimden (стрела 'ok') fiil türetimi (-ям son eki ile) gerçekleşerek oluşmuştur.

Bulgarcada çifti olmayan bitmemiş fiillerin *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya kapalı olmasının sebebi daha çok son eke bağlanmalıdır. Çünkü [-ва(м)] son ekiyle biten ön ekli bitmiş fiilin tekrar bitmemiş görünüşü elde etmesi için alması gereken son ekleri (-вам ya da -ям) alamamış olması *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmasına engel olmaktadır. Bu duruma ilişkin bir örnek daha inceleyelim.

	ön ek (prefix/представка)	son ek (suffix/наставка)
Örn:	↑ от + печатам ³⁶⁴	↑ от + печат + вам
	↓ 3. Çekim bitmiş (св.) fiil çifti отпечатвам	↓ 3. Çekim bitmemiş (нсв.) fiil çifti отпечатам
Anlamı:	басмак, табетмак, неşretmek, yayımlamak	басмак, табетмак, мühürlü bir şeyi açмак

Çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiil (печатам) ilk olarak ön ek (от-) olarak görünüşünde ve anlamında değişiklik meydana gelmiştir. Çekim açısından ise değişmemiştir (III. çekim). Fakat *ikinci derece bitmemiş görünüş* kazanmaya (-вам ya da -ям son eklerini alabilmesi) açık olması aynı görünüşü elde etmesine (bitmemiş görünüşü tekrar kazanma) sebep olmuştur. *İkinci derece bitmemiş görünüşü* kazandığı durumda da fiil çekim olarak değişmemiştir (III. çekim). Çifti olmayan bitmemiş fiil (печатам) eril gramatik cins kategorili isimden (печат 'mühür, damga, basın') fiil türetimi (-ам son eki ile) gerçekleşerek oluşmuştur.

Bu durumda şunu açıkça söyleyebiliriz: Bulgarcada çifti olmayan bitmemiş fiillerin *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya kapalı olmasının sebebi son ekle bağlantılıdır. Sonu [-я(м)], [-а(м)] ile biten çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiiller *ikinci derece bitmemiş görünüşü* elde etmeye açıktır; fakat sonu [-ва(м)] ile biten ön ekli bitmiş görünüşteki fiiller *ikinci derece bitmemiş görünüşü* elde etmeye kapalıdır.

Bulgarcada çifti olmayan hem bitmemiş hem de bitmiş görünüşteki fiillerin oluşumuna, yine çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiilin *ikinci derece bitmemiş görünüşü* elde etmeye kapalı olması neden olabilmektedir. Bu durum tabiki Bulgarcanın kendi dinamikleriyle oluşan fiiller için geçerli olup ödünçlenmiş sözcük kaynaklı fiilleri kapsamamaktadır.

³⁶⁴ Diğer bitmiş görünüşteki fiil: отпечата (vurgu/anlam farkı yok).

		ön ek (prefix/представка)	ikinci derece bitmemiş görünüşü kazanması için ön ekli fiilin [-ba(m)] ya da [-я(m)] son eklerinden birini alabilmesi gerekmektedir.
		↑ от + пътувам	
Örn: пътувам		↓ 3. Çekim	
	bitmemiş (нсв.) fiil çifti yok	bitmemiş (нсв.) / bitmiş (св.) fiil çifti yok	
Anlamı: yolculuk etmek, seyahat etmek		yola çıkmak, hareket etmek, kalkmak	

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiil (пътувам) ilk olarak ön ek (от-) alarak görünüşünde ve anlamında değişiklik meydana gelmiştir. Çekim açısından ise değişmemiştir (III. çekim). Bu örnek biraz farklıdır. Gelen ön ek fiili tamamen bitmemiş görünüşten çıkaramamıştır. Bu ön ekli fiil biçim açısından bitmiş görünüşü elde etmiştir; fakat anlam açısından bitmemiş görünüş etkisini devam ettirmektedir. ‘Yola çıkmak, hareket etmek, kalkmak’ eylemleri süreç türü olarak (kılınış/aktionsart) bir başlangıç noktasına sahiptir. Bu eylemler an sonrasında da devam etmekte ve geniş zamana yayılma göstermektedir. Bu durum fiilde çift görünüşlülüğe neden olmaktadır. Lakin, bu tarz fiiller de *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanmaya kapalıdır. Çünkü fiilin *ikinci derece bitmemiş görünüşü* kazanabilmesi için [-ba(m)] ya da [-я(m)] son eklerinden birini alabilmesi gerekmektedir. Çifti olmayan bitmemiş fiil (пътувам) eril gramatik cins kategorili isimden (път ‘yol’) fiil türetimi (-yba son eki ile) gerçekleşerek oluşmuştur.

Bulgarcada fiiller öğrenilirken mutlaka çekimleriyle ve görünüşleriyle öğrenilmelidir. Çalışmamızda belli tasniflerle fiillerin bitmemiş (несвършен)/bitmiş (свършен) görünüşlerine ilişkin bir bakış açısı oluşturmaya çalıştık. Fakat fiillerin görünüşlerinin öğrenilmesi Bulgarca öğrenenler için ayrı bir güçlük oluşturmaktadır. Bunun nedeni yararlanılacak ilk kaynak olan sözlüklerde bile fiillerin görünüşlerine ilişkin tutarsızlıklar olmasıdır. Bu tutarsızlıklar Bulgarca sözlüklerde daha az olmasına rağmen, Bulgarca-Türkçe sözlüklerde oldukça fazladır. Bu bölümün sonunda bu durumu ortaya koyacak birkaç fiille sözlükler arasında karşılaştırma yapacağız.

Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 143: *Fiillerin görünüşü açısından sözlüklerdeki tutarsızlıklar*

Fiil (глагол)	Sözlük (речник)		
	Bulgarca Sözlük (Bilgarski Tilkoven Reçnik, Nauka i İzkustvo, Sofya 2008)	Bulgarca Sözlük (Bilgarski Tilkoven Reçnik, İzdatelska Kışta 'Hermes', Plovdiv 2004)	Türkçe-Bulgarca Bulgarca-Türkçe Sözlük (İzdatelstvo 'Riva', Sofya 2007)
ОТПЪТУВАМ (yola çıkmak, hareket etmek, kalkmak)	bitmemiş ve bitmiş (несвършен и свършен)	bitmemiş ve bitmiş (несвършен и свършен)	bitmemiş (несвършен)
пренощувам (geceyi geçirmek, gecelemek)	bitmiş (свършен)	bitmemiş (несвършен)	bitmiş (свършен)
информирам (bildirmek, haber vermek)	bitmemiş ve bitmiş (несвършен и свършен)	bitmemiş ve bitmiş (несвършен и свършен)	bitmemiş (несвършен)

2.4. Şahıssız Fiiller (Безлични глаголи)

Çekimli eylemler belli bir zaman içerisinde şahıslar tarafından gerçekleştirilir. Üç şahıs bulunmaktadır. Bunlar:

- Birinci şahıs(lar): Birinci teklik (ben) ve birinci çokluk (biz) şahıslarıdır. Bu şahıslar konuşur, emir verir; bilgisini, düşüncesini, isteğini ya da mevcut durumu paylaşır.

- İkinci şahıs(lar): İkinci teklik (sen) ve ikinci çokluk (siz) şahıslarıdır. Bu şahıslar karşısındaki dinler ve emir alır.

- Üçüncü şahıs(lar): Üçüncü teklik (o) ve üçüncü çokluk (onlar) şahıslarıdır. Bu şahısların kendisinden bahsedilir.

Eylemi gerçekleştiren, eylemle ilişkili olan ya da eylemde bulunan şahıstır ve zaman açısından şekillenen fiil şahsa göre çekimlenir.

Örn: Ще прибегна до вашето съдействие.

Sizin yardımınıza başvuracağım.

Yukarıdaki örnek cümlede şahıs zamiri yazılmamıştır. Fakat fiil bize zamanı ve eylemin kimin tarafından gerçekleşeceğini, kiminle bağlantılı olduğunu söylemektedir.³⁶⁵ Fakat bazı eylemler sadece üçüncü şahıs(lar) ile kullanılabilir ve anlam kazanabilir. Örneğin *валя* ‘yağmak’ fiilini şahıslara göre çekimlememiz biçim açısından mümkündür. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 144: *валя* ‘yağmak’ fiilinin çekimi³⁶⁶

	şahıs zamirleri (лични местоимения)	валя ‘yağmak’ fiili	fiilin anlamı (значение на глагола)
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	ВАЛЯ	<i>yağıyorum</i>
	ти (<i>sen</i>)	ВАЛИШ	<i>yağyorsun</i>
	той/тя/то (<i>o</i>)	ВАЛИ	<i>yağıyor</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	ВАЛИМ	<i>yağıyoruz</i>
	вие (<i>siz</i>)	ВАЛИТЕ	<i>yağyorsunuz</i>
	те (<i>onlar</i>)	ВАЛЯТ	<i>yağıyor(lar)</i>

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere fiilin şahıslara göre çekimi sonrası eylem sadece üçüncü şahıs(lar) ile anlam kazanmıştır. Diğer şahıslarda ise anlam bulunmamaktadır. Bu durum bize ‘yağmak’ eyleminin sadece üçüncü şahıs(lar) ile kullanılabileceğini göstermektedir. Şimdi şöyle düşünelim: ‘Yağmak’ eyleminin öznesi nedir? Bu sorunun cevabını bulmak için fiile (yağmak) ‘ne’ ya da ‘kim’ sorularını yöneltmemiz gerekir ki, özneyi bulabilelim. Bu fiilin öznesi yağmur, kar, dolu, para, toz ya da kurşun olabilir ve bu özneler baktığımızda hepsi de üçüncü şahsa (o/onlar) yöneliktir. Şimdi aynı fiili üçüncü teklik/çokluk şahsa göre inceleyelim.

Örn: Вали дъжд ‘Yağmur yağıyor’

Örn: От небето ваят пари ‘Gökten paralar yağıyor’

³⁶⁵ Konuya ilişkin ayrıca bk. s. 57-61.

³⁶⁶ Fiilin biçim açısından çekimini göstermek için şimdiki zaman kullanılmıştır.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere aynı fiil birinci örnek cümlede üçüncü teklik şahsa (o) göre; ikinci cümlede ise üçüncü çokluk şahsa (onlar) göre çekimlenmiştir. Bu tip fiillerin diğer şahıslarla bağlantısı mevcut değildir. Tek tip kullanımları vardır; o da sadece üçüncü şahıs(lar) ile. Bu tarzdaki fiillere Bulgarcada şahıssız fiiller (безлични глаголи) denmektedir. Bulgarcada şahıssız fiillerin (безлични глаголи) kullanım alanlarını şöyle belirleyebiliriz:

- Doğa olayları: Doğada meydana gelen eylemlerdir. Üçüncü teklik şahsa göre çekimlenir.

Tablo 145: Şahıssız fiiller, görünüş özellikleri ve iki zamanda çekimi

şahıssız fiiller (безлични глаголи)	bitmemiş (несвършен)	bitmiş (свършен)	şimdiki zaman (сегашно време)	bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време)
гърмя (gürlemek, gök gürlemek)	гърмя	yok	гърми (gök gürlüyor)	гърмя (gök gürledi)
мръквам се (karanlık basmak, akşam olmak)	мръква се	мръкне се	мръква се мръкне се (karanlık basıyor, akşam oluyor)	мръкна се (karanlık bastı, akşam oldu)
съмвам се (şafak sökmek, sabah olmak)	съмва се	съмне се	съмва се съмне се (şafak söküyor, sabah oluyor)	съмна се (şafak söktü, sabah oldu)
разсъмвам се (şafak sökmek, tan yeri ağarmak)	разсъмва се	разсъмне се	разсъмва се разсъмне се (şafak söküyor, tan yeri ağarıyor)	разсъмна се (şafak söktü, tan yeri ağardı)
запролетявам се (ilkbahar mevsimine girmek)	запролетява се	запролети се	запролетява се запролети се (ilkbahar mevsimine giriyor)	запролети се (ilkbahar mevsimine girdi)
святкам (zaman zaman parlamak, parlayıp sönmek)	святка се	yok	святка се (şimşek çakıyor)	святка се (şimşek çaktı)

- Fiillerin dönüşlülük biçimlerinde (възвратна форма): разбира се³⁶⁷/разбере се ‘ortada olmak (ortadadır), açık olmak’; случва се/случи се ‘olunmak, rastlanmak, tesadüf edilmek’; пуши се/не пуши се ‘sigara içilir/sigara içilmez’.
- Bazı fiillerin genel kullanımında: има ‘var, vardır’; няма ‘yok’; може ‘olur, olabilir, mümkün olduğu kadar’; трябва ‘gerekmek, lazım olmak’.

Şu noktaya dikkat edilmelidir:

Örn: Няма съмнение, че това ще стане³⁶⁸ → şahıssız (безлично)
Bunun olacağına şüphe yok.

Aynı cümleyi şahıssız durumdan şahıslı duruma dönüştürebiliriz:

Örn: Нямам съмнение, че това ще стане → şahıslı (лично)
Bunun olacağına şüphem yok (şüpheye sahip değilim).

İlk cümlede şahıs belli değildir. Diğer öznelerle göre çekimlenemez. Sadece üçüncü teklik şahsa göre çekimlenebilir. İkinci cümlede ise tam tersi olarak fiil şahıs özelliği kazanmış (birinci teklik şahsa göre/ben) ve bu durumda diğer şahıslara göre de çekimlenebilmektedir. İlk cümleyi anlam açısından incelersek; şahıssız fiil sadece ‘yok’ anlamındadır; fakat ikinci cümlede ise fiil ‘yok’ anlamından ziyade şahsın ‘sahip olmadığını’ bildirmektedir.

- Ruhsal ve fiziksel durumları gösteren fiillerde: Bu fiiller şahsın ruhsal ve fiziksel durumunu göstermesine rağmen; üçüncü şahsa göre çekimlenir ve ilişkili olduğu şahısla direkt bağlantı kurmaz. Böylesi bir durumda Bulgarcada belirtme hâlinin kısa formları (accusative/винителни)³⁶⁹ ya da yönelme hâlinin kısa formları

³⁶⁷ Ünlem (междуметие) olarak da kullanımına dikkat edilmelidir. Bu durumda elbette, hayhay, şüphesiz anlamında kullanılır.

³⁶⁸ Bılgarski Tilkoven Reçnik, Nauka i İzkuştvo, Sofya 2008, s. 543.

³⁶⁹ Bulgarcada belirtme hâlinin kısa formları: ме (beni), те (seni), го (onu-eril), я (onu-dişil), го (onu-orta cins), ни (bizi), ви (sizi), ги (onları). Ayrıca bk. s. 102.

(dative / дателни)³⁷⁰ devreye girer. Örneğin, спи ми се '*uykum geliyor, uykum var*'; яде ме нещо '*beni üzüyor*'; догнусава ме '*beni tiksindiriyor*'; боли/болят ме '*benim ağrıyor/ağrıyorlar*'; тресе ме '*sıtmam var*'; прецъва ми се/преце ми се '*bıktım, usandım, canım istemiyor*'; привижда ми се/привиди ми се '*görür gibi oluyorum, hayale kapılıyorum, boş düşüncelere dalıyorum*'.

Bu bölümünün sonunda şu noktanın altını çizmek yerinde olacaktır: Dönüşlülük formunun (възвратна форма/се) kullanılmasıyla şahıslı (лично) olan fiil şahıssız (безлично) özellik kazanabilmektedir ve şahıssız fiilin (безличен глагол) dolaylı olarak kiminle bağlantılı olduğunu gösterme görevini belirtme hâlinin kısa formları (accusative/винителни) ve yönelme hâlinin kısa formları (dative/дателни) üstlenmektedir.

³⁷⁰ Bulgarcada yönelme hâlinin kısa formları: ми (*bana*), ти (*sana*), му (*ona-eril*), и (*ona-dişil*), му (*ona-orta cins*), ни (*bize*), ви (*size*), им (*onlara*). Ayrıca bk. s. 102.

III. BÖLÜM

FIİLİN ZAMANI Време на глагола

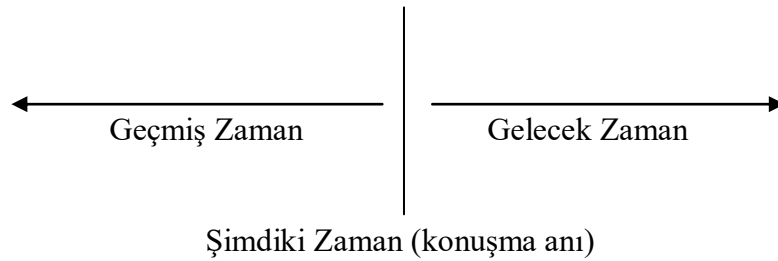
Fiiller iş, oluş, hareket, gerçekleşen ya da gerçekleştirilen eylemleri belirten bir morfolojik yapıdır. Fiillerin anlam kazanması, gerçekleşmiş/gerçekleşen ya da gerçekleşecek olan eylemleri doğru bir biçimde ortaya koyması iki çekim unsuruna dayanmaktadır:

- Eylemin direkt bağlantılı olduğu şahıs
- Eylemin gerçekleşme zamanı

Fiiller bu iki unsura göre ekler alırlar. Bu ekler zaman ekleri ve şahıs ekleridir. Fiil özne ile dolaylı bağlantılı olup şahıssız özellik taşıdığı durumda iki form (belirtme hâli formları-мене/ме ya da yönelme hâli formları-на мене/ми) devreye girmektedir.

Zaman bir süreçtir ve varlıklar bu sürecin içinde değişim göstermektedir. Varlıklar üç temel zamanda değişim göstermektedir.

Şekil 23: Üç temel zaman

Geçmiş zaman geride kalmış, yaşanmış eylemleri belirtmektedir. Eylem geçmişte meydana gelmiş, bitmiş veya geçmişte bir zaman sürmüştü olabilir. Etkileri konuşulan anda da devam edebilir. Gelecek zaman ise konuşma anında olmayan, gerçekleşmemiş; fakat ileriki bir noktada gerçekleşecek eylemleri belirtir. Konuşma anında (şimdiki zamanda), ileriki bir noktada gerçekleşecek eylemin bildirilmesiyle süreç başlamış olur. Şimdiki zaman ise konuşulan zamandır. Bu zamanda dil

kullanılmış olur. İster geçmiş zamanda gerçekleşmiş bir eylem olsun, ister gelecek zamanda gerçekleşecek bir eylem olsun; bu eylemler şimdiki zamanda (içinde bulunulan an) bildirilir. Şimdiki zamanda meydana gelen eylem konuşma anında ortaya çıkar ve varlığın değişimi aktiftir.

Çalışmamızın daha önceki konularında belirtmiş olduğumuz gibi Bulgarcada fiillerin zaman sisteminde çekimlenmesi dokuz zaman üzerinde gerçekleşmektedir.³⁷¹

Tablo 146: *Bulgarcadaki dokuz zamanda birinci teklik şahsa göre fiilin çekimi*

Şimdiki Zaman (сегашно време)	живея	<i>yaşıyorum</i>
Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време-аорист)	живях	<i>yaşadım</i>
Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време-имперфект)	живеех	<i>yaşıyordum, yaşardım</i>
Belirsiz Geçmiş Zaman (минало неопределено време-перфект)	живял съм	<i>yaşamışım</i>
Geçmişte Önceki Zaman (минало предварително време-плюсквамперфект)	бях живял	<i>yaşamıştım</i>
Gelecek Zaman (бъдеще време)	ще живея	<i>yaşayacağım</i>
Gelecekte Önceki Zaman (бъдеще предварително време)	ще съм живял	<i>yaşamış olacağım</i>
Geçmişte Gelecek Zaman (бъдеще време в миналото)	щях да живея	<i>yaşayacaktım</i>
Geçmişte Önceki Gelecek Zaman (бъдеще предварително време в миналото)	щях да съм живял	<i>yaşamış olacaktım</i>

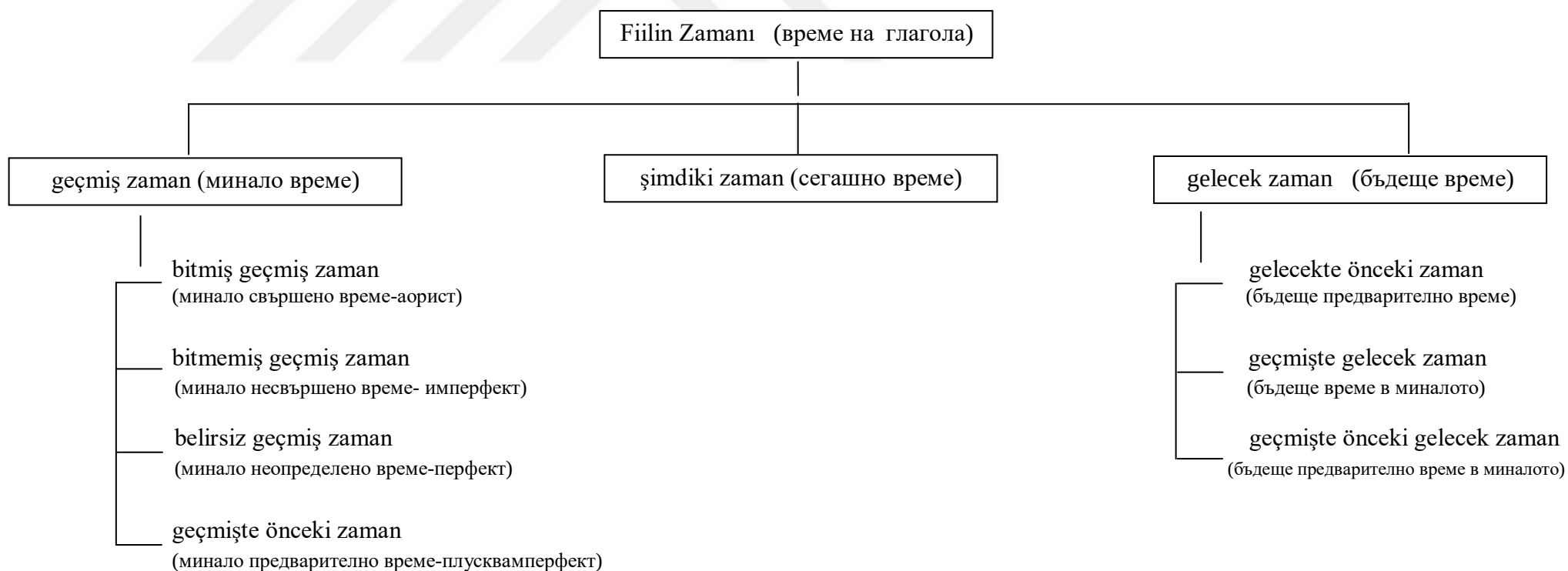
Bulgarcada bütün zamanlarda bitmemiş (несвършен) / bitmiş (свършен) görünüşteki fiiller biçimlenebilir; buna rağmen kullanım alanları sınırlandırılabilir.³⁷²

Bunun dışında haber kiplerini (изъявително наклонение) oluşturan bütün zamanlar duyulan (öğrenilen) fiil kiplerini (преизказно наклонение) de oluştururlar. Bu durum her bir zamanın iki tarza sahip olmasını doğurmuştur. Aşağıdaki tablo Bulgarcadaki dokuz zamanı üç temel zaman üzerinde göstermektedir.

³⁷¹ Konuya ilişkin ayrıca bk. *Tablo 8*, s. 37.

³⁷² bk. s. 232 ve 233.

Tablo 147: Üç temel zamanda Bulgarcadaki fiil zamanları

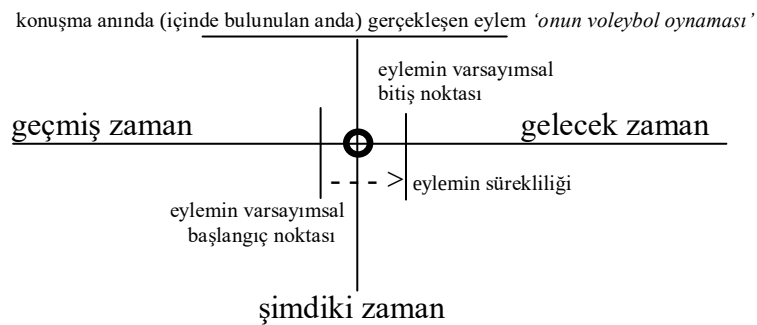
3.1. Şimdiki Zaman (Сегашно време)

Eylem konuşma anında (içinde bulunulan anda) gerçekleşir. Bu zamanda fiil çevrilirken fiile (-yor) eki getirilir. Şimdiki zaman yapı olarak şahıs ekleri ve teklik/çokluk bakımından şekillenen fiil tabanından meydana geldiği için basittir;³⁷³ çekim sisteminin de temelini oluşturur. Elbette ki, belirttiğimiz gibi eylemin konuşma anında (içinde bulunulan an) gerçekleşmesi eylemin başlangıç noktasının konuşma anına bağlı olduğunu göstermez. Konuşma anında gerçekleşen eylemin bitiş sınırı da şimdiki zamanla (сегашно време) sınırlandırılmaz.

Örn: Тя играе волейбол ‘(o-bayan) voleybol oynuyor’

Yukarıdaki örnekte eylem üçüncü teklik şahsa göre çekimlenmiş, şimdiki zamanda basit yapıdadır. Konuşma anında (içinde bulunulan anda) bu eylem ifade edilmektedir. Fakat şimdiki zamanda bu eylemin görülüp, karşı tarafa aktarılması için içinde bulunulan andan önce başlamış olması gerekir ve eylemin bitiş bu eylemin aktarılmasından sonra da kısa bir zaman devam edecektir. Bu durumda ‘oynamak’ (игрѧя) eylemi konuşma anından bağımsız olarak biraz geçmiş ve gelecek zamana kaymıştır. Bu durumu daha iyi tespit etmek için aşağıdaki zaman bandını inceleyelim.

Şekil 24: Şimdiki zamanda eylem ve sürekliliği

³⁷³ Paşov, age., s. 140.

Bulgarcada bir fiilin çekimlenmesi şimdiki zamana göre şekillenir. Bitmemiş ya da bitmiş görünüşteki fiiller şimdiki zamandaki çekim özellikleriyle çekim sistemi kategorisinde yerini alır ve bu durum çekim sistemiyle şekillenen bütün alanlarda (aynı zamanda çekimsiz eylemlerde de) belirleyicidir. Aşağıdaki tablo şimdiki zamanda fiilin şekillenmesini göstermektedir.

Tablo 148: *Şimdiki zaman fiil çekimi*

Şimdiki Zaman Fiil Çekimi (спрежение на глагола-сегашно време)					
Birinci Çekim I спрежение -е-		İkinci Çekim II спрежение -и-		Üçüncü Çekim III спрежение	
Ünsüz bir ses sonrası -а /а,е,и,у/ ünlü seslerinden sonra -я		/О/ ünlü sesi ve ünsüz bir ses sonrası -я /ж,ч,ш/ ünsüz sesleri sonrası -а		-а/-я- -ам/-ям	
пиша	мечтая	работя	мълча	викам	отделям
пишеш	мечтаеш	работиш	мълчиш	викаш	отделяш
пише	мечтае	работи	мълчи	вика	отделя
пишем	мечтаем	работим	мълчим	викаме	отделяме
пишете	мечтаете	работите	мълчите	викате	отделяте
пишат	мечтаят	работят	мълчат	викат	отделят

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere пиша 'yazmak'; мечтая 'emel beslemek, arzu etmek, hayallere dalmak'; работя 'çalışmak'; мълча 'susmak'; викам 'bağırarak, çağırmak'; отделям 'ayırarak, bölmek' fiilleri çekim sisteminin kuralları çerçevesinde şahsa göre çekimlenmiştir. Her üç çekimde de şahıslar aynı şahıs (kişi) eklerini almışlardır. İkinci teklik şahıslarda (ти/sen) fiile [-ш], birinci çokluk şahıslarda (ние/biz) fiile [-м/ме], ikinci çokluk şahıslarda (вие/siz) fiile [-те] ekleri çekim sistemindeki kategorilerine göre eklenmiştir. Birinci çokluk şahıslarda (ние/biz) fiile [-м] ekinin gelmesi birinci ve ikinci çekimlerde görülmektedir. Üçüncü çekimde ise birinci çokluk şahıslarda (ние/biz) fiile [-ме] ekinin geldiği görülmektedir. Bunun sebebi üçüncü çekimde birinci teklik şahıslarda (аз/ben) fiile [-м] ekinin gelmesidir. Şayet, üçüncü çekimde birinci çokluk şahıslarda (ние/biz) birinci ve ikinci

çekimlerde olduğu gibi fiile sadece [-м] eki gelseydi, bu birinci teklik şahıslardaki (аз/ben) fiile eklenen şahıs ekiyle aynı olup karışıklığa sebep olacaktı.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 148) belirtilmesi gereken iki husus daha bulunmaktadır. İlk husus, tüm çekimlerde üçüncü çokluk şahıslarda (те/onlar) çekim özelliği işlemez ve fiil birinci teklik şahıslarda (аз/ben) olduğu gibi ele alınır ve fiilin sonuna [-т] eki getirilir. Diğer bir husus ise, yine tüm çekimlerde üçüncü teklik şahıslarda (той, тя, то/o) fiil çekim özelliğini taşısa da, şahıs eki almamaktadır. Çalışmamızda şimdi bu zamanın olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Şimdiki Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на сегашно време)

Tablo 149: Şahıs zamirlerine göre şimdiki zamanın olumlu şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Şimdiki Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на сегашно време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	живея	yaşıyorum
	ти (sen)	живееш	yaşıyorsun
	той/тя/то (o)	живее	yaşıyor
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	живеем	yaşıyoruz
	вие (siz)	живеете	yaşıyorsunuz
	те (onlar)	живеят	yaşıyorlar

- Şimdiki Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на сегашно време)

Tablo 150: Şahıs zamirlerine göre şimdiki zamanın olumsuz şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Şimdiki Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на сегашно време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не живея	yaşamıyorum
	ти (sen)	не живееш	yaşamıyorsun
	той/тя/то (o)	не живее	yaşamıyor
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не живеем	yaşamıyoruz
	вие (siz)	не живеете	yaşamıyorsunuz
	те (onlar)	не живеят	yaşamıyorlar

- Şimdiki Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на сегашно време)

Tablo 151: Şahıs zamirlerine göre şimdiki zamanın soru şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Şimdiki Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на сегашно време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	живея ли ?	yaşıyor muyum?
	ти (sen)	живееш ли ?	yaşıyor musun?
	той/тя/то (o)	живее ли ?	yaşıyor mu?
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	живеем ли ?	yaşıyor muyuz?
	вие (siz)	живеете ли ?	yaşıyor musunuz?
	те (onlar)	живеят ли ?	yaşıyorlar mı?

- Şimdiki Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на сегашно време)

Tablo 152: Şahıs zamirlerine göre şimdiki zamanın olumsuz soru şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Şimdiki Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на сегашно време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не живея ли ?	yaşamıyor muyum?
	ти (sen)	не живееш ли ?	yaşamıyor musun?
	той/тя/то (o)	не живее ли ?	yaşamıyor mu?
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не живеем ли ?	yaşamıyor muyuz?
	вие (siz)	не живеете ли ?	yaşamıyor musunuz?
	те (onlar)	не живеят ли ?	yaşamıyorlar mı?

Şimdiki zamanda ifadede asıl fiiller gibi yardımcı fiiller de kullanılabilir. Bu yardımcı fiiller şahsa göre kullanılır; fakat çekim özelliği taşımazlar. Yardımcı fiillerin cümleye doğrudan katkıları bulunmamasına rağmen, işlevsel katkıları vardır. Şimdiki zamanda yardımcı fiiller ‘*olmak, etmek, -dXr*’ anlamındadır. Aşağıda şimdiki zamanın yardımcı fiilleri gösterilmiştir.

Tablo 153: *Şimdiki zamanın yardımcı fiilleri*

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той/тя/то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
Yardımcı Fiil (спомогателен глагол)	съм	си	е	сме	сте	са

Örn: Аз съм Серкан = Казвам се Серкан

1

Ben Serkan

2

Benim adım Serkan

Yukarıdaki iki ifadeyi inceleyelim. Birinci ifadede yardımcı fiil kullanılmıştır. Cümlede 'olmak' anlamı vardır. Birinci cümle bire bir çevrildiğinde şu sonuçlar karşımıza çıkar:

Аз съм Серкан
Ben Serkan

- Ben Serkan olmak
- Ben olmak Serkan
- Ben Serkan'ım
- Ben Serkan'ımdır/Serkan'dır

İkinci ifadede ise asıl fiil kullanılmıştır. Asıl fiil yardımcı fiilden farklı olarak çekim özelliği taşımaktadır. Asıl fiil III. çekime ait olup görünüşsel çifte (bitmemiş/bitmiş) sahiptir. Asıl fiil dönüşlülük biçimiyle (възвратна форма/се) şekillenmiştir.

	казвам	кажа	казвам се	кажа се
	↓	↓	↓	↓
	3. Çekim bitmemiş (нсв.)	1. Çekim bitmiş (св.)	3. Çekim bitmemiş (нсв.)	1. Çekim bitmiş (св.)
Anlam	söylemek, demek, zikretmek anlatmak, bildirmek, haber vermek		denmek, denilmek, söylenmek, adlanmak	

Aşağıda yardımcı fiillerle kurulan basit örnek cümleler verilmiştir.

- Той **е** работник. *O bir işçidir.*
- Те **са** студентки. *Onlar kız öğrencilerdir/öğrencidirler.*
- Ти **си** от България. *Sen Bulgaristan'dansın.*

- На колко **сте** години? *Kaç yaşındasınız?*
- Това **са** Али и Вели. *Bunlar Ali ve Veli'dir.*
- Откъде **сте**, господине? *Bayım, siz neredensiniz/nerelisiniz?*

Belirtmek gerekir ki, yardımcı fiillerin asıl fiil gibi kullanımlarının yanı sıra asıl fiille birlikte kullanımları da mevcuttur. Bu durumda yardımcı fiiller birleşik fiil biçimleri oluştururlar. Örn: Zamanlarda (belirsiz geçmiş zaman/минало неопределено време, gelecekte önceki zaman/бъдеще предварително време, geçmişte önceki gelecek zaman/бъдеще предварително време в миналото), kiplerde (duyulan fiil kipinde şimdiki zaman/сегашно време в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde bitmemiş geçmiş zaman/минало несвършено време в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde bitmiş geçmiş zaman/минало свършено време в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde belirsiz geçmiş zaman/минало неопределено време в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde geçmişte önceki zaman/минало предварително време в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde gelecek zaman/бъдеще време в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde geçmişte gelecek zaman/бъдеще време в миналото в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde gelecekte önceki zaman/бъдеще предварително време в преизказно наклонение, duyulan fiil kipinde geçmişte önceki gelecek zaman/бъдеще предварително време в миналото в преизказно наклонение) yardımcı fiiller birleşik fiil biçimleri oluştururlar.³⁷⁴ Ayrıca bu kullanımlarının yanında fiilin edilgen yapısını da (страдателен залог) oluştururlar.³⁷⁵

³⁷⁴ Ayrıca konuya ilişkin çalışmamızda bu bölümleri inceleyiniz: 1.5. Basit ve Birleşik Fiil Biçimleri (Прости и сложни глаголни форми), s. 74-78 ve 1.6. Fiil Kipleri (Наклонение на глагола) bölümündeki Duyulan (Öğrenilen) Fiil Kipi (Преизказно наклонение), s. 103-116.

³⁷⁵ Ayrıca konuya ilişkin çalışmamızda IV. Bölüm Fiil Çatısı (Залог на глагола) bölümünü inceleyiniz; bk. s. 329.

Çalışmamızın bu bölümünde şimdiki zamanın kullanım biçimlerine yönelik örnek cümlelerle devam edelim.

Örn: Сега, аз си мия ръцете със сапун и вода.

Şimdi, sabun ve suyla ellerimi yıkıyorum.

Eylem birinci teklik şahıs tarafından konuşma anında (içinde bulunulan anda) gerçekleşmektedir. Zaten cümlede zaman zarfı (наречия за време) olan ‘сега (şimdi)’ kullanılmıştır. Kullanılan bu zaman zarfıyla (наречия за време) cümlenin şimdiki zamanda gerçekleştiği belirtilmiştir. Cümlenin fiili de bitmemiş (несвършен) görünüştedir. Şimdi, bu cümlede küçük bir çıkarma yapalım ve zaman zarfını kaldıralım.

Örn: Аз си мия ръцете със сапун и вода.

Sabun ve suyla ellerimi yıkıyorum.

Zaman zarfını (сега) cümleden çıkarmakla cümledeki eylemi şimdiki zamanda gerçekleşen bir ifade olmaktan biraz uzaklaştırdık. Cümlenin ifadesi geniş zamana kaymış bulunmaktadır. Cümlenin ifadesi dikkat edilirse düzenli olarak yapılan bir prensibi belirtmektedir. Bu örnek cümlenin zamanı sıklık bildiren zarflar (наречия за честота) yardımıyla tamamen şimdiki zamandan uzaklaşıp geniş zamana dönüşebilir.

Örn: Аз винаги си мия ръцете със сапун и вода.

Her zaman sabun ve suyla ellerimi yıkıyorum.

Her zaman sabun ve suyla ellerimi yıkarım.

Cümledeki eylem şimdiki zaman ekiyle (-yor) kurulu olsa da, eylemin gerçekleşmesi sadece şimdiki zamanın ya da konuşma anının sınırları içinde değildir. Eylemin gerçekleşmesi geniş bir zamana yayılmaktadır. Dikkat edilirse, örnek vermiş olduğumuz cümledeki fiilin görünüşünü değiştirmedik. Fiilin bitmemiş görünüşü zaman değişmesine (şimdiki zamandan geniş zamana) rağmen aynı kalmıştır.

Bu durum şunu göstermektedir: Şimdiki zamanla kurulan ifadeler, geniş zaman ifadesi de kazanabilir.³⁷⁶ Geniş zaman üç temel zamanı (geçmiş, şimdiki, gelecek) kapsar ve eyleme sınırlama getirmez.³⁷⁷ Винаги 'her vakit, her zaman, hep, daima'; постоянно 'daima, mütemadiyen, her zaman'; обикновено 'daima, her zaman, her vakit, hep, umumiyetle'; често 'sık sık'; рядко 'ara sıra, nadiren'; понякога 'bazı bazı, kimi vakit, arada bir, zaman zaman'; никога не 'hiçbir zaman, asla' gibi sıklık bildiren zarflar (наречия за честота) Bulgarcada yaygın olarak kullanılmaktadır.

Şimdiki zamanla şekillenen ifadeler gelecek zamana da gönderme yapabilir.

Örn: След малко излизам навън.

Biraz sonra dışarı çıkıyorum.

Cümledeki eylem şimdiki zaman ekiyle (-yor) kurulu olsa da, kısa bir zaman sonra gerçekleşecektir. Konuşma anında (içinde bulunulan anda) belirtilen ifadedeki eylem gerçekleşmeyip, gerçekleşme zamanı kesin belli olmayan yakın gelecekte ortaya çıkacaktır.

Örn: Утре, стартира новата учебна година.

Yarın, yeni eğitim-öğretim yılı başlıyor.

Yukarıdaki örnek cümlede gelecek zamanı gösteren bir zaman zarfı (утре) kullanılmış olsa da, cümledeki eylem şimdiki zaman ekiyle (-yor) kurulmuştur. Konuşma anında (içinde bulunulan anda) eylem gerçekleşmemektedir. Eylemin gerçekleşme zamanı kesin belli olan gelecekteki bir noktadır.

Bu örneklerden anlaşılmaktadır ki, gelecek zamana ilişkin ifadeler şimdiki zamanla da verilebilir.³⁷⁸

³⁷⁶ Ayrıca bk. Karaağaç, *age.*, s. 789.

³⁷⁷ Ayrıca bk. Karaağaç, *age.*, s. 427.

³⁷⁸ Ayrıca bk. Karaağaç, *age.*, s. 789.

Yukarıdaki örnek cümlelerdeki eylemler gelecekte gerçekleşeceği için gelecek zamanda da biçimlenebilir. Aşağıdaki örneklerde aynı cümleler gelecek zamanda biçimlenmiştir.

Örn: След малко **ще** излизам навън.

Biraz sonra dışarı çıkacağım.

Örn: Утре, **ще** стартира новата учебна година.

Yarın, yeni eğitim-öğretim yılı başlayacak.

Tarifler, açıklamalar ve uyarılar şimdiki zamanla yapılır.

Örn: Добавяте сол и черен пипер и отнемате от тигана. Сварявате домати, отстранявате обелките и нарязвате на малки парчета.³⁷⁹

Tuz ve kara biber ilave ediyorsunuz ve tavadan alıyorsunuz (indiriyorsunuz). Domatesleri kaynatıyorsunuz, kabuklarını ayırıyorsunuz ve küçük parçalarda doğruyorsunuz.

Yukarıdaki örnek cümlede bir yemek tarifi verilmiştir. İfadede beş fiil (добавям 'katmak, ilave etmek'; отнемам 'almak, elinden almak, indirmek'; сварявам 'kaynatmak, kaynatarak pişirmek'; отстранявам 'uzaklaştırmak, ayırmak'; нарязвам 'kesmek, keserek parçalamak, doğramak') bulunmaktadır. Bu beş fiilin ortak özelliği bitmemiş (несвършен) görünüşe sahip olması ve ikinci çokluk şahsa (вие/siz) göre şimdiki zamanda çekimlenmesidir. Yukarıdaki örnek cümlede eylemler biçim açısından şimdiki zamandadır. Fakat eylemler şimdiki zamanda (konuşma anında/içinde bulunulan anda) gerçekleşmemektedir. Genel olarak, gelecekte bir noktada ikinci çokluk şahıs (вие/siz) tarafından ortaya konacak uygulamada gerçekleştirilecek eylemleri sırasıyla öğretmektedir. Verilen tarif genel özelliktedir.

³⁷⁹ Örnek cümle bu internet sitesindeki yemek tarifinden alınmıştır:

<http://www.meggle.bg/recipes/?cid=7&id=24>, (22.09.2015:22.25).

Örn: Не съдържа свинска мас или извлечени от нея добавки.

*Domuz yağı veya katkıları içermiyor.*³⁸⁰

Domuz yağı veya katkıları içermez.

Yukarıdaki örnek cümlede herhangi bir ürüne yönelik açıklama yapılmıştır. Cümlelerin tek bir fiili vardır (съдържа *'kapsamak, içine almak, bulundurmak'*). Fiili incelediğimizde bitmemiş (несвършен) görünüşte olup üçüncü teklik şahsa (o) göre çekimlenmiştir. Verilen ifadede ürünün genel özelliği belirtilmiştir. Cümle biçim açısından şimdiki zamanda kurulsaydı da, ürünün bu özelliği geniş zamana yayılmaktadır.

Örn: Съхранявайте таблетките на сигурно място, където децата не могат да ги видят и достигнат, нали?

İlaçları (tablet/komprime), çocukların göremediği ve ulaşamadığı güvenli bir yerde muhafaza ediyorsunuz, değil mi?

Yukarıdaki örnek cümle bir uyarı niteliği taşımaktadır. Bu örnek cümleyi ilk adımda biçim açısından inceleyelim. Bu cümle üç parçadan oluşmaktadır.

1. Parça: Съхранявайте таблетките на сигурно място,
2. Parça: където децата не могат да ги видят и достигнат,
3. Parça: нали?

Cümlelerin birinci parçası temel cümledir (главно изречение). İkinci parça yan cümledir (подчинено изречение) ve bu yan cümle (подчинено изречение) yer zarfıyla (наречия за място/където³⁸¹) temel cümleye (главно изречение) bağlanmıştır. Üçüncü parça ise soru takısıdır.³⁸² Yan cümlelerin (подчинено

³⁸⁰ Cümle Türkiye'deki kullanım şekliyle verilmiştir. Cümlelerin bire bir çevirisi ise şöyledir: Domuz yağı veya ondan elde edilen katkıları içermiyor/içermez.

³⁸¹ Birleşik cümleleri bağlayarak bağlaç (сюз) görevi de görür.

³⁸² Bulgarcada soru bölümcüdür (въпросителна частица). Bunlar değişmez morfolojik yapılardır. Bu yapılar cümleler ile kelimeler arasında ilişki kurduklarından Türkçedeki *'takı'* işlevine denktirler.

изречение) bitmiş (свършен) görünüşteki fiilleri (видят/достигнат) üçüncü çokluk şahsa (деца/çocuklar/onlar) göre şimdiki zamanda çekimlenmiş olup да konstrüksiyonu (‘могат’ ile birleşerek) ile yeterlilik anlamı kazanmıştır. [не] olumsuzluk takısı bu yeterliliğe olumsuz anlam katmıştır.³⁸³ Temel cümle (главно изречение) bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiili (съхранявате) ikinci çokluk şahsa (вие/siz) göre şimdiki zamanda çekimlenmiştir.

Temel cümle (главно изречение) ile yan cümle (подчинено изречение) fiillerini ikinci adımda görünüş özellikleriyle incelediğimizde; çocukların ilaçları görmesi ve ilaçlara ulaşması an içinde bir kez meydana gelen olaydır ve bu yüzden yan cümle (подчинено изречение) fiilleri bitmiş görünüştedir, ilaçların muhafaza edilmesi ise geniş zamana yayılır ve bu yüzden temel cümle (главно изречение) fiili de bitmemiş görünüştedir. Cümle şimdiki zamanda kurulmuş uyarı özelliği taşır.

Şimdiki zaman kullanılarak ikinci teklik şahsa (ти/sen) emir verilebilir.

Örn: Вземаш хляб и идваш направо тук.³⁸⁴

Ekmek alıyorsun ve doğruca buraya geliyorsun.

Yukarıdaki cümledeki ifade ikinci teklik şahıs (ти/sen) için anlam açısından emir ifadesi taşımasına rağmen, biçim açısından emir ifadesi taşımaz. Cümlede iki fiil mevcuttur (вземаш/идваш). Her iki fiil de ikinci teklik şahsa (ти/sen) göre şimdiki zamanda çekimlenmiş, bitmemiş (несвършен) görünüştedir.

Değişmesi imkânsız gerçek (doğru) bilgiler (bilim, tarih v.s.) biçim açısından şimdiki zamandadır ve anlam açısından ise sadece geniş zamandadır. Sunulan gerçek (doğru) bilgi genel/geçer özellik taşıdığından geniş zamana yayılmaktadır. Bu tarz ifadeler sadece geniş zamanda çevrilir.

³⁸³ Bulgarcada olumsuzluk bölümücüdür (отрицателна частица).

³⁸⁴ Barbolova, age., s. 94.

Örn: Водата кипи при 100° по Целзий.³⁸⁵
Su 100° C' de kaynar.

Yukarıdaki örnek cümlede bilimsel bilgi paylaşılmıştır. Bu bilgi genel/geçer özellik taşımaktadır. Değişmesi imkânsızdır. Bu sebeplerin etkisiyle cümle şimdiki zamanda kurulmuş olsa da, geniş zamandadır. İfadenin fiili (кипя 'sıvı, su v.s. hakkında kaynamak, köpürmek') şimdiki zamanda üçüncü teklik şahsa (вода/su/o) göre çekimlenmiş bitmemiş (несвършен) görünüştedir.

Şimdiki zamanda kurulan cümlelerde bazen yan cümle (подчинено изречение) ile temel cümle (главно изречение) zaman açısından uyumsuzluk taşımaktadır.

Örn: Мислех, че не ме разбираш³⁸⁶
 (1) (2)
Beni anlamadığımı düşünüyordum (düşünürdüm)

Yukarıdaki örnek cümlede birinci yargı temel cümledir (главно изречение), ikinci yargı ise yan cümledir (подчинено изречение). Temel cümle (главно изречение) ile yan cümlelerin (подчинено изречение) zamanları birbirinden farklıdır. Temel cümle (главно изречение) bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време) üzerine kuruludur. Yan cümle (подчинено изречение) ise şimdiki zamandadır (сегашно време). Böylesi bir durum için yan cümlelerin zamanının (подчинено изречение) temel cümlelerin (главно изречение) zamanından bağımsız olduğunu söyleyebiliriz.

³⁸⁵ Градус Целзий/Celsius: Sıcaklık ölçme birimidir. Anders Celsius adıyla ortaya çıkan bir terimdir. Bu nedenle /Ц/ sesi büyük yazılır. Градус 'derece' anlamına gelir, Latince kökenlidir. Градус Целзий/Celsius Türkçeye çevrilirken 'santigrat' olarak çevrilir.

³⁸⁶ Паšov, age., s. 143.

3.2. Bitmiş Geçmiş Zaman (Минало свършено време-аорист)

Üç temel zamandan biri olan geçmiş zamanın (минало време) merkezini bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) oluşturur. Geçmiş zamanın (минало време) alt kolu olan bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) ve bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време) şimdiki zaman (сегашно време) gibi biçim açısından basittir.³⁸⁷

Bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) eylem geçmişte meydana gelmiş ve bitmiştir. Bu zamanda fiil çevrilirken fiile {-dX} veya {-tX} ekleri getirilir. Bulgarcadaki bu zamanın Türkçedeki karşılığı görülen geçmiş zamandır.³⁸⁸ Bulgarcada şahsa göre bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) eyleme aşağıdaki ekler getirilir.

Tablo 154: Şahıs zamirlerine göre bitmiş geçmiş zamanda fiile gelen ekler

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	x
	ти (sen)	-
	той/тя/то (o)	-
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	-хме
	вие (siz)	-хте
	те (onlar)	-ха

Bulgarcada bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) yukarıdaki ekler şahsa göre aşağıdaki varyasyonlarda eyleme eklenir.³⁸⁹

³⁸⁷ Paşov, *age.*, s. 148.

³⁸⁸ Ayrıca bk. Karaağaç, *age.*, s. 421.

³⁸⁹ Barbolova, *age.*, s. 96.

Tablo 155: Bitmiş geçmiş zamanda fiile gelen eklerin varyasyonları

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)					
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	-ах	-ех	-их	-ох	-юх	-ях
	ти (sen)	-а	-е	-и	-е	-ю	-я
	той/тя/то (o)	-а	-е	-и	-е	-ю	-я
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	-ахме	-ехме	-ихме	-охме	-юхме	-яхме
	вие (siz)	-ахте	-ехте	-ихте	-охте	-юхте	-яхте
	те (onlar)	-аха	-еха	-иха	-оха	-юха	-яха

Bulgarcada bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) şimdiki zamana (сегашно време) paralel şekillenir. Çünkü fiili bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) elde edebilmek için ilk adımda fiilin şimdiki zamanda (сегашно време) birinci teklik şahsa (аз/ben) göre çekilmiş şeklinden hareket etmek gerekir (yani fiilin sözlükteki şekli). İkinci adımda fiilin çekim özelliği tespit edilmeli ve fiilin son seslerine odaklanılmalıdır. Son adımda fiilin son sesleriyle şekillenmiş yukarıdaki tabloda gösterilmiş olan bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) varyasyonları kullanılmalıdır. Böylece, fiil bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) çekimlenmiş olur. Vermiş olduğumuz bu bilgiye göre, bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) fiilin elde edilmesine ilişkin aşamalar aşağıdaki tabloda örnek fiillerle gösterilmektedir.

Tablo 156: Bitmiş geçmiş zamanın biçimlenmesi

1.Adım	2.Adım		Son Adım
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Çekim (спрежение)		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
запозна́я tanıştırmak, takdim etmek	birinci çekim -е-	-ая	запозна́х tanıştırdım takdim ettim
копа́я kazmak, çapalamak			копа́х kazdım, çapaladım
черта́я çizmek			черта́х çizdım

ВЪВЕДА <i>sokmak, tanıtmak, tanıştırmak, taktim etmek, kabul ettirmek</i>	birinci çekim -е-	-да	ВЪВЕДОХ <i>soktum, tanıttım, tanıştırdım, taktim ettim, kabul ettirdim</i>
дойда <i>gelmek</i>			дойдох <i>geldim</i>
проведа <i>geçirmek, yürütmek, sevketmek, gerçekleştirmek</i>			проведох <i>geçirdim, yürüttüm, sevkettim, gerçekleştirdim</i>
бера <i>toplamak</i>		-ера	брах <i>topladım</i>
дера <i>derisini yüzmek, yırtmak, parçalamak, tırmalamak, çalmak, soyamak</i>			драх <i>derisini yüzdüm, yırttım, parçaladım, tırmaladım, çaldım, soydum</i>
пера <i>yıkamak, çamaşır yıkamak</i>			прах <i>yıkadım, çamaşır yıkadım</i>
жалея <i>acımak, merhamet etmek, yas tutmak</i>		-ея	жалях <i>acıdım, merhamet ettim, yas tuttum</i>
живея <i>yaşamak, ömür sürmek, ikamet etmek, geçinmek</i>			живях <i>yaşadım, ömür sürdüm, ikamet ettim, geçindim</i>
пея <i>şarkı söylemek</i>			пях <i>şarkı söyledim</i>
вържа <i>bağlamak, birleştirmek</i>		-жа	вързах <i>bağladım, birleştirdim</i>
кажа <i>söylemek, demek</i>			казах <i>söyledim, dedim</i>
мажа <i>sürmek, yağlamak, sıvamak</i>			мазах <i>sürdüm, yağladım, sıvadım</i>
изляза <i>çıkmaq, dışarıya çıkmaq</i>		-за	излязох <i>çıktım, dışarıya çıktım</i>
вляза <i>girmek, dışardan içeriye girmek</i>			влязох <i>girdim, dışardan içeriye girdim</i>
сляза <i>inmek</i>			слязох <i>indim</i>
закрия <i>örtmek, korumak, gizlemek</i>		-ия	закрих <i>örttüm, korudum, gizledim</i>

откр ^и я <i>açmak, keşfetmek</i>	birinci çekim -e-	-и ^я	откр ^и х <i>açtım, keşfettim</i>
пи ^я <i>içmek</i>			пи ^х <i>içtim</i>
пе ^{ка} <i>pişirmek</i>		-ка	пе ^{ко} х <i>pişirdim</i>
отв ^{ле} ка <i>sürüklemek, kaçırmak, kaptak</i>			отв ^{ля} ко ^х <i>sürükledim, kaçırdım, kaptım</i>
съ ^{се} ка <i>kesmek, doğramak</i>			съ ^{ся} ко ^х <i>kestim, doğradım</i>
вз ^е ма <i>almak, kabul etmek, üzerine almak, evlenmek</i>		-ма	вз ^е х <i>aldım, kabul ettim, üzerine aldım, evlendim</i>
за ^е ма <i>ödünç vermek, ödünç almak, zaptetmek, yer almak</i>			за ^е х <i>ödünç verdim, ödünç aldım, zaptettim, yer aldım</i>
при ^е ма <i>kabul etmek, almak</i>			при ^е х <i>kabul ettim, aldım</i>
пу ^с на <i>bırakmak, salmak, işletmek, yaymak, dağıtmak</i>		-на	пу ^с на ^х <i>bıraktım, saldım, işlettim, yaydım, dağıttım</i>
ста ^н а <i>ayağa kalkmak, kalkmak, olmak</i>			ста ^н а ^х <i>ayağa kalktım, kalktım, oldum</i>
тр ^ъ г ^н а <i>yola çıkmak, hareket etmek, gitmek</i>			тр ^ъ г ^н а ^х <i>yola çıktım, hareket ettim, gittim</i>
до ^п ра <i>dokunmak, dayanmak, temasta bulunmak</i>		-ра	до ^п ря ^х <i>dokundum, dayandım, temasta bulundum</i>
оп ^р а <i>dayanmak, yaslanmak</i>			оп ^р я ^х <i>dayandım, yaslandım</i>
сп ^р а <i>durmak, durdurmak, kesmek, müsaade etmemek</i>			сп ^р я ^х <i>durdum, durdurdum, kestim, müsaade etmedim</i>
вн ^е са <i>taşımak, götürmek, ithal etmek, yatırmak, ilave etmek, sunmak</i>		-са	вн ^е со ^х <i>taşıdım, götürdüm, ithal ettim, yatırdım, ilave ettim, sundum</i>

произнеса <i>telafluz etmek, söylemek, tebliğ etmek</i>	birinci çekim -e-	-са	произнесо х <i>telafluz ettim, söyledim, tebliğ ettim</i>
треса <i>titretmek, sallamak, sarsmak</i>			тресо х <i>titrettim, salladım, sarstım</i>
мета <i>süpürmek</i>		-та	мето х <i>süpürdüm</i>
раста <i>büyütmek, boy atmak, gelişmek</i>			расто х <i>büyüdüm, boy attım, geliştim</i>
уплета <i>örmek, karıştırmak, tuzağa düşürmek</i>			уплето х <i>ördüm, karıştırdım, tuzağa düşürdüm</i>
прочуя се <i>meşhur olmak</i>		-уя	прочу х се <i>meşhur oldum</i>
чуя <i>işitmek, duymak, dinlemek</i>			чу х <i>işittim, duydum, dinledim</i>
дъвча <i>çiğnemek, sakız/lokma çiğnemek</i>		-ча	дъвка х <i>çiğnedim, sakız/lokma çiğnedim</i>
плача <i>ağlamak</i>			плака х <i>ağladım</i>
утъпча <i>çiğneyerek düzlemek, çiğnemek, düzlemek</i>			утъпка х <i>çiğneyerek düzledim, çiğnedim, düzledim</i>
мириша <i>kokmak, koklamak</i>		-ша	мириса х <i>koktum, kokladım</i>
опаша <i>sarmak, çevirmek, kuşatmak</i>			опаса х <i>sardım, çevirdim, kuşattım</i>
пиша <i>yazmak</i>			писа х <i>yazdım</i>
галя <i>okşamak, sevmek, nazlı büyütmek</i>	ikinci çekim -и-	sessiz ses + я	гали х <i>okşadım, sevdim, nazlı büyüttüm</i>
изкъртя <i>çekip koparmak, sökmek, yıkmak</i>			изкърти х <i>çekip kopardım, söktüm, yıktım</i>
събудя <i>uyandırmak, uykudan kaldırmak, ikaz etmek</i>			събуд и х <i>uyandırdım, uykudan kaldırdım, ikaz ettim</i>

вървя <i>yürümek, yol almak, ilerlemek</i>	ikinci çekim -и-	sessiz ses + я	вървях <i>yürüdüm, yol aldım, ilerledim</i>
позавидя <i>biraz kıskanmak, çok görmek</i>			позавидях <i>biraz kıskandım, çok gördüm</i>
търпя <i>sabretmek, dayanmak, çekmek, göz yummak</i>			търпях <i>sabrettim, dayandım, çektim, göz yumdum</i>
напоя <i>su vermek, sulatmak, sulamak</i>		-оя	напоих <i>su verdim, sulattım, suladım</i>
строя <i>inşa etmek, bina etmek, kurmak</i>			строих <i>inşa ettim, bina ettim, kurdum</i>
боя се <i>korkmak, endişe etmek</i>			боях се <i>korktum, endişe ettim</i>
стоя <i>ayakta durmak, durmak</i>			стоях <i>ayakta durdum, durdum</i>
вѐоръжа <i>silahlandırmak</i>		-жа	вѐоръжих <i>silahlandırdım</i>
изложа <i>ortaya koymak, ortaya çıkarmak, mahcup etmek, arz etmek, açıklamak</i>			изложих <i>ortaya koydum, ortaya çıkardım, mahcup ettim, arz ettim, açıkladım</i>
предложа <i>öne sürmek, teklif etmek</i>			предложих <i>öne sürdüm, teklif ettim</i>
държа <i>elde tutmak, bulundurmak, alıkoymak, saklamak, devam etmek</i>			държах <i>elde tuttum, bulundurdum, alıkoydum, sakladım, devam ettim</i>
лежа <i>yatmak, uzanmak, geceyi geçirmek</i>			лежах <i>yattım, uzandım, geceyi geçirdim</i>
рѐмжа <i>mırıldanmak, homurdanmak, hırlamak</i>			рѐмжах <i>mırıldandım, homurdandım, hırladım</i>
мѐча <i>eziyet vermek, ızdırıp çektiirmek, işkence etmek, üzme</i>			мѐчих <i>eziyet verdim, ızdırıp çektirdim, işkence ettim, üzdüm</i>
		-ча	

пелтеча <i>kekelemek, pelteklemek</i>	ikinci çekim -и-	-ча	пелтечих <i>kekeledim, peltekledim</i>
скоча <i>sıçramak, atılmak, hoplamak</i>			сkochих <i>sıçradım, atıldım, hopladım</i>
гълча <i>azarlamak, çıkışmak, bağırarak</i>			гълчах <i>azarladım, çıktım, bağırdım</i>
мълча <i>susmak</i>			мълчах <i>sustum</i>
отърча <i>koşarak gelmek, koşmak</i>			отърчах <i>koşarak geldim, koştum</i>
душá <i>boğmak, nefesini kesmek</i>		-ша	душих <i>boğdum, nefesini kestim</i>
наруша <i>ihlal etmek, bozmak, riayet etmemek</i>			наруших <i>ihlal ettim, bozdum, riayet etmedim</i>
плаша <i>korkutmak, ürkütme, tehdit etmek</i>			плаших <i>korkuttum, ürküttüm, tehdit ettim</i>
гледам <i>bakmak, seyretmek</i>	üçüncü çekim -а/-я-	-ам	гледах <i>baktım, seyrettim</i>
наръгам <i>saplamak</i>			наръгах <i>sapladım</i>
скитам <i>başboş dolaşmak, serserilik etmek</i>			скитах <i>başboş dolaştım, serserilik ettim</i>
отварям <i>açmak</i>		-ям	отварях <i>açtım</i>
хвърлям <i>atmak, fırlatmak</i>			хвърлях <i>attım, fırlattım</i>

Yukarıdaki tablo (Tablo 156) bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) fiilin elde edilme aşamalarını genelleştirerek göstermenin yanında, fiilin son ekleriyle merkezdeki şimdiki zamanda çekim kategorisinin (birinci, ikinci, üçüncü çekim) tasnifini de genelleştirerek ortaya koymaktadır (Örn: sonu -ка ile biten fiiller birinci çekime, sonu -оя ile biten fiiller ikinci çekime, sonu -ям ile biten fiiller üçüncü çekime aittir gibi).

Çalışmamızda şimdi bu zamanın olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Bitmiş Geçmiş Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на минало свършено време)

Tablo 157: *Şahıs zamirlerine göre bitmiş geçmiş zamanın olumlu şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на минало свършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	ЖИВЯХ	<i>yaşadım</i>
	ти (sen)	ЖИВЯ	<i>yaşadın</i>
	той/тя/то (o)	ЖИВЯ	<i>yaşadı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	ЖИВЯХМЕ	<i>yaşadık</i>
	вие (siz)	ЖИВЯХТЕ	<i>yaşadınız</i>
	те (onlar)	ЖИВЯХА	<i>yaşadılar</i>

- Bitmiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на минало свършено време)

Tablo 158: *Şahıs zamirlerine göre bitmiş geçmiş zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на минало свършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	НЕ ЖИВЯХ	<i>yaşamadım</i>
	ти (sen)	НЕ ЖИВЯ	<i>yaşamadın</i>
	той/тя/то (o)	НЕ ЖИВЯ	<i>yaşamadı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	НЕ ЖИВЯХМЕ	<i>yaşamadık</i>
	вие (siz)	НЕ ЖИВЯХТЕ	<i>yaşamadınız</i>
	те (onlar)	НЕ ЖИВЯХА	<i>yaşamadılar</i>

- Bitmiş Geçmiş Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на минало свършено време)

Tablo 159: *Şahıs zamirlerine göre bitmiş geçmiş zamanın soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на минало свършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	живях ли ?	<i>yaşadım mı?</i>
	ти (sen)	живя ли ?	<i>yaşadın mı?</i>
	той/тя/то (o)	живя ли ?	<i>yaşadı mı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	живяхме ли ?	<i>yaşadık mı?</i>
	вие (siz)	живяхте ли ?	<i>yaşadınız mı?</i>
	те (onlar)	живяха ли ?	<i>yaşadılar mı?</i>

- Bitmiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на минало свършено време)

Tablo 160: *Şahıs zamirlerine göre bitmiş geçmiş zamanın olumsuz soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на минало свършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не живях ли ?	<i>yaşamadım mı?</i>
	ти (sen)	не живя ли ?	<i>yaşamadın mı?</i>
	той/тя/то (o)	не живя ли ?	<i>yaşamadı mı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не живяхме ли ?	<i>yaşamadık mı?</i>
	вие (siz)	не живяхте ли ?	<i>yaşamadınız mı?</i>
	те (onlar)	не живяха ли ?	<i>yaşamadılar mı?</i>

Bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) ifadede asıl fiiller gibi yardımcı fiiller de kullanılabilir. Bu yardımcı fiiller şahsa göre kullanılır; fakat çekim özelliği taşımazlar. Yardımcı fiillerin cümleye doğrudan katkıları bulunmamasına rağmen, işlevsel katkıları vardır. Bu yardımcı fiiller 'oldu, etti, -idi' anlamındadır.

Aşağıda bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) kullanılan yardımcı fiiller gösterilmiştir.

Tablo 161: Bitmiş geçmiş zamanın yardımcı fiilleri

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той/тя/то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
Yardımcı Fiil (спомогателен глагол)	бях	беше /бе/	беше /бе/	бяхме	бяхте	бяха

Örn: Ние бяхме в България.

Biz Bulgaristan'da idik.

Biz Bulgaristan'daydık.

Yukarıdaki örnek cümlede geçmişte gerçekleşmiş bir eylem şahsa göre (ние/biz) yardımcı fiil kullanılarak ifade edilmiştir. Yukarıda gösterilen yardımcı fiiller üç geçmiş zamanda da kullanılabilir (bitmiş geçmiş zaman/минало свършено време, bitmemiş geçmiş zaman/минало несвършено време ve geçmişte önceki zaman/минало предварително време). Belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) şimdiki zamanın (сегашно време) yardımcı fiilleri kullanılarak birleşik fiil biçimi oluşturulur.

Belirtmek gerekir ki, bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) ve bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) yardımcı fiiller asıl fiil gibi kullanılabilir. Geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) ise yardımcı fiiller asıl fiille birlikte kullanılarak birleşik fiil biçimleri oluştururlar.

Çalışmamızın bu bölümünde bitmiş geçmiş zamanın (минало свършено време) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümlelerle devam edelim.

Örn: Вчера, отидох да взема бащата от работа.

Dün, babamı işten almaya gittim.

Yukarıdaki örnek ifadede ilk önce zaman zarfına (наречия за време) dikkat edilmelidir (вчера/dün). Yukarıdaki ifadede iki fiil mevcuttur (отидох ve взема) ve

her iki fiil de birinci teklik şahsa (аз/бен) göre çekimlenmiştir. Her iki fiil de bitmiş (свършен) görünüştedir. ‘Да’ takısı ile kullanılan fiil (взема) ileriye dönüktür ve geniş zamana yayılma gösterdiğinden şimdiki zamanda biçimlenmiştir. Zaten çalışmamızda daha önceden de belirtmiş olduğumuz gibi ‘да’ takısı ile geçmiş zaman kullanamayız.³⁹⁰ ‘Да’ takısı ile fiil (взема) diğer fiile (отидох) bağlanmıştır. İfadedeki en önemli rolü bu fiil (отидох) üstlenmiştir. Çünkü ifadedeki gerçek zamanı üzerinde taşımaktadır. Bu fiilin (отидох) bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) biçimlenmesi aşağıdaki aşamalardan geçerek oluşmuştur.

Tablo 162: Örnekteki fiilin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi

1.Adım	2.Adım		Son Adım
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Çekim (спрежение)		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
отида ‘girmek’	birinci çekim -e-	-да	birinci teklik şahıs (аз/бен) ОТИДОХ ‘gittim’
bitmiş/fiil çifti отивам			

Zaman zarfı (наречия за време) bazen yanıltıcı olabilmektedir. Bitmiş geçmiş zamanla (минало свършено време) kurulan cümlelerde bazen zaman zarfı şimdiki zamana ait olabilmektedir ve fiil ise geçmiş zamanda şekillenerek uyumsuzluk meydana getirmektedir. Aşağıdaki örneği inceleyelim.

Örn: Сега, излязох да купя нещо за ядене.

Şimdi, yemek için birşeyler almaya çıktım.

Yukarıdaki örnek ifadede ilk önce zaman zarfına (наречия за време) dikkat edelim (сера/şimdi). Her ne kadar ifadede kullanılan zaman zarfı (сера/şimdi) içinde bulunulan anı işaret etse de, eylem konuşma anından kısa bir zaman önce meydana gelmiştir. Yukarıdaki ifadede iki fiil mevcuttur (излязох ve купя) ve her iki fiil de birinci teklik şahsa (аз/бен) göre çekimlenmiştir. Her iki fiil de bitmiş (свършен)

³⁹⁰ bk. s. 107.

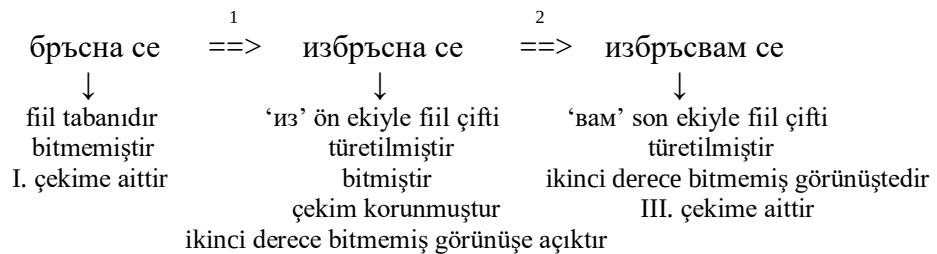
görünüştendir. ‘Да’ takısı ile kullanılan fiil (купя) ileriye dönüktür ve geniş zamana yayılma gösterdiğinden şimdiki zamanda biçimlenmiştir. ‘Да’ takısı ile fiil (купя) diğer fiile (излязох) bağlanmıştır. İfadedeki en önemli rolü bu fiil (излязох) üstlenmiştir. Çünkü ifadedeki gerçek zamanı üzerinde taşımaktadır. Bu fiilin (излязох) bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) biçimlenmesi aşağıdaki aşamalardan geçerek oluşmuştur.

Tablo 163: Örnekteki fiilin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi

1.Adım	2.Adım		Son Adım
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Çekim (спрежение)		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
изляза ‘çıkmaq’	birinci çekim -e-	-за	birinci teklik şahıs (az/ben)
bitmiş/fiil çifti излизам			излязох ‘çıkтым’

Örn: Избръснах се в къщи.
Evde tıraş oldum.

Yukarıdaki örnek ifadede fiil dönüşlü biçimdedir (възвратна форма/се). Fiili incelemek için, hemen fiili şimdiki zamana dönüştürelim. Böylece fiilin sözlükteki şeklini elde etmiş olacağız (избръснах се → избръсна се). Избръсна се ‘tıraş olmak’ fiili I. çekime aittir ve bitmiş (свършен) görünüştedir. Bu bitmiş ve dönüşlü yapıdaki fiilin bitmemiş (несвършен) görünüşteki çifti избръсвам се ‘tıraş olmak’ fiilidir. Her iki fiilin (избръсвам се/избръсна се) temelini бръсна се ‘tıraş olmak’ fiili oluşturmaktadır. Bu fiillerin oluşum sırası ise şöyledir:

‘Из’ ön ekiyle (prefix/представка) bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiil (бръсна се) bitmiş (свършен) görünüşe (избръсна се) dönüşmüş ve belli bir aspektif değer kazanmıştır (tamamlanma, sonuçlanma). Bu fiilin (избръсна се) bitmiş geçmiş

zamanda (минало свършено време) şekillenmesi aşağıdaki aşamalardan geçerek oluşmuştur.

Tablo 164: Örnekteki fiilin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi

1.Adım	2.Adım		Son Adım
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Çekim (спрежение)		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
избръсна се <i>'tırış olmak'</i>	birinci çekim -e-	-на	birinci teklik şahıs (az/ben)
bitmiş/fiil çifti избръсвам се			избръснах се <i>'tırış oldum'</i>

Örn: Дядо Угрин **цвъкна** няколко пъти с огнилото, **запали** лулата и **направи** усилие да стане, ала болният крак **не** му **позволи**.

– Милено... Милено... къде **се дяна?** – **завика** малко обезпокоен той и внимателно **впи** очи в мрачината.

– Тук съм де – **обад** **се** ясен женски глас от малката градинка зад воденицата. – Тук съм, тук. (Elin PELİN- Değirmen Yanında / Елин ПЕЛИН-Край Воденицата; Elin Pelin Razkazi, Bılgarski Pisatel, Sofya 1965, s. 70).

Anlamı:

*“Ugrin Baba çakmağını birkaç kez **çakıp** lülesini **yaktı**, ayağa kalkmaya **çalıştı**, ama hasta ayağı buna **izin vermedi**.*

*– Milena... Milena... nerede **kaldın?** diye **bağır**dı, biraz telaşlıydı, dikkatle gözlerini karanlığa **dikti**.*

Değirmen ardındaki küçük bahçeden duru bir kadın sesi:

*– Buradayım, diye **yanıtladı**. Buradayım, burada.”³⁹¹*

Yukarıdaki örnekte verilen fiillerin bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) biçimlenmesi aşağıdaki aşamalardan geçerek oluşmuştur.

³⁹¹ Pelin, age., s. 48.

Tablo 165: Örnekteki fiillerin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi

1.Adım	2.Adım		Son Adım
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Çekim (спрежение)		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
ЦВЪКНА bitmiş/fiil çifti цвѣквам	birinci çekim -е-	-на	ЦВЪКНАХ (аз/ben) ЦВЪКНА (той/o/Ugrin Baba)
запаля bitmiş/fiil çifti запалвам	ikinci çekim -и-	sessiz + я	запалиХ (аз/ben) запали (той/o/Ugrin Baba)
направля bitmiş/fiil çifti направлям	ikinci çekim -и-	sessiz + я	направиХ (аз/ben) направи (той/o/Ugrin Baba)
ПОЗВОЛЯ bitmiş/fiil çifti позволявам	ikinci çekim -и-	sessiz + я	ПОЗВОЛИХ (аз/ben) ПОЗВОЛИ (той/o/Ugrin Baba'nın hasta ayağı)
дяна се bitmiş/fiil çifti дявам се	birinci çekim -е-	-на	ДЯНАХ се (аз/ben) ДЯНА се (ти/sen/Milena)
завикам bitmiş/fiil çifti завиквам	üçüncü çekim -а/-я-	-ам	завикаХ (аз/ben) завика (той/o/Ugrin Baba)
ВПИЯ bitmiş/fiil çifti впивам	birinci çekim -е-	-ия	ВПИХ (аз/ben) ВПИ (той/o/Ugrin Baba)
обадя се bitmiş/fiil çifti обаждам се	ikinci çekim -и-	sessiz + я	обадих се (аз/ben) обадя се (тя/o/Milena)

Örn: Гергана си плетѣ пуловѣр и Гергана си плѣте пуловѣр.³⁹²

Gergana kazağını örüyor ve Gergana kazağını ördü.

Yukarıdaki ifadede zamanın belirleyicisi vurgu (ударение) olmuştur. Vurgu ikinci /é/ sesinin üzerinde olduğunda ifadenin zamanı şimdiki zamandır (сегашно време). Vurgu birinci /é/ sesi üzerinde olduğunda ise ifadenin zamanı bitmiş geçmiş zamandır (минало свършено време). Karışıklık şimdiki zamanda (сегашно време) üçüncü teklik şahısta (той/тя/то/o) ve bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) ikinci/üçüncü teklik şahıslarda (ти/sen-той/тя/то/o) fiilin çekimlenirken hiçbir ek almamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) ikinci/üçüncü teklik şahıslarda da (ти/sen-той/тя/то/o) fiil aynı çekimlendiğinden karışıklık meydana gelmektedir. Bu durumlarda zaman zarflarına dikkat edilmeli, geçmiş zamanlarda (bitmiş/bitmemiş geçmiş zamanda ve geçmişte önceki zamanda özellikle ikinci/üçüncü teklik şahıslarda) özne kullanılmalı, fiilin

³⁹² Barbolova, age., s. 102.

vurgusuna (özellikle ikinci/üçüncü teklik şahıslarda) dikkat edilmelidir. Yukarıdaki ifadede kullanılan fiilin (плéте) bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) biçimlenmesi aşağıdaki aşamalardan geçerek oluşmuştur.

Tablo 166: Örnekteki fiilin bitmiş geçmiş zamanda biçimlenmesi

1.Adım	2.Adım		Son Adım
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Çekim (спрежение)		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)
ПЛÉТА 'örmek'	birinci çekim -e-	-та	ПЛÉТОХ 'ördüm' (аз/ben) ПЛéТЕ 'ördü' (тя/o/Gergana)
bitmemiş/fiil çifti yok			

Bu bölümün sonunda bir hususun altını çizmek yerinde olacaktır. Örneklerde de görüldüğü üzere, genellikle fiilin bitmiş (свършен) görünüşü ele alınarak bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) oluşturulmuştur. Fiil çiftinin olmadığı bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiillerde de ön ek (prefix/представка) kullanılmış, fiile bitmiş (свършен) görünüş kazandırılarak bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) oluşturulmuştur. Bitmemiş (несвършен) ve bitmiş (свършен) görünüşteki fiiller bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) çekimlenebilmesine rağmen, bitmiş (свършен) görünüşteki fiile öncelik verilmelidir.

3.3. Bitmemiş Geçmiş Zaman (Минало несвършено време-имперфект)

Geçmiş zamanın (минало време) alt kolu olan bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време) bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време) gibi biçim açıdan basittir.

Bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) eylem geçmişte meydana gelmiş ve geçmişte belli bir zaman devam etmiştir. Geçmişte belli bir zaman süreklilik gösteren eylemler, geçmişte tekrarlanan eylemler veya geçmişte paralel gerçekleşen eylemler bu zamanla ifade edilmektedir. Bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време) eylemin geçmişte başlamış ve şimdiki zamanda da

(içinde bulunulan anda) devam ettiğini göstermez.³⁹³ Geçmişte başlamış ve süreklilik gösteren eylem şimdiki zamanda (içinde bulunulan anda ya da konuşma anında) da devam edebilir; fakat konuşmacının bu yönde bilgisi mevcut değildir.³⁹⁴

Bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) fiil çevrilirken fiile {-yordu} veya {-XrdX} ekleri getirilir. Bulgarcadaki bu zamanın Türkçedeki karşılığı şimdiki/geniş zamanın hikâyesidir. Her ne kadar iki dilde de bu zamanın kullanımı anlam olarak aynı olsa da, biçim açısından Bulgarcada basit zamanlıdır (simple tense/просто време); Türkçede ise birleşik zamanlıdır (compound tense/сложно време).³⁹⁵ Bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) gerçekleştirilen eylemin bittiği kesinlik taşımaya rağmen, bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) gerçekleştirilen eylemin bittiği kesinlik taşımamaktadır. İki geçmiş zaman arasındaki en belirgin ayrım budur.

Bulgarcada şahsa göre bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) eyleme aşağıdaki ekler getirilir.

Tablo 167: Şahıs zamirlerine göre bitmemiş geçmiş zamanda fiile gelen ekler

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време)
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	х
	ти (sen)	-ше
	той/тя/то (o)	-ше
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	-хме
	вие (siz)	-хте
	те (onlar)	-ха

³⁹³ Paşov, *age.*, s. 145.

³⁹⁴ Barbolova, *age.*, s. 106.

³⁹⁵ Süleymanoğlu vd. 2007, s. 78.

Bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) bitmiş geçmiş zamandan (минало свършено време) farklı olarak ikinci/üçüncü teklik şahıslarda (ти/сен-той/тя/то/о) fiile [-ше] kişi eki eklenir.

Bulgarcada bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) yukarıdaki ekler (Tablo 167) şahsa göre aşağıdaki varyasyonlarda eyleme eklenir.³⁹⁶

Tablo 168: Bitmemiş geçmiş zamanda fiile gelen eklerin varyasyonları

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време)				
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	-ах	-ах	-ех	-ях	-ях
	ти (sen)	-аше	-еше	-еше	-еше	-яше
	той/тя/то (o)	-аше	-еше	-еше	-еше	-яше
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	-ахме	-ахме	-ехме	-яхме	-яхме
	вие (siz)	-ахте	-ахте	-ехте	-яхте	-яхте
	те (onlar)	-аха	-аха	-еха	-яха	-яха

Bulgarcada bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време) da şimdiki zamana (сегашно време) paralel şekillenir. Çünkü fiili bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) elde edebilmek için ilk adımda fiil şimdiki zamanda birinci teklik şahsa (аз/ben) göre ele alınmalı ve böylece fiilin sözlükteki şeklinden hareket edilmelidir. İkinci adımda çekim özelliği tanımlanmalı ve birinci/ikinci çekime ait fiillerde vurgunun yerine dikkat edilmelidir. Üçüncü çekime ait fiillerde vurgunun yeri önemsizdir. Bu noktalar göz önünde bulundurulduktan sonra, son adımda yukarıdaki tabloda gösterilmiş olan bitmemiş geçmiş zaman (минало несвършено време) varyasyonları kullanılmalıdır. Vermiş olduğumuz bu bilgiye göre, bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) fiilin elde edilmesine ilişkin aşamalar aşağıdaki tabloda örnek fiillerle gösterilmektedir.

³⁹⁶ Barbolova, age., s. 103.

Tablo 169: Bitmemiş geçmiş zamanın biçimlenmesi

1.Adım	2.Adım	Son Adım
Şimdiki Zaman (сегашно време)	Çekim (спрежение)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време)
-á / -я (vurgu bu seslerin üzerinde)		-ях / -áx (ж, ч, ш sesleri sonrası kullanılır)
перá (bitmemiş) 'yıkamak, çamaşır yıkamak'	birinci çekim -е-	перя́х (переше, переше, перяхме, перяхте, перяха) 'yıkıyordum (yıkardım), çamaşır yıkıyordum (yıkardım)'
грешá (bitmemiş) 'günah işlemek, suç işlemek, aldanmak, hata yapmak'	ikinci çekim -и-	грешáх (грешеше, грешеше, грешахме, грешахте, грешаха) 'günah işliyordum (işlerdim), suç işliyordum (işlerdim), aldanıyordum (aldanırdım), hata yapıyordum (yapardım)'
броя́ (bitmemiş) 'saymak, ödemek'	ikinci çekim -и-	броя́х (броеше, броеше, брояхме, брояхте, брояха) 'sayıyordum (sayardım), ödüyordum, (öderdim)'
-а / -я (vurgu bu seslerin üzerinde değildir)	Çekim (спрежение)	-ех
мáжа (bitmemiş) 'sürmek, yağlamak'	birinci çekim -е-	мáжех (мáжеше, мáжеше, мáжехме, мáжехте, мáжеха) 'sürüyordum (sürerdim), yağlıyordum, (yağlardım)'
слýжа (bitmemiş) 'hizmet etmek, memuriyette bulunmak, çalışmak, askerliğini yapmak'	ikinci çekim -и-	слýжех (слýжеше, слýжеше, слýжехме, слýжехте, слýжеха) 'hizmet ediyordum (ederdim), memuriyette bulunuyordum (bulunurdum), çalışıyordum (çalışırdım), askerliğimi yapıyordum (yapardım)'
пáзя (bitmemiş) 'korumak, muhafaza etmek'	ikinci çekim -и-	пáзех (пáзеше, пáзеше, пáзехме, пáзехте, пáзеха) 'koruyordum (korurdum), muhafaza ediyordum (ederdim)'
-ам / -ям	Çekim (спрежение)	-ах / -ях
Гледам (bitmemiş) 'bakmak, seyretmek'	üçüncü çekim -а-/-я-	Гледа́х (гледаше, гледаше, гледахме, гледахте, гледаха) 'bakıyordum (bakardım), seyrediyordum (seyrederdim)'
СПОМНЯМ СИ (bitmemiş) 'hatırlamak'	üçüncü çekim -а-/-я-	СПОМНЯ́Х СИ (спомняше си, спомняше си, спомняхме си, спомняхте си, спомняха си) 'hatırlıyordum (hatırlardım)'

Çalışmamızda şimdi bu zamanın olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Bitmemiş Geçmiş Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на минало несвършено време)

Tablo 170: *Şahıs zamirlerine göre bitmemiş geçmiş zamanın olumlu şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmemiş Geçmiş Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на минало несвършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	живеех	<i>yaşıyordum, yaşırdım</i>
	ти (sen)	живееше	<i>yaşıyordun, yaşırdın</i>
	той/тя/то (o)	живееше	<i>yaşıyordu, yaşırdı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	живеехме	<i>yaşıyorduk, yaşırdık</i>
	вие (siz)	живеехте	<i>yaşıyordunuz, yaşırdınız</i>
	те (onlar)	живееха	<i>yaşıyorlardı, yaşırlardı</i>

- Bitmemiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на минало несвършено време)

Tablo 171: *Şahıs zamirlerine göre bitmemiş geçmiş zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmemiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на минало несвършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не живеех	<i>yaşamıyordum, yaşamazdım</i>
	ти (sen)	не живееше	<i>yaşamıyordun, yaşamazdın</i>
	той/тя/то (o)	не живееше	<i>yaşamıyordu, yaşamazdı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не живеехме	<i>yaşamıyorduk, yaşamazdık</i>
	вие (siz)	не живеехте	<i>yaşamıyordunuz, yaşamazdınız</i>
	те (onlar)	не живееха	<i>yaşamıyorlardı, yaşamazlardı</i>

- Bitmemiş Geçmiş Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на минало несвършено време)

Tablo 172: *Şahıs zamirlerine göre bitmemiş geçmiş zamanın soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmemiş Geçmiş Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на минало несвършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	живеех ли ?	<i>yaşıyor muydum?</i> <i>yaşar mıydım?</i>
	ти (sen)	живееше ли ?	<i>yaşıyor muydun?</i> <i>yaşar mıydın?</i>
	той/тя/то (o)	живееше ли ?	<i>yaşıyor muydu?</i> <i>yaşar mıydı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	живеехме ли ?	<i>yaşıyor muyduk?</i> <i>yaşar mıydık?</i>
	вие (siz)	живеехте ли ?	<i>yaşıyor muydunuz?</i> <i>yaşar mıydınız?</i>
	те (onlar)	живееха ли ?	<i>yaşıyorlar mıydı?</i> <i>yaşarlar mıydı?</i>

- Bitmemiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на минало несвършено време)

Tablo 173: *Şahıs zamirlerine göre bitmemiş geçmiş zamanın olumsuz soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Bitmemiş Geçmiş Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на минало несвършено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не живеех ли ?	<i>yaşamıyor muydum?</i> <i>yaşamaz mıydım?</i>
	ти (sen)	не живееше ли ?	<i>yaşamıyor muydun?</i> <i>yaşamaz mıydın?</i>
	той/тя/то (o)	не живееше ли ?	<i>yaşamıyor muydu?</i> <i>yaşamaz mıydı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не живеехме ли ?	<i>yaşamıyor muyduk?</i> <i>yaşamaz mıydık?</i>
	вие (siz)	не живеехте ли ?	<i>yaşamıyor muydunuz?</i> <i>yaşamaz mıydınız?</i>
	те (onlar)	не живееха ли ?	<i>yaşamıyorlar mıydı?</i> <i>yaşamazlar mıydı?</i>

Çalışmamızın bu bölümünde bitmemiş geçmiş zamanın (минало несвършено време) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümlelerle devam edelim.

Örn: Вчера по това време разхождах кучето си в парка.

Dün bu zamanda köpeğimi parkta dolaştırıyordum (dolaştırırdım).

Yukarıdaki örnek cümle geçmişte süreç olarak meydana gelmiş (bir zaman devam etmiş) bir eylemden bahsetmektedir. Fiil (разхождах) de görünüş özelliği açısından bitmemiştir (несвършен). Aynı cümleyi bitmiş geçmiş zamanla (минало свършено време) da kuralım ve aradaki farkı görelim.

Örn: Вчера по това време разходих кучето си в парка.

Dün bu zamanda köpeğimi parkta dolaştırdım.

Bu cümlelerin fiili (разходих) görünüş özelliği açısından bitmiştir (свършен). Fakat bu durumda eylem bitmişlik özelliği kazanmış ve süreç özelliğini yitirmiştir. Ayrıca, dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Cümlede sadece zaman zarfı (наречия за време/вчера) kullanılmamıştır. Bu zamanda (по това време) ifadesi cümlede kullanılarak geçmişteki belli bir noktayı belirtmiş ve eyleme süreç kazandırmıştır (bu zamanda- bu zaman esnasında). Bu ifade bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiille (разхождах) beraber cümledeki eylemin zamanının bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) kurulmasını sağlamıştır.

Şimdi aynı cümleyi geçmişteki bir diğer gelişmeyle bağlayalım.

Örn: Когато те търсих, разхождах кучето си в парка.

Seni aradığımda, köpeğimi parkta dolaştırıyordum (dolaştırırdım).

Yukarıdaki örnek cümlede iki ayrı cümle bulunmaktadır.

1- когато те търсих → yan cümledir (подчинено изречение)

2- разхождах кучето си в парка → temel cümledir (главно изречение)

Her iki cümle de geçmiş zamanla kurulmuştur. Yan cümlede (подчинено изречение) fiil bitmiş geçmiş zamandadır (минало свършено време). Şimdiki zamanda (сегашно време) bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiil (търся) bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/ben) göre

çekimlenmiştir (fiilin bitmemiş geçmiş zamanda çekimi: търсех). Temel cümlede (главно изречение) ise fiil bitmemiş geçmiş zamandadır (минало несвършено време). İki olay üst üste gelmiştir ve birbirine paralellik göstermektedir. Temel cümledeki (главно изречение) eylem geçmişte süreç bildirir ve yan cümledeki (подчинено изречение) eylem geçmişteki sürecin içinde gerçekleşmiş ve bitmiştir. Temel cümledeki (главно изречение) eylem olay zamanıdır (geçmişte bir noktada başlamış ve devam eden); yan cümledeki (подчинено изречение) eylem ise atıf zamanıdır (devam eden eylemle ilişkisi bulunan).

Geçmişte süreç hâlinde gerçekleşme gösteren eylemler belli bir dönemde tekrarlanır.

Örn: Когато бях дете, разхождах кучето си в парка.

Çocukken, köpeğimi parkta dolaştırıyordum (dolaştırdım).

Yukarıdaki örnek cümlede eylem, geçmişte belli bir dönemde tekrarlanmaktadır. Temel cümledeki (главно изречение) fiili bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) birinci teklik şahsa (аз/бен) göre çekimlenmiştir. Elbette ki, köpeği gezdirme eylemi geçmişte bir noktada bitmesine rağmen, geçmişte ileriki bir noktada tekrar gerçekleşir ve böylece eylem geçmişteki bir dönemi kapsamış olur. İçinde bulunulan anla ilgisi yoktur.

Vermiş olduğumuz örneklerde eylemlerin konuşma anı ile ilişkisi yoktur. Fakat vermiş olduğumuz örnekler birinci teklik şahsa (аз/бен) yönelik olduğundan, konuşmacının içinde bulunduğu anda eylemi gerçekleştirmediği ortadadır. Aynı cümleyi üçüncü şahıs(lar) ile kurarsak, eylemin konuşma anında da devam edebilme ihtimali vardır. Fakat bu konuşmacının bilgisi dışındadır.

Örn: Той разхождаше кучето си в парка.

Köpeğini parkta dolaştırıyordu (dolaştırırdı).

Yukarıdaki örnekte eylem bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) üçüncü teklik şahsa (той/о) göre çekimlenmiştir. Konuşmacı, üçüncü şahsın geçmişte belli bir zaman gerçekleştirdiği eylemi ifade etmektedir. Konuşmacı bu

ifadeyi aktarırken (içinde bulunulan anda) eylem devam edebilir. Fakat konuşmacı böyle bir bilgiye sahip değildir (şahit olduğu geçmişteki ana göre bilgisini vermekte).

Bu bölümün sonunda bir hususun altını çizmek yerinde olacaktır. Bitmiş geçmiş zamanda/bitmemiş geçmiş zamanda fiil çiftlerinin biçim açısından çekimlenmesi III. çekime ait fiillerde; ayrıca, çifti olmayan III. çekime ait ve nadiren II. çekime ait fiillerde ve Bulgarcaya ödünçlenmiş fiillerde (ki bu fiiller de III. çekime aittir) karışık bir durum yaratmaktadır. Böylesi bir durumda konuşmanın ya da metnin hâkim zamanına dikkat edilmesi şarttır ve bitmemiş (несвършен) ve bitmiş (свършен) görünüşteki fiiller bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) çekimlenebilmesine rağmen, bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiile öncelik verilmelidir.

3.4. Belirsiz Geçmiş Zaman (Минало неопределено време-перфект)

Geçmiş zamanın (минало време) alt kolu olan belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време) biçim açısından birleşik yapıdadır. Çünkü bu zamanda asıl fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir (-л) ve şahsa göre şimdiki zaman (сегашно време) yardımcı fiilleriyle kullanılır. Basitçe Bulgarcada belirsiz geçmiş zamanın (минало неопределено време) oluşumunu formülleştirecek;

СЪМ + bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (си, е, сме, сте, са) (минало свършено деятелно причастие)

Belirsiz geçmiş zaman (минало неопределено време) konuşma anından önce gerçekleşmiş eylemin belirsizlik taşıdığı durumlarda, konuşma anındaki delillere dayandırılarak çıkarım yoluyla geçmişte belirsiz bir zamanda gerçekleşmiş eylemlerin tespitinde, geçmişte belirsiz bir zamanda pek çok kez tekrarlanan eylemlerde, geçmişe yönelik genel bir gerçeği belirsizlik içinde ifade eden eylemlerde (konuşma anında da bu genel gerçek değişmemiştir/eylemin etkisi devam etmektedir) kullanılmaktadır.

Belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) asıl fiil çevrilirken fiile {-mXş} eki getirilir. Bu zamanda asıl fiil biçimlenirken bitmiş geçmiş zamana (минало свършено време) paralel biçimlenmektedir. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 174: *Belirsiz geçmiş zamanın bitmiş geçmiş zamana paralel biçimlenmesi*

		Bitmiş Geçmiş Zamanda (минало свършено време) asıl fiile gelen ekler				
		-ах	-ех	-их	-ох	-ях
Belirsiz Geçmiş Zaman (минало неопределено време)	Eril Cins (мъжки род)	-ал	-ел	-ил	-л	-ял
	Dişil Cins (женски род)	-ала	-ела	-ила	-ла	-яла
	Orta Cins (среден род)	-ало	-ело	-ило	-ло	-яло
	Çokluk (множествено число)	-али	-ели	-или	-ли	-яли

Yukarıdaki tabloyu örnek fiillerle inceleyelim.

Tablo 175: *Bitmiş geçmiş zamanda ve belirsiz geçmiş zamanda fiillerin biçimlenmesi*

		Bitmiş Geçmiş Zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/бен) göre çekimlenmiş asıl fiiller				
		разбрах 'anladım'	приех 'kabul ettim'	учих 'öğrendim'	дадох 'verdim'	търпях 'sabrettim'
Belirsiz Geçmiş Zaman (минало неопределено време)	Eril Cins (мъжки род)	разбрал	приел	учил	дал	търпял
	Dişil Cins (женски род)	разбрала	приела	учила	дала	търпяла
	Orta Cins (среден род)	разбрало	приело	учило	дало	търпяло
	Çokluk (мн.ч.)	разбрали	приели	учили	дали	търпели

Belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) asıl fiili biçimlendirirken ilk adımda fiili tanımlamak gerekir. Bunun için fiilin görünüşü (bitmemiş/bitmiş) ve çekimi tespit edilmelidir. İkinci adımda fiili bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/бен) göre çekimlemek gerekir. Son adımda ise geçmiş zaman ekinin [-х] yerine [-л] eki (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun; bk. Tablo 174)

getirilir. Böylece belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) asıl fiile yönelik işlem tamamlanmış olur.³⁹⁷ Bu işlemin tamamlanmasıyla fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) özelliğini kazanmış olur. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

Tablo 176: *Belirsiz geçmiş zamanda asıl fiilin biçimlenmesi*

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време) birinci teklik şahıs (1л.,ед.ч.)	-X → -Л
чета (<i>okumak</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	четох (<i>okudum</i>)	чел (-а,-о,-и) (<i>okumuş</i>)
пиша (<i>yazmak</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	1. Çekim	писах (<i>yazdım</i>)	писал (-а,-о,-и) (<i>yazmış</i>)
дойда (<i>gelmek</i>)	Bitmiş (св.) (fiil çifti дождам, дохождам)	1. Çekim	дойдох (<i>geldim</i>)	дошъл, дошла дошло, дошли (<i>gelmiş</i>)
получа (<i>almak, kabul etmek</i>)	Bitmiş (св.) (fiil çifti получавам)	2. Çekim	получих (<i>aldım, kabul ettim</i>)	получил (-а,-о,-и) (<i>almış, kabul etmiş</i>)
навърша (<i>bitirmek, tamamlamak, bütünlemek</i>)	Bitmiş (св.) (fiil çifti навършвам)	2. Çekim	навърших (<i>bitirdim, tamamladım, bütünledim</i>)	навършил (-а,-о,-и) (<i>bitirmiş, tamamlamış, bütünlemiş</i>)
пита́м (<i>sormak</i>)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	3. Çekim	питах (<i>sordum</i>)	питал (-а,-о,-и) (<i>sormuş</i>)

³⁹⁷ Аугіса çalışmamızda bk. s. 135-138.

ХОДЯ (yürümek, dolaşmak, gitmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	ХОДИХ (yürüdüm, dolaştım, gittim)	ХОДИЛ (-а,-о,-и) (yürümüş, dolaşmış, gitmiş)
ПЛУВАМ (yüzmek)	Bitmemiş (нсв.) (fiil çifti yok)	3. Çekim	ПЛУВАХ (yüzdüm)	ПЛУВАЛ (-а,-о,-и) (yüzmüş)
благодаря (teşekkür etmek)	Bitmemiş (нсв.) Bitmiş (св.) (fiil çifti yok)	2. Çekim	благодарих (teşekkür ettim)	благодарил (-а,-о,-и) (teşekkür etmiş)

Asıl fiil {-mXş} ekini kazandıktan sonra, bir diğer işlem şimdiki zamanın (сегашно време) yardımcı fiillerini özneye/şahsa göre kullanmaktır.

Tablo 177: Şimdiki zamanın yardımcı fiilleri

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той/тя/то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
Yardımcı Fiil (спомогателен глагол)	съм	си	е	сме	сте	са

Belirtmemiz gerekir ki, eğer cümleye şahıs zamiriyle başlıyorsak, cümlelerin dizilişi özneye/şahsa göre kullanılmış yardımcı fiil ve asıl fiil şeklinde olmalıdır (olumlu, olumsuz ve olumsuz soru cümleleri için geçerlidir). Tersisi durumu düşünecek olursak, yani cümleye şahıs zamiriyle başlamıyorsak, cümlelerin dizilişi bu sefer asıl fiil başta ve sonrasında özneye/şahsa göre kullanılmış yardımcı fiil şeklinde olmalıdır (olumlu ve soru cümleleri için geçerlidir).

Örn: Той е подписал молбата ми.

O dilekçemi imzalamış.

Подписал е молбата ми.

Dilekçemi imzalamış.

Yukarıdaki iki örnek cümlede tek fark şahıs zahirinin kullanılması ya da kullanılmamasıdır. Bu duruma göre cümlelerin dizilişi şekillenmiştir. Cümleye

yardımcı fiille başlanmaması Bulgarcada bilinmesi gereken bir kuraldır (aynı bilgi dönüşlülük biçimi için de geçerlidir). Üçüncü teklik şahıs zamirlerini (той,тя,то/o) kullanmamak cümlede eylemi gerçekleştirenin cinsiyetini bilinmez kılar. Fakat bu zaman için bunu söyleyemeyiz. Çünkü fiile (подписал) dikkat edecek olursak, fiil gramatik cinsiyet kategorisine göre eril üçüncü teklik şahsa (той/o) göredir (örneğin fiile [-ла] eki gelseydi (подписала) bu sefer eylemi gerçekleştiren dişil üçüncü teklik şahıs (тя/o) olacaktı).

Çalışmamızda şimdi bu zamanın olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Belirsiz Geçmiş Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на минало неопределено време)

Tablo 178: Şahıs zamirlerine göre belirsiz geçmiş zamanın olumlu şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Belirsiz Geçmiş Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на минало неопределено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	СЪМ ЖИВЯЛ (-а,-о)	<i>yaşamışım</i>
	ти (sen)	СИ ЖИВЯЛ (-а,-о)	<i>yaşamışsın</i>
	той (o)	е ЖИВЯЛ	<i>yaşamış/tır/</i>
	тя (o)	е ЖИВЯЛА	<i>yaşamış/tır/</i>
	то (o)	е ЖИВЯЛО	<i>yaşamış/tır/</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	СМЕ ЖИВЕЛИ	<i>yaşamışız</i>
	вие (siz)	СТЕ ЖИВЕЛИ	<i>yaşamışsınız</i>
	те (onlar)	СА ЖИВЕЛИ	<i>yaşamışlar/dır/</i>

- Belirsiz Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на минало неопределено време)

Tablo 179: *Şahıs zamirlerine göre belirsiz geçmiş zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Belirsiz Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на минало неопределено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	не съм живял (-а,-о)	<i>yaşamamışım</i>
	ти (<i>sen</i>)	не си живял (-а,-о)	<i>yaşamamışsın</i>
	той (<i>o</i>)	не е живял	<i>yaşamamış/tır/</i>
	тя (<i>o</i>)	не е живяла	<i>yaşamamış/tır/</i>
	то (<i>o</i>)	не е живяло	<i>yaşamamış/tır/</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	не сме живели	<i>yaşamamışız</i>
	вие (<i>siz</i>)	не сте живели	<i>yaşamamışsınız</i>
	те (<i>onlar</i>)	не са живели	<i>yaşamamışlar/dır/</i>

- Belirsiz Geçmiş Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на минало неопределено време)

Tablo 180: *Şahıs zamirlerine göre belirsiz geçmiş zamanın soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Belirsiz Geçmiş Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на минало неопределено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	живял (-а,-о) ли съм?	<i>yaşamış mıyım?</i>
	ти (<i>sen</i>)	живял (-а,-о) ли си?	<i>yaşamış mısın?</i>
	той (<i>o</i>)	живял ли е?	<i>yaşamış mıdır/?</i>
	тя (<i>o</i>)	живяла ли е?	<i>yaşamış mıdır/?</i>
	то (<i>o</i>)	живяло ли е?	<i>yaşamış mıdır/?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	живели ли сме?	<i>yaşamış mıyız?</i>
	вие (<i>siz</i>)	живели ли сте?	<i>yaşamış mısınız?</i>
	те (<i>onlar</i>)	живели ли са?	<i>yaşamışlar mıdır/?</i>

- Belirsiz Geçmiş Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на минало неопределено време)

Tablo 181: *Şahıs zamirlerine göre belirsiz geçmiş zamanın olumsuz soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Belirsiz Geçmiş Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на минало неопределено време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не съм ли живял (-а,-о)?	<i>yaşatamış mıyım?</i>
	ти (sen)	не си ли живял (-а,-о)?	<i>yaşatamış mısın?</i>
	той (o)	не е ли живял?	<i>yaşatamış mıdır/?</i>
	тя (o)	не е ли живяла?	<i>yaşatamış mıdır/?</i>
	то (o)	не е ли живяло?	<i>yaşatamış mıdır/?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не сме ли живели?	<i>yaşatamış mıyız?</i>
	вие (siz)	не сте ли живели?	<i>yaşatamış mısınız?</i>
	те (onlar)	не са ли живели?	<i>yaşatamışlar mıdır/?</i>

Çalışmamızın bu bölümünde belirsiz geçmiş zamanın (минало неопределено време) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümlelerle devam edelim.

Örn: “Музей на невинността” е една от най-хубавите книги, които съм чел.

“Masumiyet Müzesi” okumuş olduğum en güzel kitaplardan biridir.

“Masumiyet Müzesi” okuduğum en güzel kitaplardan biridir.

Yukarıdaki örnek cümleyi inceleyebilmek için, öncelikle iki parçaya ayıralım.

1. Parça: “Музей на невинността” е една от най-хубавите книги,

2. Parça: които съм чел.

Cümleinin birinci parçası temel cümledir (главно изречение). İkinci parça yan cümledir (подчинено изречение) ve bu yan cümle (подчинено изречение)

nispet (bağlama) zamiri (относительно местоимение/който³⁹⁸) ile temel cümleye (главно изречение) bağlanmıştır. Temel cümle (главно изречение) üçüncü teklik şahsa (Музей на невинността/Masumiyet Müzesi/o) göre şimdiki zamanda (сегашно време) yardımcı fiil kullanılarak (е) oluşmuştur. Eylem geniş zamana yayılmaktadır. Yan cümle ise birinci teklik şahsa (аз/ben) göre belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) oluşmuştur. Çünkü okuma eylemi geçmişte belirsiz bir zamanda gerçekleşmiş ve konuşma anında da etkisi devam etmektedir (kitabı okumuşum/ kitabı biliyorum).

Yukarıdaki örnek cümlelerin iki çevirisi verilmiştir. İlk çeviri örnek cümledeki yan cümlelerin (подчинено изречение) zamanına ikinci çeviriye göre uygundur; fakat ikinci çeviri kullanım açısından ilk çeviriye göre daha uygundur.

Örn: Преди половин час тя се обади, че тръгва. Сигурно вече е пристигнала.

Yarım saat önce o (dişil) yola çıktığını haber verdi. Muhakkak artık varmıştır.

Yukarıdaki örnek cümleyi inceleyebilmek için öncelikle parçalara ayıralım. Yukarıdaki örnekte iki cümle bulunmaktadır:

1. Cümle: Преди половин час тя се обади, че тръгва.
2. Cümle: Сигурно вече е пристигнала.

Birinci cümle de iki parçadan oluşmaktadır:

1. Parça: Преди половин час тя се обади,
2. Parça: че тръгва.

³⁹⁸ Yan cümle oluşturan който, която, което, които nispet zamirlerinin temel cümledeki ilişkide olduğu isme göre biçimlendiği ve bu nispet zamirlerinin çevrilirken de temel cümledeki isimle ilişkili olarak çevrilmesi gerektiği bilinmelidir.

Birinci cümlenin birinci parçası temel cümledir (главно изречение). İkinci parça yan cümledir (подчинено изречение) ve bu yan cümle (подчинено изречение) bağlaçla (съюз/че³⁹⁹) temel cümleye (главно изречение) bağlanmıştır. Temel cümlenin (главно изречение) fiili bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) üçüncü teklik şahsa (тя/о) göre çekimlenmiş ve bitmiş görünüştedir (обады се). Temel cümledeki (главно изречение) zamanı belirleyen zaman zarfıdır (наречия за време/преди⁴⁰⁰).

Birinci cümlenin ikinci parçasında fiil şimdiki zamanda (сегашно време) üçüncü teklik şahsa göre (тя/о) çekimlenmiş ve bitmemiş görünüştedir (тръгвам). Çünkü yan cümlenin eylemi ileriye doğru gerçekleşmektedir.

Konumuz gereği bizi ikinci cümle ilgilendirmektedir. Konuşmacı çıkarım yoluyla bir sonuca varmıştır. Bu sonuç kesinlik taşımaz. Konuşmacı, gidilecek mesafeyi göz önünde bulundurarak, elindeki somut veriden (şahsın yola çıktığını haber verdiği zaman) yola çıkmış ve içinde bulunulan andan önce belirsiz bir noktada eylemin gerçekleşmiş olacağı sonucunu çıkarmıştır. İkinci cümlenin fiili belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) dişil üçüncü teklik şahsa (тя/о) göre çekimlenmiştir (е пристигнала).

Örn: Много пъти ми е казвал, че ме обича.

*Bana pek çok kez beni sevdiğini söylemiştir.*⁴⁰¹

Yukarıdaki örnekte temel cümledeki (главно изречение) fiil (е казвал) geçmişte belirsiz bir noktada pek çok kez tekrarlanmıştır. Fiil eril üçüncü teklik şahsa (той/о) göre çekimlenmiş ve geçmişte belirsiz bir noktada tekrarlandığından biçim açısından da bitmemiş görünüştedir (казвам). Yan cümledeki (подчинено

³⁹⁹ Genellikle şaşkınlık, memnuniyet, itiraz, karşı koyma ve azarlama gibi bazı ifadelerde anlamı kuvvetlendirmek veya altını çizmek için de kullanılabilir. Bu kullanımda takı (частица) görevi görür. (Bu görev konuşma için geçerlidir); bk. Bilgarski Tilkoven Reçnik, Nauka i İzkustvo, Sofya 2008, s. 1060.

⁴⁰⁰ Edat (предлог) olarak da kullanılabilir. Aynı anlamı verir.

⁴⁰¹ İfadenin Türkçesinde, söylemin kadın tarafından mı, yoksa erkek tarafından mı söylendiği tespit edilememektedir. İfadenin Bulgarcasında ise söylemin bir kadın tarafından yapıldığı ortadadır.

изречение) fiil de şimdiki zamanda üçüncü teklik şahsa (той/o) göredir ve geniş zamana yayılmaktadır.

Örn: Досега, не сте ходили в Мавзолея (Анъткабир) на Мустафа Кемал Ататюрк.

Şimdiye kadar, Mustafa Kemal Atatürk'ün Mozolesine (Anıtkabir) gitmemişsiniz.

Yukarıdaki örnek cümlede fiil (сте ходили) belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) ikinci çokluk şahsa (вие/siz) göre çekimlenmiştir. Cümle geçmişe yönelik genel bir gerçeği belirsizlik içinde ifade etmektedir (geçmişteki bütün zamanı kapsar/geçmişte bir noktadan oluşmaz). Konuşma anında da bu genel gerçek değişmemiştir. Sonrası için bu durum değişme potansiyaline sahiptir.

3.5. Geçmişte Önceki Zaman/Öğrenilen Geçmiş Zaman Hikâyesi (Минало предварително време-плусквамперфект)

Geçmiş zamanın (минало време) alt kolu olan geçmişte önceki zaman (минало предварително време) biçim açısından birleşik yapıdadır. Geçmişte önceki zaman (минало предварително време) biçim açısından ve asıl fiilin şekillenmesi açısından belirsiz geçmiş zamana (минало неопределено време) benzerdir. Çünkü bu zamanda da asıl fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir (-л). Geçmişte önceki zamanın (минало предварително време) birleşik yapılı olmasından da anlaşılacağı üzere, bu zamanda da asıl fiil yardımcı fiile ihtiyaç duymaktadır; tıpkı belirsiz geçmiş zamanda (минало неопределено време) olduğu gibi. Fakat bir farkla. Geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) asıl fiille birlikte kullanılan yardımcı fiiller geçmiş zamana ait yardımcı fiillerdir. Elbette, bu yardımcı fiiller şahsa göre kullanılmaktadır. Basitçe Bulgarcada geçmişte önceki zamanın (минало предварително време) oluşumunu formülleştirebilirsek;

бях	+	bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
(беше, беше, бяхме, бяхте, бяха)		(минало свършено деятелно причастие)

Geçmiş zaman yardımcı fiilleri⁴⁰² (бях, беше, беше, бяхме, бяхте, бяха) çalışmamızda daha önceden de söylediğimiz gibi, üç geçmiş zamanda (bitmiş geçmiş zaman/минало свършено време, bitmemiş geçmiş zaman/минало несвършено време ve geçmişte önceki zaman/минало предварително време) kullanılmaktadır.

Geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) asıl fiili şekillendirmek için çalışmamızda 3. 4. Belirsiz Geçmiş Zaman (Минало неопределено време - перфект) bölümünde gösterdiğimiz yöntem bire bir uygulanır.⁴⁰³ Bu yöntemle geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) asıl fiil bitmiş geçmiş zamana (минало свършено време) paralel şekillenmektedir.⁴⁰⁴ Bu yöntemin uygulanması sonucunda asıl fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) özelliğini kazanmış olur. Geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) asıl fiil çevrilirken fiile {-mXş} eki getirilir. Asıl fiil {-mXş} ekini kazandıktan sonra bir diğer yapılması gereken geçmiş zaman (минало време) yardımcı fiillerini özneye/şahsa göre kullanmaktır.

Tablo 182: Geçmiş zamanın yardımcı fiilleri

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той/тя/то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
Yardımcı Fiil (спомогателен глагол)	бях	беше /бе/	беше /бе/	бяхме	бяхте	бяха

Geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) fiil (yardımcı fiille birlikte, asıl fiil) çevrilirken fiile {-mXştX} eki getirilir. Bu zamanın Türkçedeki karşılığı öğrenilen geçmiş zaman hikâyesidir.

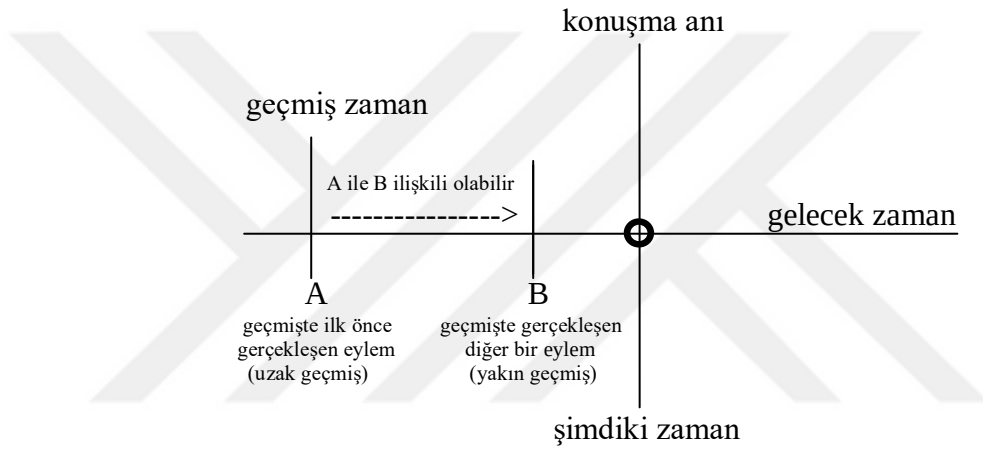
⁴⁰² Geçmiş zaman yardımcı fiillerinin ‘сѣм’ yardımcı fiilinden oluştuğu unutulmamalıdır. Ayrıca bitmiş/bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili olan ‘бил’, geçmiş zaman yardımcı fiili ‘бях’ tarafından oluşur. Fakat temelde ‘сѣм’ yardımcı fiili bulunmaktadır; сѣм → бях → бил.

⁴⁰³ bk. s. 285-287.

⁴⁰⁴ Üç temel zamandan biri olan geçmiş zamanın merkezini de bitmiş geçmiş zaman oluşturur. Çünkü iki geçmiş zamanın (belirsiz geçmiş zaman ve geçmişte önceki zaman) şekillenmesinde pay sahibidir.

Geçmişte önceki zaman (минало предварително време) geçmişte gerçekleşen bir eylemden önce gerçekleşen bir başka geçmiş zaman eylemi ifade ederken ya da geçmişte ilk önce gerçekleşen bir eylemin sonucuna bağlı olarak geçmişte gerçekleşen diğer bir eylemin ortaya çıktığı durumlarda kullanılmaktadır. Zaman bandında bu zamanı şöyle gösterebiliriz:

Şekil 25: Geçmişte gerçekleşen eylemler ve bu eylemlerin birbiri ile ilişkisi

Çalışmamızda şimdi geçmişte önceki zamanın (минало предварително време) olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Geçmişte Önceki Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на минало предварително време)

Tablo 183: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki zamanın olumlu şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на минало предварително време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	бях живял (-а,-о)	<i>yaşamıştım</i>
	ти (sen)	беше /бе/ живял (-а,-о)	<i>yaşamıştın</i>
	той (o)	беше /бе/ живял	<i>yaşamıştı</i>
	тя (o)	беше /бе/ живяла	<i>yaşamıştı</i>
	то (o)	беше /бе/ живяло	<i>yaşamıştı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	бяхме живели	<i>yaşamıştık</i>
	вие (siz)	бяхте живели	<i>yaşamıştınız</i>
	те (onlar)	бяха живели	<i>yaşamışlardı/yaşamıştılar</i>

- Geçmişte Önceki Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на минало предварително време)

Tablo 184: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на минало предварително време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не бях живял (-а,-о)	<i>yaşamamıştım</i>
	ти (sen)	не беше /бе/ живял (-а,-о)	<i>yaşamamıştın</i>
	той (o)	не беше /бе/ живял	<i>yaşamamıştı</i>
	тя (o)	не беше /бе/ живяла	<i>yaşamamıştı</i>
	то (o)	не беше /бе/ живяло	<i>yaşamamıştı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не бяхме живели	<i>yaşamamıştık</i>
	вие (siz)	не бяхте живели	<i>yaşamamıştınız</i>
	те (onlar)	не бяха живели	<i>yaşamamışlardı/yaşamamıştılar</i>

- Geçmişte Önceki Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на минало предварително време)

Tablo 185: Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki zamanın soru şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на минало предварително време)	
teklük (ед. ч.)	аз (ben)	бях ли живях (-а,-о)?	yaşamış mıydım?
	ти (sen)	беше /бе/ ли живях (-а,-о)?	yaşamış mıydın?
	той (o)	беше /бе/ ли живях?	yaşamış mıydı?
	тя (o)	беше /бе/ ли живяхла?	yaşamış mıydı?
	то (o)	беше /бе/ ли живяхло?	yaşamış mıydı?
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	бяхме ли живели?	yaşamış mıydık?
	вие (siz)	бяхте ли живели?	yaşamış mıydınız?
	те (onlar)	бяха ли живели?	yaşamışlar mıydı? yaşamış mıydılar?

- Geçmişte Önceki Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на минало предварително време)

Tablo 186: Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki zamanın olumsuz soru şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на минало предварително време)	
teklük (ед. ч.)	аз (ben)	не бях ли живях (-а,-о)?	yaşamamış mıydım?
	ти (sen)	не беше /бе/ли живях (-а,-о)?	yaşamamış mıydın?
	той (o)	не беше /бе/ ли живях?	yaşamamış mıydı?
	тя (o)	не беше /бе/ ли живяхла?	yaşamamış mıydı?
	то (o)	не беше /бе/ ли живяхло?	yaşamamış mıydı?
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не бяхме ли живели?	yaşamamış mıydık?
	вие (siz)	не бяхте ли живели?	yaşamamış mıydınız?
	те (onlar)	не бяха ли живели?	yaşamamışlar mıydı? yaşamamış mıydılar?

Çalışmamızın bu bölümünde geçmişte önceki zamanın (минало предварително време) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümlelerle devam edelim.

Örn: Вчера, когато ти дойде, ние бяхме излезли.

Dün, sen geldiğinde, biz çıkmıştık.

Yukarıdaki örnek cümlede ilk önce zaman zarfına (наречия за време/вчера) dikkat edilmelidir. Atıf edilen zamanda (reference time) eylem bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) ikinci teklik şahsa (ти/sen) göre çekimlenmiştir. Olay zamanı (event time) ise atıf zamandan (reference time) önce gerçekleşmiştir. Olay zamanındaki (event time) eylem geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) birinci çokluk şahsa (ние/biz) göre çekimlenmiştir. Olay zamanı (event time) atıf zamana (reference time) göre konuşma anından daha uzaktır. Bu cümlede geçmişteki eylemler gerçekleşme sırasına göre verilmiştir. İki eylemin de birbiri ile ilişkisi bulunmamaktadır.

Örn: Преди една година тя беше мразила баща си и обмисли да избяга в друг град.

Bir yıl önce o babasından nefret etmişti ve başka bir şehre kaçmayı düşündü.

Yukarıdaki örnek cümle geçmiş zaman üzerine kuruludur. Cümlenin zamanını belirleyen zaman zarfına (наречия за време/преди) dikkat edilmelidir. Yukarıdaki örnekte iki ayrı cümle birbirine bağlaçla (съюз/и) bağlanmıştır. İki cümledeki fiiller (беше мразила, обмисли, избяга) üçüncü teklik şahsa (тя/о) göre çekimlenmiştir. Cümledeki fiilleri zaman açısından incelediğimizde;

беше мразила → geçmişte önceki zaman (минало предварително време)

обмисли → bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време)

избяга → şimdiki zaman (сегашно време)

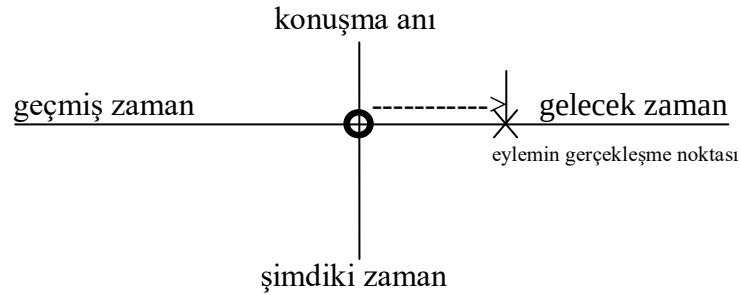
Örnek cümledeki ‘да’ takısına dikkat edilmelidir. Çalışmamızda daha önce de değindiğimiz gibi, bu takıdan sonra geçmiş zaman kullanamayız. ‘Да’ takısı ile kullanılan fiil (избяга) ileriye dönüktür ve geniş zamana yayılma gösterdiğinden şimdiki zamanda biçimlenmiştir. ‘Да’ takısı ile fiil (избяга) diğer fiile (обмисли) bağlanmıştır; ‘да’ takısından sonra gelen fiili görünüşü açısından da incelediğimizde, fiilin (избяга) bitmiş (свършен) görünüşte III. çekime ait olduğunu görürüz. ‘*Kaçmak, uzaklaşmak, savuşmak*’ anlamlarına gelen bu fiili (избяга) anlam açısından da incelediğimizde eylemin ileriye dönük bir kez meydana geleceğini tespit ederiz. Cümledeki bu noktaları belirttikten sonra asıl konumuza odaklanalım.

Bir yıl önce gerçeklen birinci eylem (беше мразила) ve yine geçmiş zamanda gerçekleşen ikinci eylem (обмисли). Birinci eylem (беше мразила) konuşma anına uzak olan eylemdir ve geçmişte ilk önce ortaya çıkan eylemdir. Bu yüzden fiilin zamanı geçmişte önceki zamandır (минало предварително време/mXştX). İkinci eylem (обмисли) konuşma anına yakın olan eylemdir ve geçmişte ikinci ortaya çıkan eylemdir. Bu yüzden bu fiilin zamanı da bitmiş geçmiş zamandır (минало свършено време/dX). Bu cümlede geçmişteki eylemler gerçekleşme sırasına göre verilmesinin yanında, iki eylemin de birbiri ile ilişkili olduğuna dikkat edilmelidir. Çünkü birinci eylemin (беше мразила) sonucu ikinci eyleme (обмисли) neden olmuştur ya da tam tersini de söyleyebiliriz; ikinci eylemin (обмисли) nedeni birinci eylemin (беше мразила) sonucudur.

3.6. Gelecek Zaman (Бъдеще време)

Üç temel zamandan biridir. Eylemler içinde bulunulan an (konuşma anı) sonrasındaki bir noktada gerçekleşecektir. Kesinlik taşımaktadır. İçinde bulunulan mevcut durumun gelecekte değişeceği, devam edeceği, gerçekleşme potansiyeli taşıyan durumlar, geleceğe yönelik istekler, niyetler, tahminler, emirler, zaruri durumlar bu zamanla ifade edilir. Aşağıdaki zaman bandını inceleyelim.

Şekil 26: Gelecek zamanda eylemin gerçekleşme noktası

Gelecek zamanın (бъдеще време) şimdiki zaman (сегашно време) gibi kullanım alanı oldukça geniştir. Bulgarcada fiilin gelecek zamanda (бъдеще време) şekillenmesi aynı şimdiki zamandaki (сегашно време) gibidir. Fakat gelecek zamanda (бъдеще време) olumlu ifadelerde daima fiilin önünde duran bir takı bulunur. Bu takı ‘ще’ takısıdır.⁴⁰⁵ Şimdiki zamanda (сегашно време) özneye/şahsa göre çekimli fiilin önüne ‘ще’ takısının getirilmesiyle fiil olumlu gelecek zamana (бъдеще време) dönüşür. Bu takı ve şimdiki zaman formatında özneye/şahsa göre çekimlenen fiille birlikte oluşan gelecek zaman (бъдеще време) birleşik biçime (сложни форми) sahiptir.⁴⁰⁶ Gelecek zamanı (бъдеще време) oluşturan ‘ще’ takısı fiilin önünde bulunduğundan proklitiktir⁴⁰⁷ (sözcük önünde olan klitik) ve vurgusuzdur ([не] olumsuzluk takısı ile kullanıldığında vurguludur).⁴⁰⁸

Olumlu ifadede gelecek zamanda fiil çevrilirken fiile {-acak} veya {ecek} ekleri getirilir. Olumsuz ifadede ise bu zamanda fiil çevrilirken fiile {-mayacak} veya {-meyecek} ekleri getirilir. Çalışmamızda şimdi gelecek zamanın (бъдеще време) olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

⁴⁰⁵ Bulgarcada ‘ще’ biçim oluşturan bölümçüktür (формообразуваща частица). Çünkü gelecek zamanın oluşumu bu bölümçükle sağlanır. Fakat çalışmamızda daha önce de belirttiğimiz gibi bölümçükler cümleler ile kelimeler arasında ilişki kurduklarından Türkçedeki ‘takı’ işlevine denktirler.

⁴⁰⁶ Barbolova, *age.*, s. 115.

⁴⁰⁷ Stoyanov, *age.*, s. 379.

⁴⁰⁸ ‘не’ olumsuzluk takısıyla birlikte ‘ще’ takısı kullanıldığında, ‘ще’ takısında /e/ sesinde vurgu meydana gelir (щѐ). Fakat bu kullanım yaygın değildir.

- Gelecek Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на бъдеще време)

Tablo 187: *Şahıs zamirlerine göre gelecek zamanın olumlu şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecek Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на бъдеще време)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	ще живея	<i>yaşayacağım</i>
	ти (<i>sen</i>)	ще живееш	<i>yaşayacaksın</i>
	той/тя/то (<i>o</i>)	ще живее	<i>yaşayacak</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	ще живеем	<i>yaşayacağız</i>
	вие (<i>siz</i>)	ще живеете	<i>yaşayacaksınız</i>
	те (<i>onlar</i>)	ще живеят	<i>yaşayacaklar</i>

- Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на бъдеще време)

Bulgarcada gelecek zamanda (бъдеще време) olumsuz ifadelerde iki tip bulunmaktadır:

1) не + щé + şimdiki zamandaki fiil

Tablo 188: *Şahıs zamirlerine göre gelecek zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на бъдеще време)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	не щé живея	<i>yaşamayacağım</i>
	ти (<i>sen</i>)	не щé живееш	<i>yaşamayacaksın</i>
	той/тя/то (<i>o</i>)	не щé живее	<i>yaşamayacak</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	не щé живеем	<i>yaşamayacağız</i>
	вие (<i>siz</i>)	не щé живеете	<i>yaşamayacaksınız</i>
	те (<i>onlar</i>)	не щé живеят	<i>yaşamayacaklar</i>

2) няма да + şimdiki zamandaki fiil

Bitmemiş (несвършен) ve şahıssız (безлично) ‘няма’ fiilinin ‘да’ takısı ile birleşmesi ve akabinde şimdiki zamanda (сегашно време) özneye/şahsa göre çekimlenmiş fiilin gelmesi ile olumsuz gelecek zaman biçimlendirilir.

Tablo 189: Şahıs zamirlerine göre gelecek zamanın olumsuz şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на бъдеще време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	няма да живея	<i>yaşamayacağım</i>
	ти (sen)	няма да живееш	<i>yaşamayacaksın</i>
	той/тя/то (o)	няма да живее	<i>yaşamayacak</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	няма да живеем	<i>yaşamayacağız</i>
	вие (siz)	няма да живеете	<i>yaşamayacaksınız</i>
	те (onlar)	няма да живеят	<i>yaşamayacaklar</i>

- Gelecek Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на бъдеще време)

Tablo 190: Şahıs zamirlerine göre gelecek zamanın soru şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecek Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на бъдеще време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	ще живея ли ?	<i>yaşayacak mıyım?</i>
	ти (sen)	ще живееш ли ?	<i>yaşayacak mısın?</i>
	той/тя/то (o)	ще живее ли ?	<i>yaşayacak mı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	ще живеем ли ?	<i>yaşayacak mıyız?</i>
	вие (siz)	ще живеете ли ?	<i>yaşayacak mısınız?</i>
	те (onlar)	ще живеят ли ?	<i>yaşayacaklar mı?</i>

- Gelecek Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на бъдеще време)

Tablo 191: *Şahıs zamirlerine göre gelecek zamanın olumsuz soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecek Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на бъдеще време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	няма /не щѐ/ ли да живея?	yaşatacak mıym?
	ти (sen)	няма /не щѐ/ ли да живееш?	yaşatacak mısın?
	той/тя/то (o)	няма /не щѐ/ ли да живее?	yaşatacak mı?
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	няма /не щѐ/ ли да живеем?	yaşatacak mıyız?
	вие (siz)	няма /не щѐ/ ли да живеете?	yaşatacak mısınız?
	те (onlar)	няма /не щѐ/ ли да живеят?	yaşatacaklar mı?

Gelecek zamandaki (бъдеще време) ifadede asıl fiiller gibi yardımcı fiiller de kullanılabilir. Gelecek zamanda (бъдеще време) yardımcı fiiller ‘olacak, edecek’ anlamındadır. Olumlu ifadede gelecek zamanda (бъдеще време) kullanılan yardımcı fiiller aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 192: *Gelecek zamanda olumlu ifadedeki yardımcı fiiller*

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той/тя/то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
Yardımcı Fiil (спомогателен глагол)	ще бъда	ще бъдеш	ще бъде	ще бъдем	ще бъдете	ще бъдат

Olumsuz ifadede gelecek zamanda (бъдеще време) kullanılan yardımcı fiiller aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 193: *Gelecek zamanda olumsuz ifadedeki yardımcı fiiller*

Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	аз (ben)	ти (sen)	той/тя/то (o)	ние (biz)	вие (siz)	те (onlar)
Yardımcı Fiil (спомогателен глагол)	няма да бъда	няма да бъдеш	няма да бъде	няма да бъдем	няма да бъдете	няма да бъдат

‘Бъда’ yardımcı fiili anlam açısından ‘съм’ yardımcı fiiline denktir (olmak anlamındadır). Biçim açısından ise fark vardır. Çünkü ‘съм’ yardımcı fiili çekim özelliği taşıyamamasına rağmen; ‘бъда’ yardımcı fiili çekim özelliği taşımaktadır (I. çekime [e] aittir). ‘Бъда’ yardımcı fiilinin tüm zamanlarda özneye/şahsa göre çekimlerinin mevcut olması asıl fiil gibi kullanımına yol açmaktadır. Bunların dışında, ‘съм’ yardımcı fiili bitmemiş (несвършен) görünüştedir ve geçişsizdir (непреходен). ‘Бъда’ yardımcı fiili ise hem bitmemiş (несвършен) hem bitmiş (свършен) görünüştedir ve geçişsizdir (непреходен). ‘Бъда’ yardımcı fiili (ще/няма да ile birlikte) gelecek zamanda kullanılır (yaygın kullanım); ayrıca, şart bildiren ifadeler için biçim oluşturur ve emir kipinde de kullanılır.⁴⁰⁹

‘Бъда’ yardımcı fiili gelecekteki noktaya gönderme yapmak için sürekli ‘ще’ takısına da ihtiyaç duymamaktadır.

Örn: Искам да **бъда** лекар → Doktor olmayı istiyorum

Yukarıdaki örnek cümlede ‘бъда’ yardımcı fiili да konstrüksiyonu (уар/искам да) ile birlikte kullanılarak ‘ще’ takısına gerek duymadan geleceğe gönderme yapmıştır.

Gelecek zamanın (бъдеще време) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümleleri incelemeden önce ‘ще’ takısından biraz bahsedelim. Bu takının oluşumu ‘ща’ fiiline bağlanabilir. Çünkü bu fiili zaman açısından şahsa göre çekimlediğimizde gelecek zamanda kullanılan biçimlere ulaşmaktayız. Aşağıdaki tablo ‘ща’ fiilinin şimdiki zamanda ve bitmiş/bitmemiş geçmiş zamanda çekimlerini göstermektedir (bu fiil çekim kategorisinde I. çekime [e] aittir).

⁴⁰⁹ bk. s. 89 ve 96.

Tablo 194: ‘*уа*’ fiilinin *şimdiki zamanda* ve *bitmiş/bitmemiş geçmiş zamanda çekimi*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Şimdiki Zaman (сегашно време)	Bitmiş Geçmiş Zaman (минало свършено време)	Bitmemiş Geçmiş Zaman (минало несвършено време)
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	ща	щях	щях
	ти (<i>sen</i>)	щеш	щя	щеше
	той/тя/то (<i>o</i>)	ще	щя	щеше
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	щем	щяхме	щяхме
	вие (<i>siz</i>)	щете	щяхте	щяхте
	те (<i>onlar</i>)	щат	щяха	щяха

‘İstemek, arzu etmek’ anlamlarına gelen ‘ща’ fiili geçmişte gelecek zamanın oluşmasında yardımcı fiil olarak da kullanılır (щях).⁴¹⁰

Şimdi çalışmamızın bu bölümünde gelecek zamanın (бъдеще време) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümlelerle devam edelim.

Örn: Всеки ден се качвам на автобус; и вчера се качих; и утре ще се кача.

1

2

3

Her gün otobüse biniyorum; dün de bindim, yarın da bineceğim.

Birinci cümlede sıklık bildiren ifadeye (всеки ден) dikkat edilmelidir. Eylem geniş zamanda gerçekleşmektedir ve fiil bitmemiş (несвършен) görünüştedir. Üçüncü cümlede ise eylem bitmiş (свършен) görünüştedir; çünkü gelecek zamanda (бъдеще време) bir defa gerçekleşecektir. Genel olarak meydana gelen ve dün de meydana gelmiş eylem, gelecek noktada da meydana gelerek değişim göstermeyecektir. Fakat gelecek noktada değişim göstermeye açıktır. Aşağıdaki örnek cümleyi inceleyelim.

⁴¹⁰ Ayrıca bk. Bilgarski Tilkoven Reçnik, Nauka i İzkustvo, Sofya 2008, s. 1084.

Örn: Всеки ден се качвам на автобус; и вчера се качих, но утре няма да се
кача. (1) (2) (3)

Her gün otobüse biniyorum; dün de bindim, fakat yarın binmeyeceğim.

Bazı ifadeler ise gelecekte değişime kesinlikle kapalıdır (değişmesi mümkün değildir). Geleceğe gönderme yapan ifade geleceğin tamamını kapsamaktadır. Aşağıdaki örnek cümleyi inceleyelim.

Örn: Република Турция ще живее вечно.

Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.

M. Kemal ATATÜRK

Yukarıdaki örnek cümlede bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiil (живее) ‘ще’ takısıyla birlikte üçüncü teklik şahsa (Република Турция/Türkiye Cumhuriyeti/o) göre çekimlenmiştir. Örnek cümle gelecek için değişmez genel geçer bir ifadedir.

Örn: Защо се кахъриш бе, чедо, и твоят късмет ще излезе.⁴¹¹

Niçin kahırlanırsın be evladım, senin kısmetin de çıkacak.

Yukarıdaki örnek cümlede bitmiş (свършен) görünüşteki fiil (излезе) ‘ще’ takısıyla birlikte üçüncü teklik şahsa (твоят късмет/senin kısmetin/o) göre çekimlenmiştir. Örnek cümlede gelecekte bir noktada mevcut durumun değişeceği ifade edilmektedir. Fakat bu değişimin potansiyeli olmasına rağmen, kesinliği yoktur.

Örn: Вярвам, че скоро хората ще отидат на Марс.

İnsanların yakında Mars'a gideceklerine inanıyorum.

⁴¹¹ Ivanov vd. 1969, s. 217.

Yukarıdaki örneği incelediğimizde, yan cümlede eylem (отидат) gelecek zamanda (бъдеще време) bir defa gerçekleşeceğinden bitmiş (свършен) görünüştedir ve ‘ще’ takısıyla birlikte üçüncü çokluk şahsa göre (хората/insanlar/onlar) çekimlenmiştir. Temel cümlede eylem (вярвам) geniş zamana yayıldığından bitmemiş (несвършен) görünüştedir. Geniş zamana yayılan eylemin (вярвам) zamanı şimdiki zamanda (сегашно време) biçimlenmiştir. Örnek ifadede mevcut durumda gerçekleşmeyen (mümkün olmayan) durumun gelecekteki durumu tahmin edilmiştir.

Örn: След това няма да живея с родителите си.

Bundan sonra ailemle birlikte yaşamayacağım.

Yukarıdaki örnek cümlede öncelikle geleceğe gönderme yapan ifadeye (bundan sonra/след това) dikkat edilmelidir. Örnek cümlede ‘няма’ fiilinin ‘да’ takısı ile birleşmesi sonucunda olumsuz gelecek zaman şekillenmiş ve akabinde bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiil (живея) birinci teklik şahsa (аз/ben) göre çekimlenmiştir. Örnek cümlede gelecekte mevcut durumun değişmesine yönelik alınan karar ifade edilmiştir.

Örn: Ще кажеш истината, няма да лъжеш.⁴¹²

Hakikati söyleyeceksin, yalan söylemeyeceksin.

Yukarıdaki örnek cümlede olumlu gelecek zaman (ще) ve olumsuz gelecek zaman (няма да) biçimleri birlikte kullanılmıştır. Örnek cümledeki fiiller (кажеш/лъжеш) ikinci teklik şahsa (ти/sen) göre çekimlenmiştir. Fakat iki fiil görünüş açısından zıtlık taşımaktadır. Olumlu gelecek zaman biçiminde fiil (кажеш) bitmiş (свършен) görünüştedir; olumsuz gelecek zaman biçiminde ise fiil (лъжеш) bitmemiş (несвършен) görünüştedir. Her iki fiil de I. çekime [e] aittir. Örnek cümle

⁴¹² Barbolova, *age.*, s. 119.

gelecekte gerçekleştirilmek üzere anlam açısından emir ifadesi taşımaktadır; fakat biçim açısından emir ifadesi taşımaz.⁴¹³

Örn: Ще спра да пуша цигара, защото кръвното ми е високо.

1

2

Sigara içmeyi keseceğim, çünkü tansiyonum yüksek.

Yukarıdaki örnekte iki cümle bağlaçla (съюз/защото) birbirine bağlanmıştır. Konumuz gereği bizi birinci cümle ilgilendirmektedir. Birinci cümlede bitmiş (свършен) görünüşteki fiil (спра) ‘ще’ takısıyla birlikte birinci teklik şahsa (аз/ben) göre çekimlenmiştir. Çünkü eylem gelecek noktada bir kez ortaya çıkacaktır. İlk cümlemin diğer fiilini incelediğimizde, ‘да’ takısı ile kullanılan fiil (пуша) ileriye dönüktür ve geniş zamana yayılma gösterdiğinden şimdiki zamanda biçimlenmiştir. ‘Да’ takısı ile fiil (пуша) diğer fiile (спра) bağlanmıştır; ‘да’ takısından sonra gelen fiili görünüş özelliği açısından da incelediğimizde, fiilin (пуша) bitmemiş (несвършен) görünüşte II. çekime [и] ait olduğunu görürüz. Örnek cümle gelecekte mevcut durumun değişmesinin zaruri durumdan kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu tarz cümlelerde olumlu/olumsuz gelecek zaman (бъдеще време) biçimleri (ще/няма да) kullanılmadan da gelecek zamana gönderme yapılabilir.

Örn: Трябва да спра да пуша⁴¹⁴ цигара, защото кръвното ми е високо.

Sigara içmeyi kesmeliyim, çünkü tansiyonum yüksek.

Sigara içmeyi kesmem gerekiyor, çünkü tansiyonum yüksek.

⁴¹³ Eğer fiiller ikinci çokluk şahsa (вие/siz) göre çekimlenmiş (кажете/лъжете) olsaydı, biçim açısından da emir ifadesi taşırdı.

⁴¹⁴ Bu fiilin kullanılması sonrasında ‘цигара’ sözcüğü kullanılmayabilir. Çünkü fiil zaten bu anlamı taşımaktadır (Пуша: Tutmek, duman çıkarmak, sigara içmek, tütsülemek). Bu fiilin sonrasında ‘цигара’ sözcüğünün kullanılmasında herhangi bir mahzur da bulunmamaktadır. Örneğin; Türkçede ‘içmek’ fiili bir sıvı için de kullanılabilir ya da sigara, nargile v.b nesne/araçlar için de kullanılabilir. Bulgarcada ise ‘içmek’ eylemi farklı fiillerle ifade edilir.

Yukarıdaki örnek cümle да konstrüksiyonu (yapı) ile oluşmuştur. Bu konstrüksiyon gereklilik (трябва да) bildirmektedir. Gereklilik bildiren eylem (трябва да спра) gelecek noktada bir kez gerçekleşecektir. Yukarıdaki örnek cümleyi olumlu gelecek zaman (бъдеще време) biçimi (ще) ile de tekrar oluşturabiliriz.

Örn: Ще трябва да спра да пуша цигара, защото кръвното ми е високо.

Sigara içmeyi kesmem gerekecek, çünkü tansiyonum yüksek.

3.7. Gelecekte Önceki Zaman (Бъдеще предварително време)

Gelecek zamanın (бъдеще време) alt kolu olan gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време) biçim açısından birleşik yapıdadır (сложни форми). Gelecekte önceki zamanda (бъдеще предварително време) eylemi biçimlendirmek için sırasıyla şu adımlar uygulanır:

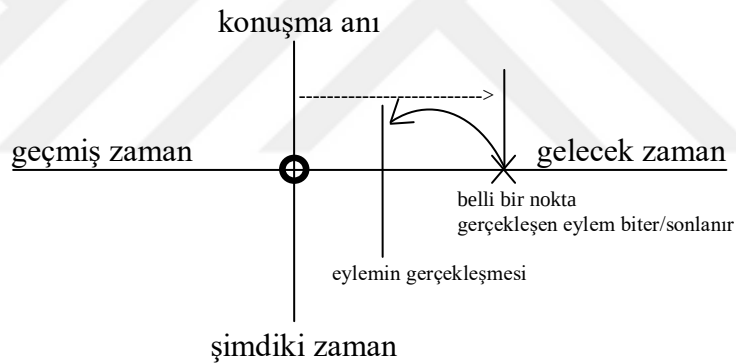
Birinci adımda olumlu/olumsuz gelecek zaman biçimleri (ще/няма да) kullanılır. İkinci adımda özneye/şahsa göre şimdiki zaman yardımcı fiilleri kullanılır. Son adımda fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun).⁴¹⁵ Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

⁴¹⁵ Gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време) biçim açısından ve asıl fiilin şekillenmesi açısından geçmişte önceki zamana (минало предварително време) ve belirsiz geçmiş zamana (минало неопределено време) benzerdir. Çünkü bu zamanlarda da asıl fiil bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir (-л). Asıl fiilin bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) özelliğini kazanmasına yönelik bk. *Tablo 176*, s. 286. Ayrıca bk. s.135-138.

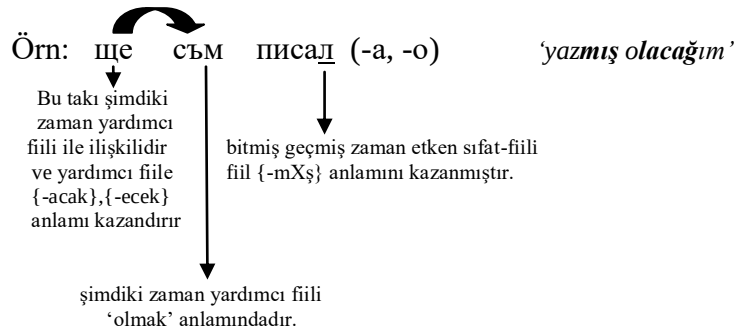
Tablo 195: Gelecekte önceki zamanın biçimlenmesi

Birinci Adım	İkinci Adım	Üçüncü Adım
gelecek zaman biçimleri	şimdiki zaman yardımcı fiilleri	bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili
ЩЕ (olumlu) НЯМА ДА (olumsuz)	СЪМ СИ, Е, СМЕ, СТЕ, СА (özneye/şahsa göre)	-л → teklik şahıslarda, eril cins -ла → teklik şahıslarda, dişil cins -ло → teklik şahıslarda, orta cins -ли → tüm çokluk şahıslarda

Gelecekte önceki zaman (бъдеще предварително време) eylemin gelecekte belli bir noktadan önce yapılacağını belirtir. Aşağıdaki zaman bandını inceleyelim.

Şekil 27: Gelecekte önceki zamanda eylemin gerçekleşmesi

Gelecekte önceki zamanda (бъдеще предварително време) fiil çevrilirken asıl fiile {-mXş}, yardımcı fiile ise {-acak/-ecek} ekleri getirilir. Bu eklerin gelişini örnek fiilde görelim.

Çalışmamızda şimdi gelecekte önceki zamanda (бъдеще предварително време) olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Gelecekte Önceki Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на бъдеще предварително време)

Tablo 196: *Şahıs zamirlerine göre gelecekte önceki zamanın olumlu şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecekte Önceki Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на бъдеще предварително време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	ще съм живял (-а,-о)	<i>yaşamış olacağım</i>
	ти (sen)	ще си живял (-а,-о)	<i>yaşamış olacaksın</i>
	той (o)	ще е живял	<i>yaşamış olacak</i>
	тя (o)	ще е живяла	<i>yaşamış olacak</i>
	то (o)	ще е живяло	<i>yaşamış olacak</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	ще сме живели	<i>yaşamış olacağız</i>
	вие (siz)	ще сте живели	<i>yaşamış olacaksınız</i>
	те (onlar)	ще са живели	<i>yaşamış olacaklar</i>

- Gelecekte Önceki Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на бъдеще предварително време)

1) не + щé

Tablo 197: *Şahıs zamirlerine göre gelecekte önceki zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecekte Önceki Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на бъдеще предварително време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не щé съм живял (-а,-о)	<i>yaşamış olmayacağım</i>
	ти (sen)	не щé си живял (-а,-о)	<i>yaşamış olmayacaksın</i>
	той (o)	не щé е живял	<i>yaşamış olmayacak</i>
	тя (o)	не щé е живяла	<i>yaşamış olmayacak</i>
	то (o)	не щé е живяло	<i>yaşamış olmayacak</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не щé сме живели	<i>yaşamış olmayacağız</i>
	вие (siz)	не щé сте живели	<i>yaşamış olmayacaksınız</i>
	те (onlar)	не щé са живели	<i>yaşamış olmayacaklar</i>

2) нѣма да

Tablo 198: *Şahıs zamirlerine göre gelecekte önceki zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecekte Önceki Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на бъдеще предварително време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	нѣма да съм живял (-а,-о)	<i>yaşamış olmayacağım</i>
	ти (sen)	нѣма да си живял (-а,-о)	<i>yaşamış olmayacaksın</i>
	той (o)	нѣма да е живял	<i>yaşamış olmayacak</i>
	тя (o)	нѣма да е живяла	<i>yaşamış olmayacak</i>
	то (o)	нѣма да е живяло	<i>yaşamış olmayacak</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	нѣма да сме живели	<i>yaşamış olmayacağız</i>
	вие (siz)	нѣма да сте живели	<i>yaşamış olmayacaksınız</i>
	те (onlar)	нѣма да са живели	<i>yaşamış olmayacaklar</i>

- Gelecekte Önceki Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на бъдеще предварително време)

Tablo 199: *Şahıs zamirlerine göre gelecekte önceki zamanın soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecekte Önceki Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на бъдеще предварително време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	ще ли съм живял (-а,-о)?	<i>yaşamış olacak mıyım?</i>
	ти (sen)	ще ли си живял (-а,-о)?	<i>yaşamış olacak mısın?</i>
	той (o)	ще ли е живял?	<i>yaşamış olacak mı?</i>
	тя (o)	ще ли е живяла?	<i>yaşamış olacak mı?</i>
	то (o)	ще ли е живяло?	<i>yaşamış olacak mı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	ще ли сме живели?	<i>yaşamış olacak mıyız?</i>
	вие (siz)	ще ли сте живели?	<i>yaşamış olacak mısınız?</i>
	те (onlar)	ще ли са живели?	<i>yaşamış olacaklar mı?</i>

- Gelecekte Önceki Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на бъдеще предварително време)

Tablo 200: *Şahıs zamirlerine göre gelecekte önceki zamanın olumsuz soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Gelecekte Önceki Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на бъдеще предварително време)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	няма ли да /не щé ли/ съм живял (-а,-о)?	yaşamış olmayacak mıyım?
	ти (sen)	няма ли да /не щé ли/ си живял (-а,-о)?	yaşamış olmayacak mısın?
	той (o)	няма ли да /не щé ли/ е живял?	yaşamış olmayacak mı?
	тя (o)	няма ли да /не щé ли/ е живяла?	yaşamış olmayacak mı?
	то (o)	няма ли да /не щé ли/ е живяло?	yaşamış olmayacak mı?
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	няма ли да /не щé ли/ сме живели?	yaşamış olmayacak mıyız?
	вие (siz)	няма ли да /не щé ли/ сте живели?	yaşamış olmayacak mısınız?
	те (onlar)	няма ли да /не щé ли/ са живели?	yaşamış olmayacaklar mı?

Şimdi çalışmamızın bu bölümünün sonunda gelecekte önceki zamanın (бъдеще предварително време) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümleleri inceleyelim.

Örn: Утре, когато дойдете, ние ще сме свършили работата.

Yarın, siz geldiğinizde, biz işi bitirmiş olacağız.

Yukarıdaki örnek cümlede öncelikle gelecek zamanı gösteren zaman zarfına (наречия за време/утре) dikkat edilmelidir. Örnek cümleyi iki parçaya ayıralım.

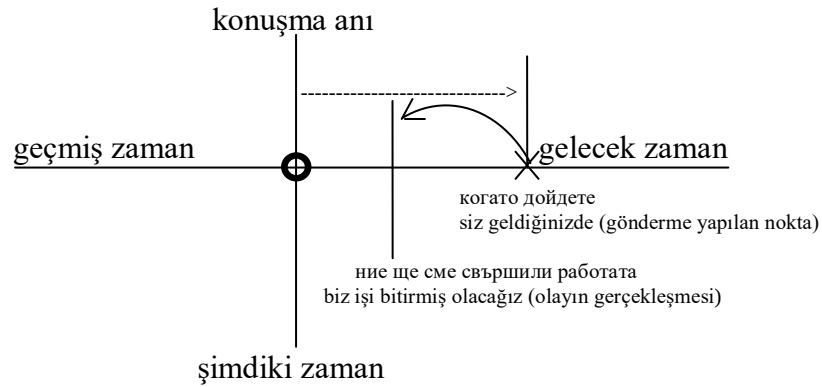
1. Parça: когато дойдете,
2. Parça: ние ще сме свършили работата.

Birinci parça yan cümledir (подчинено изречение). Yan cümleinin (подчинено изречение) fiili (дойдете) bitmiş (свършен) görünüşte ikinci çokluk

şahsa (вие/siz) göre şimdiki zamanda çekimlenmiştir ve çekim kategorisinde I. çekime [e] aittir. Konumuz gereği bizi temel cümle (главно изречение) ilgilendirmektedir (ikinci parça). Temel cümle (главно изречение) fiili (свършили) bitmiş (свършен) görünüşte birinci çokluk şahsa (ние/biz) göre bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir. Fiilden önce özneye/şahsa uygun (birinci çokluk şahıs) şimdiki zaman yardımcı fiili kullanılmış (сме); bu yardımcı fiilin önünde de olumlu gelecek zamanı biçimlendiren ve yardımcı fiille ilişkili olan ‘ще’ takısı kullanılmıştır. Böylece gelecekte önceki zaman elde edilmiş olmaktadır.

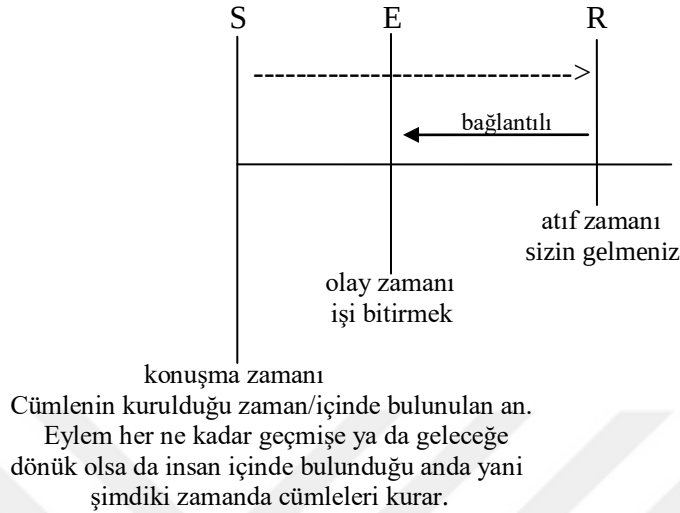
Örnek cümleyi anlam açısından incelediğimizde, temel cümledeki eylem yan cümleden önce gerçekleşecektir. Bir başka deyişle, yan cümledeki eylem meydana geldiğinde, temel cümledeki eylem öncesinde gerçekleşmiş olacaktır. Bu durumu zaman bandında inceleyelim.

Şekil 28: Gelecekte önceki zamanda eylemin gerçekleşme noktası

Örnek cümleyi Reichenbach'ın üçlü kavramıyla da inceleyebiliriz.

Şekil 29: Reichenbach'ın üçlü kavramına göre eylemin gerçekleşme noktası

Yukarıda Reichenbach'ın üçlü kavramına göre düzenlenen zaman bandında konuşma anındaki ifade gelecek zamanla ilişkilidir. İfade gelecekte belli bir noktaya gönderme yapmakta; bu noktadan önce bağlantılı başka bir eylemin gerçekleşmesini ve sonlanacağını (etkisi devam edebilir) bildirmektedir. Sıralama yaptığımızda, ilk gerçekleşen konuşma anında gelecek zamanla ilişkili ifadenin kurulması, ikinci gerçekleşen olayın gerçekleşmesi/sonlanması ve son olarak gerçekleşen olayın son bulması sonrası, etkisinin devam edebileceği ve olayın kendisiyle bağlantılı, gönderme yapılan diğer eylemdir (S-E-R).

Örn: Ще съм съобщила резултата до края на седмицата.

Sonucu hafta sonuna kadar bildirmiş olacağım.

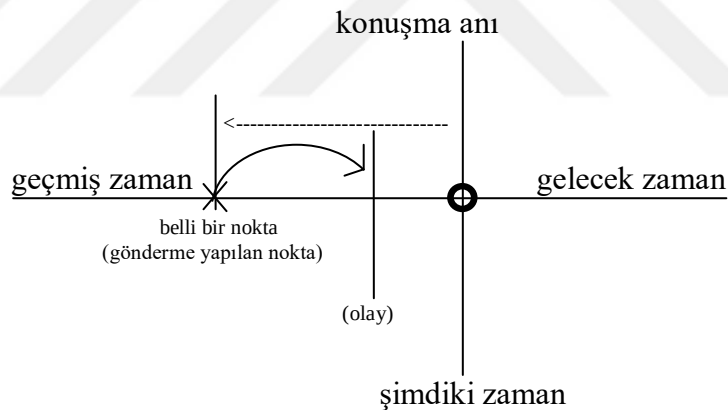
Yukarıdaki örnek cümlelerin fiili (съобщила) bitmiş (свършен) görünüşte birinci teklik şahsa (аз/бен) göre bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindedir. Ayrıca, fiil birinci teklik şahsın cinsiyetini de sunmaktadır. Fiilin sonuna baktığımızda (-ла) birinci teklik şahsın kadın olduğunu anlarız. Fiilden önce özneye/şahsa uygun (birinci teklik şahıs) şimdiki zaman yardımcı fiili kullanılmış (съм); bu yardımcı fiilin önünde de olumlu gelecek zamanı biçimlendiren ve yardımcı fiille ilişkili olan 'ще' takısı

kullanılmıştır. Böylece gelecekte önceki zaman elde edilmiş olmaktadır. Örnek cümleyi anlam açısından incelediğimizde, gelecekte belli bir noktaya kadar (до края на седмицата/hafta sonuna kadar) çizilen sınırdan önce eylemin gelecekte gerçekleştirileceği bildirilmektedir.

3.8. Geçmişte Gelecek Zaman (Бъдеще време в миналото)

Gelecek zamanın (бъдеще време) alt kolu olan geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) biçim açısından birleşik yapıdadır (сложни форми). Konuşma anında geçmişteki bir noktaya gönderme yapılır ve bu noktadan itibaren yine geçmişle bağlantılı olan gelecekle ilgili olaylar ifade edilir. Aşağıdaki zaman bandını inceleyelim.

Şekil 30: Geçmişte gelecek zamanda eylemin gerçekleşmesi

Geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) yaygın olarak geçmişte bir noktadan yine geçmişteki gelecekle ilgili eylemlerin ifade edilmesinde kullanılır. Bu zamanın başka kullanım alanları da mevcuttur. Geçmişteki bir noktadan yine geçmişteki gelecekle ilgili şart cümlelerinde varsayım ifadesi oluşturabilir ya da anımsatma ifadesi oluşturabilir. Geçmişte gelecek zamanda (бъдеще време в миналото) fiil çevrilirken fiile {-acaktı/-ecekti} ekleri getirilir.

Geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) oluşumunu biçim açısından incelediğimizde, bu zamanın yardımcı fiilinin oluşumu ‘ща’ fiiline

bağlanabilir.⁴¹⁶ Bu fiilin bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) özneye/şahsa göre çekimlenmesi bu zamanın yardımcı fiilini oluşturmuştur (щях, щеше, щеше, щяхме, щяхте, щяха). Bu yardımcı fiilin özneye/şahsa göre çekimlenmesi sonrasında ‘да’ takısı kullanılır ve asıl fiil şimdiki zamanda özneye/şahsa göre çekimlenir. Böylece geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) elde edilmiş olur. Bu zamanın Türkçedeki karşılığı gelecek zamanın hikâye şeklidir⁴¹⁷ ve genellikle eylemin meydana gelip/gelmediği anlaşılmamaktadır.

Çalışmamızda şimdi geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Geçmişte Gelecek Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на бъдеще време в миналото)

Tablo 201: Şahıs zamirlerine göre geçmişte gelecek zamanın olumlu şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Gelecek Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на бъдеще време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	щях да живея	yaşayacaktım
	ти (sen)	щеше да живееш	yaşayacaktın
	той/тя/то (o)	щеше да живее	yaşayacaktı
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	щяхме да живеем	yaşayacaktık
	вие (siz)	щяхте да живееете	yaşayacaktınız
	те (onlar)	щяха да живеят	yaşayacaklardı

- Geçmişte Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на бъдеще време в миналото)

1) не + щях да + şimdiki zamandaki fiil

⁴¹⁶ bk. Tablo 194, s. 305.

⁴¹⁷ Süleymanoğlu vd. 2007, s. 84.

Tablo 202: Şahıs zamirlerine göre geçmişte gelecek zamanın olumsuz şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на бъдеще време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	не щях да живея	<i>yaşamayacaktım</i>
	ти (sen)	не щеше да живееш	<i>yaşamayacaktın</i>
	той/тя/то (o)	не щеше да живее	<i>yaşamayacaktı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	не щяхме да живеем	<i>yaşamayacaktık</i>
	вие (siz)	не щяхте да живееете	<i>yaşamayacaktınız</i>
	те (onlar)	не щяха да живеят	<i>yaşamayacaklardı</i>

2) нямаше да + şimdiki zamandaki fiil

Bitmemiş (несвършен) ve şahıssız (безлично) ‘няма’ fiili bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) şekillenir (нямаше) ve ‘да’ takısı ile birleşir; akabinde şimdiki zamanda (сегашно време) özneye/şahsa göre çekimlenmiş fiilin gelmesi ile geçmişte gelecek zamanın olumsuz şekli ortaya çıkar.

Tablo 203: Şahıs zamirlerine göre geçmişte gelecek zamanın olumsuz şekli

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на бъдеще време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (ben)	нямаше да живея	<i>yaşamayacaktım</i>
	ти (sen)	нямаше да живееш	<i>yaşamayacaktın</i>
	той/тя/то (o)	нямаше да живее	<i>yaşamayacaktı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (biz)	нямаше да живеем	<i>yaşamayacaktık</i>
	вие (siz)	нямаше да живееете	<i>yaşamayacaktınız</i>
	те (onlar)	нямаше да живеят	<i>yaşamayacaklardı</i>

- Geçmişte Gelecek Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на бъдеще време в миналото)

Tablo 204: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte gelecek zamanın soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Gelecek Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на бъдеще време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	щях ли да живея?	<i>yaşayacak mıydım?</i>
	ти (<i>sen</i>)	щеше ли да живееш?	<i>yaşayacak mıydın?</i>
	той/тя/то (<i>o</i>)	щеше ли да живее?	<i>yaşayacak mıydı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	щяхме ли да живеем?	<i>yaşayacak mıydık?</i>
	вие (<i>siz</i>)	щяхте ли да живеете?	<i>yaşayacak mıydınız?</i>
	те (<i>onlar</i>)	щяха ли да живеят?	<i>yaşayacaklar mıydı?</i>

- Geçmişte Gelecek Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на бъдеще време в миналото)

Tablo 205: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte gelecek zamanın olumsuz soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Gelecek Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на бъдеще време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	нямаше ли да живея? не щях ли да живея?	<i>yaşamayacak mıydım?</i>
	ти (<i>sen</i>)	нямаше ли да живееш? не щеше ли да живееш?	<i>yaşamayacak mıydın?</i>
	той/тя/то (<i>o</i>)	нямаше ли да живее? не щеше ли да живее?	<i>yaşamayacak mıydı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	нямаше ли да живеем? не щяхме ли да живеем?	<i>yaşamayacak mıydık?</i>
	вие (<i>siz</i>)	нямаше ли да живеете? не щяхте ли да живеете?	<i>yaşamayacak mıydınız?</i>
	те (<i>onlar</i>)	нямаше ли да живеят? не щяха ли да живеят?	<i>yaşamayacaklar mıydı?</i>

Şimdi çalışmamızın bu bölümünün sonunda geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) kullanım biçimlerine yönelik örnek cümlelerle devam edelim.

Örn: Когато се върнах вкъщи, щях да се обадя на господин Юксел.

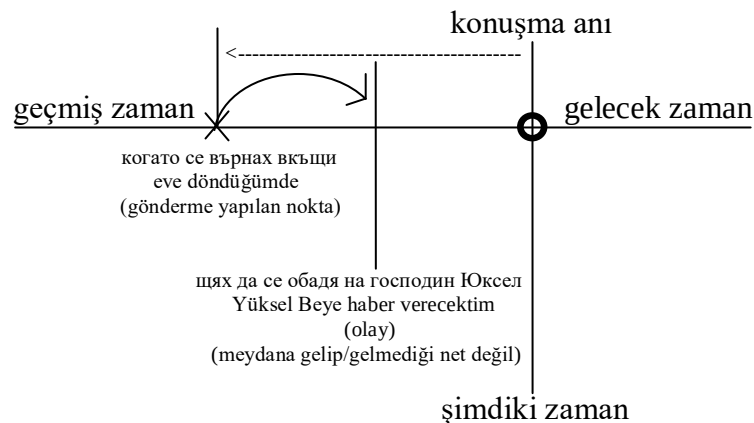
Eve döndüğümde, Yüksel Beye haber verecektim.

Yukarıdaki örnek cümle geçmiş zaman üzerine kuruludur. Örnek cümleyi öncelikle iki parçaya ayıralım.

1. Parça: Когато се върнах вкъщи,
2. Parça: щях да се обадя на господин Юксел.

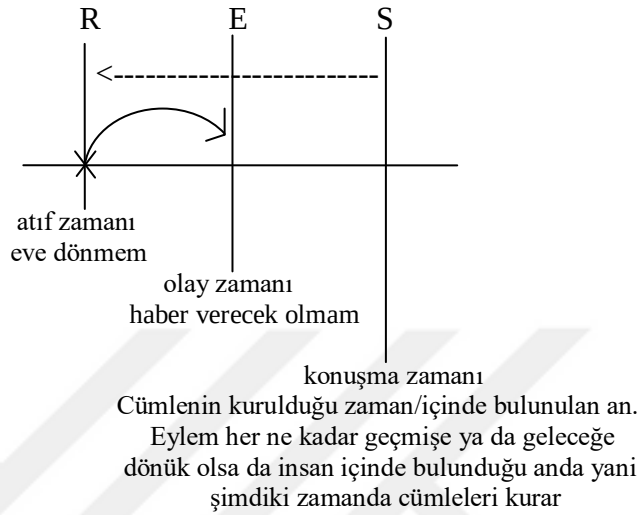
Birinci parça yan cümledir (подчинено изречение). Yan cümlelerin (подчинено изречение) fiili (върнах) bitmiş (свършен) görünüşte birinci teklik şahsa (аз/бен) göre bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) çekimlenmiş ve dönüşlülük biçimiyle (възвратна форма/се) şekillenmiştir. Konumuz gereği bizi temel cümle (главно изречение) ilgilendirmektedir. Temel cümlelerin (главно изречение) fiili (обадя) bitmiş (свършен) görünüşte birinci teklik şahsa (аз/бен) göre şimdiki zamanda (сегашно време) çekimlenmiş ve dönüşlülük biçimiyle (възвратна форма/се) şekillenmiştir. Temel cümlede fiil öncesini incelediğimizde, ‘ща’ fiili bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) özneye/shahsa göre çekimlenmiş ve yardımcı fiil görevini üstlenmiştir. Bu yardımcı fiil (щях) ‘да’ takısı ile birlikte şimdiki zamandaki (сегашно време) diğer fiile (ki bu fiil asıl fiildir) bağlanmıştır. Böylece geçmişte gelecek zaman elde edilmiştir. Örnek cümleyi anlam açısından incelediğimizde, yan cümle geçmişteki bir noktaya gönderme yapmakta ve bu noktadan yine geçmişte gelecekteki bir diğer noktadaki temel cümlelerin olayını ifade etmektedir. Olayın meydana gelip/gelmediği net değildir. Bu durumu zaman bandında inceleyelim.

Şekil 31: Geçmişte gelecek zamanda eylemin gerçekleşme noktası

Örnek cümleyi Reichenbach'ın üçlü kavramıyla da inceleyebiliriz.

Şekil 32: Reichenbach'ın üçlü kavramına göre eylemin gerçekleşme noktası

R-E-S

Bazı cümlelerde geçmişe yönelik üç zaman da kullanılabilir. Bitmiş geçmiş zaman (минало свършено време), geçmişte önceki zaman (минало предварително време) ve geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото). Bu üç zamanın kullanımı geçmişte ilk gerçekleşen olayın geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) olumsuz biçimlenmesiyle gerçekleşir. Bu tip cümlelerde atıf yapılan (reference time) zaman, geçmişte önceki zamanın (минало предварително време) ve geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) arasında bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) şekillenir.

Örn: Когато дойдоха, (аз) още не бях свършил работата; щях да свърша

1

2

3

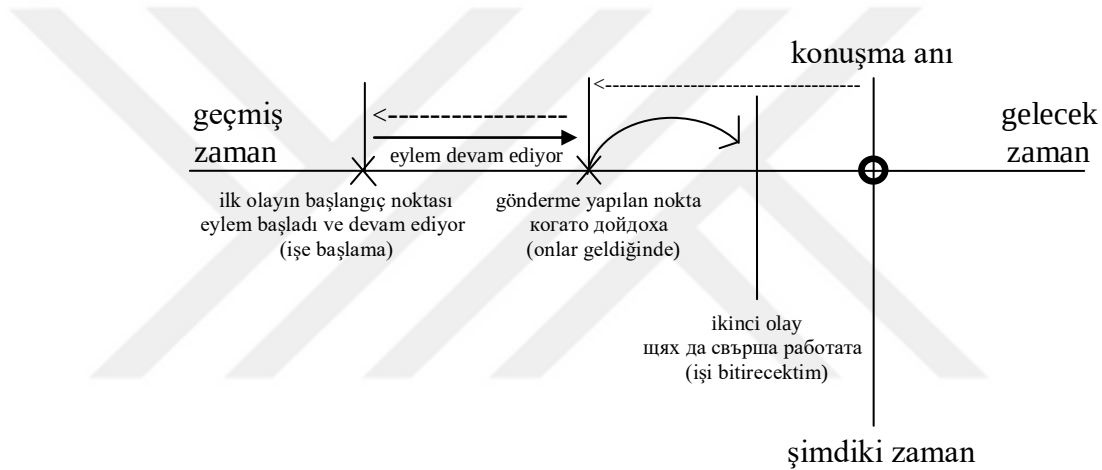
работата по-късно.

Onlar geldiğinde, daha işi bitirmemiştim; daha sonra işi bitirecektim.

Yukarıdaki örnek cümlede görüldüğü üzere üç zaman bulunmaktadır. Birinci cümle bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) biçimlenen geçmişe atıf yapılan noktadır; ikinci cümle ise geçmişte önceki zamanda (минало

предварително време) biçimlenen ve geçmişe atıf yapılan noktadan önce gerçekleşen olumsuz ifadedeki ilk olay noktasıdır. Konumuz gereği bizi üçüncü cümle ilgilendirmektedir. Üçüncü cümle geçmişte gelecek zamanda (бъдеще време в миналото) biçimlenen ve geçmişe atıf yapılan noktadan sonra geçmişte gelecekteki bir diğer noktada gerçekleşecek (eylemin gerçekte meydana gelip/gelmediği net değildir) ikinci olay noktasıdır. Bu anlattıklarımızı zaman bandında inceleyelim.

Şekil 33: Geçmişe yönelik üç zamanda eylemlerin gerçekleşme noktası

Örn: Ако нямах пристъпа на паника, щях да се справя с личностните си проблеми.

Şayet, panik atağım olmasaydı, kişisel problemlerimle başa çıkacaktım.

Yukarıdaki örnek cümlede iki geçmiş zamanda gerçekleşen ifade vardır. Örnek cümlede geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) şart cümlesi oluşturmuştur. Cümle varsayımsal ifade içermektedir. Geçmişte bir eylemin gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi daha öncesinde gerçekleşen ya da gerçekleşmeyen başka bir eyleme bağlıdır. Geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) kullanımıyla oluşan şart cümlelerinde eylemin gerçekte meydana gelip/gelmediği netleşir. Örneğin yukarıdaki örnek cümlede birinci teklik şahsın (az/ben) gerçekte panik atağı olduğu ve kişisel problemleriyle başa çıkamadığı sonucuna ulaşılır.

Şimdi, son örneğimizde geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) farklı bir kullanımını inceleyelim.

Örn: Нали, уж щеше да ме обичаш до края на Света.

Hani, güya Dünya durdukça beni sevecektin.

Yukarıdaki örnek cümlede geçmişte gelecek zaman (бъдеще време в миналото) kullanılarak anımsatma ifadesi oluşturulur. Geçmişte bir noktada geleceğe yönelik ileri sürülen ifade, içinde bulunulan anda değişim göstermiştir. Konuşmacı konuşma anında bu iki nokta arasında bağlantı kurar ve muhatabının da önceden bildiği, gerçekleşmeyen eylemi anımsatır. Geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) bu tip kullanımıyla eylemin gerçekte meydana gelip/gelmediği ortadadır. Örneğin yukarıdaki örnek cümlede ikinci teklik şahsın (ти/sen) artık sevmediği sonucuna ulaşılır.

3.9. Geçmişte Önceki Gelecek Zaman (Бъдеще предварително време в миналото)

Gelecek zamanın (бъдеще време) alt kolu olan geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото) biçim açısından birleşik yapıdadır (сложни форми). Bu zamanın birleşik yapısı gelecek zamanın diğer alt kolları ve Bulgarcanın diğer zamanları ile karşılaştırdığımızda en karmaşık olanıdır.

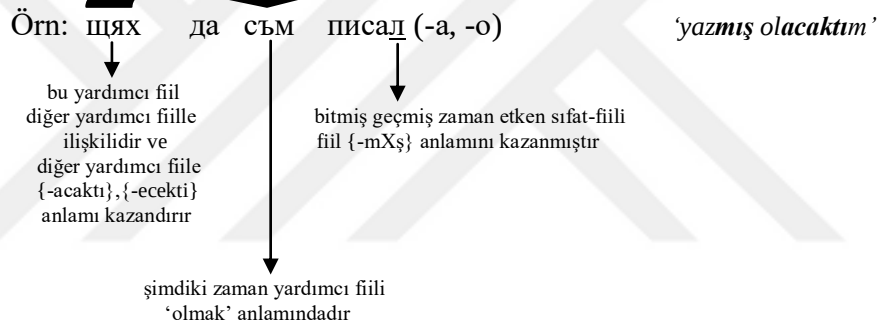
Örn: щях да съм писал (-а, -о)
yazmış olacaktım

Geçmişte önceki gelecek zamanın (бъдеще предварително време в миналото) biçimlenmesi geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) biçimlenmesine benzemektedir. Bu zamanın yardımcı fiillerinden biri olan ‘щях’ (щеше, щеше, щяхме, щяхте, щяха) geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) yardımcı fiilidir.⁴¹⁸ Bu yardımcı fiilin özneye/şahsa göre çekimlenmesi

⁴¹⁸ bk. s. 305, 316 ve 317.

sonrasında ‘да’ takısı kullanılır ve bu noktaya kadar geçmişte önceki gelecek zamanın (бъдеще предварително време в миналото) biçimlenmesi geçmişte gelecek zamanla (бъдеще време в миналото) aynıdır. Fakat ‘да’ takısı sonrasında bu zamanın biçimlenmesi gelecekte önceki zamana (бъдеще предварително време) benzemektedir; çünkü özneye/şahsa göre şimdiki zaman yardımcı fiilleri, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindeki (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) asıl fiille birlikte kullanılmaktadır.

Yukarıdaki örneği şimdi daha farklı inceleyelim.

Geçmişte önceki gelecek zamanın (бъдеще предварително време в миналото) kullanım alanı oldukça sınırlıdır; bunun nedenini biçim ve anlam açısından oldukça benzer olan geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) sıklıkla geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото) yerine kullanılmasına bağlayabiliriz.⁴¹⁹ Geçmişte önceki gelecek zaman (бъдеще предварително време в миналото) geçmişte önceki zamanla (минало предварително време) da ilişki içindedir; bu duruma yönelik aşağıdaki üç örnek cümleyi inceleyelim:

Örn:⁴²⁰ Вчера в 5 часа бяхме привършили работата.

Dün saat 5'te işi tamamlamıştık.

⁴¹⁹ Stoyanov, age., s. 387.

⁴²⁰ Stoyanov, age., s. 387.

Yukarıdaki örnek cümlede ilk önce zaman zarfına (наречия за време) dikkat edilmelidir (вчера/dün). Yukarıdaki örnek cümlede asıl fiil (привършили) ve yardımcı fiil (бяхме) birinci çokluk şahsa (ние/biz) göre geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) çekimlenmiştir. Şimdi, aynı örnek cümleyi geçmişte önceki gelecek zamanla (бъдеще предварително време в миналото) oluşturalım.

Örn:⁴²¹ Вчера в 5 часа щяхме да сме привършили работата, ако не беше се повредила машината.

Dün saat 5'te işi bitirmiş olacaktık, şayet makine bozulmamış olsaydı.

Şayet, makine bozulmamış olsaydı, dün saat 5'te işi bitirmiş olacaktık.

Yukarıdaki örnek cümlede yan cümle (подчинено изречение) geçmişte önceki zamandadır (минало предварително време). Temel cümle (главно изречение) ise geçmişte önceki gelecek zamandadır (бъдеще предварително време в миналото). Aynı örnek cümleyi geçmişte gelecek zamanla (бъдеще време в миналото) da oluşturmak mümkündür.

Örn:⁴²² Вчера в 5 часа щяхме да привършим работата, ако не беше се повредила машината.

Dün saat 5'te işi bitirecektik, şayet makine bozulmamış olsaydı.

Şayet, makine bozulmamış olsaydı, dün saat 5'te işi bitirecektik.

Şimdi çalışmamızda geçmişte önceki gelecek zamanda (бъдеще предварително време в миналото) olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerini sırasıyla inceleyelim.

- Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Olumlu Şekli (Положителна форма на бъдеще предварително време в миналото)

⁴²¹ Stoyanov, age., s. 387.

⁴²² Stoyanov, age., s. 387.

Tablo 206: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki gelecek zamanın olumlu şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Olumlu Şekli (положителна форма на бъдеще предварително време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	щях да съм живял (-а,-о)	<i>yaşamış olacaktım</i>
	ти (<i>sen</i>)	щеше да си живял (-а,-о)	<i>yaşamış olacaktın</i>
	той (<i>o</i>)	щеше да е живял	<i>yaşamış olacaktı</i>
	тя (<i>o</i>)	щеше да е живяла	<i>yaşamış olacaktı</i>
	то (<i>o</i>)	щеше да е живяло	<i>yaşamış olacaktı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	щяхме да сме живели	<i>yaşamış olacaktık</i>
	вие (<i>siz</i>)	щяхте да сте живели	<i>yaşamış olacaktınız</i>
	те (<i>onlar</i>)	щяха да са живели	<i>yaşamış olacaktı</i>

- Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (Отрицателна форма на бъдеще предварително време в миналото)

Tablo 207: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki gelecek zamanın olumsuz şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli (отрицателна форма на бъдеще предварително време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	нямаше да съм живял (-а,-о)	<i>yaşamış olmayacaktım</i>
	ти (<i>sen</i>)	нямаше да си живял (-а,-о)	<i>yaşamış olmayacaktın</i>
	той (<i>o</i>)	нямаше да е живял	<i>yaşamış olmayacaktı</i>
	тя (<i>o</i>)	нямаше да е живяла	<i>yaşamış olmayacaktı</i>
	то (<i>o</i>)	нямаше да е живяло	<i>yaşamış olmayacaktı</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	нямаше да сме живели	<i>yaşamış olmayacaktık</i>
	вие (<i>siz</i>)	нямаше да сте живели	<i>yaşamış olmayacaktınız</i>
	те (<i>onlar</i>)	нямаше да са живели	<i>yaşamış olmayacaktı</i>

- Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Soru Şekli (Въпросителна форма на бъдеще предварително време в миналото)

Tablo 208: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki gelecek zamanın soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Soru Şekli (въпросителна форма на бъдеще предварително време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	ЩЯХ ЛИ да СЪМ живял (-а,-о)?	<i>yaşamış olacak mıydım?</i>
	ти (<i>sen</i>)	ЩЕШЕ ЛИ да си живял (-а,-о)?	<i>yaşamış olacak mıydın?</i>
	той (<i>o</i>)	ЩЕШЕ ЛИ да е живял?	<i>yaşamış olacak mıydı?</i>
	тя (<i>o</i>)	ЩЕШЕ ЛИ да е живяла?	<i>yaşamış olacak mıydı?</i>
	то (<i>o</i>)	ЩЕШЕ ЛИ да е живяло?	<i>yaşamış olacak mıydı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	ЩЯХМЕ ЛИ да сме живели?	<i>yaşamış olacak mıydık?</i>
	вие (<i>siz</i>)	ЩЯХТЕ ЛИ да сте живели?	<i>yaşamış olacak mıydınız?</i>
	те (<i>onlar</i>)	ЩЯХА ЛИ да са живели?	<i>yaşamış olacaklar mıydı?</i>

- Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Olumsuz Soru Şekli (Отрицателно-въпросителна форма на бъдеще предварително време в миналото)

Tablo 209: *Şahıs zamirlerine göre geçmişte önceki gelecek zamanın olumsuz soru şekli*

	Şahıs Zamirleri (лични местоимения)	Geçmişte Önceki Gelecek Zamanın Olumsuz Soru Şekli (отрицателно-въпросителна форма на бъдеще предварително време в миналото)	
teklik (ед. ч.)	аз (<i>ben</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да СЪМ ЖИВЯЛ (-а,-о)?	<i>yaşamış olmayacak mıydım?</i>
	ти (<i>sen</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да си ЖИВЯЛ (-а,-о)?	<i>yaşamış olmayacak mıydın?</i>
	той (<i>o</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да е ЖИВЯЛ?	<i>yaşamış olmayacak mıydı?</i>
	тя (<i>o</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да е ЖИВЯЛА?	<i>yaşamış olmayacak mıydı?</i>
	то (<i>o</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да е ЖИВЯЛО?	<i>yaşamış olmayacak mıydı?</i>
çokluk (мн. ч.)	ние (<i>biz</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да сме живели?	<i>yaşamış olmayacak mıydık?</i>
	вие (<i>siz</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да сте живели?	<i>yaşamış olmayacak mıydınız?</i>
	те (<i>onlar</i>)	НЯМАШЕ ЛИ да са живели?	<i>yaşamış olmayacaklar mıydı?</i>

Şimdi çalışmamızın bu bölümünün sonunda geçmişte önceki gelecek zamanın (бъдеще предварително време в миналото) kullanım biçimine yönelik örnek cümleyi inceleyelim.

Örn: Ако не бях се разболял, тази пролет щях да съм завършил
университета.⁴²³ (1) (2)

Şayet, hastalanmış olmasaydım (hastalanmasaydım), bu ilkbahar üniversiteyi bitirmiş olacaktım.

Yukarıdaki örnek cümlede birinci cümle yan cümledir (подчинено изречение). Yan cümle (подчинено изречение) geçmişte önceki zamandadır (минало предварително време). İkinci cümle ise temel cümledir (главно изречение). Temel cümle (главно изречение) ise geçmişte önceki gelecek zamandadır (бъдеще предварително време в миналото). Konumuz gereği bizi temel cümle (главно изречение) ilgilendirmektedir. Temel cümlede geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) yardımcı fiili ‘щях’ ve şimdiki zaman yardımcı fiili ‘съм’ birinci teklik şahsa (аз/ben) göre biçimlenmiştir. Temel cümlenin (главно изречение) asıl fiili bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçiminde (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) özneye/shahsa uygun kullanılmıştır.

Yukarıdaki örnekte temel cümlede (главно изречение) de görüldüğü üzere, geçmişte önceki gelecek zamanın (бъдеще предварително време в миналото) biçimlenmesi geçmişte gelecek zamanın (бъдеще време в миналото) biçimlenmesine benzediği gibi, iki zamanın kullanım alanları da benzerdir. Her iki zamanda da şart cümlesi oluşturulabilir ve ifade varsayımsaldır. Geçmişte bir eylemin gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi daha öncesinde gerçekleşen ya da gerçekleşmeyen başka bir eyleme bağlıdır. Bu tarz ifadelerde eylemin gerçekte meydana gelip/gelmediği açıkça tespit edilir. Örneğin, yukarıdaki örnekte birinci teklik şahıs (аз/ben) gerçekte hasta olmuş ve üniversiteyi bitirememiştir.

⁴²³ Paşov, age., s. 162.

IV. BÖLÜM

FİİL ÇATISI Залог на глагола

Sadece fiille bağlantılı bir özellik olan çatı terimine yönelik Korkmaz çalışmasında şöyle bilgi vermektedir:

“Çatı, fiil kök veya gövdesinin, sözlük anlamında herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişikliğidir. Eğer bu tanımları biraz daha açmak gerekirse, fiilin anlam değişikliği göstermeyen, ancak, cümledeki özne veya nesneye hükmeden şekil değişikliğidir diyebiliriz. Bu şekil değişikliğini sağlayan ekler, fiilin cümlede bir özneye (iş yapana) veya bir nesneye (yapılan işten etkilenene) ihtiyacı olup olmadığını, özne ile nesnenin aynı varlıkta birleşip birleşmediğini yahut da yapılan işin birden çok özne tarafından mı, yoksa, birden çok özne ile karşılıklı veya ortaklaşa olarak mı yapıldığını gösteren eklerdir.”⁴²⁴

Fiil çatısı özne fiil veya nesne fiil ilişkisi açısından değerlendirilir. Şimdi, çalışmamızda Bulgarcadaki özne fiil ilişkisine göre bu konunun alt başlıklarını inceleyelim.

4.1. Etken (Aktif) Fiil Çatısı (Действителен залог)

Etken (aktif) cümlelerin tanımlanması özne ve fiilin direkt ilişkisine bağlıdır. Etken (aktif) cümlelerde fiil öznenin kendisi tarafından gerçekleştirilir. Aşağıdaki örnek cümleleri inceleyelim.

⁴²⁴ Korkmaz, age., s. 494-495.

Örn: Утре, Серкан ще пътува от Истанбул до Мюнхен със самолет.

Yarın, Serkan İstanbul'dan Münih'e uçakla yolculuk edecek.

Yukarıdaki örnek cümlede öncelikle gelecek zamanı gösteren zaman zarfına (наречия за време/утре) dikkat edilmelidir. İlk adımda, örnek cümledeki fiilini (пътува) inceleyelim. Söz konusu fiil (пътува) 'ще' takısıyla beraber gelecek zamanda (бъдеще време) üçüncü teklik şahsa (Серкан/Serkan/той/o) göre üçüncü çekimde (трето спрежение) biçimlenmiş, bitmemiş (несвършен) görünüştedir. İkinci adımda, takılı fiile (ще пътува) 'yapan kim', 'olan ne' sorularını sorduğumuzda cümledeki ana ögesinden olan özneyi (подлог) buluruz. Özne eylemi gerçekleştiren ögedir. Yukarıdaki örnek cümlede takılı fiile (ще пътува/yolculuk edecek) 'yapan kim', 'olan ne' sorularını sorduğumuzda (kim yolculuk edecek) özneyi bulmuş oluruz. Özne üçüncü teklik şahıs (той/o) olan Serkan'dır. Bu iki adımla fiilin özne tarafından direkt yapıldığı sonucunu tespit etmiş oluruz. Böylece, örnekteki fiilin özne ile ilişkisinden yola çıkarak etken fiil olduğunu ve bu fiilin etken çatıyı (действителен залог) oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Örn: Защо стоиш на възможно най-далечно разстояние от хората вкъщи и на работното място?

Niçin evde ve iş yerinde insanlardan mümkün olduğunca en uzak mesafede duruyorsun?

Yukarıdaki örnek cümlede öncelikle sebep ve amaç bildiren zarfa (наречия за причина и цел/защо) dikkat edilmelidir. Cümledeki soru cümlesi (въпросително изречение) olduğu ortadadır. İlk adımda örnek cümledeki fiilini (стоиш) inceleyelim. Söz konusu fiil (стоиш) şimdiki zamanda (сегашно време) ikinci teklik şahsa (ти/sen) göre ikinci çekimde (второ спрежение) biçimlenmiş, bitmemiş (несвършен) görünüştedir. İkinci adımda fiile (стоиш/duruyorsun) 'yapan kim', 'olan ne' sorularını sorduğumuzda (kim duruyor) özneyi bulmuş oluruz. Özne ikinci teklik şahıstır (ти/sen). Böylece, örnekteki cümledeki fiilin özne ile direkt ilişkili olduğundan etken fiildir ve bu fiil etken çatıyı (действителен залог) oluşturmaktadır.

Örn: През нощта валя силен дъжд.

Gece boyunca güçlü bir yağmur yağdı.

Yukarıdaki örnek cümlede öncelikle dişil cins isme (нощ) bağlı biçim birim olan ‘през’ edatına (предлог) dikkat edelim. Bu basit edatın aracılığıyla Bulgarcada edatların kullanımının Türkçeden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü edatlar Türkçede sözcüklerden sonra kullanılırken; Bulgarcada ise sözcüklerden önce kullanılmaktadır. Ayrıca, Bulgarcada ismin hâl kategorisi (padejler) olmadığından bu görevi edatlar üstlenmektedir. Bu kısa bilginin akabinde, örnek cümlelerin fiili ile öznesi arasındaki ilişkiyi incelemeye devam edelim. İlk adımda, söz konusu fiil (валя) bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) üçüncü teklik şahsa (дъжд/yağmur/той/о) göre biçimlenmiş, bitmemiş (несвършен) görünüşte, şahıssız fiildir (безличен глагол). İkinci adımda, fiile (валя/yağdı) ‘yapan kim’, ‘olan ne’ sorularını sorduğumuzda (ne yağdı) özneyi bulmuş oluruz. Özne üçüncü teklik şahıstır (дъжд/yağmur/той/о).

Böylece, örnekteki cümlelerin fiili özne ile direkt ilişkili olduğundan etken fiildir ve bu fiil etken çatıyı (действителен залог) oluşturmaktadır.

4.2. Edilgen (Pasif) Fiil Çatısı (Страдателен залог)

Edilgen (pasif) cümlelerin tanımlanması özne ve fiilin dolaylı ilişkisine bağlıdır. Çünkü edilgen (pasif) cümlelerde özneyi bulmak için fiile ‘yapan kim’, ‘olan ne’ sorularını sorduğumuzda görünürdeki özne karşımıza çıkar. Bu görünürdeki özne eylemi gerçekleştirmemektedir. Cümledeki eylemin gerçekte görünmez öznesi ya da başka biri / başka bir etmen tarafından gerçekleştirilmesi söz konusudur.

Çalışmamızda, Bulgarcadaki geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) konusunu işlerken edilgen yapının oluşturulmasına yönelik belirttiğimiz formülün kullanımını ikiye ayırmıştık. Bağımlı kullanım (несамостояйна употреба), bağımsız kullanım (самостояйна употреба). Bağımsız

kullanımı (самостойна употреба) çalışmamızda geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) konusu işlerken incelemiştik.⁴²⁵

Çalışmamızın bu bölümünde ise bağımlı kullanım (несамостойна употреба) üzerine odaklanacağız. Öncelikle geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) oluşturmak için formülü hatırlayalım. Birinci adımda fiil görünüşü ve çekimi açısından tanımlanır, ikinci adımda bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/бен) göre çekimlenir ve son adımda ise elde edilen fiilin son seslerine göre isme paralel (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) [-н] veya [-т] eklerinin varyasyonları getirilir (bk. *Tablo 210*). Bu ekler aracılığıyla etken (aktif) fiil edilgen (pasif) fiile çevrilirken fiile -(I)l-, -(U)l-, -(I)n-, -(U)n- ekleri getirilir. Aşağıdaki tablo bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/бен) göre biçimlenmiş fiilin son seslerine göre gelen [-н] veya [-т] eklerinin varyasyonları göstermektedir.

Tablo 210: *Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinde eklerin biçimlenmesi*

geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие)	bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (1л.,ед.ч.) göre	takı (окончание)
-н, -на, -но, -ни	-ох	-ен
	-кох	-чен
	-ах	-ан
	-ях	-ян
	-их (2. Çekim)	-ен
-т, -та, -то, -ти	-нах	-нат
	-ех	-ет
	-ух	-ут
	-их (1. Çekim)	-ит

⁴²⁵ bk. s. 154-163.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 210) da görüldüğü üzere [-н] veya [-т] eklerinin kullanımına yönelik karışıklık bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/бен/1л.,ед.ч.) göre sonu ‘-их’ ile biten fiillerden kaynaklanmaktadır. Bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) birinci teklik şahsa (аз/бен/1л.,ед.ч.) göre sonu ‘-их’ ile biten bir fiille karşılaşıldığında hemen fiilin şimdiki zamandaki çekimi düşünülmelidir. Eğer fiil şimdiki zamanda I. çekime (-е) göre çekimleniyorsa ‘-их’ yerine [-ит], II. çekime (-и-) göre çekimleniyorsa ‘-их’ yerine [-ен] ekleri (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) getirilir. Bu husus unutulmamalıdır.

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilini (минало страдателно причастие) oluşturduğumuz aynı formülle edilgen yapı fiili de (страдателен залог) oluştururuz. Fakat edilgen yapının oluşması üç temel zamana (şimdiki, geçmiş, gelecek) uygun yardımcı fiile (спомогателен глагол) ihtiyaç duyduğundan bağımlı kullanımdır (несамостойна употреба). Edilgen yapı fiilin (страдателен залог) oluşumu aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 211: Edilgen yapı fiilin biçimlenmesi

Zamanlar (времена)	Yardımcı Fiiller (спомогателен глагол)	Edilgen Yapılı Fiil (страдателен залог)
Şimdiki Zaman (сегашно време)	съм	geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) -н, -на, -но, -ни/-т, -та, -то, -ти
Geçmiş Zaman (минало време)	бях	
Gelecek Zaman (бъдеще време)	ще бъда	

Örn: Мечката беше убита.

Ауј öldürüldü.

Tablo 212: Örnek fiilin edilgen yapıda biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman	-ИХ → -ИТ (1. Çekim)
убия (öldürmek, katletmek)	Bitmiş (св.) (fiil çifti убивам)	1. Çekim	убих (öldürdüm, katlettim)	убит (öldürülmüş, maktul) ↓
				görünürdeki özne 'мечка' dişil cins убит(а)

Yukarıdaki tablo edilgen fiilin oluşumunu göstermiştir. İlk adımda fiili görünüş (bitmemiş/bitmiş ya da çift görünüşlü) ve çekim özellikleri açısından tanımladık, ikinci adımda fiili bitmiş geçmiş zamanda birinci teklik şahsa göre biçimlendirdik ve son adımda fiilin son seslerine göre [-н] veya [-т] eklerinin varyasyonlarını (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) kullandık. Örnek cümlede мечка 'ayı' ismi gramatik cinsiyet kategorisine uygun (dişil cins/женски род) belirlilik morfemi (-та) almış ve edilgen fiilin biçimini etkilemiştir.

Örnekteki ifade geçmiş zamanda meydana geldiğinden, üçüncü teklik şahsa (мечката/ай/тя/о) göre geçmiş zamanın yardımcı fiili (беше/бе) kullanılmıştır.

Şimdi, örnek cümlelerin fiili ile öznesi arasındaki ilişkiyi inceleyelim. Daha önce de söylediğimiz gibi, fiile 'yapan kim', 'olan ne' sorularını sorduğumuzda (ne/kim öldürüldü) cümledeki özne, görünürdeki öznedir (öldürülen ayıdır); ayrıca fiilin aldığı eke dikkat edilmelidir (-(ü)l). Bu görünürdeki özne, fiili gerçekleştirmemiştir. Cümledeki fiilin görünmez öznesi mevcuttur. Fiil gerçekte başka bir etmen tarafından gerçekleştirilmiştir. Örneğin, fiil gerçekte bir avcı tarafından gerçekleştirilebilir (Мечката беше убита от ловеца / ayı avcı tarafından öldürüldü). Sonuç olarak, örnekteki cümlelerin fiili özne ile dolaylı ilişkili olduğundan edilgen fiildir ve bu fiil edilgen çatıyı (страдателен залог) oluşturmaktadır.

Örn: Джамята Селимие е проектирана и построена от архитект Синан между 1569 – 1575 година.

Selimiye Cami 1569-1575 yılı arasında Mimar Sinan tarafından tasarlanır ve inşa edilir.

Tablo 213: Örnek fiillerin edilgen yapıda biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman	-ах → -аһ
проектирам (<i>tasarlamak, proje yapmak, plan hazırlamak</i>)	Bitmemiş (нсв.) ve Bitmiş (св.)	3. Çekim	проектирах (<i>tasarladım, proje yaptım, plan hazırladım</i>)	проектиран (<i>tasarlanmış, proje yapılmış, plan hazırlanmış</i>)
				görünürdeki özne 'джамята' dişil cins проектиран(а)
построя (<i>yapmak, inşa etmek, kurmak</i>)	Bitmiş (св.) (fiil çifti построявам)	2. Çekim	построих (<i>yaptım, inşa ettim, kurdum</i>)	-их → -ен (2. Çekim)
				построен (<i>yapılmış, inşa edilmiş, kurulmuş</i>)
				görünürdeki özne 'джамята' dişil cins построен(а)

Yukarıdaki tablo edilgen fiillerin oluşumunu göstermiştir. İlk adımda fiilleri görünüş (bitmemiş/bitmiş ya da çift görünüşlü) ve çekim özellikleri açısından tanımladık, ikinci adımda fiilleri bitmiş geçmiş zamanda birinci teklik şahsa göre biçimlendirdik ve son adımda fiillerin son seslerine göre [-н] veya [-т] eklerinin varyasyonlarını (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun) kullandık. Örnek cümlede джамята 'cami' ismi gramatik cinsiyet kategorisine uygun (dişil cins/женски род) belirlilik morfemi (-та) almış ve edilgen fiillerin biçimlerini de etkilemiştir.

Örnekteki ifade genel, değişmesi mümkün olmayan, içinde bulunduğumuz anla da ilişkili olduğundan geniş zamandadır; bu nedenle edilgen fiillerin öncesinde üçüncü teklik şahsa (джамята/самі/тя/о) göre şimdiki zamanın yardımcı fiili (е) kullanılmıştır.

Şimdi, örnek cümlelerin fiilleri ile öznesi arasındaki ilişkiyi inceleyelim. Daha önce de söylediğimiz gibi, fiillere ‘yapan kim’, ‘olan ne’ sorularını sorduğumuzda (ne tasarlanır ve inşa edilir) cümledeki özne, görünürdeki öznedir (tasarlanan ve inşa edilen Selimiye Cami’dir); ayrıca fiillerin aldığı eklere dikkat edilmelidir $-(a)n/-(i)l$. Bu görünürdeki özne, fiilleri gerçekleştirmemektedir. Cümledeki fiiller gerçekte bir şahıs tarafından gerçekleştirilmektedir (от архитект Синан/Мимар Синан tarafından). Sonuç olarak, örnekteki cümlelerin fiilleri özne ile dolaylı ilişkili olduğundan edilgen fiildir ve bu fiiller edilgen çatıyı (страдателен залог) oluşturmaktadır.

Örn: Лекарството, което ще Ви бъде дадено, може да бъде в течна форма или капсула.

Size verilecek olan ilaç, sıvı veya kapsül şeklinde olabilir.

Tablo 214: Örnek fiilin edilgen yapıda biçimlenmesi

	Birinci Adım		İkinci Adım	Üçüncü Adım
Fiil (глагол)	Fiilin Görünüşü ve Çekimi		Bitmiş Geçmiş Zaman	$-ox \rightarrow -en$
дам (vermek, müsaade etmek, satmak)	Bitmiş (св.) (fiil çifti давам)	1. Çekim	дадох (verdim, müsaade ettim, sattım)	даден (verilmiş, müsaade edilmiş, satılmış) ↓ görünürdeki özne ‘лекарство’ orta cins даден(о)

Yukarıdaki tablo edilgen fiilin oluşumunu göstermiştir. İlk adımda fiili görünüş (bitmemiş/bitmiş ya da çift görünümlü) ve çekim özellikleri açısından tanımladık, ikinci adımda fiili bitmiş geçmiş zamanda birinci teklik şahsa göre biçimlendirdik ve son adımda fiilin son seslerine göre $[-n]$ veya $[-t]$ eklerinin varyasyonlarını (teklik/çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet

kategorisine uygun) kullandık. Örnek cümlede лекарство ‘ilaç’ ismi gramatik cinsiyet kategorisine uygun (orta cins / среден род) belirlilik morfemi (-то) almış ve edilgen fiilin biçimini etkilemiştir.

Örnekteki ifade gelecek zamanda gerçekleşeceğinden, üçüncü teklik şahsa (лекарството/ilaç/to/o) göre gelecek zamanın yardımcı fiili (ще бъде) kullanılmıştır.

Şimdi, örnek cümlelerin fiili ile öznesi arasındaki ilişkiyi inceleyelim. Edilgen fiil yan cümlede (подчинено изречение/което ще Ви бъде дадено) kullanılmış, nispet (bağlama) zamiri (относително местоимение/което) ile isme bağlanmıştır. Daha önce de söylediğimiz gibi, fiile ‘yapan kim’, ‘olan ne’ sorularını sorduğumuzda (ne verilecek) cümledeki özne, görünürdeki öznedir (verilecek olan ilaçtır); ayrıca edilgen fiilin aldığı eke dikkat edilmelidir (-(i)l). Cümledeki fiilin görünmez öznesi mevcuttur. Fiil gerçekte başka biri tarafından gerçekleştirilecektir. Sonuç olarak, örnekteki yan cümlelerin fiili özne ile dolaylı ilişkili olduğundan edilgen fiildir ve bu fiil edilgen çatıyı (страдателен залог) oluşturmaktadır. Temel cümlede (главно изречение) ise да konstrüksiyonu (‘може’ ile birleşerek) ile ifadeye olasılık anlamı kazandırılmış, özne ise fiil ile doğrudan ilişkili olduğundan etken çatılıdır (действителен залог).

Bulgarcada dönüşlülük formunun (възвратна форма/се) kullanılmasıyla etken fiillerin edilgen fiil özelliği kazanması da mümkündür. Bu kullanımda edilgen fiil zamana ve görünürdeki özneye/şahsa göre biçimlenir; bunların dışında başka bir ek almaz.

Örn: Документите ще се подпишат от председателя.

Belgeler başkan tarafından imzalanacak.

Yukarıdaki örnek cümlede fiile ‘yapan kim’, ‘olan ne’ sorularını sorduğumuzda (ne imzalanacak) cümledeki özne, görünürdeki öznedir (imzalanacak olan belgelerdir); ayrıca fiilin aldığı eke dikkat edilmelidir (-(a)n). Fiil gerçekte başka biri tarafından gerçekleştirilecektir (от председателя/başkan). Cümlede üçüncü çokluk şahsa (те/onlar) göre gelecek zamanda biçimlenen fiil, etken fiildir (подписвам нсв., подписа св. ‘imzalamak, imza atmak’). Fakat dönüşlülük formunun

(възвратна форма/се) kullanılmasıyla etken fiil, edilgen fiil özelliği kazanmıştır. Sonuç olarak, örnekteki cümlelerin fiili özne ile dolaylı ilişkili olduğundan edilgen fiildir ve bu fiil edilgen çatıyı (страдателен залог) oluşturmaktadır.

Örn: Радиоактивният йод се дава на пациента от специалист по нуклеарна медицина в една чаша вода или като капсула.

Радьоактив йот бир бардак су içinde ya da kapsül olarak bir nükleer tıp uzmanı tarafından hastaya verilir.

Yukarıdaki örnek cümlede fiile ‘yapan kim’, ‘olan ne’ sorularını sorduğumuzda (ne verilir) cümledeki özne, görünürdeki öznedir (verilecek olan radyoaktif iyottur); ayrıca fiilin aldığı eke dikkat edilmelidir (-(i)l). Fiil gerçekte başka biri tarafından gerçekleştirilecektir (от специалист по нуклеарна медицина/ нуклеер тıp uzmanı tarafından). Cümlede üçüncü teklik şahsa (радиоактивният йод/радиоактив йот/той/o) göre şimdiki zamanda biçimlenen fiil, etken fiildir (давам нсв., дам св. ‘vermek, müsaade etmek, izin vermek’). Fakat dönüşlülük formunun (възвратна форма/се) kullanılmasıyla etken fiil edilgen fiil özelliği kazanmıştır. Sonuç olarak, örnekteki cümlelerin fiili özne ile dolaylı ilişkili olduğundan edilgen fiildir ve bu fiil edilgen çatıyı (страдателен залог) oluşturmaktadır.

Bu bölümün sonunda, Bulgarcada etken ve edilgen çatılar konusunda önemli olan ve sonraki konumuz için de temel oluşturan bir hususun altını çizmemiz gerekmektedir. Etken çatıda geçişli (преходни) ya da geçişsiz (непреходни) fiiller kullanılırken; edilgen çatıda ise sadece geçişli (преходни) fiillerden oluşan geçişsiz (непреходни) fiiller kullanılır.⁴²⁶ Bu bilgiyi şöyle açabiliriz: Bulgarcada edilgen çatının oluşturulmasında dönüşlü biçim (възвратна форма/се) geçişli (преходни) fiile gelir ve bu fiile geçişsiz (непреходни) özellik kazandırır ya da geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие) yardımcı fiille birlikte geçişli fiile (преходни) uygulanır ve böylece fiil geçişsiz (непреходни) özellik kazanır.

⁴²⁶ İvanov vd. 1969, s. 440.

Özetle, geçişli (преходни) fiilin her iki şekilde işlenmesiyle geçişsiz (непреходни) fiil elde edilir ve edilgen çatı oluşturulur.⁴²⁷

4.3. Geçişli ve Geçişsiz Fiiller (Преходни и непреходни глаголи)

Bulgarcada fiil çatısı konusunun bir diğer alt başlığını nesne fiil ilişkisi oluşturur. Nesne alabilen fiiller geçişlidir; nesne alamayan fiiller geçişsizdir. Geçişli ve geçişsiz fiillere yönelik *Karaağaç* çalışmasında şöyle bilgi vermektedir:

*“Geçişli eylem (transitive verb) öznenin bir başka varlığı doğrudan etkileyebilecek eylemleri, geçişli eylemlerdir. Nesne alabilen, öznenin bir başka varlığa yöneltebileceği eylemler, geçişli eylemler olarak bilinir. Geçişsiz eylem (intransitive verb) ise öznenin bir başka varlığı doğrudan etkileyemeyeceği eylemleri, geçişsiz eylemlerdir. Öznenin başka bir varlıkla ilişkili olmayan eylemler, geçişsiz eylemler olarak bilinir. Geçişsiz eylemler, olma bildiren eylemlerdir ve etkilendikleri bir nesneleri de yoktur.”*⁴²⁸

Konuya ilişkin aşağıdaki iki basit örnek cümleyi inceleyelim.

Örn: Вчера, отидох на лекции.

Dün, derslere gittim.

Yukarıdaki örnek cümlede fiil birinci teklik şahsa (az/ben) göre bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) biçimlenmiş, birinci çekime (I. спрежение) ait olan bitmiş (свършен) görünüşte, etken çatılı (действителен залог) geçişsiz fiildir (непреходен глагол). Cümlede fiile ‘ne’, ‘neyi’ ya da ‘kimi’ sorularını sorduğumuzda bir cevap elde ediyorsak bu nesnedir ve fiil nesne alabildiğinden geçişli özelliktedir; aksi durumda, bir cevap elde edemiyorsak bu fiilin nesnesi yok demektir ve fiil nesne alamadığından geçişsiz özelliktedir. Yukarıdaki örnekte fiile ‘ne’, ‘neyi’ ya da ‘kimi’ sorularını sorduğumuzda (neyi gittim) bir cevap

⁴²⁷ Stoyanov, age., s. 330.

⁴²⁸ Karaağaç, age., s. 421.

elde edemediğimiz için fiilin nesne alamadığı sonucuna ulaşırız. Bu yüzden fiil nesne ile ilişki içinde olmadığından geçişsizdir.

Örn: Ти пишеш домашните работи без грешка.

Ev ödevlerini hatasız yazıyorsun.

Yukarıdaki örnek cümlede fiil ikinci teklik şahsa (ти/sen) göre şimdiki zamanda (сегашно време) biçimlenmiş, birinci çekime (I. спрежение) ait olan bitmemiş (несвършен) görünüşte, etken çatılı (действителен залог) geçişli fiildir (преходен глагол). Yukarıdaki örnekte fiile ‘ne’, ‘neyi’ ya da ‘kimi’ sorularını sorduğumuzda (neyi yazıyorsun) bir cevap elde ettiğimiz için (домашните работи/ ev ödevlerini) fiilin nesne aldığı sonucuna ulaşırız. Bu yüzden fiil nesne alabildiğinden geçişlidir. Geçişli ve geçişsiz fiillere (преходни/непреходни глаголи) yönelik aşağıdaki tabloları (Tablo 215, 216) inceleyelim.

Tablo 215: Fiillerin çekim, görünüş ve geçişli özellikleri

Geçişli Fiiller (преходни глаголи)	
Fiiller (глаголи)	Örnekler (примери)
уча ‘öğrenmek’ II. Çekim, bitmemiş, geçişli Fiil Çifti: Yok	учим урока ‘dersi öğreniyoruz’ ‘neyi’ öğreniyoruz; dersi- nesne var, geçişlidir
отворя ‘açmak’ II. Çekim, bitmiş, geçişli Fiil Çifti: отварям	отворих прозореца ‘pencereyi açtım’ ‘neyi’ açtım; pencereyi- nesne var, geçişlidir
чета ‘okumak’ I. Çekim, bitmemiş, geçişli Fiil Çifti: Yok	ще чета книгата ‘kitabı okuyacağım’ ‘neyi’ okuyacağım; kitabı- nesne var, geçişlidir
изпратя ‘göndermek, yollamak’ II. Çekim, bitmiş, geçişli Fiil Çifti: изпращам	изпратих писмото ‘mektubu gönderdim’ ‘neyi’ gönderdim; mektubu- nesne var geçişlidir
кажа ‘söylemek, demek’ I. Çekim, bitmiş, geçişli Fiil Çifti: казвам	ще кажа новата новина на Селин. ‘yeni haberi Selin’e söyleyeceğim’ ‘neyi’ söyleyeceğim; yeni haberi- nesne var, geçişlidir

донеса 'getirmek, götürmek, sunmak' I. Çekim, bitmiş, geçişli Fiil Çifti: донасям	донесох водата и хляба. 'suyu ve ekmeği getirdim' 'neyi' getirdim; suyu ve ekmeği- nesne var, geçişlidir
обясня 'izah etmek, açıklamak' II. Çekim, bitmiş, geçişli Fiil Çifti: обяснявам	вие трябва да обясните задачите на Селин. 'Selin'e ödevleri açıklamalısınız' 'neyi' açıklamalısınız; ödevleri- nesne var, geçişlidir
получавам 'almak, kabul etmek, elde etmek' III. Çekim, bitmemiş, geçişli Fiil Çifti: получа	заплатата ми получавам на ръка. 'maaşımı elden alıyorum' 'neyi' alıyorum; maaşımı- nesne var, geçişlidir
отложа 'sonraya bırakmak, ertelemek, geciktirmek, tehir etmek, tecir etmek' II. Çekim, bitmiş, geçişli Fiil Çifti: отлагам	отложих днешната работа за утре 'bugünkü işi yarına erteledim' 'neyi' erteledim; bugünkü işi- nesne var, geçişlidir
пера 'yıkamak' I. Çekim, bitmemiş, geçişli Fiil Çifti: Yok	прахте ли юргана? 'yorganı yıkadınız mı?' 'neyi' yıkadınız mı?; yorganı- nesne var, geçişlidir

Tablo 216: Fiillerin çekim, görünüş ve geçişsiz özellikleri

Geçişsiz Fiiller (непреходни глаголи)	
Fiiller (глаголи)	Örnekler (примери)
вляза 'girmek' I. Çekim, bitmiş, geçişsiz Fiil Çifti: влизам, влязам	влязох в стаята 'odaya girdim' 'neyi' girdim; ø - nesne yok, geçişsizdir
изляза 'çıkmaq' I. Çekim, bitmiş, geçişsiz Fiil Çifti: излизам, излазям	ще излезем на сцената 'sahneye çıkacağız' 'neyi' çıkacağız; ø - nesne yok, geçişsizdir
отивам 'gitmek' III. Çekim, bitmemiş, geçişsiz Fiil Çifti: отида	малко дете отива в училището 'küçük çocuk okula gidiyor' 'neyi' gidiyor; ø - nesne yok, geçişsizdir

спя <i>'uyumak'</i> II. Çekim, bitmemiş, geçişsiz Fiil Çifti: yok	спях сам в отделна стая <i>'ayrı odada yalnız uyudum'</i> 'neyi' uyudum; ø - nesne yok, geçişsizdir
мълча <i>'susmak'</i> II. Çekim, bitmemiş, geçişsiz Fiil Çifti: yok	тя мълча на твоя грешка и много плака <i>'senin yanlışına sustu ve çok ağladı'</i> 'neyi' sustu; ø - nesne yok, geçişsizdir
вървя <i>'yürümek'</i> II. Çekim, bitmemiş, geçişsiz Fiil Çifti: yok	ще вървя до университета <i>'üniversiteye kadar yürüyeceğim'</i> 'neyi' yürüyeceğim; ø - nesne yok, geçişsizdir
легна <i>'yatmak, uzanmak'</i> I. Çekim, bitmiş, geçişsiz Fiil Çifti: лягам	снощи си легнах много късно <i>'akşam çok geç yattım'</i> 'neyi' yattım; ø - nesne yok, geçişsizdir
тръгвам <i>'yola çıkmak, kalkmak, gitmek'</i> III. Çekim, bitmemiş, geçişsiz Fiil Çifti: тръгна	кога тръгваме за Одрин? <i>'Edirne'ye ne zaman yola çıkıyoruz/kalkıyoruz?'</i> 'neyi' yola çıkıyoruz / kalkıyoruz; ø - nesne yok, geçişsizdir
плача <i>'ağlamak'</i> I. Çekim, bitmemiş, geçişsiz Fiil Çifti: yok	малко дете плака от страх <i>'küçük çocuk korkudan ağladı'</i> 'neyi' ağladı; ø - nesne yok, geçişsizdir
закъснея <i>'geç kalmak, gecikmek'</i> I. Çekim, bitmiş, geçişsiz Fiil Çifti: закъснявам	той беше закъснял за лекции <i>'derslere o geç kalmıştı'</i> 'neyi' geç kalmıştı; ø - nesne yok, geçişsizdir

Yukarıdaki tabloda (Tablo 215) da görüldüğü üzere geçişli fiillerde (преходни глаголи) nesne (başka bir varlık) söz konusudur. Gerçekleşen eylem kendisini gerçekleştiren özneyi etkilemez; nesne üzerinde etkilidir. Özne gerçekleştirdiği eylem aracılığıyla nesne ile doğrudan ilişki kurar ve bu ilişki sonucunda değişim meydana gelebilir. Buna bağlı olarak, bütün geçişli fiillerde (преходни глаголи) her zaman nesne üzerinde değişimin meydana geldiğini de söyleyemeyiz.

Örn: Отворих прозореца 'Pencereyi açtım'

Yukarıdaki örnekte eylem birinci teklik şahıs (az/ben) tarafından bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време) gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere özne gerçekleştirdiği eylem aracılığıyla (отворих/açtım) nesne ile doğrudan ilişki kurmuştur. Bu nedenle de nesne üzerinde (прозорец/pencere) değişim meydana gelmiştir (pencere kapalı iken, açık hâle gelmiştir).

Örn: Учим урока 'Dersi öğreniyoruz'

Yukarıdaki örnekte eylem birinci çokluk şahıs (ние/biz) tarafından şimdiki zamanda (сегашно време) gerçekleşmektedir. Görüldüğü üzere özne gerçekleştirdiği eylem aracılığıyla (учим /öğreniyoruz) nesne ile doğrudan ilişki kurmuştur. Fakat bu ilişki sonucunda nesne üzerinde (урок/ders) değişim meydana gelmemiştir.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 216) ise görüldüğü üzere geçişsiz fiillerde (непреходни глаголи) nesne (başka bir varlık) söz konusu değildir. Geçişsiz fiillerde (непреходни глаголи) nesne olmadığından özne gerçekleştirdiği eylem aracılığıyla nesne ile ilişki kuramaz. Bu sebeple özne gerçekleştirdiği eylemle ilişkilidir. Geçişsiz fiillerde (непреходни глаголи) anlam üç nokta ile bağlantılıdır. Aşağıdaki tabloyu inceleyelim.

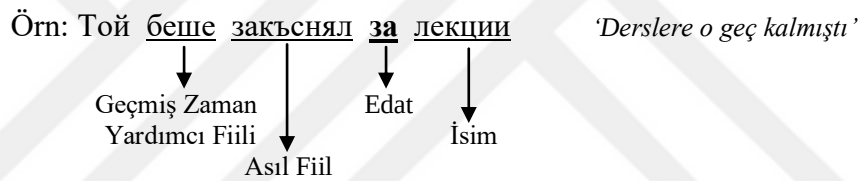
Tablo 217: Geçişsiz fiillerde anlam noktaları ⁴²⁹

Mesafe olarak öznenin durumu veya hareketi	отивам в парка 'parka gidiyorum' пътувам с влак 'trenle yolculuk ediyorum' приближавам се до него 'ona yaklaşıyorum'
Öznenin fiziksel veya ruhsal durumu	мълча 'susmak'; страдам 'ızdırap çekmek, üzülme, hasta olmak'; мисля 'düşünmek, niyet etmek, sanmak'; боледубам 'hastalanmak'; спя 'uyumak'.

⁴²⁹ Barbolova, age., s. 75.

Durumdaki değişimin gelişmesi	събуждам се ‘uyanmak, kendine gelmek’; развивам се ‘açılmak, çözülmek, gelişmek, ilerlemek, büyümek, genişlemek’; раста ‘büyümek, gelişmek’; замръзвам ‘donmak, buz kesmek, buzlaşmak, (меч.) donup kalmak, ilerlememek’; старея ‘yaşlanmak, ihtiyarlamak’; слабея ‘zayıflamak, kuvvetten düşmek’.
-------------------------------	--

Herhangi bir fiil, edat (за, на, в, с, при, от, по) yardımıyla isimle birleşiyorsa, geçişsiz fiildir (непреходни глаголи).⁴³⁰

Yukarıdaki örnekte eylem üçüncü teklik şahıs tarafından (той/o) geçmişte önceki zamanda (минало предварително време) gerçekleşmiştir. Örnek cümlede asıl fiil ile isim arasına edat girmiştir. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие) biçimindeki asıl fiil nesne almadığından geçişsizdir.

Geçişli fiillere (преходни глаголи) dönüşlülük biçiminin (възвратна форма/се) getirilmesiyle geçişsiz fiil (непреходни глаголи) elde edilir ve fiile dönüşlülük de kazandırılır.⁴³¹

⁴³⁰ İvanov vd. 1969, s. 196.

⁴³¹ Barbolova, age., s. 75.

4.4. Dönüşlü Fiiller (Възвратни глаголи)

Gerçekleştirilen eylem özne tarafından gerçekleştirilir ve eylemin dönüşü özne üzerindedir. Özne yaptığı eylemden kendisi etkilenmektedir. Dönüşlü eyleme ve dönüşlülük zamirine yönelik Karaağaç çalışmasında şöyle bilgi vermektedir:

“Dönüşlü eylem, eylemin bildirdiği yapma ve olmanın doğrudan doğruya özneye çevrildiğini gösteren, yani öznenin bir işi kendi kendine yaptığını belirten eylem çatısıdır. Bu öznenin nesneleştiği veya bilinmezleştiği bir yapıdır. Türkçede bu çatı, yapımlık düzlemde, eylemden eylem yapan -n- ekiyle elde edilir. al-ı-n-, bul-u-n-, çek-i-n-, sev-i-n-, soy-u-n-, tut-u-n-, kıl-ı-n- vb. Dönüşlülük zamiri ise, adları farklı farklı olan kişi ve varlıkların özlerine, içlerine işaret eden zamir, dönüşlülük zamiridir. Söz içinde yapılan işin yapana döndüğünü anlatan ve kişi kavramını pekiştirerek belirten zamirlerdir. Türkçenin dönüşlülük zamirleri, bütün yer ve zamanlarında kendi ve öz zamirleridir. Bu zamirler, iyelik ekleri alarak bütün kişileri karşılar: kendim, kendin, kendi, kendisi; kendimiz, kendiniz, kendileri.”⁴³²

Bulgarcada eylemin dönüşlü biçimi kazanması için, ‘себе [си]’ zamininin kısa biçimi olan ‘се’ zamiri kullanılır. Dönüşlü biçimi kazandıran ‘се’ zamiri eyleme ‘kendini, kendisini’ anlamlarını katar. Bu zaminin kullanım alanları farklıdır. Eyleme dönüşlülük kazandıran kısa biçim ‘се’ zaminini incelediğimizde, şu görevleri gerçekleştirdiğini tespit ederiz:

1- Edilgen fiilleri (глаголи в страдателен залог) oluşturur.

Örn: Само след прекратяване на кърменето, може да се прилага лечение.

Ancak emzirme kesildikten sonra, tedavi uygulanabilir.

⁴³² Karaağaç, age., s. 336-337.

Yukarıdaki örnekte bitmemiş görünüşteki ve üçüncü çekimde çekimlenen eylem (прилага/uygulamak) etken fiil olmasına rağmen, dönüşlülük zamirini alarak (прилага се /uygulanmak) edilgen fiile dönüşmüştür. Çünkü fiile ‘yapan kim’, ‘olan ne’ sorularını sorduğumuzda (ne uygulanabilir) cümledeki özne, görünürdeki öznedir (uygulanan tedavidir); bu görünürdeki özne, fiili gerçekleştirmemektedir. Cümledeki fiilin görünmez öznesi mevcuttur. Fiil gerçekte başka biri tarafından gerçekleştirilir.

2- Özne eylemi gerçekleştirir ve bu eylemden kendisi etkilenir. Eylemin etkisi ya da sonucu öznenin kendisine dönüktür. Dönüslü çatıyı (възвратен залог) oluşturur.

Örn: Аз на ден се мия два пъти с топла вода.

Ben günde iki kez sıcak suyla yıkıyorum.

Yukarıdaki örnekte eylem şimdiki zamanda birinci teklik şahıs tarafından gerçekleşmektedir. Gerçekleşen eylem özne üzerinde etkilidir. Özne eylemi kendi gerçekleştiriyor, gerçekleştirdiği eylem kendi üzerinde ve sonucundan da kendi etkileniyor.

Şimdi ise yukarıdaki örnekte eyleme dönüşlülük kazandıran kısa biçim ‘се’ zamirini çıkaralım.

Örn: Аз на ден мия два пъти с топла вода.

Ben günde iki kez sıcak suyla yıkıyorum.

Yukarıdaki örnekte eylem etken özelliği kazandı ve dönüşlü, geçişsiz özelliğini kaybetti. Çünkü artık gerçekleşen eylem özne üzerinde etkili değildir. Özne eylemi gerçekleştirmektedir; fakat sonucundan kendi etkilenmemektedir. Bunun dışında fiile ‘ne’, ‘neyi’ ya da ‘kimi’ sorularını sorduğumuzda (neyi yıkıyorum) bir cevap elde etmeye açık konuma geldiğinden, fiilin nesne alabileceği sonucuna ulaşırız (Örn: Аз на ден мия чорапите си два пъти с топла вода // Ben günde iki kez sıcak suyla çoraplarımı yıkıyorum).

3- İşteş çatıyı (взаимно-съвместен залог) oluşturur.

Örn: Трябва да се видим веднъж в седмицата.

Haftada bir kez görüşmeliyiz.

Yukarıdaki örnekte eylem şimdiki zamanda birinci çokluk şahıs (ние/biz) tarafından gerçekleşmektedir. Eylem karşılıklı, ortaklaşa yapılmaktadır. Bu tarz eylemlerin gerçekleşmesi en az iki özneyi gerektirir. Birden fazla özne eylemi birbirine karşı gerçekleştirir.

4- Şahıssız fiiller (безлични глаголи) oluşturur.⁴³³

Örn: святкам ‘*zaman zaman parlamak, parlayıp sönmek, parıldamak*’
святка се ‘*şimşek çakmak*’

Eyleme dönüşlülük kazandıran kısa biçim ‘се’ zamiri yapma durumudur, yani (accusative/винителни) belirtme hâlidir ve enklitiktir.

Bu bölümün sonunda Bulgarcada eyleme dönüşlü biçimi kazandıran ‘си’ zamirinden de bahsedelim. Bu zamir, ‘на себе си’ zamirinin kısa biçimidir. Dönüşlü biçimi kazandıran ‘си’ zamiri eyleme ‘*kendine, kendisine*’ anlamlarını katar. Bu zamirin kullanım alanları ise şöyledir:

1- Eyleme dönüşlülük kazandırır ve özne gerçekleştirdiği eylemden kendisi etkilenir.

Örn: говоря ‘*konuşmak, demek, söylemek*’
говоря си ‘*kendi kendine konuşmak*’
отдъхвам [си] (нсв.) , отдъхна [си] (св.) ‘*soluk almak, dinlenmek*’

⁴³³ bk. s. 244 ve 245.

2- Şahıssız fiiller (безлични глаголи) oluşturur.

Örn: струвам 'değerinde olmak, yapmak, etmek'

струва [си] 'anlamı vardır, olur, değer'

3- İşteş çatıyı (взаимно-съвместен залог) oluşturur.

Örn: Иван и Петър си помагат.⁴³⁴

İvan ve Petir yardımlaşıyorlar.

4- İyelik zamirlerinin kısa biçimidir.

Kısa Form (кратка форма)	Teklik (единствено число)			Çokluk (множествено число)
	Eril Cins (мъжки род)	Dişil Cins (женски род)	Orta Cins (среден род)	
си	свой	своя	свое	свои

Örn: Той искаше да получава подкрепа от баща **си**.

O, babasından destek görmeyi istiyordu/isterdi.

Örn: Той искаше да получава подкрепа от **свой** баща.

O, babasından destek görmeyi istiyordu/isterdi.

5- Belli bir noktaya yönelme belirtir.

Örn: отивам си (нсв.) , отида си (св.) 'gitmek'

лягам си (нсв.) , легна си (св.) 'yatağa yatmak'

6- Eylemin son sınırına kadar gerçekleştiğini belirtir (от- ön ekli fiillerde)

Örn: отигравам си (нсв.) , отиграя си (св.)

'doğuncaya kadar oynamak'

⁴³⁴ Stoyanov, age., s. 312.

Eyleme dönüşlölük kazandıran kısa biçim ‘си’ zamiri yaklaşma durumudur, yani (dative/дательни) yönelme hâlidir ve enklitiktir.

- - -

SONUÇ

Bulgarcada fiillerin çekimlendiği sistemin özneye ve zamana göre fiili çekimlemek dışında fiilin yeni biçimler kazanmasında da rol oynadığı görülmektedir. Fiilin çekimlendiği kategori şimdiki zamanda (сегашно време) belirlenir; fiil, şimdiki zamanda (сегашно време) çekim kimliğini kazanır ve bu diğer zamanlara da etki eder.

Bulgarcadaki çekim sisteminin fiilin görünüşü (аспект) ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu sonuç iki açıdan desteklenebilir:

Çifti olmayan bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiilin türetilmesi sonucunda birinci ve ikinci çekimdeki fiilin görünüşü de değişmektedir. Üçüncü çekimde ise fiilin çekimi değişmez; fakat fiilin görünüşü yine değişim göstermektedir.

İkinci olarak, üçüncü çekimdeki fiillerin genel olarak bitmemiş (несвършен) görünüş özelliği taşımasıdır.

Çifti olan fiillerde ön ekler (представка) fiilin çekimini ve görünüşünü korumaktadır; fakat aynı durum anlam için söz konusu değildir. Çifti olmayan bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiillerde ön ekler (представка) fiilin çekimini korumasına rağmen, hem görünüşü hem de anlamı değiştirmektedir. Ayrıca, Bulgarcada ön ekler (представка) türetme görevlerinin yanında fiile aspektif değer de katabilmektedir.

Son ekler (наставка) çifti olmayan bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiillerde türetme görevlerini ön eklerin (представка) üstlendiği görevi yerine getirmeleri sonucunda üstlenebilmektedir. Son ekler (наставка) ön eklerin (представка) türettiği fiilin anlamına sadık kalmasına rağmen, birinci ve ikinci çekimde fiil üçüncü çekim özelliği kazanarak çekim değişikliğine uğramaktadır. Üçüncü çekimde ise çekim açısından değişme meydana gelmez.

Bulgarcada bitmiş (свършен) görünüşteki fiillerin bitmemiş / tamamlanmamış geçmiş zamanda (минало несвършено време) ve bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало несвършено деятелно причастие) ya da tersi durumda, bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiillerin bitmiş / tamamlanmış geçmiş zamanda (минало свършено време) ve bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) kullanılması, biçim açısından mümkün olsa da, görünüş ve anlam açısından özellikle de zamanın oturtulması açısından sıkıntılıdır. Zaten bu durum öncelikle fiilin görünüş sistemine ters düşmektedir. Bir diğer noktadan bakarsak, buna gerek de yoktur. Çünkü Bulgarcada fiilin çifti mevcuttur (Bulgarcada fiiller çifti ile birlikte bitmemiş ve bitmiş görünüştedir) ve çifti olmayan bitmemiş (несвършен) görünüşteki fiiller ön ek (представка) alarak bitmiş (свършен) çiftini türetmektedir.

Görünüşle zaman arasında bağlantı olmasa da, çekim açısından sorun ortaya çıkmaktadır. Sorun şöyle tespit edilebilir: Bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време), bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало свършено деятелно причастие) ve bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време), bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde (минало несвършено деятелно причастие) fiil çiftlerinin biçim açısından çekimlenmesi üçüncü çekime ait fiillerde, çifti olmayan fiillerde ise üçüncü çekime ait ve nadiren ikinci çekime ait fiillerde ve Bulgarcaya ödünçlenmiş fiillerde (ki bu fiiller de üçüncü çekime aittir) sorun yaratmaktadır.

Görünüşle zaman arasında bağlantı olmasa da, kullanım açısından bitmiş (свършен) görünüşlü fiillerin gelecek zamanda (бъдеще време) ve bitmiş geçmiş zamanda (минало свършено време); bitmemiş (несвършен) görünüşlü fiillerin ise şimdiki zamanda (сегашно време) / konuşma anında ve bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време) kullanılması makuldür. Bulgarcada görünüş aynı zamanda fiillerin kullanım alanlarını da sınırlamaktadır.

Bulgarcadaki fiiller çatı bakımından incelendiğinde ise etken çatının (действителен залог) geçişli (преходни) ve geçişsiz (непреходни) fiillerden oluştuğu ortadadır. Fakat edilgen çatının (страдателен залог) oluşmasında ise

merkezde fiilin geçişli (преходни) özelliğinden hareket edilmektedir. Merkeze oturtulan geçişli fiil (преходен глагол) iki işlemten geçerek geçişsiz (непреходни) hâle gelir. Dönüşlülük biçiminin (възвратна форма) ya da geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinin (минало страдателно причастие) yardımcı fiille (спомогателен глагол) birlikte kullanılmasıyla fiil geçişsiz (непреходни) özelliği kazanmaktadır. Bu işlemlerin akabinde elde edilen geçişsiz fiil (непреходен глагол) aracılığıyla edilgen çatı (страдателен залог) oluşturulabilir. Ayrıca dönüşlü fiilin (възвратен глагол) elde edilmesinde de merkezde geçişli fiiller (преходни глаголи) bulunur. Dönüşlü biçim (възвратна форма) geçişli fiile (преходен глагол) gelir ve fiile geçişsiz (непреходни) özellik kazandırır. Dönüşlülük biçimiyle (възвратна форма) kullanılan fiillerin sadece geçişsiz fiiller (непреходни глаголи) olduğu; ayrıca dönüşlü fiilin (възвратен глагол) edilgen çatıyı (страдателен залог), işteş çatıyı (взаимно-съвместен залог), şahıssız fiili (безличен глагол) de oluşturduğu görülmektedir.

CONCLUSION

The verb conjugation system in Bulgarian plays an important role not only in conjugation of the verb according to the tense and the subject but also in gaining other types. The verb conjugation category is determined in the present continuous tense; this conjugation lasts in other tenses too. The verb conjugation system in Bulgarian is related to aspect of the verb. This idea is supported in two ways:

Firstly, the derivation of a single imperfective verb changes the aspect in the first and the second conjugation. In the third conjugation the conjugation does not change, but the aspect does. Secondly, the third conjugation verbs generally show imperfective aspect.

In verbal pairs, prefixes keep the verb conjugation and the aspect but not the meaning. In single imperfective verbs, although prefixes keep the verb conjugation, they change both the aspect and the meaning. Besides, in Bulgarian prefixes are able to derive add aspect.

In single imperfective verbs, suffixes act similar to prefixes as long as they function like prefixes. Although suffixes are loyal to the meaning of the verbs derived with prefixes, the verb in the first and the second conjugation gain the third conjugation feature and changes. In the third conjugation it does not change.

In Bulgarian, the usage of perfective verbs in imperfect past tense and imperfect past tense active participle or the opposite, imperfective verbs in perfect past tense and perfect past tense active participle are possible to use in form, but not in aspect and meaning.

In fact, this situation is betrayal to the aspect. Because in Bulgarian the verbs are in imperfective and perfective form with their pairs and single imperfective verbs make their pairs using prefixes.

Although there is no connection between the aspect and the time, there is a problem about the conjugation. The problem can be detected as below: The problem

in perfect and imperfect past tense, stems from the third conjugation verbs, in single verbs, it stems from the third conjugation and rarely second conjugation verbs and borrowed verbs in Bulgarian. Even if there is no connection between the aspect and the time, the usage of perfective aspect verbs in future and perfect past tense; the usage of imperfective aspect verbs in present continuous tense and imperfect past tense are possible. In Bulgarian the aspect limits the usage area of the verbs, too.

When the verbs in Bulgarian is studied, it is seen that the active voice consists of transitive and intransitive verbs. Forming the passive voice, the transitive feature of the verb is important. The transitive verb in the center is made intransitive after two processes. The verb gets intransitive feature when reflexive form or passive past participle is used with the auxiliary. In the next step passive form can be made with intransitive verb. Besides, transitive verbs are in the center getting reflexive verbs. The verbs used with reflexivity are only the intransitive verbs; reflexive verbs make passive verbs, reciprocal and impersonal verbs.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Alexander, Ronelle; Olga M. Mladenova, *Intensive Bulgarian: A Textbook and Reference Grammar*, 2. Cilt, University of Wisconsin Press, 2000.

Angelov, Bonü St., *Slav Alfabetini Yaratan Kiril ve Metodiy Kardeşler*, Çev: Türker Acaroğlu, Yaylacık Basımevi, İstanbul 1970.

Antonova, Yuliya; Egla Kiryakova; Tatyana Nakova, *Bilgarski Ezik Bulgariya i Bilgarite* (Osnoven Kurs za Çujdestranni Studenti/Kniga za Studenta), Nauka i İz kustvo, Sofya 1984.

Aslan, Sema, “Türkiye Türkçesinde Ol- Yardımcı Fiilli Yapıların Görünüş-Zaman Bildirimindeki İşlevleri”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 63, Güz 2012, s. 11-30.

Aydın, Mithat, “Tuna Bulgarları Tarihine Genel Bir Bakış (681-1018)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:11, 2002, s. 116-126.

Bacanlı, Eyüp, “Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:44, Güz 2008, s. 1-24.

Barbolova, Zoya, *Sivremen en Bilgarski Ezik-Morfologiya*, Sofya 1997.

Bazın, Louis, *Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri/Bulgarların Kronolojik Kalıntıları*, Çev: Vedat Köken, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Bhat, D. N. Shankara, *The Prominence of Tense, Aspect and Mood* (Studies in Language Companion Series), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 1999.

Binnick, Robert I., *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*, Oxford University Press, 2012.

Blagoeva, Diana; Svetla Koeva; Vladko Murdarov, *Bulgarian Language in the Digital Age*, Metanet White Paper Series, Springer Publishing, 2012.

Boneh, Nora; Edit Doron, “Habituality and the Habitual Aspect”, *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspect*, John Benjamins Publishing Company, 2008, s. 321-348.

Boyaciev, Todor; İvan Kutsarov; Yordan Pençev, *Sivremenen Bilgarski Ezik*, İzdatelska Kışta ‘Petır Beron’, Sofya 1998.

Catasso, Nicholas, “Genitive-Dative Syncretism in the Balkan Sprachbund: An Invitation to Discussion”, *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*, Cilt:8, Sayı:2, 2011, s. 70-93.

Charanıs, Peter, “Yedinci Yüzyılda Bizans İmparatorluğu’ndaki Etnik Değişimler”, Çev: İlcan Bihter Barlas, *Tarih Okulu Dergisi* [TOD], Sayı: XVIII, Haziran 2014, s. 713-738.

Chen, Cheng-Fu, *Aspect and Tense in Rukai: Interpretation and Interaction* (Doktora Tezi), The University of Texas at Austin, 2008.

Comrie, Bernard, *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*, Cambridge University Press, 1976.

DeCapua, Andrea, *Grammar for Teachers: A Guide to American English for Native and Non-Native Speakers*, Springer Science + Business Media, New York 2008.

Dilâçar, Agop, “Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı BELLETEN*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s. 160-171.

Eren, Hasan, “Bulgarlar ve Türk Dili”, *Bulgaristan’da Türk Varlığı-Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 1-14.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2013.

Fan, Hongli, *Acquisition of Tense-Aspect Morphology by English Learners of French and Chinese* (Doktora Tezi), University of Florida, 2005.

Fielder, Grace E., *The Semantics and Pragmatics of Verbal Categories in Bulgarian*, Edwin Mellen Press Ltd., United Kingdom 1993.

Frawley, William, *Linguistic Semantics*, Routledge, 1992.

Hagège, Claude, *The Language Builder-An Essay on the Human Signature in Linguistic Morphogenesis*, John Benjamins Publishing Company, 1993.

Hasegawa, Yoko, *Japanese a Linguistic Introduction*, Cambridge University Press, 2015.

Holm, John, *An Introduction to Pidgins and Creoles* (Cambridge Textbooks in Linguistics), Cambridge University Press, 2000.

Ignatova, Anelia Stefanova, *A Functional Approach to Bulgarian Verbal Aspect and Reduplication of Clitics Within the Framework of Role and Reference Grammar* (Doktora Tezi), National University of Distance Education, 2008.

Ignatova, Anelia Stefanova, *Aktionsart and Bulgarian Verbal Aspect*, Vision Libros, Madrid 2012.

Iwasaki, Shoichi, *Japanese*, John Benjamins Publishing Company, 2013.

İvanov, D.; B. Krıstev; R. Boneva, *Bilgarski Ezik* (Za Çujdestrannite Studenti, Sledvaşti vıv Visşite Uçebni Zavedeniya), Nauka i İz kustvo, Sofya 1969.

Jendraschek, Gend, “A Fresh Look at the Tense-Aspect System of Turkish”, *Language Research*, Cilt:47, Sayı:2, 2011, s. 245-270.

Kadıu, Spartak, “Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Türkçenin Zaman Kiplerinin Anlamı-Türkçede Zaman ve Kip Kavramı ve İ- Ek Eylemin Fonksiyonu Üzerine”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt:7, Sayı:3, Yaz 2012, s. 1593-1603.

Karatay, Osman, “Tuna Bulgar Devleti’nin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681-803)”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, 2010, s. 1-18.

Kardela, Henryk, “Telicity as a Perfectivising Category: Notes on Aspectual Distinctions in English and Polish”, *Language History and Linguistic Modelling: A Festschrift for Jacek Fisiak on His 60th Birthday* (Trends in Linguistics: Studies and Monographs [TILSM]), 2. Cilt, Mouton de Gruyter, Berlin & New York 1997, s. 1473-1493.

Karpava, Sviatlana, “Aspect of Embedded Verbs in L2 Acquisition: Evidence from L1-Russian Learners of Cypriot Greek”, *Linguists of Tomorrow: Selected Papers from the 1st Cyprus Postgraduate Student Conference in Theoretical and Applied Linguistics*, Cambridge Scholars Publishing, 2012, s. 51-81.

Kent, Kateryna, “Language Contact: Morphosyntactic Analysis of Surzhyk Spoken in Central Ukraine”, *LSO Working Papers in Linguistics*, Cilt:8, 2010, s. 33-53.

Klein, Wolfgang, “A Time-Relational Analysis of Russian Aspect”, *Language Journal of the Linguistic Society of America*, Cilt:71, Sayı:4, Aralık 1995, s. 669-695.

Klein, Wolfgang; Ping Li; Henriette Hendriks, “Aspect and Assertion in Mandarin Chinese”, *Natural Language & Linguistic Theory*, Cilt:18, Sayı:4, Kasım 2000, s. 723-770.

Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2014.

Kornfilt, Jaklin, *Turkish*, Routledge, 1997.

Kuehnast, Milena, *Processing Negative Imperatives in Bulgarian- Evidence from Normal, Aphasic and Child Language* (Doktora Tezi), Universität Potsdam, 2010.

Li, Ping; Yasuhiro Shirai, *The Acquisition of Lexical and Grammatical Aspect*, Mouton de Gruyter, Ekim 2000.

Mallory, J. P.; D. Q. Adams, *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*, Oxford University Press, 2006.

Marinov, Dimitir, *İstoriya na Bilgarskata Literatura*, Sofya, 2012.

Martinot, Claire; Maja Andel; Sunil Kumar, “Acquisition of Aspect and Aktionsart by Children in Croatian and French”, *ZAS (Zentrum für Allgemeine Sprachwissenschaft, Sprachtypologie und Universalienforschung) Papers in Linguistics*, Cilt:29, Berlin 2003, s. 133-148.

Micheva, Vanya, “General Overview of the History of Bulgarian from its Beginnings to the Liberation in 1878”, *Bulgar Dil Enstitüsü / Bulgar Bilimler Akademisi*, s. 1-19.

Milivojević, Nataša, “Particles and Prefixes in English and Serbian”, *ELOPE (English Language Overseas Perspectives and Enquiries)*, Cilt:II / 1-2, 2005, s. 65-75.

Młynarczyk, Anna Katarzyna, *Aspectual Pairing in Polish* (Doktora Tezi), Utrecht University, 2004.

Mudrak, O. A., “Tuna Bulgar Türklerinin Dili ve Kültürü Üzerine”, Çev: Reshide Adzhumerova ve Emine Atmaca, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı:15, Güz 2014, s. 155-174.

Neweklowsky, Gerhard, "Greek and Turkish Influence upon the Balkan Slavic Verb", *Balkanismen Heute - Balkanisms Today*, 3. Cilt, Lit Verlag, 2012, s. 195-208.

Olsen, Mari Broman, *A Semantics and Pragmatic Model of Lexical and Grammatical Aspect* (Outstanding Dissertations in Linguistics), Garland Publishing, New York & London 1997.

Ortaylı, İlber, "Osmanlı Bulgar Basını Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 26, 1991, s. 253-260.

Özdemir, Mehmet Nadir, "Sakâlîbe Unsuru ve İslâm Dünyasına Girişi-İslâm Kaynaklarına Göre", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, Ocak-Haziran 2011, s. 89-106.

Paşov, P.; V. Popova; Hr. Pırvev, *Sivremenen Bilgarski Ezik* (Zadaçi i Tekstove za Uprajneniya), Nauka i İzkustvo, Tırnovo 1965.

Paşov, Petır, *Bilgarska Gramatika*, İzdatelska Kışta 'Hermes', Plovdiv 1999.

Payne, Thomas E., *Understanding English Grammar*, Cambridge University Press, New York 2011.

Pelin, Elin, *Bir Türk Kadını Uğruna*, Çev: Türker Acaroğlu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2003.

Petrov, Petır, "Proyavi na Sıprotiva Sreštu Pogromit Vırhu Bilgarskata Azbuka (Semtemvri-Dekemvri 1944)", *Sıprotivata Sreštu Komunističeskiya Rejim v Bulgariya (1944-1989)-Sbornik Materiali ot Natsionalna Naučna Konferentsiya:23-24 Mart 2011-Nov Bilgarski Universitet*, s. 261-265.

Proudfoot, Anna; Francesco Cardo, *Modern Italian Grammar a Practical Guide*, Routledge, 1997.

Róna-Tas, András, *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages-An Introduction to Early Hungarian History*, Central European University Press, 1999.

Saeed, John I., *Semantics*, John Wiley & Sons, 4. Baskı, 2015.

Salaberry, Rafael, *Marking Past Tense in Second Language Acquisition: A Theoretical Model*, Continuum International Publishing Group, 2008.

Schmiedtová, Barbara, "The use of aspect in Czech L2", *ZAS (Zentrum für Allgemeine Sprachwissenschaft, Sprachtypologie und Universalienforschung) Papers in Linguistics*, Cilt:29, Berlin 2003, s. 177-194.

Senn, Alfred, "Verbal Aspects in Germanic, Slavic and Baltic", *University of Pennsylvania Language Journal of the Linguistic Society of America*, Cilt:25, 1949, s. 402-409.

Sherman, Richard Word, *Students of Spanish and the Spanish Preterit and Imperfect Verb Forms (Doktora Tezi)*, The University of Texas at Austin, 2008.

Smith, Carlota S., *The Parameter of Aspect* (Studies in Linguistics and Philosophy), 2. Baskı, Springer Science + Business Media, Dordrecht 1997.

Smith, Carlota S., "A Speaker-Based Approach to Aspect", *Text, Time, and Context: Selected Papers of Carlota S. Smith*, Springer Publishing, 2009, s.7-24.

Stambolieva, Maria, *Building up Aspect: A Study of Aspect and Related Categories in Bulgarian, with Parallels in English and French* (Contemporary Studies in Descriptive Linguistics), Peter Lang AG-International Academic Publishers, 2008.

Stanchev, Svillen, "Bulgarian Se-Constructions", *Working with Functional Grammar: Descriptive and Computational Applications* (Functional Grammar Series-13), Foris Publications, 1990, s. 17-30.

Stockwell, Robert P.; J. Donald Bowen; John W. Martin, *The Grammatical Structures of English and Spanish* (Contrastive Structure Series), University of Chicago Press, 1965.

Stoyanov, Stoyan, *Gramatika na Bulgarskiya Knijoven Ezik- Fonetika i Morfologiya*, 2. Baskı, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1977.

Sussex, Roland; Paul Cumberley, *The Slavic Languages* (Cambridge Language Surveys), Cambridge University Press, 2006.

Süleymanoğlu, Hayriye Memoğlu; Nergis Aksoy Süleymanoğlu; Erhan Süleymanoğlu, *Çağdaş Bulgarca*, Kurmay Yayınevi, Ankara 2007.

Taşgıl, Ahmet, *Kök Tengri'nin Çocukları* (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi), Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 4. Basım, İstanbul 2014.

Tomić, Olga Mišeska, “Balkan Sprachbund Features”, *The Languages and Linguistics of Europe*, De Gruyter Mouton, 2011, s. 307-324.

Torun, Yeter, “Türkiye Türkçesinde -Acak + İyelik Eki + Yönelme Durumu Yapısı”, *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt:8, Sayı:9, Yaz 2013, s. 2421-2430.

Üren, Umut, “İrnek'in Hunları ve Bulgarlaşma Hadisesi”, *Tarih Okulu Dergisi* [TOD], Sayı:VII, Mayıs-Ağustos 2010, s. 39-46.

Watanabe, Kazuha, “The Development of Continuous Aspect”, *Historical Linguistics 2003* (Selected Papers from the 16th International Conference on Historical Linguistics, Copenhagen, 11-15 August 2003-Current Issues in Linguistics Theory), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2005, s. 301-316.

Watanabe, Kazuha, “Tense and Aspect System of Western and Eastern Dialects in Japan: Split Paths of Diachronic Development”, *The Dialect Laboratory: Dialects as a Testing Ground for Theories of Language Change* (Studies in Language Companion Series 128), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2012, s. 249-270.

Xiao, Richard; Tony McEnery, *Aspect in Mandarin Chinese: A Corpus-Based Study* (Studies in Language Companion Series), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam 2004.

Xiao, Richard, “Theory-Driven Corpus Research: Using Corpora to Inform Aspect Theory”, *Corpus Linguistics: An International Handbook*, 2.Cilt, Mouton de Gruyter, Berlin 2008, s. 987-1007.

Yovkov, Yordan, “Senebirli Kardeşler”, Çev: İslam Beytullah Erdi, *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, Sayı:37, Ocak 2010, s. 51-54.

Yovkov, Yordan, *Tekerleklerin Türküsü*, Çev: Türker Acaroğlu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2013.

Zeisler, Bettina, *Relatives Tense and Aspectual Values in Tibetan Languages* (Trends in Linguistics Studies and Monographs [TILSM]), Mouton de Gruyter, Berlin & New York 2004.

Sözlükler

Akademiçen Tursko Bılgarski Reçnik & Akademik Türkçe Bulgarca Sözlük, İzdatelstvo ‘Riva’, Sofya 2009.

Bılgarski Tılkoven Reçnik, Nauka i İz kustvo, Sofya 2008.

Bılgarski Tılkoven Reçnik, İzdatelska Kışta ‘Hermes’, Plovdiv 2004.

Bılgarsko Turski Reçnik & Bulgarca Türkçe Sözlük, Sümer Kitabevi, 1992.

Karaağaç, Günay, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Reçnik na Çujdite Dumi za Vsički, Nauka i İz kustvo, Sofya 2007.

Tursko Bılgarski Reçnik / Bılgarsko Turski Reçnik & Türkçe Bulgarca Sözlük / Bulgarca Türkçe Sözlük, Gaberoff, Veliko Tırnovo 2004.

Tursko Bılgarski Reçnik / Bılgarsko Turski Reçnik & Türkçe Bulgarca Sözlük / Bulgarca Türkçe Sözlük, Gaberoff, Veliko Tırnovo 2009.

Tursko Bılgarski Reçnik / Bılgarsko Turski Reçnik & Türkçe Bulgarca Sözlük / Bulgarca Türkçe Sözlük, İzdatelstvo 'Riva', Sofya 2007.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.meggle.bg/recipes/?cid=7&id=24>, (22.09.2015 : 22.25).

<http://www.slav.uni-sofia.bg/grammar/morf27.html>, (28.08.2015 : 20.15).

<http://rechnik.chitanka.info>, (15.08.2015 : 09.00).

<http://www.slav.uni-sofia.bg/grammar/morf28.html>, (14.08.2015 : 22.30).

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=95&WorkID=2307&Level=2>,
(07.06.2015 : 16.20).

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=95&WorkID=2308&Level=2>,
(01.06.2015 : 10.30).

İvanov, İvan Tanev, “Dvoyni Vladetelski İmena i Prozvišta pri Rannite Bılgarski Vladeteli”.

<http://www.protobulgarians.com/Statii%20za%20prabaalgarite/Prozvishta-1.htm>,
(02.09.2013 : 20.51).

Schmidtke, Karsten, “A Look Beyond English: Tense and Aspect System in the Languages of the World”, Friedrich Schiller University Jena, 2006.

http://www.kschmidtkebode.de/Tense%20and%20Aspect%20Systems_Summary%20Handout.pdf, (12.12.2013 : 21.10).

Diğer Kaynaklar

Paşov, Petir; Mariya Paşova, *Pomagalo po Bilgarski Ezik / Tablitsi, Shemi, Primeri* (V-XII Klas), İzdatelska Kışta 'Hermes', Plovdiv 2011.

Petrova, Stefka; Pravda Tsankova; Elitsa Kurteva; Kristina Tomova; İvan İliev, *Uçete Bilgarski Ezik* (Nivo 2A), Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie -(İÇS), İzdatelstvo 'D-r İvan Bogorov', Sofya 2004.

Petrova, Stefka; Pravda Tsankova; Elitsa Kurteva; Kristina Tomova; İvan İliev, *Uçete Bilgarski Ezik* (Nivo 2B), Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie -(İÇS), İzdatelstvo 'D-r İvan Bogorov', Sofya 2005.